

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

CİHAN AKTAŞ'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA DEĞER KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS

Esra CANLI AKTÜRK

**EYLÜL-2022
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

CIHAN AKTAŞ'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA DEĞER KAVRAMI

THE CONCEPT OF VALUE IN CIHAN AKTAŞ'S STORIES AND NOVELS

YÜKSEK LİSANS

Esra CANLI AKTÜRK

**EYLÜL-2022
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

CIHAN AKTAŞ'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA DEĞER KAVRAMI

THE CONCEPT OF VALUE IN CIHAN AKTAŞ'S STORIES AND NOVELS

YÜKSEK LİSANS

Esra CANLI AKTÜRK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AYYILDIZ

**EYLÜL-2022
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Cihan Aktaş’ın Hikaye ve Romanlarında Değer Kavramı**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmalarını kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğum intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

28/09/2022

.....
Esra CANLI AKTÜRK

TEŞEKKÜR

Hazırlamış olduğum ‘‘Cihan Aktaş’ın Hikâye ve Romanlarında Değer Kavramı’’ adlı tez çalıőmamda benden güvenini esirgemeyen, her zorluk ve her durumda yanımda olan sevgili eşim Ertan AKTÜRK ile oğlum Alen Bera AKTÜRK’e ve hayatım boyunca hep yanımda olan sevgili annem Ayşe CANLI, sevgili babam Halit CANLI’ya desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum. Adımlarını henüz yeni atmaya başladığım akademik yaőantımda bana karşı her zaman anlayışlı ve duyarlı olan, bu tez çalıőmasının tamamlanması sürecinde beni her zaman motive edip yanımda olan değerli tez danıőmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AYYILDIZ’ a katkıları ve desteklerinden dolayı teőekkürlerimi arz ederim.

Esra CANLI AKTÜRK
GÜMÜŞHANE - 2022

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı Cihan Aktaş'ın kaleme aldığı hikâye ve roman türündeki eserlerinde yer alan değer kavramlarını incelemektir. Araştırmanın birinci bölümünde değer tanımı, çeşitli açılardan(din, felsefe, psikoloji, sosyoloji) değer kavramı, özellikleri ve işlevleri, değerlerin sınıflandırılması, Cihan Aktaş'ın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği üzerinde durulmuştur.

Betimsel nitelikte genel tarama modeli kullanılan araştırmanın ikinci bölümünde Cihan Aktaş'ın 13 hikâye ve 5 roman türündeki eserleri, belirlenen 25 değer bakımından taranmış ve notlar alınmıştır. Tarama sonucunda öncelikle değerler, başlıklar dahilinde ele alınmış, tanımlamalar yapılarak açıklanmıştır. Ayrıca çalışmamıza eserlerde bulunan değerlerin yer aldığı eser ve sayfa numaralarını içeren tablolar da eklenmiştir. Roman ve hikâyelerden alıntılar yapılarak değer kavramının eserlerde ele alınış yönleri tespit edilmiş ve değerler ile ilgili sonuca varılmıştır.

Çalışmamızın sonucunda ilgili eserlerde inanç, sevgi, temizlik, aileye verilen önem değerlerine çok fazla rastlanırken kanaatkârlık ve özgürlük değerleri üzerinde daha az durulmuştur. İncelenen eserlerde değer kavramına yönelik olumsuz mesajlara rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Cihan Aktaş, Değer, Hikâye, Roman

SUMMARY

The main purpose of this study is to examine the value concepts in Cihan Aktaş's stories and novels. In the first part of the research, the definition of value, its features and functions, the concept of value from various aspects (religion, philosophy, psychology, sociology), the classification of values, Cihan Aktaş's life, works and literary personality are emphasized.

In the second part of the research, in which the descriptive general scanning model was used, Cihan Aktaş's works in 13 stories and 5 novels were scanned in terms of 20 determined values and notes were taken. As a result of the scanning, first of all, the values were handled under the headings and explained by making definitions. In addition, tables containing the work and page numbers of the values found in the works have been added to our study. By making quotations from novels and stories, the aspects of the concept of value in the works were determined and a conclusion was reached about values.

As a result of our study, the values of belief, love, cleanliness, and the importance given to the family were found to a great extent in the related works, while the values of frugality and freedom were less emphasized. Negative messages about the concept of value were not found in the analyzed works.

Keywords: Cihan Aktaş, Value, Story, Novel

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLOLAR DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XIII
EKLER DİZİNİ.....	XIV
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	XV
1. GİRİŞ.....	1
2. PROBLEM DURUMU	3
2.1. Araştırmanın Amacı.....	4
2.2. Araştırmanın Önemi.....	4
2.3. Varsayımlar.....	5
2.4. Sınırlılıklar	5
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
3.1. Değer Nedir?.....	6
3.1.1. Dini Açıdan Değer Kavramı	8
3.1.2. Felsefi Açıdan Değer Kavramı.....	9
3.1.3. Psikolojik Açıdan Değer Kavramı	10
3.1.4. Sosyolojik Açıdan Değer Kavramı	11
3.2. Değerlerin Özellikleri Ve İşlevleri.....	12
3.3. Değerlerin Sınıflandırması.....	16
3.3.1. Edward Spranger'in Değer Sınıflandırması	16
3.3.2. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflandırması.....	17
3.3.3. Rokeach'in Değer Sınıflandırması	18
3.3.4. Schwartz'in Değer Sınıflandırması	18
3.3.5. Refshauge' nin Değer Sınıflandırması	19
3.3.6. Nelson'un Değer Sınıflandırması.....	20
3.3.7. Fitchter'in Değer Sınıflandırması.....	20
3.3.8. Graves'in Değer Sınıflandırması.....	21

3.3.9. Parlakyıldız'ın Değer Sınıflandırması.....	22
3.3.10. Erol Güngör'ün Değer Sınıflandırması	22
3.3.11. Hilmi Ziya Ülken'in Değer Sınıflandırması.....	22
3.4. Cihan Aktaş'ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği	23
3.4.1. Cihan Aktaş'ın Hayatı ¹	23
3.4.2. Eserleri	25
3.4.3. Edebi Kişiliği.....	30
4. YÖNTEM.....	33
4.1. Araştırmanın Modeli	33
4.2. Evren	33
4.3. Verilerin Toplanması	33
4.4. Verilerin Analizi	33
5. BULGULAR VE YORUMLAR	35
5.1. Cihan Aktaş'ın Hikâye ve Romanlarında Değerler	35
5.1.1. Adil Olma Değeri(Adalet) İle İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	35
5.1.2. Aileye Verilen Önem Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar	40
5.1.2.1. Arkadaşlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	51
5.1.2.2. Barış Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	56
5.1.2.3. Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	59
5.1.2.4. Cesur Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	64
5.1.2.5. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	68
5.1.2.6. Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	71
5.1.2.7. Demokrasi Bilinci ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	74
5.1.2.8. Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	77
5.1.2.9. Fedakârlık (Özveri) Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	82
5.1.2.10.Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	88
5.1.2.11.İffetli Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	91
5.1.2.12.İnanç Değeri ile İlgili Bilgi ve Yorumlar.....	99
5.1.2.13.Kanaatkârlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	123
5.1.2.14.Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	125
5.1.2.15.Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	129
5.1.2.16.Sabır Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	132
5.1.2.17.Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	136
5.1.2.18.Saygı Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	141
5.1.2.19.Sevgi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	144

5.1.2.20.Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	158
5.1.2.21.Temizlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	163
5.1.2.22.Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	173
5.1.2.23.Yardımsverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	177
6. SONUÇ VE DEğERLENDİRME	185
KAYNAKÇA.....	203
EKLER.....	209
ÖZGEÇMİŞ	211

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Rokeach'ın değer sınıflandırması	18
Tablo 2. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması.....	19
Tablo 3.Cihan Aktaş'ın Roman ve Hikayelerinde Yer Alan Adil Olma Değerinin Dağılımı	36
Tablo 4.Cihan Aktaş'ın Roman ve Hikayelerinde Yer Alan Aileye Verilen Önem Değerinin Dağılımı	41
Tablo 5.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan arkadaşlık değerinin dağılımı	51
Tablo 6. Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan barış değerinin dağılımı	57
Tablo 7.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan bilimsellik değerinin dağılımı	60
Tablo 8.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan cesur olma değerinin dağılımı.....	65
Tablo 9.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan çalışkanlık değerinin dağılımı.....	69
Tablo 10.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan dayanışma değerinin dağılımı.....	72
Tablo 11.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan demokrasi bilinci değerinin dağılımı	74
Tablo 12.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan dürüstlük değerinin dağılımı.....	77
Tablo 13.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan fedakarlık değerinin dağılımı.....	83
Tablo 14.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan hoşgörü değerinin dağılımı	88
Tablo 15.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan iffetli olma değerinin dağılımı.....	92
Tablo 16.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan inanç değerinin dağılımı ..	100
Tablo 17.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan kanaatkarlık değerinin dağılımı.....	123
Tablo 18.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan misafirperverlik değerinin dağılımı.....	126

Tablo 19.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan özgürlük değerinin dağılımı	130
Tablo 20. Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan sabır değerinin dağılımı ..	132
Tablo 21.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan sağlıklı olmaya önem verme değerinin dağılımı	136
Tablo 22. Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan saygı değerinin dağılımı..	142
Tablo 23. Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan sevgi değerinin dağılımı..	144
Tablo 24.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan sorumluluk değerinin dağılımı	158
Tablo 25.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan temizlik değerinin dağılımı	163
Tablo 26.Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan vatanseverlik değerinin dağılımı	173
Tablo 27. Cihan Aktaş'ın roman ve hikayelerinde yer alan yardımseverlik değerinin dağılımı	177

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Cihan Aktaş'ın hikaye ve roman türündeki eserlerinde yer alan değerlerin sıklığı.....	193
Şekil 2. Üç İhtilal Çocuğu'nda yer alan değerlerin sıklığı.....	193
Şekil 3. Son Büyülü Günler'de yer alan değerlerin sıklığı	194
Şekil 4. Acı Çekmiş Yüzünde'de yer alan değerlerin sıklığı.....	194
Şekil 5. Azize'nin Son Günü'nde yer alan değerlerin sıklığı.....	195
Şekil 6. Suya Düşen Dantel'de yer alan değerlerin sıklığı.....	195
Şekil 7. Ağzı Var Dili Yok Şehrazat'ta yer alan değerlerin sıklığı.....	196
Şekil 8. Halama Benzediğim İçin'de yer alan değerlerin sıklığı	196
Şekil 9. Duvarsız Odalar'da yer alan değerlerin kullanım sıklığı.....	197
Şekil 10. Kusursuz Piknik'te yer alan değerlerin kullanım sıklığı	197
Şekil 11. Ayak İzlerinde Uğultu'da yer alan değerlerin kullanım sıklığı	198
Şekil 12. Kızım Olsan Bilirdin'de yer alan değerlerin kullanım sıklığı	198
Şekil 13. Fotoğrafta Ayrı Duran'da yer alan değerlerin kullanım sıklığı	199
Şekil 14. Unutulmayan'da yer alan değerlerin kullanım sıklığı	199
Şekil 15. Bana Uzun Mektuplar Yaz'da yer alan değerlerin kullanım sıklığı	200
Şekil 16. Seni Dinleyen Biri'nde yer alan değerlerin kullanım sıklığı	200
Şekil 17. Sınıra Yakın'da yer alan değerlerin kullanım sıklığı.....	201
Şekil 18. Şirin'in Düğünü'nde yer alan değerlerin kullanım sıklığı	201
Şekil 19. Şair ve Gecekuşu'nda yer alan değerlerin kullanım sıklığı	202

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Cihan Aktaş ile Değerler Üzerine Yapılan Görüşme	209
--	-----

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Avdyş	: Ağzı Var Dili Yok Şehrazat
Aiu	: Ayak İzlerinde Uğultu
Asg	: Azize'nin Son Günü
Do	: Duvarsız Odalar
Fad	: Fotoğrafta Ayrı Duran
Hbi	: Halama Benzediğim İçin
Kob	: Kızım Olsan Bilirdin
Kp	: Kusursuz Piknik
Sbg	: Son Büyülü Günler
Sdb	: Seni Dinleyen Biri
Sdd	: Suya Düşen Dantel
Sy	: Sınıra Yakın
Şvg	: Şair Ve Gecekuşu
Şd	: Şirin'in Düğünü
U	: Unutulmayan
Üiç	: Üç İhtilal Çocuğu

1. GİRİŞ

Toplumları meydana getiren bireyler tarafından içselleştirilen, üzerinde ortak görüşe varılan, bireylerin yaşamlarını bir düzen dahilinde devam ettirebilmelerini sağlayan inanç, kural, duygu ve davranış kalıpları, değerler olarak bilinmektedir.

Bireyler toplumsal yaşamın bir parçası olabilmek ve diğer bireylerle sağlıklı ilişkiler yürütebilmek için değerlere ihtiyaç duymaktadır. Özelde bireyler genelde ise toplum için pusula görevi gören değerler bireylerin nerede, ne şekilde hareket edip karar vermelerinde son derece etkilidir. Bu noktada bireylerin değerleri ile toplumun değerleri aynı doğrultuda olmazsa ortaya bir kaos ortamı çıkması muhtemeldir. Birey ve toplumun değişen dünya görüşü ve teknolojinin gelişiminden zaman zaman olumsuz etkilenmesi ortak kabul niteliği taşıyan değerlere de yansımaktadır ve toplumu meydana getiren bireyler günden güne değerlerden uzaklaşmaktadır. İnanç, saygı, çalışkanlık, sevgi, aileye verilen önem, dürüstlük gibi değerlerin geçmiş yıllara oranla bireyler tarafından benimsenmesinde zaman zaman görülen değişiklikler genellikle olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum da birey ve toplumda yozlaşmalara neden olmaktadır. Varlığında birey ile toplumu birbirine bağlayan değerler, yokluğunda toplumsal çöküşü de beraberinde getirmektedir.

Toplumsal düzen ve huzur yasalarla güvence altına alınsa dahi bazı durumlarda bu yazılı kaynaklar yetersiz kalabilmektedir. Bu aşamada toplumun ihtiyaç duyduğu olumlu ortamı toplumun en önemli dinamiklerinden biri olan değerler sağlamaktadır. Özellikle 19. Yüzyılda pozitivist eğitim anlayışının sonucu olarak bilimsel varlığı kabul edilemeyen olguların eğitim dışında bırakılması gelecek nesiller adına ciddi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Gelişen teknolojinin büyümesine kapılan toplumlar İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar kendilerini bekleyen tehlikeyi fark edememiştir. Hem savaş öncesi hem de savaş sonrası toplumda baş gösteren maddi amaçlar uğruna insanların acımasızca öldürülmesi, gasp, yaralama, hırsızlık, çocuk istismarı gibi olumsuz değişimler toplumları günden güne bir yıkıma bir hüsrana sürüklemiş ve bireyler değerlere duyulan ihtiyacı bir kere daha idrak etmişlerdir. Bu olumsuz tecrübelerden sonra toplumlar, varlıklarını sürdürebilmeleri, yaşanılabilir bir toplum hayatına sahip olabilmeleri, huzur ve refah ortamının sürekliliği adına değerler eğitimine önem vermişlerdir. Toplumların sahip olduğu özelliklerin değişiklik göstermesi o toplumun kültür yapısı içerisinde gelişen değerlere de yansımaktadır. Değişimin kaçınılmaz olduğu günümüzde, toplumların kültürel özelliklerini gelecek nesillere aktarabilmesinin

Bir yolu olarak sahip olunan değerleri yaşamak ve yaşatmak kabul edilmektedir. Bu noktada özellikle hikâye ve roman türündeki edebi eserler eğitici ve öğretici yönleriyle değerlerin gelecek nesillere aktarımında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle değerlerin somutlaştırılarak kazandırılması noktasında hikâye ve roman türünde eserleriyle dikkat çeken Cihan Aktaş'ın eserleri çalışmamıza kaynak olarak seçilmiştir. Bu çalışmada çeşitli olay ve durumlar çerçevesinde Cihan Aktaş'ın kaleme aldığı hikâye ve roman türünde işlenen konularda yer alan değerler tespit edilerek incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular edebi eserler ve değer kavramı ile ilgili yapılacak olan çalışmalara kaynaklık edecektir.

Çalışma, toplam beş bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar belirtilmiştir. İkinci bölümde değer kavramının tanımı yapılarak özellikleri ve işlevlerine, değerlerin sınıflandırmasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Cihan Aktaş'ın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği üzerinde durulmuştur. Araştırmanın modeli, evreni, verilerin toplanması ve analizi üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde değerlerle ilgili elde edilen bulgular ayrı başlıklar şeklinde ele alınmış, yorumlanmış ve tespit edilen sonuçlar ifade edilmiştir. Son olarak beşinci bölümde yapılan çalışmanın sonucuna ve konu ile ilgili önerilere yer verilmiştir.

2. PROBLEM DURUMU

Değişen ve gelişen teknoloji, aynı hızda tüm dünyayı hem kültür hem de eğitim açısından etkilemektedir. Her ne kadar insanlar arasında uzakları yakın eden şekilde yorumlanan, teknolojinin bir türü olarak internet aynı zamanda yan yana olan insanları da birbirlerinden uzaklaştırmaktadır. Özellikle değerler noktasında bünyesinde eksiklik barındıran toplumlar bu teknoloji karşısında giderek yozlaşmaktadır. Her geçen gün artan savaşlar, göçler, şiddet olayları, işlenen cinayetler, insanlar arasında azalan sevgi, saygı, hoşgörü gibi durumlar tüm toplumlara problem teşkil etmektedir. İnsanlar arasında manevi değerlerin kenara atılıp maddiyata önem verilmesi aynı zamanda toplumların yok edilmesine dayanan kültürel emperyalizmin yaygınlaşmasına, güçlünün daima haklı olmasına zemin hazırlamaktadır. Yapılan savaşlar neticesinde de kültürel değişimin hız kazanması, her toplumu kendi değerlerini korumaya mecbur bırakmıştır. Bu durum ise toplumların yaşamlarının merkezine eğitimi yerleştirmesi ile mümkün olacaktır. Toplumunu oluşturan insanların sağlıklı, huzurlu bir iletişim kurmaları, kültürel değerlerine bağlı olarak yaşamaları da sadece eğitimle sağlanmaktadır.

Toplumlar, varlıklarını devam ettirebilmek için değer yargılarını koruyarak bu değerleri gelecek nesillere aktarmak zorundadır. Toplumlar tarafından evrensel değerler olarak nitelendirilebilen sevgi, saygı, adalet gibi değerlerin yanında toplumların sosyal ve dini bakış açılarına göre değişim gösteren değerler de bulunmaktadır. Örneğin bir toplumda ön planda tutulan değer adalet, güvenken başka bir toplumda sevgi, saygı değerine verilen önem daha fazla olabilmektedir. Bunun sonucu olarak değerlerin toplumun çoğunluğu tarafından onaylanmış, inanılmış ve korunmaya çalışılan davranış şekilleri oldukları ifade edilebilmektedir. Bu yönüyle değerler kültür kavramıyla da çok yakından ilişkilidir (Özbay, 2002). Türk kültüründe şükür, çalışkanlık, misafirperverlik, iffetli olma gibi değerler ön planda yer alırken bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması noktasında hem bireylerin hem de toplumun yerine getirmesi gereken çeşitli sorumluluklar mevcuttur. Ancak değişen teknolojinin sonucu olarak insanların kişilik özelliklerinde görülen olumsuzluklar, aile kurumunun sarsılması, yoğun iş hayatı bu değerlerin yaşatılmasında ve gelecek nesillere aktarımı noktasında engel teşkil etmektedir (Emirhan, 2016).

Gerek evrensel gerekse kültürel değerlerin bireylere kazandırılmasında edebi eserlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Çocuğundan gencine, yaşlısına kadar her yaş gurubundan insana edebi eserler aracılığıyla değer aktarımı yapılabilmektedir.

Okuyucular edebi metinlerde karşılaştıkları kahramanlarla kendisi arasında doğal olarak bir özdeşim kurar ve aynı karakterin sergilemiş olduğu tavır ve davranışları özümseyerek kendisine rol edinir. Rol edindiği kahraman iyi niteliklere sahipse okuyucu da bu nitelikleri dolaylı yünden kazanır ve bu durumu da kendi yaşantısına yansıtır. Bu noktada edebi eserler bir yünden değerleri koruyup gelecek nesillere aktarırken diğer yünden bu edebi eserleri okuyan insanlara değerlerin içselleştirmesini sağlamaktadır. Özellikle yazarlar, toplumun temel duygu, düşünce ve hayallerini kaleme aldıkları eserler aracılığıyla okuyucularına aktarmaktadır. Bu noktada günümüz yazarlarından Cihan Aktaş da özellikle hikâye ve romanlarında hem evrensel hem de kültürel değerleri ustalıkla işlemiş, bu yönüyle de Türk edebiyatında öne çıkan yazarlar arasında yer almıştır. Bu nedenle Cihan Aktaş'ın hikâye ve romanları değerler noktasında çalışma konumuz olarak belirlenmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, evrensel ve kültürel değerler ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturmak, son yıllarda kaleme aldığı farklı türde edebi eserlerle ön plana çıkan Cihan Aktaş'ın okuyucuya telkin ettiği, çeşitli durum ve olaylar çerçevesinde kazandırmaya çalıştığı temel değerleri belirlemek, elde edilen bulguları analiz etmek ve sonuçları değerlendirmektir.

2.2. Araştırmanın Önemi

Dünyaya gelir gelmez çevresini gözlemlemeye başlayan bireyler, gözlemledikleri durum ve olayları benimseyerek sosyal hayatın bir parçası konumuna gelirler. Ailenin ardından okul hayatının başlamasıyla sosyal çevresi değişen bireylerin, yeni çevreye uyum sağlayabilmek için bazı değerleri benimsemesi, onların toplumla uyumlu bir hayata sahip olmasını kolaylaştırmaktadır. Günümüzde ise bireylerin çoğu sosyal medyanın esiri olmakta ve kendilerini yaşadıkları toplumdan soyutlamayı tercih etmektedir. Bu nedenle yaşanan olumsuz durumlardan çıkış yolu olarak toplumlar, sahip oldukları değerleri koruma yolunu seçmiştir. Çünkü günümüzde değerlerini kaybetmiş toplumlara bakıldığında sadece bilgi üretme ve bilgiyi kullanmayı tercih ederken manevi değerleri göz ardı ettikleri görülmektedir. Unutulmamalıdır ki toplumların varlıklarını devam ettirebilmeleri bilginin yanı sıra sahip olunan değerleri yaşamaları ve gelecek nesillere aktarmalarıyla sağlanmaktadır. Bu değerleri bireylere kazandırmanın çeşitli yolları bulunmakla birlikte kaleme alınan edebi eserler de zaman zaman bu amaca hizmet edebilmektedir.

2.3. Varsayımlar

“Adil olma (adalet), aileye verilen önem, arkadaşlık, barış, bilimsellik, cesur olma, çalışkanlık, dayanışma, demokrasi, dürüstlük, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, inanç, kanaatkârlık, misafirperverlik, özgürlük, sabır, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik” başlıklarıyla belirlenen değerlerin Cihan Aktaş’ın hikâye ve romanlarında işlendiği varsayılmaktadır.

2.4. Sınırlılıklar

Çalışmanın kapsamı Cihan Aktaş’ın hikâye ve roman türündeki eserlerinden oluşmaktadır. Bu eserlerin incelenmesinde adil olma (adalet), aileye verilen önem, arkadaşlık, barış, bilimsellik, cesur olma, çalışkanlık, dayanışma, demokrasi, dürüstlük, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, inanç, kanaatkârlık, misafirperverlik, özgürlük, sabır, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri esas alınmıştır.

Çalışmamız bu değerler bağlamında Cihan Aktaş’ın Acı Çekmiş Yüzünde (2017), Ağzı Var Dili Yok Şehrazat (2018), Ayak İzlerinde Uğultu (2016), Azize’nin Son Günü (2018), Bana Uzun Mektuplar Yaz (2016), Duvarsız Odalar (2017), Fotoğrafta Ayrı Duran (2018), Halama Benzediğim İçin (2019), Kızım Olsan Bilirdin (2017), Kusursuz Piknik (2017), Seni Dinleyen Biri (2016), Sınıra Yakın (2012), Son Büyülü Günler (2017), Suya Düşen Dantel (2018), Şair ve Gecekuşu (2021), Şirin’in Düğünü (2018), Unutulmayan (2018), Üç İhtilal Çocuğu (2020) adlı eserlerle sınırlıdır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Değer Nedir?

Toplumsal bir varlık olan insan, hayata gözlerini açtığı andan itibaren çevresiyle sürekli bir iletişim halindedir. Bu iletişim sonucunda yaşamı süresince karşılaştığı durumlara vermiş olduğu tepkilerin değişkenlik göstermesi ve varlıklara yüklediği anlamlar “değer” kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu kavram; psikolojiden sosyolojiye, felsefeden ekonomiye, antropolojiden dine kadar pek çok bilim dalının ilgi alanına girmiş ve farklı çalışmalara kaynaklık etmiştir.

Etimolojik yönden incelendiğinde, değer kavramını ilk defa Znaniecki sosyal bilimlere kazandırmış, “valere” kökünden türetilen bu kavram Latince ‘kıymetli olmak’ veya ‘güçlü olmak’ anlamlarına gelmektedir (Bilgin, 1995). Türk Dil Kurumu Güncel Sözlükte ise bu kavram bir şeyin önemini belirtmeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha, üstün nitelik meziyet, üstün yararlı nitelikleri olan kimse, (Fel.) kişinin isteyen gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey, (Mat.) bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerleri kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (Türkçe Sözlük,2009) şeklinde ifade edilmiştir. Bir diğer görüşe göre değer kavramı “paylaşmak” anlamına gelen “teg-” kökünden türemiştir ve zamanla anlam genişlemesine uğrayarak “değer, fiyat” anlamlarında kullanılmıştır. Genel bir ifadeyle değer kavramı kültürel ve toplumsal olguların birleşimi sonucu ortaya çıkmış, herhangi bir şeye yüklenen kıymet anlamına gelmektedir (Clauson, 1972).

Bir toplumu oluşturan insanları birbirlerine bağlayan en önemli unsurların başında değerler gelmektedir. Bu noktada değerler, toplumsal hayatın varlığını sürdürmesinde insanoğluna yol gösteren kılavuz niteliği taşımaktadırlar. İnsan davranışlarını yönlendiren değerler bu davranışların niteliklerinin belirlenmesinde rol oynayan manevi olgular olarak kabul edilmektedir (Turan ve Ulusoy, 2014). Toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri konusunda değerlerin önemi şüphesiz önemlidir. Çünkü bir toplum saygı, yardımlaşma, sevgi, paylaşma gibi değerlerden yoksun bireylerden meydana geliyorsa zamanla yok olmaya mahkûmdur. Buna karşın olumlu karakter özelliklerine sahip bireyler çevresindeki diğer insanlarla bir araya gelerek sağlıklı, huzurlu, refah seviyesi yüksek bir toplumun oluşmasında yapı taşı görevi taşımaktadırlar

(Akay, 2015). Değerlerin toplum tarafından benimsenmesi sonucu toplumda bireyler arasında bir uyum sağlanmaktadır. Gerek rol model alınarak gerekse teorik eğitim sonucu değerler davranışa dönüştürülmeli ve yaşamın her noktasında değerler varlığını sürdürmelidir. Bunun sonucunda insan hayatında iyilik, saygı, hoşgörü, sevgi gibi insani değerler hâkim olacaktır (Dilmaç, 2002).

Sosyal bir varlık konumunda olan insan, çevresiyle uyum içerisinde yaşayabilmek için değerlere ihtiyaç duymaktadır. İnsanların davranışlarında ve bu davranışların değerlendirilmesinde etkili olan değerler toplumda adeta bir köprü niteliğindedir. Toplum hayatı boyunca sürekli bir gelişim ve değişime uğrayan değerler, sosyal yardımlaşma ve dayanışma açısından önem arz etmektedir. Değerler, toplumun büyük çoğunluğu tarafından benimsenerek toplumu olumlu yönde etkileyen temel unsurlardır (Doğan, 2014). Değerlerin toplumsal yönünün dışında ait olduğu milletin kültür ve tarih geçmişi sonucu elde ettikleri tecrübelerle dayanması, onların milli bütünlüğünü sağlama yönünü de ortaya koymaktadır. Örnek olarak Türk milleti için bayrağa duyulan sevgi ve saygı, vatanın bütünlüğünü sağlama noktasında hissedilen hassasiyet ve aile kavramı ulusal değer özelliği taşımaktadır. Ulusal değerler bir milletin inançlarının, yaşam şekillerinin, duygularının yansımalarıdır. Bundan dolayı ulusal değerlerin ortaya çıkmasında toplumsal değerler bir ihtiyaçtır ve bu değerler birbirleriyle daima uyum içerisinde olmalıdır (Doğan, 2014). Ulusal değerlerin yanı sıra tüm insanlık için genel geçer nitelikte kabul edilen dürüstlük, çalışkanlık, vatanseverlik, bağımsızlık, temizlik, sağlıklı yaşama önem verme, demokrasi, hoşgörü, fedakârlık gibi olgular da evrensel değer olarak kabul edilmektedir (Yaşar, Kasa ve Gürdoğan Bayır, 2008).

Çalışmamıza kaynaklık eden edebi eserlerin yazarı Cihan Aktaş ise değer kavramını insanların benliklerini oluşturan yapı taşları olarak tanımlamaktadır. Ve bu yapı taşlarından birinin varlığı ve yokluğu diğer değerleri de ister istemez etkilemektedir. Aktaş'a göre tevazu, duygudaşlık, adalet, fedakârlık, tevazu insan hayatında değer olan niteliklerdir (Cihan Aktaş ile Yapılan Görüşme, 12/06/2022).

Genel olarak değerler, bir toplumun devamlılığı için gerekli olan soyut olgulardır. Eğer bir toplumda ahlaki sorunlar fazla yaşanıyorsa o toplumun benimsediği değerler gözden geçirilmelidir. Bunun için de başta bireyin dünyaya geldiği aile, ardından okul çevresi toplumsal değerlerin kazandırılmasında birincil vazifeye sahiptir. Ahlaki yönden donanımlı bir toplumun yegâne gereksinimi de değerlerdir.

3.1.1. Dini Açıdan Değer Kavramı

Bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran din unsuru değerler noktasında en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Din, insanlara mutlu olmanın yollarını gösterirken açık ve geniş bir niteliğe sahip olması o dinin sürekliliğini kolaylaştırmıştır.

Tarihi süreç incelendiğinde bireylerin inançlarını tam bir şekilde yaşadığı dönemlerde hayırlı işlerin arttığı, iman eksikliğinin olduğu dönemlerde ise hem birey hem toplumun kötü durumlarla karşılaştığı görülmektedir. Toplumda egemen olan ahlak kurallarının temeli dine dayanmadığı takdirde toplum hayatında birtakım eksiklikler görülmektedir. Bunun için hem bireylere hem de toplumlara ait kimliklerin belirlenmesinde değerlerin din üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. Bir toplumun yönlendirilmesinde en fazla söz sahibi olan etmenin din olduğu gözlemlenmektedir. Dine dayanan değerler yaşantı haline getirildiğinde insanlar hem dünya hem de ahiret hayatında mutluluğa ereceklerini düşünmektedir. Özellikle İslamiyet, Hristiyanlık gibi semavi dinlerde inananların değerlere ne kadar bağlı oldukları görülmektedir (Babanzade, 2011). Allah yaratıp yaşatan ve her şeye kadir olan bir güç olması sebebiyle hem İslam düşüncesinin hem de değerler sisteminin temelinde yer almaktadır. Çünkü Allah hitabın öznesi konumundadır ve eğer Allah isterse değerler bir sistem haline gelmektedir (Fazlurrahman, 1999).

Osmanlı Dönemi düşünürlerinden Babanzade Ahmet “İslam Ahlakının Esasları” adlı eserinde Müslüman toplumlarda mevcut değerler sisteminin temelini din olduğunu belirtmektedir:

İslam yurtlarında ahlakın ve değerlerin belli başlı temeli, İslam dinidir. Ve bu din, bütün halk tabakaları arasında ahlak ve faziletin yayılmasına, herkesin ahlak ve fazilete sarılmasına çalışmış ve muvaffak olmuştur. Müslümanlar, kötülüklerin ve çirkinliklerin her çeşidinden korunmak; faziletlerle ve güzelliklerle bezenmek için Allah’ın kitabından ve Peygamber’in sünnetinden başka bir feyiz ve ilim kaynağına ihtiyaç hissetmemiş ve Hz. Peygamber’in terbiyesiyle yetişen güzide arkadaşlarından ve onların yetiştirdikleri nesilden başka rehberlere ve önderlere değer vermemişlerdir. Hint ile Yunan’ın bir aralık Müslümanların eline geçen felsefi yazıları, Müslümanlar arasında ahlakın umum seyrine tesir bakımından hiçbir iz bırakmamıştır (Babanzade, 2011).

O dönemde Müslümanlar değerler konusunda farklı kaynaklara sahip olmalarına rağmen yine de hayatlarına Kur’an ve Peygamber sünnetini tercih etmişlerdir. Kuran ayetleri incelendiğinde ayetlerin insanları erdemli ve faziletli bir hayata yönlendirdiği ve mutsuzluk, pişmanlık gibi durumlardan da insanları uzaklaştırdığı görülmektedir. Kuran’ı Kerimde Kalem Suresi’nin 4. Ayetinde geçen “Şüphesiz ki sen yüce bir ahlak

üzerinesin.” ayetiyle Hz. Peygamber, insani değerleri öne çıkarılarak Allah tarafından övülmektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber “Ben ancak yüce ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.” diyerek dünya üzerindeki görevini belirtmiştir. Bununla birlikte Hz. Ayşe’nin Hz. Peygamberin ahlakıyla alakalı “O’nun ahlakı Kur’an ahlakıydı.” ifadesi Peygamberin kendisine gönderilen vahyin gereği bir ahlaka sahip olduğu anlaşılmaktadır (Babanzade, 2011). İslam dininin temeli olan Kuran ve Peygamber sünnetleri incelendiğinde değerler noktasında en açık ve detaylı bilgiler elde edilmektedir.

3.1.2. Felsefi Açıdan Değer Kavramı

Felsefe; Yunan dilinde “seviyorum, arıyorum, peşinden koşuyorum” anlamlarında kullanılan “phileo” ile “bilgi, bilgelik” anlamlarında kullanılan “sophia” kelimelerinden türetilmiştir (Cevizci, 1999). İnsanın düşünebilme yeteneği sonucu ortaya çıkan felsefenin ilgilendiği konular arasında değerlerin olmasının nedeni bu değerlerin bireyin çevresiyle etkileşimi sonucu ortaya çıkmış olmalarıdır (Cevizci, 2006).

İlk çağ filozoflarında değer kavramına yönelik bir tanım bulunmamakla birlikte o dönemde değer problemi filozoflarca felsefi bir sorun olarak kabul görmüştür (Keskin, 2008). Sokrates’i bir milat kabul edecek olursak Sokrates’ten önce felsefi araştırmacılar tabiat olaylarıyla ilgilenirken Sokrates’ten sonra insan ve değer üzerinde durmuşlardır (Ülken, 2001). O dönem içerisinde değer kavramı filozoflar tarafından erdem, mutluluk, iyilik, haz, adalet, yanlış, kötü gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir (Çotuközen, 1991). Felsefe tarihi boyunca yapılan tartışmalar sonucunda değer kavramı nesnel ve öznel olarak sınıflandırılmasıyla birlikte dinsel değerler için günah ve sevap, estetik değerler için güzel ve çirkin, bilgi değerleri için yanlış ve doğru, ahlaki değerler için iyi ve kötü, hazcı değerler için acı ve haz gibi zıt kutuplar şeklinde sınıflandırmalar da yapılmıştır (Özlem, 1998). “İnsan her şeyin ölçüsüdür.” önermesinin sahibi Sofist Protolgoras’a göre değerler öznel bir nitelik taşımaktadır. Sofistlere göre değer kişinin şeylere yüklediği anlamlardır ve bu nedenle her zaman geçerli olmayan bu değerler doğal gerçekçilikten çok kişilerin ihtiyaçları sonucu ortaya çıkmıştır (Özlem, 2010). Bu görüşün tam tersini savunan Sokrates’e göre bireyler adalet, cömertlik, doğruluk, cesaret gibi değerlerde aynı görüşe sahiptir. Yani değerler bütün insanlar için geçerlidir ve bu nedenle nesnel bir nitelik taşımaktadır (Uysal, 2003). Platon’a göre değerlerin kesin olarak doğru veya yanlış olması değerlere nesnellik özelliği kazandırmaktadır (Arslan, 1998). Aristoteles de Sokrates ve Platon’un değer anlayışını kabul etmiş, değerlerin insan zihninin bir sonucu olmadığını ifade etmiştir (Özlem, 2010).

Orta çağa gelindiğinde İslam ve Hristiyan felsefeciler Platon ve Aristoteles'ten etkilenerak değerklerin nesnelliliğini kabul etmişlerdir. Yine bu dönemde ahlaklı ve dindar insan iyi insandır görüşü felsefeciler arasında kabul görmüştür. Örneğin Türk-İslam bilgini olan Gazali, değerkler aracılığıyla insandaki temel güdülerin dengelendiğini ve bunun sonucunda güzel ahlakın ortaya çıktığını belirtmiştir. Güzel ahlakın oluşmasında dinin içselleştirilmesi etkili olmaktadır. Kötü duyguların nedeni bireyin dünya hayatına duyduğu sevginin yanında kötü söz söylemesi, gıybet etmesi, yalan söylemesi olarak ifade edilmiştir. Bu olumsuz durumlardan kurtulmak için birey, kötü ahlaklı kimselerden uzak durmalıdır. Gazali, Hadis ve Kuran'ı merkeze alan bir eğitimle ahlaklı insanın yetiştirilebileceğini belirtmiştir (Durakoğlu, 2014).

Değer felsefesinin kuruluşu 19. Yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Felsefenin alt dalı olan ahlak felsefesi, bir davranışın iyi veya kötü olarak değerlendirilmesinin nasıl yapıldığını incelemektedir. Bu felsefe bireyin tutum ve davranışlarını bireysel ve toplumsal olarak sorgulamakla birlikte bireyin davranışlarında etkili olan niyetlerin üzerinde durmaktadır anlamındadır (Çilingir, 2000).

3.1.3. Psikolojik Açıdan Değer Kavramı

Genel bir tabirle insan davranışlarını inceleyen, bu davranışların altında yatan sebepleri bulmaya çalışan psikoloji alanının ilgilendiği kavramlar arasında değer kavramı da yer almaktadır. İnsan beyni tarafından kayıt altına alınan yaşanmışlıklar değerklerle bir anlam ifade etmektedir. Bu yaşanmışlıkları daima kontrol altında tutan bilinç sayesinde insanoğlu çevresindeki varlıkları ve kavramları algılamaktadır (Küçükbezcı, 2014).

Uzun yıllar süresince insanlar başta kendi davranışları olmak üzere diğer insanların davranışlarının şekillenmesine yönelik çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Gelişen teknolojinin sonucu olarak kitle iletişim araçlarıyla insanlara verilmek istenen mesajlar daha kısa bir zaman diliminde insanlara iletilmektedir. Bu durumun avantajları olduğu kadar dezavantajları da tespit edilmiştir. Televizyon, kitap, reklamlar, gazete, filmler, şarkılar ve internet aracılığıyla insanlara iletilmek istenen mesajlar kolaylıkla iletilmektedir (Küçükbezcı, 2014). Bu mesajlar içerisinde bireylere kazandırılmak istenen olumlu değerkler yerine var olan değerkleri de ortadan kaldırmaya yönelik durumlar ortaya çıkmaktadır.

Psikolojiye göre değer kavramı felsefede olduğu gibi öznel veya nesnel bir nitelik kazanmamıştır, önemli olan değerklerin insan davranışlarını yönlendirme özelliği olarak belirtilmektedir. Bu amaçla psikologlar değer kavramına bireyin varlıklara yönelik

inançlar bütünü gözüyle bakmaktadır. İnsan davranışlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan değerlerin toplumsal değerlerle paralel bir şekilde kişinin davranışları üzerindeki etkisi bazen artmakta bazen de azalmaktadır (Güngör, 1995). Psikologların değer eğitimi yerine bireyin ahlak gelişimi üzerinde durdukları için ahlak kavramı bilişsel, sosyal ve psikanalitik açıdan değerlendirilmiştir (Çiftçi, 2003). Yapılan literatür taraması sonucunda psikologların görüşlerinin temsil ettikleri kuramlarla birlikte verildiği görülmüştür. Değerler üzerine çalışma yapan Shalom Schwartz ile Milton Rokeach'ın görüşleri ise çalışmamızda değerlerin sınıflandırılması bölümünde verilmiştir.

3.1.4. Sosyolojik Açıdan Değer Kavramı

Sosyal bilimciler tarafından yıllarca tartışılan konulardan biri de sosyolojinin inceleme alanında değer kavramının herhangi bir yeri olup olmadığıdır. Günümüzde psikoloji, felsefe, teoloji gibi bilim dallarının konusu olduğu kadar sosyolojinin de konularından birinin değer kavramı olduğu görülmektedir.

Sosyolojiye hakim olan pozitivist paradigmanın, bilimin değerlerden bağımsız olması ve değerlerin nesnel bir gerçekliğe dayanmaması yönündeki görüşleri, değer kavramını sosyolojiden uzaklaştırmıştır. Bilimsel araştırmaların her safhasında önyargı, tavır, kişisel görüş, kanaat gibi inançlara yer verilmemesi sadece tabiat bilimlerinde değil sosyal bilimlerde de geçerli olmaktadır. Bu nedenle pozitivistler öznel ifadelerden çok ispata dayalı somut verilere önem vermektedir (Özensel, 2014).

Toplumunu meydana getiren her bir kurumun kendine özgü değerleri bulunmaktadır. Bu değerler sayesinde birey, toplumda sosyal bir statü elde ederek mevcut bir hiyerarşinin oluşmasında etkili olmaktadır. Bir toplum için iyinin veya kötünün ne ifade ettiği değerler tarafından belirlendiği için toplumu yöneten, kontrol altında tutan da yine değerler olarak ifade edilmektedir (Özensel, 2003). Toplumun bütünü tarafından benimsenmiş olan değerler, toplumun gerek kültür gerekse politik ve iktisadi özelliklerinden etkilenerek o topluma ait bir değerler sistemi meydana getirmektedir. Bu sistem ise toplumun kültürel yapısının oluşmasında son derece etkilidir (Kirman, 2004). Toplumların kültürel özelliklerinin değişiklik göstermesi gibi topluma ait değer sistemleri de değişiklik göstermektedir. Toplumların kendilerine ait kültürleri sonucu yine kendilerine ait değerleri bulunmaktadır (Güngör, 1995). Toplumların kimliği niteliğindeki değerler toplumdan topluma değişiklik göstermesine karşın kimi toplumlarca benimsenmiş ortak değerlerin olduğu da bilinmektedir (Aydın, 1994). Toplumları oluşturan bireyleri bir arada tutan değerler sosyal davranışların ana hatlarını

çizerek bireylere rol model olmaktadır. Bu değerler zamanla yenilenebilirse, gelecek kuşaklara aktarılabilirse ve gelişebilirse güçlü bir toplum ortaya çıkacaktır (Yeşil ve Aydın, 2007).

Sosyologlar tarafından değerler, sosyal değer çerçevesinde incelenmektedir. Sosyal değerler sonucu toplumun bir davranışı kabul veya reddetmesi o davranışın doğru veya yanlış olarak nitelendirilmesinde etkili olmaktadır. Değerlerden yoksun bir toplum varlığını devam ettirecek sosyal kontrol mekanizmasından da yoksun hale gelmektedir. Bu doğrultuda değer sistemi bireylerden neyin istendiğini, bireylere neyin yasaklandığını, davranışları karşısında alacağı ödül veya cezanın varlığını belirlemektedir (Fichter, 1990).

3.2. Değerlerin Özellikleri Ve İşlevleri

Değerler, bireye düzenli bir hayat imkânı tanırken içerisinde bulunduğu toplumun da refah seviyesini artırmaktadır. Değerlerin hakim olduğu bir toplumda herkes kendisi ile birlikte karşısındakini de düşünerek hareket etmektedir. Böylelikle toplumda birlik ve beraberlik sağlanarak huzur ortamı oluşturulmaktadır. Özelde birey için genelde toplum için değerlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu değerler aracılığıyla birey, diğer insanlarla etkileşime girmekte ve toplum içerisinde kendisine ait bir statü kazanmaktadır (Yazıcı, 2006).

Başta aile olmak üzere okul ve ardından iş ortamının da kendine has değer yargıları bulunmaktadır. Bireyin kendi değerleri ile içerisinde bulunduğu bu sosyal ortamların değerleri birbirleriyle ters düştüğü durumlarda bireyin nitelikli bir yaşam sürmesi söz konusu değildir. Örnek olarak birey sahip olduğu iş ortamının değer yargılarını benimsemişse işini severek yapmaktadır. Kendisini yetiştiren bireyin değer yargıları ailesiyle örtüştüğü sürece mutlu bir yaşam sürmektedir (Doğan, 2002). Bir toplumu oluşturan bireyler aynı değerleri benimserse o toplumda birlik ve beraberlik sağlanmaktadır. Bu nedenle değerler toplumları ortak paydada bir araya getirmektedir. Aynı değeri içselleştiremeyen bireyler sürekli çatışma yaşarken tam tersi durumlarda bireyler yaşanan olayları değerlendirirken aynı bakış açısıyla hareket etmektedir. Toplum tarafından ortak olarak benimsenen yardımlaşma, dayanışma, vatanseverlik gibi değerler toplumsal ilişkileri düzenleyerek huzur ortamı oluşmasına katkı sağlamaktadır. Birey içerisinde yer aldığı toplumun değerlerini kavrayıp yaşantı haline getirdikçe daha güçlü bir toplumun temelleri atılmış olacaktır. Aksi halde o toplumun gerek ekonomik gerek ahlaki yönden çökmesi muhtemeldir (Arslanoğlu, 2005). Tüm bu olumsuzlukların

yaşanmaması için değerler, gerek eğitim gerekse rol model olarak küçük yaşlardan itibaren bireylere kazandırılmalıdır.

Fichter, bir toplumda kabul edilen ödül ve cezanın temelini değerler tarafından oluşturulduğunu kabul etmektedir. Ona göre bir toplumun en güçlü kontrol mekanizması, değerlerdir. Çünkü değerler vasıtasıyla bireylerden neyin istenildiği, bireylere neyin yasaklandığı, neyin karşılığında ödül veya ceza verileceği belirlenmektedir. Bir toplumda davranışların değerlendirilmesinde etkili olan kriter de yine değerlerdir (Fichter,1999).

Toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri olan değerler üzerine yapılan çalışmalarda araştırmacılar, genel hatlarıyla değerlerin dört özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki değerler, birbirlerinden bağımsız değildir yani birbirleriyle etkileşim içerisindedir. İkincisi, değerler bireylerin ortaya koydukları davranışların çıkış noktası olmalarıdır. Üçüncüsü, değerler göreceli bir nitelik taşımaktadır yani kişiden kişiye göre değişkenlik göstermektedir. Ve son olarak dördüncüsü, bireyler benimsedikleri değerleri yansıtırken mantıktan ziyade duyguları ön plandadır (Rocher, 1968'den aktaran Doğan, 2014). Değerler esnek bir yapıya sahip olduklarından zaman zaman değişime uğramaktadır. Bugün doğru olan yarın yanlış, iyi olan yarın kötü olarak değerlendirilebilmektedir (Fichter, 1990). 1800'lü yıllarda yapılan bir araştırma sonucunda bir çocuğun sahip olması gereken en önemli değerlerden biri anne ve babaların yüzde 64'üne göre itaatkârlık iken 1900'lü yıllara gelindiğinde bu oran yüzde 17'ye düşmüştür. Bir diğer örnek ise yirminci yüzyılın başlarında özgürlük önemli bir değer olarak kabul edilmezken yine yirminci yüzyılın sonlarına doğru üzerinde durulması gereken bir değer olarak kabul edilmiştir (Abrams, 2000'den aktaran Akbaş, 2004).

Kültür, bir toplumun değer sistemini etkileyen en önemli öğelerden biridir. Aynı kültüre sahip toplumlarda değerlere yönelik bakış açıları zaman zaman değişim göstermektedir. Örneğin bir Eskimo toplumunda en önemli değerlerden biri sadakatken diğeri misafirperverliktir. Ancak Eskimolar için misafirperverlik sadakatten önce gelmekteyken bu durum başka toplumlarda kabul edilmemektedir (Reboul,19915'ten aktaran Yazıcı,2006). İnggs'e göre ise Dubai'de doğan ve yaşamını sürdüren birinin sahip olduğu değerler ile Londra'da doğan ve yaşamını sürdüren birinin sahip olduğu değerler farklılık göstermektedir. Bununla birlikte göç gibi nedenlerle yaşamında değişim olan bireylerin değer dünyalarında da değişimler söz konusu olmaktadır (İnggs, 2004'ten aktaran Tokdemir, 2007). Değerler konusunda birçok araştırma yapan Schwartz ve Bilsky'ye göre değerler tamamen nesnel ve duygulardan bağımsız olmayan

inançlardır. Fikir özelliğine sahip olmamakla birlikte soyut ve kişiseldirler. Etkinlik kazandıkları durumlarda duygularla birleşirler. Değerler, bireyin yaşamında ulaşmak istediği amaçlarla ilgilidir. Ve belirli durumların tümünde geçerlidir. İnsanların, davranışların ve olayların değerlendirilmesinde değerler etkilidir ve değerler taşıdıkları öneme göre bir hiyerarşiye sahiptir. Değerler, değişim karşısında ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda esnek yapılarından dolayı değişikliğe uğramaktadır (Schwartz ve Bilsky 1987'den aktaran Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Değerlerin özellikleri ve işlevleri konusunda Aydın ve Güler'e göre de değerler, bir toplumun tarihî birikimlerinden oluşan köklü inançlardır ve kültürün gelecek nesillere aktarımını sağlamaktadır. Toplum tarafından üzerinde görüş birliği sağlanan kabuller olan değerlerin toplumsal hayatı düzenlemede ve karar verme noktasında etkin rolleri bulunmaktadır. Değerler, bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda işlev hale gelmektedir. Bireyin sahip olduğu tutum ve davranışlarının alt yapısını oluşturan değerlerin birey üzerinde güdüleyici ve özendirici etkileri mevcuttur. Değerler, bireylerin sosyal rol seçmelerine rehberlik etmekte ve bireyin toplum tarafından dışlanması noktasında koruyucu nitelik taşımaktadırlar. Bireysel farklılıkların çatıştığı noktada değerler, ortak anlaşma zemini oluşturmaktadır. Değerler, genetik değildir, yaşantı sonucu öğrenilmektedir. Değerler bireyi ahlaki olgunluğa ulaştırmaktadır. Bireyler üzerinde bütünleyici ve birleştirici özelliğe sahip olan değerler aynı zamanda sosyal dayanışma vasıtalarıdır. Değerleri yaşatan ve yaşayan insanlar olduğu için değerler insanî özellik taşırlar. Bireylere bir amaç doğrultusunda kılavuzluk eden değerler birbirleriyle ilişkili olup nitel özelliklere sahiptirler. Değerler bireye prensip oluşturma, ayırt etme, uyum sağlama becerileri kazandırmaktadırlar. Değerler, toplumun bireyden beklediği tutum ve davranışlara zıt olabilecek eylemleri ve dürtüleri kontrol altında tutmaktadır. Bireye farklı bakış açıları da sağlayan değerler bununla birlikte bireyin bilişsel yapısından ziyade duyuşsal alanına hitap eden soyut olgulardır. Değerler ekonomi, felsefe, sosyoloji gibi farklı disiplinlerde anlam çerçevesini çağrıştırmaktadır. Değerler, dinamiklerdir yani değişim ve gelişim gösterebilmektedirler (Güler ve Aydın, 2012).

Değerlerin özelliklerine yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde farklı araştırmacıların ortak noktalar üzerinde durdukları görülmektedir. Değerler, yaşamlarında bireylere kılavuzluk etmektedir. Onlara yapılan davranışın hangisinin iyi hangisinin kötü niteliğe sahip olduğuna yönelik kriterler sunmaktadır. Değerler bireyler tarafından benimsenen güçlü inançlar olarak kabul edilmektedir. Kişiden kişiye toplumdaki topluma değişiklik gösteren değerler, zaman içerisinde değişime uğrayan

hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Değerler ait olduğu toplumun ortak görüşünü yansıttıkları için toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında da son derece etkilidir.

Fichter'e göre değerler özelde bireyin genelde ise toplumun sosyal değerlerinin yargılanmasında bir vasıta konumundadır ve bu değerler toplumda adeta bir hiyerarşiyi meydana getirmektedir. Çevresindekilerin gözünde bireyin nerede yer aldığı değerler aracılığıyla bilinmektedir. Değerler, bireylerin dikkatlerini önemli ve faydalı olarak kabul edilen maddi kültür nesnelерinin üzerinde yoğunlaştırma noktasında da etkilidir. Çok değerli olarak kabul edilen bir nesne, kişi veya toplum için daima en iyi olmamaktadır. Fakat bu durum o nesnenin sosyolojik açıdan değerli kabul edilmesine ve o nesne için gayret gösterilmesini sağlamaktadır. Fichter, değerlerin bir toplumda ideal olarak kabul gören davranışların şemalarını oluşturduğunu savunmaktadır. Böylelikle bireyler hangi yolu kullanırsalar düşünce ve davranışlarını daha iyi göstereceklerinin farkına varırlar. Bireylerin toplumsal rollerinin seçilmesi ve gerçekleştirilmesinde değerler kılavuzluk yapmakta ve bireyleri kurallara uymaya teşvik ederken doğru davranışı yapmaya cesaretlendirmektedir. Toplum tarafından kabul edilmeyen davranışları engelleyen değerler, yasaklanmış örüntülerin neler olduğunu da belirtmektedir. Tüm bunların yanı sıra sosyal dayanışmayı sağlayan değerler, aynı değeri kabul eden bireyleri de birbirlerine yakınlaştırmaktadır (Fichter, 2015).

Fichter'in dışında değerlerin işlevleri konusunda Tezcan değerlerin bireylere bir amaç ve yön tayin ettiklerini düşünmektedir. Tezcan'a göre hem bireysel hem de toplumsal faaliyetlerin çerçevesini oluşturan değerler, bireylerin sergiledikleri davranışların yargılanmasında, bireylerin diğer insanlardan beklentisinin yanında diğer insanların kendisinden bekleneni bilmesinde, bireylerin haklıyla haksızı, doğruyla yanlışla, ahlaki olanla olmayanı ayırt etmesinde de etkilidir (Tezcan,1974'ten aktaran Yazıcı, 2006).

Değerler konusunda birçok araştırmaya sahip olan Rokeach ise bireyin toplumsal olayları yargılayıp değerlendirmesinde değerleri kullandığını öne sürmektedir. Değerler aracılığıyla bireyler sahip oldukları inançlarını, tutum ve davranışlarını akıl süzgecinden geçirerek toplum tarafından kabul edilebilirliğini sağlamaktadır. Karar verme sürecinde veya bir çatışma ile karşı karşıya kalan birey bu durumu çözümlmek için değerlerden faydalanmaktadır. Rokeach, değerlerin tek olarak değil diğer değerlerle varlık niteliği kazandığını düşünmektedir. Tutarlı bir şekilde bir araya gelen değerler birey ve toplum için farklı sınıflamalar yapılarak değerlendirilmektedir. Değerler kalıtım yoluyla değil sonradan öğrenilerek davranış kalıpları haline dönüşmektedir. Değerler toplumdan topluma değişiklik göstermekte ve toplumsal yapıdaki bir değişiklik değerlere de

yansımaktadır. Bir toplumun ekonomik seviyesindeki gelişim değerlere de yansımakta bunun sonucunda değerler arasındaki hiyerarşik yapı değişmektedir (Rokeach, 1973'den aktaran Akbaş, 2004).

Değerler üzerine yapılan çalışmalardan yola çıkılarak değerlerin işlevleri konusunda iki temel özellik göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki bireye içinde yaşadığı topluma uyum sağlayabilmesi için kılavuzluk ederek bireyi sosyalleştirmesi, diğeri ise bireyleri ortak noktada birleştirerek toplumsal bütünlüğü sağlayıp bu olumlu ortamı gelecek kuşaklara aktarmasıdır (Kumbasar, 2011).

3.3. Değerlerin Sınıflandırması

Yapılan literatür taraması sonucunda değer kavramına yönelik yerli ve yabancı araştırmacıların çeşitli sınıflandırmalarla değer kavramına bakış açılarını yansıttıklarını görmekteyiz. Değer kavramının çeşitli disiplinlerin ana malzemesi olarak kullanılması beraberinde farklı tanımlamaları ve sınıflandırmaları da getirmektedir. Tam olarak sınırları çizilemeyen bu kavramın herkes tarafından kabul edilen bir sınıflandırmasının yapılması da çok zordur.

Yapılan tarama sonucunda en çok kabul gören değer sınıflandırmaları aşağıda verilmiştir:

3.3.1. Edward Spranger'in Değer Sınıflandırması

Psikolojide değer testi, 1928 yılında ilk defa Spranger tarafından kullanılmıştır. Bu teste göre Spranger ilgili deneklerde gözlenen değerler doğrultusunda onları çeşitli kişilik tiplerine ayırmaya çalışırken toplamda altı temel kişilik tipi ortaya koymuştur. Sprangerin bu değer sınıflandırmasından yola çıkarak Vernon ve Albert, 1931 yılında alan yazınına kazandırdıkları A Study of Values (Bir değer çatışması) ve A Test For Personal Values (Kişisel değerlerin sınanması) adlı çalışmalarıyla kişilik kavramını değer kavramı çerçevesinde ele almış ve böylece değerlerin ölçülmesinde öncülük etmişlerdir. Bir süre sonra Lindzey de bu çalışmalara katılmıştır. Değerleri incelemek amacıyla bir ölçek oluşturan Albert ve arkadaşları Spranger'in belirlediği altı temel değere göre insanların tutumlarını ve bu değerlerin insanlar için ifade ettiği anlam ile hâkim değerleri tespit etmeye yönelik olan bu ölçek, daha sonra yapılacak olan pek çok çalışmaya kaynaklık etmiştir (Yapıcı ve Zengin, 2003).

Spranger; dini, estetik, ekonomik, bilimsel, sosyal ve siyasi değer grupları olmak üzere altı temel değer grubu sınıflandırması yapmıştır. Dinî değerlere sahip olan insanlar dünyayı bir bütün olarak değerlendirmekte ve kendisini de bu bütüne

bağlamakta ve dini uğruna dünyaya ait hazları feda etmekten çekinmemektedir. Estetik değere sahip olan insanlara göre sanat, toplumun vazgeçilmez unsurlarından biridir ve bu insanlar için uyum, simetri ve form önemlidir. Ekonomik değere sahip olan insanlar için pratik ve faydalı olan her şey önemlidir. Bu insanlar için hayatta önemsenmesi gereken değerlerden biri de ekonomik değer olmalıdır. Bilimsel değerleri olan birey realiteye, eleştirel düşünmeye, deneye ve muhakemeye önem vermektedir. Sosyal değerleri baskın olan bireyler için en yüksek değer insana duyulan sevgidir. Bu bireyler başkalarını severken onlara yardım etmekte ve bencil davranmamaktadır. Siyasi değerlere sahip bireyler için güç, şöhret ve etki her şeyin üzerindedir. Bu insanlarda yetkin ve lider olma özellikleri hâkimdir (Akbaş, 2004).

Bu altı temel değer grubu deneklere uyarlandığında din görevlilerinin dini ve sosyal değerleri ağır basarken sanatçılarda estetik değerlerin fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra bilimsel değerler tıp öğrencileri tarafından benimsenirken iş idaresi görevinde bulunan bireylerin ekonomik değerlerinin yüksek bir düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (Ünal, 1981).

3.3.2. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflandırması

Vernon, Allport, ve Lindzey'e göre kişilerin hayat tarzlarını belirleyen ve hayatlarına yön veren unsur, değerlerdir. Bu nedenle değerleri estetik, teorik, dini, siyasi, sosyal ve ekonomik olmak üzere altı başlık altında sınıflandırmışlardır. Estetik değerlere sahip olan kişinin bir olay veya nesne ile karşılaştığı zaman, bu olaya ve nesneye kişi tarafından yüklenen estetik özellikleri kapsamaktadır. Bu değerlerde ahenk ve şekil ön plandadır. Estetik değerlere sahip kişiler simetri, güzellik, uyum, zarafet gibi kavramları benimsemektedirler. Teorik değerlere sahip olan kişiler gözlem, analiz gibi rasyonel teknikler aracılığıyla bilgi edinmekte ve bu bilgilerle kendine özgü bir değer sistemi oluşturmaktadır. Bu kişilerde gözlem, muhakeme, rasyonel düşünce ve eleştiri önem kazanmaktadır. Dini değerlere sahip olan kişiler, evrenin bütünlüğünü anlamak ve bunu tanımlamak istemektedirler. Bu basamakta birey için ahlaki ve kutsal öğelerden oluşan inanç sistemi değerlidir. Bireylerde güç kazanma ve bu gücü başka bireylerin üzerinde deneme düşüncesinin yoğun olduğu değerlere sahip kişilerde siyasi değerler hâkimdir. Sosyal değerlere sahip olan kişilere göre hayatı şekillendiren ve en fazla önem verilen kavram, sevgidir. Amaç, yakın dostluklar kurarak gerçek sevgiye ulaşmaktır. Bu bireylerde fedakârlık, nezaket, sempatik gibi kişilik özellikleri görülmektedir. Ekonomik değerlere sahip olan kişilerin öncelikli amacı bir servet elde

etmek ve bu alanda başkalarını geçmektir. Bu kişiler için pratiklik ve faydacılık ön plandadır (Allport vd., 1960' tan aktaran Öztürk, 2011).

3.3.3. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Değer kavramına yönelik çalışma yapan araştırmacılardan biri de Rokeach'tır. Rokeach, temelde değerleri amaç ve araç değerler olmak üzere iki başlıkta sınıflandırmıştır. Her iki başlık ise on sekiz tane alt başlıktan meydana gelmektedir. Rokeach'a göre yaşamın temel amaçları, amaç değerlerken bu değerlere ulaşmada etkili olan değerler araç değerler olarak ifade edilmektedir (Rokeach, 1973).

Tablo 1. Rokeach'ın değer sınıflandırması

AMAÇ DEĞERLER(Terminal Values)	ARAÇ DEĞERLER(Instrumental Values)
Aile güvelliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkâr
Heyecan verici bir hayat	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Mutluluk	Kendine hakim
Kendine saygı	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsaver
Zevk	Yaratıcı olma

(Rokeach,1973)

3.3.4. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Değerleri bireysel ve kültürel değerler olmak üzere iki gruba ayırarak inceleyen Schwartz, bu alanda en sistemli sınıflandırmalardan birini yapmıştır. Kişilerin yaşamlarını yönlendirmede bireysel değerler ön planda iken toplumun genelinde kabul görmüş soyut fikirler Schwartz'a göre kültürel değerlerle ilgilidir. Schwartz'ın değerleri bu iki grupta sınıflandırmasının sebebi kişiyi yönlendiren bireysel değerler arasındaki güdüsel ilişkiler ile kültürel seviyedeki ilişkilerin birbirinden farklı olmasıdır (Schwartz, 1997'den aktaran Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000). Schwartz, Rokeach'ın değer sınıflandırmasında bir takım değişiklik ve eklemeler yapmıştır. Rokeach'ın

gruplandırdığı on sekiz amaç/değerini temelde on değer grubu altında vermektedir. Bu on temel değer grubunda ise toplamda elli yedi adet değer mevcuttur (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; aktaran Akbaş, 2004).

Aralarında ülkemizin de yer aldığı atmıştan fazla ülkede 1992 yılında yapılan Schwartz'ın on değer tipi ve bu değerlerin alt basamaklarını içeren değer sınıflandırması aşağıda verilmiştir (Schwarz, 1996; Mehmedoğlu, 2007).

Tablo 2. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000'den aktaran Akbaş, 2004).

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, Otorite sahibi olmak, Zengin olmak, Toplumdaki görüntümü koruyabilmek, İnsanlar tarafından benimsenmek
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin (muktedir) olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak, Zeki olmak
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçak gönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, İlimli bir hayat (Dünyevi işlerden el ayak çekmek), Mahremiyet
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsız olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak, Gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamli bir hayat, Alçak gönüllü olmak
Uyma (confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, İtaatkâr olmak, Anne-Babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak, Kendine saygısı olmak
Güvenlik (security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek, Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyaya barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olma, Çevreyi koruma, İç uyum

3.3.5. Refshauge' nin Değer Sınıflandırması

Refshauge'nin yapmış olduğu sınıflandırma, temel değerlerden meydana gelmektedir. Bu araştırmacıya göre bir toplum için gerekli olan esas değerleri

önemseyen ve aynı zamanda takip eden, devlettir. Avusturalya toplumunun kendine özgü inanç ve ilkeleri; mükemmellik, adalet, dürüst ve medeni bir uygarlık olma endişesinin de içerisinde bulunduğu tüm değerlerde kendini göstermektedir. Bu değerler birçok kültürde yer almakta ve çoğunlukla dinsel ve laik dünya görüşlerinde görülmektedir.

Refshauge değerleri yedi başlık altında toplamaktadır: Sorumluluk değerinde, birey kendisine ve çevresine karşı bireysel ve toplumsal davranışlarından ötürü sorumludur. Önemseme değerinde, kişinin empati kurarak ve merhametli davranarak kendisinin ve diğerlerinin refahını düşünmesi ön planda yer almaktadır. Katılım değerinde, amaç bir toplumun ekonomik ve sosyal düzeyinden mutluluk duyması sonucu bu unsurlara katkı sağlayıp aktif ve üretken birey ve grup üyesi olmaktır. Dürüstlük değeri, bireyin tutarlı bir şekilde güvenilir ve dürüst davranış sergilemesidir. Saygı değeri, kişinin hem kendisi hem de başkalarına saygı duymasındadır. İşbirliği değeri, belirlenen ortak hedeflere ulaşmada bireylerin uzlaşmacı ve işbirliği içerisinde hareket etmeleri olarak tanımlanırken mükemmellik değerinde ise bireylerin kişisel ve toplumsal yaşamın her noktasında en yüksek seviyede yer alan kişisel başarısı için mücadele etmesi söz konusudur (Ulusoy ve Dilmaç, 2012).

3.3.6. Nelson'un Değer Sınıflandırması

Nelson ise değerleri bireysel, grup ve sosyal açılarından ele alarak üç başlıkta sınıflandırmıştır: Bireysel değerler kişinin seçim yapmasında ve satın aldığı nesnelere, hobilerinde olduğu gibi diğer bütün tercihlerinde öne çıkmaktadır (Michaelis, 1988'den aktaran Utku, 2020). Grup değerleri; aile, kulüp, politik veya dini bir grup tarafından paylaşılan değerlerdir. (Naylor ve Diem, 1987). Kişinin sosyal hayat içerisinde varlığını devam ettirebilmesi noktasında yardımcı olan adalet, eşitlik, farklılık, saygı gibi değerler de sosyal değerler başlığı altında değerlendirilmektedir. (Michaelis, 1988'den aktaran Utku, 2020). Bu değerlerin ortaya çıkmasında grup ruhu, sosyalleşme, norm gibi kavramlar kullanılmaktadır (Akbaş, 2004).

3.3.7. Fitcher'in Değer Sınıflandırması

Fitcher'a göre herhangi bir değer sınıflandırması yapılırken ilgili toplumun hiyerarşik yapısı, sosyal süreçler, sosyal rollerin yanı sıra toplumdaki davranış şekilleri de dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte değerler sosyal kişilik, toplum ve kültür olarak üç gruba ayrılrsa da bu gruplar birbirleriyle sürekli etkileşim içerisinde varlıklarını sürdürmektedir (Fitcher, 1990).

Fitcher'e göre bir toplumda değerler derecelerine göre sınıflandırılırken, zorlayıcılık özellikleri etkili olmaktadır. Bunun tabii bir sonucu olarak değerler sosyal kişilik üzerinde de bir derece kazanmaktadırlar. Birey tarafından benimsenmiş güçlü değerlerin çiğnenmesi durumunda bireyde bazen suçluluk bazen de utanç duyguları hissedilmektedir. Bu duyguları hissetmemek için birey bu değerlerin varlığına razı olmaktadır. Neticede ortaya bireyin yapması veya yapmaması gereken değerler çıkmaktadır. Birey ve toplum arasında iş birliği kurarak ortaklaşa işlerin yapılmasına destek olan değerler sosyal değer olarak adlandırılmaktadır. Bu tür değerler toplumun hayatının düzeni ve devamlılığı için gereklidir. Bu grupta başta hakkaniyet ve sevgi ilişkileri ön planda olmasının yanında tüm değerler birbirleriyle ilişkilidir. Fichter'a göre değerlerin en anlamlı sınıflandırması kuramsal işlevlerine yönelik yapılan sınıflandırmadır. Değerler bu aşamada genellikle dini, ekonomik, siyasal gibi yönlerden ele alınmaktadır. Bir topluma ait değerlerin sistemli bir şekilde analizi sonucu toplumun değer varlığı ortaya koyulmaktadır (Fichter, 1990).

3.3.8. Graves'in Değer Sınıflandırması

İnsan hayatına varoluşçu bir bakış açısıyla yaklaşan Graves'e göre insan, doğası açık bir sistemdir ve aynı zamanda hiyerarşik bir yapıdan oluşmaktadır. Bireyin başarıyla atlattığı her durum aslında bir denge konumundadır ve her denge konumu bir üst basamağa geçişi kolaylaştırmaktadır. Bu denge konumlarının her birinin kendine has psikolojik özellikleri mevcuttur. Konum değiştikçe psikolojik özellikler de değişerek değerlerin içselleştirilmesi ve kişinin yeni düzene uyum sağlaması gerçekleşmektedir (Graves 1965, 1970'ten aktaran Öztürk, 2011). Buna göre Graves'in değer sınıflandırmasında 7 düzey yer almaktadır. Tepkiler sonucu değerlerin ortaya çıktığı 1. düzeyde birey, temel fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. 2. düzeyde birey, kendisinden, öncekilerin yaşam şekillerine ayak uydurmayı ve neslini devam ettirmeyi hedeflemektedir. Bu düzeyde bireyin temel ihtiyacı var olmaktır. Ortaya çıkan değer kişiden kişiye değişebilen güvenlik ihtiyacıdır. 3. Düzeyde birey, benmerkezci bir yapıya sahiptir. Kendi benliğinin farkına varan birey başkaları üzerinde baskı kurabilmektedir. 4. düzeyde Tanrının koyduğu değerlere yönelen bireyde fedakârlık ve ölümden sonraki hayat için varlığını sürdürme amaçları söz konusudur. 5. düzeyde bireyde dünyayı keşfetme ve yönetme duygusu sonucu materyalist bir yaşam görülmekteyken 6. düzeyde rasyonel değerlerden çok insani değerler ön planda yer almaktadır ve bireyler, insan için önemli hale gelerek toplum bir bütün halinde değerlidir. Bireyler için, güç, varlık, katılık ve madde yerine; haz, saygınlık, esneklik ve

kişilik önem verilen değerlerdir. Bu düzeyde toplum ise bir bütün olarak bir değer ifade etmektedir. Temeli bilgiye ve evrenle ilgili gerçekliğe dayanmakta olan 7. düzeyde, kendine güvenen insan hayata, özgürlüğe ve içerisinde bulunduğu toplumun çıkarlarına değer verir. Farklı değerlere karşı hoşgörülü olan birey katı uygulamalara ve gereksiz otoriteye de karşı çıkmaktadır (Graves 1965, 1970'ten aktaran Öztürk, 2011).

Ülkemizde de bazı araştırmacılar tarafından değerlere yönelik sınıflandırmalar yapıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmaları kısaca özetlemek gerekirse:

3.3.9. Parlakyıldız'ın Değer Sınıflandırması

Bireyin kişilik gelişiminde ailesinde, okul hayatında ve diğer çevrelerinde yer alanlar o bireye milli, ahlaki ve evrensel değerlerin kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu noktada Parlakyıldız'a göre değerleri milli, ahlaki ve evrensel olmak üzere üç başlıkta toplamaktadır. Kültürel değerler, vatan, millet, din sevgisi, milli değerlerken özveri, mütevazilik, sadelik, saygı, namus, vefa ahlaki değer olarak nitelendirilmiştir. Evrensel değerler ise insan sevgisi, yaşama hakkı, hayvan sevgisi, hoşgörü, medeni olmak, sanata ve sanatçıya ilgili olmak, buluşları destekleme ve kullanma, özgürlük, bağımsızlıktır (Parlakyıldız, 1999).

3.3.10. Erol Güngör'ün Değer Sınıflandırması

Güngör, değerleri sınıflandırırken temelde Spranger'i örnek almasının yanı sıra Vernon ve Allport'un ortak çalışması olan "Study of Values" ölçeğinden de faydalanmıştır. Araştırmacı, Spranger'in sosyal, siyasi, dini, ekonomik, bilimsel ve estetik olarak yapmış olduğu değer sınıflandırmasına ahlaki değerleri de ekleyerek değer kavramını yedi başlık altında sınıflandırmaktadır (Bağlı ve Özensel, 2005).

3.3.11. Hilmi Ziya Ülken'in Değer Sınıflandırması

Toplumbilimci ve felsefeci yönüyle ön plana çıkan Ülken, bilme ve inanma kavramlarından yola çıkarak değer sınıflandırmasını öne sürmektedir. Bu araştırmacıya göre değerler içkin değer, aşkın değer ve normatif değer olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır: İçkin değerler, kişinin çevresiyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan inanmaktan çok bilmenin egemen olduğu değerlerdir. Bilincin eşya ile ilişkisi sonucu ortaya çıkan teknik değerler, duygulara bağlı olarak ortaya çıkan sanat değerleri ve bilinç aracılığıyla ortaya çıkan bilgi değerleri içkin değerleri meydana gelmektedir. Aşkın değerler bireyin sosyal çevresiyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan kişilerarası değerlerdir ve bu değerler bilgiden çok inanma üzerine kuruludur diğer bir ifadeyle bu

değerlerin özünde din ve ahlak bulunmaktadır. Normatif değerler ise bireyden kaynaklanan söz, şey ve eylemlerin değişiklik arz etmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre eşya, eşya ile değiştirilince kriter ekonomi olmakta, eylem, eylem ile karşılaştırılınca kriter hukuk olmakta, söz, söz ile karşılaştırılınca kriter dil olmaktadır. Ortaya çıkan bu değerler Ülken tarafından normatif değerler olarak ifade edilmektedir (Poyraz, 2004).

Yapılan bu çalışmada herhangi bir değer sınıflandırması dikkate alınmamıştır. Fakat araştırmada kullanılan değerlerin listesi oluşturulurken bütün sınıflandırmalarda yer alan ortak değerlerden yararlanmaya özen gösterilmiştir.

3.4. Cihan Aktaş'ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği

3.4.1. Cihan Aktaş'ın Hayatı¹

Şehircilik, mimarlık, kadın meseleleri, sinema ve siyaset üzerine kaleme aldığı inceleme araştırma türündeki eserlerinin yanı sıra öykü ve roman türünde birçok eser vererek adını duyuran Cihan Aktaş, 1960 yılında Suna ve Cemil Aktaş'ın çocukları olarak Erzincan'ın Refahiye ilçesine bağlı Kalkancı köyünde dünyaya gelir. Babasının öğretmen olması sebebiyle ilk çocukluk yılları dağ köylerinde geçen Cihan Aktaş, yaşadığı ev ortamından bahsederken evlerinde kutuların içinden çıkan kitaplara oyuncak gözüyle yaklaştığını ve bu kitaplara daima bir keşfetme duygusuyla yaklaşip onları okuduğunu dile getirir. Bunun yanı sıra babasının açmış olduğu kırtasiye dükkânında babasına yardım ettiği süre zarfında farklı türde kitaplarla tanıştığını belirtir. Bu kitapları okurken yaşamış olduğu kasabanın dışına çıkmayı amaçlayan Aktaş, türküler ve radyo tiyatrosu dinleyerek de halkın sesine kulak verdiğini ifade eder.

Cihan Aktaş, 1972 yılında ilkokulun bitirir ardından Trabzon Beşikdüzü Öğretmen Lisesinde ortaöğretimini yatılı olarak tamamlar (Sarıcan, 2019). Aktaş bu okuldan söz ederken okulda kültürel ve sosyal aktivelere önem verildiğini farklı siyasi görüşe sahip kişilerin bir arada olduğunu ancak idealist öğretmenleri sayesinde herhangi bir ayrışmaya maruz kalmadıklarını ifade eder. O yıllarda yatılı okulda yaşadığı zorluklar, seneler sonra kendi çocuklarını yatılı okula göndermeme fikrinin oluşmasında etkili olur. Bu konuda yatılı okuldan eve döndüğünde bulduğu yerin gitmeden önce bıraktığı yer olmadığını, ailesine yakın davranamaması sonucu üzüldüğünü belirtir. Bu üzüntülerin, acılarını daha da kanattığını ve kendisini yazmaya iten sebeplerden birinin de bu üzüntüler olduğunu ifade eder.

İlkokul ikinci sınıfta Ahmet Haşim'e özenip şiir yazmaya başladığını ifade eden Aktaş, lise döneminde araştırmayı sevmesi nedeniyle okul kütüphanesindeki dünya klasiklerinin hepsini okuduğunun altını çizer. Lisede çeşitli yarışmalarda derece kazanır, Necip Fazıl Kısakürek'in Kaldırımlar şiirini ezberler, birçok tiyatrodaki görev alır ve 1977 yılında liseden mezun olur. Abisi aracılığıyla on sekiz yaşında Fransız şair Baudlaire ile tanışır. 1980 yılına geldiğinde başını örtme kararı alır ve İslam tarihi, hadis, tefsir kitapları okumaya başlar. Babası almış olduğu bu karardan pek hoşlanmaz ve bu kararın geleceğini olumsuz etkileyeceğini düşünür. Aktaş, bu dönemde içinde yer aldığı laik çevre nedeniyle dini kaynaklı kitaplara yöneldiğini, Şule Yüksel Şenler, Sedat Yenigün ve Halide Edip Adıvar'a ait kitaplar okuduğunu belirtir.

1982 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Yüksek Okulundan mezun olduktan sonra bir süre mimarlık, basın danışmalığı ve gazetecilik yapar (Akbulut, 2018). 1980'den itibaren *Yeni Devir*'de köşe yazısı ve *Milli Gazete*'de çeşitli yazılar kaleme alır. *Yeni Devir* gazetesinde kadın sayfaları düzenler (1983-85, *Mavera* dergisinde gezi notları (1986), *Aylık Dergi*'de telif ve tercüme öyküleri ile denemeleri yayımlanır (1986-88). Yazıları ayrıca *Dergâh*, *Yeryüzü*, *Kadın ve Aile*, *Girişim*, *Bu Meydan*, *Kitap Dergisi*, *İzlenim*, *Kafdağı*, *Bilgi ve Hikmet*, *İslâmi Araştırmalar*, *Nehir*, *Gerçek Hayat* dergileri ile *Yeni Şafak* gazetesinde yer alır (Yalçın, 2001). *Bacıdan Bayan'a* adlı kitabı TCK 312. maddeye aykırı bulunarak toplatılır ancak bu karar bir süre sonra bozulur.

Cihan Aktaş, öykü ve roman türünde eserlerin yanı sıra kadın, sanat, toplumsal hayat, düşünce hareketleri, kamusal ve siyaset sorunlarına çözümleyici bir bakış açısıyla yaklaşır, yaşanan çatışma ve olayların sebeplerine dikkat çekerek bu konuları inceleyen pek çok edebi eseri de kaleme alır. 1992 yılından sonra *Dergâh* dergisinde yayımlanmaya başlayan öyküleri ile Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Aktaş, 1995 yılında *Son Büyülü Günler* adlı eseriyle Türkiye Yazarlar Birliği, 1997 yılında *Gençlik Dergisi* tarafından Yılın Hikâyecisi, 2002 yılında *Bana Uzun Mektuplar Yaz* adlı eseriyle Türkiye Yazarlar Birliği tarafından Yılın Romancısı ödüllerine layık görülür. 2009 yılında *Kusursuz Piknik* isimli öykü kitabı, ESKADER tarafından Yılın Hikâye Kitabı ödülünü kazanır, 2015 yılında Bursa 15.Edebiyat Günleri Ahmet Hamdi Tanpınar Ödülü'ne, 2016 yılında ise *Kızım Olsan Bilirdin* isimli kitabıyla Ömer Seyfettin Hikâye ödülüne ve yine 2016 yılında Necip Fazıl Roman-Hikâye Ödülü'ne layık görülür. 2017'de Bayburt Üniversitesi tarafından Dede Korkut Edebiyat Ödülü'ne layık bulunur. 2009-2012 yılları arasında ise İran'da bulunan Tahran Tabatabai Üniversitesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 2008'den 2012'ye kadar

Gazetecilik Dili, Yaratıcı Yazarlık ve Hikâye Yazarlığı derslerini verir. 2014 ve 2015 yıllarında Eyüp Caferağa Medresesi'nde Suat Koçer'le "İrfan Sineması" programını hazırlar. 2016 ve 2017 yıllarında Eyüp Film Akademisi'nde Sinema Kültürü dersleri verir (Toruntay,2019).

İstanbul'da yaşayan Cihan Aktaş, evli ve iki çocuk annesidir.

3.4.2. Eserleri

İlk çocukluk yıllarından itibaren kitaplarla iç içe büyüyen Cihan Aktaş, 1984 yılından itibaren hemen hemen her sene bir edebi eser yayımlar. Yazma eylemini hayatının merkezine koyan yazar, ifadelerinde olması gereken noktadan daima bir adım geride olduğu düşüncesiyle eserlerini yazdığını ifade etmektedir. Yazdığı her eseri bir sonraki eser için adım olarak nitelendiren yazar, bu düşüncesini Hintli mimarların bina yaparken daima bir tuğla eksik bırakmasına eş değer görmektedir. Temel çabasını bir sonraki eserinin, bir önceki eserinden daha iyi olması olarak ifade eden Aktaş, mükemmelliğin sadece Allah'a ait olduğunu, bu nedenle beşeri ürünlerde daima bir eksikliğin olacağını ifade etmektedir. Yazarın eserlerinde "eksik" ve "boşluk" kavramlarına sık sık yer vermesi bu bakış açısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Sarıcan, 2019) .

Bu çalışmanın merkezinde Cihan Aktaş'ın hikâye ve roman türünde eserleri yer almaktadır. Ancak farklı türlerde edebi eserler kaleme alan yazarın kitap haline getirilen eserleri hakkında da aşağıda kısaca bilgi verilmektedir.

İnceleme-Araştırma Eserleri:

1. Hz. Fatıma (1984): Yazarın biyografi türünde kaleme aldığı bu eserde Hazreti Fatıma'nın çağımıza yansıyan yönleri ele alınarak Müslüman kadının daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

2. Hz. Zeyneb (1985): Yazarın biyografi türünde kaleme aldığı bir başka eseri olan Hazreti Zeynet'te Peygamber Efendimizin değerli torunu Hz. Zeynep'in hayatı sade ve anlaşılabilir bir dille anlatılmaktadır. Müslüman kadınının gücünün yanında bu eserde haksızlık karşısında Müslümanların nasıl hareket etmeleri gerektiği anlatılmaktadır.

3. Sömürü Odağında Kadın (1985): Cihan Aktaş'ın Yeni Devir gazetesinde yer alan köşe yazılarından oluşan bu eserde kadın konusu sömürü anlayışıyla anlatılmaktadır.

4. Veda Hutbesi (1985): Yazarın 2014'te Dünya Bülteni internet sitesinde yazdığı "Tam O Sırada Neredeydim Ben?" başlıklı makalesinde Veda Hutbesi adlı eseri ile ilgili

şunları söylemiştir: “İslam’ı öğrenmeyi ve öğrendiklerimi anlatmayı sürdürüyordum. Daha 1984’te gazete yazılarından bağımsız ilk kitabım sayılabilecek Veda Hutbesi kitapçığını işte bu duyarlılıkla yazdım: İnsan hemcinsinden sorumludur. Kelimelerle yapmak istediğim, bir 4 söyleyişi geliştirerek barışı çağırarak. Veda Hutbesinden öğrendiğim, insanın yaşama hakkı, haysiyeti ve vücut bütünlüğünün savunulması konusunda kimliğe bağlı ayırım yapmamak.” (Aktaş, 2014).

5. Sistem İçinde Kadın (1988): Aktaş bu eserinde İslamiyet’in kadına verdiği değeri, kadının olması gereken konumunu Müslüman aydın kadını destekleyen ifadelerle anlatmaktadır.

6. Tanzimat’tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar (2 cilt, 1989, 1990): Yazarın bu eseri Müslüman kadının tesettür konusunda vermiş olduğu mücadeleleri konu almaktadır.

7. Tesettür ve Toplum/Başörtülü Öğrencilerin Toplumsal Kökeni (1991): 90’lı yıllarda türbanlı öğrencilerin yaşadıkları sıkıntıların anlatıldığı bu eserde onların evliliğe, iş hayatına, eğitime dair görüşlerine de yer verilmiştir.

8. Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliği (1992): Bu eserde, Modernizmin ortaya çıkması sonucu modernizmden etkilenen aile kavramı çerçevesinde ailenin önemi, Müslümanların evlilikleri üzerinde durulmuştur.

9. Mahremiyetin Tükenişi (1995): Aktaş bu eserinde mahremiyet kavramı ve mahrem ilişkilerin uğradığı değişimi ele almaktadır.

10. Şark’ın Şiiri-İran Sineması (1998): Hayatının bir bölümünde İran’da yaşayan Aktaş, yapmış olduğu araştırmalar sonucunda sinema aracılığıyla kimi konuların anlatılabileceğini fark edince İran sinemasına ilgi duymuş ve bu eserini oluşturmuştur.

11. Bacı’dan Bayan’a/İslâmcı Kadınların Kamusal Alan Tecrübesi (2001): Yazar bu eserinde İslamcı kadınlarda görülen değişimleri Türkiye ve İran üzerinden ele almaktadır.

12. Dünün Devrimcileri Bugünün Reformistleri-İran’da Siyasal, Sosyal ve Kültürel Değişim (2004): İran’daki sosyal, kültürel ve siyasal değişimler, İran’daki muhafazakâr ve reformistlerin mücadeleleri Aktaş tarafından akıcı bir dille ele alınmıştır.

13. Yakın Yabancı (2008): 1979’da İran’da gerçekleşen İslam Devrimi ile mevcut modern/laik yönetim anlayışının yerini alan İslami Yönetim ve bu yönetimin meydana getirdiği değişiklikler ele alınmaktadır.

14. Kardeşliğin Dili (2010): “Vicdanın Direnişi, Siyasetin Alinyazısı, Karşılıklı Kardeşlik” olmak üzere üç bölümden meydana gelen bu eserde yazar, hem Türkiye’de hem de İslam dünyasında zarar gören kardeşlik kavramını ele almaktadır.

15. İktidar Parantezi: Kadın, Dil, Kimlik (2011): Aktaş’ın daha önceden yazdığı yazılardan oluşan ve kadın, dil ve kimlik konularını işleyen bu eserde kadın ilişkileri düşündürülerek sorgulanmaktadır.

16. İslamcılık/Eksik Olan Artık Başka Bir Şey (2014): Yazarın yıllar süren araştırma ve okumaları sonucunda ortaya çıkan bu eserde Müslümanların hayatları anlatılmaktadır.

17. Şehir Tutulması (2015): Yazarlık yanında mimar yönü de olan Aktaş’ın gözünden kentleşme anlatıldığı bu eserde yazar kentlerin şehir olabilmeleri için yaşam alanlarının toplumsal değerlerle harmanlanması gerektiğinin altını çizmektedir.

18. Rüzgârla İyi Geçinmek-Esenler’in Kuruluşu (2018): Yazarın, Esenler’in geçmişine de mercek tuttuğu bu eserinde yazar mekânları incelemekte ve o mekânlara etki eden insan ilişkilerini, o insanların öykülerini ele almaktadır.

19. Hatırladığım Filmler/Piltan Teyze Sineması, Parasız Yatılı ve Sonrası(2020): Cihan Aktaş’a göre sinema bir edebiyatçıyı anlatma olanakları açısından destekleyen bir alandır. Aktaş, eserlerini kaleme alırken kendisine esin kaynağı olan, olay ve durumlara farklı açılardan bakmasını sağlayan filmlere ve o filmlerin yönetmenlerine bir vefa borcu olduğunu dile getiren yazar bu eserinde hayatı süresince kendini etkileyen filmler ve yönetmenleri ele almaktadır.

20. Hayallerin Ötesi/Hayat, Temsil, Sinema(2020): Yazar bu eserinde sinema, mahremiyet, kadınlar, belgeseller, şehirler, tasvir, toplumcu sinema gibi temaların çerçevesinde filmler ve yönetmenleri incelemiştir.

21. Seattle Günlüğü(2020) : Yazarın,11 Ekim 2018’de başlayıp ve 12 Mart 2019’da sona eren bir günlük niteliğinde kaleme aldığı eseridir.

Öykü Kitapları

1. Üç İhtilal Çocuğu (1991): Yirminci Yüzyılda Üç İhtilal Çocuğu, Teşekkürü Hakettiniz Bay Yargıç, Üç İhtilal Çocuğu, Süleymaniye’den Sonra Bir Toplantı, Fesleğen Sokağı’nın Ölümü olmak üzere toplam beş bölümden meydana gelen bu eser yazarın öykü türünde kaleme aldığı ilk eseridir. Başörtülü kadının yalnızlığı, İhtilal döneminde gerçekleşen modernleşme süreci gibi konuları ele alan Aktaş, bu eserin konusunu “kendi sesini tanıma ve aramak” olarak ifade etmiştir(Orhan, 2018: 100)

2. Son Büyülü Günler (1995): Son Büyülü Günler, Uzun Cümle, Bal Festivali, Virginia Woolf Mutsuzluğu, Tamara Rızayeva, Megatron, Seçilen, İlk ve Son

Fotoğrafın, “Su Değirmeni”nin Şarkısı olmak üzere dokuz öyküden oluşan bu eserde kadın erkek ilişkileri, evlilik hayatı, toplumda kadının yeri gibi konular üzerinde durulmuştur.

3. Acı Çekmiş Yüzünde (1996): Acı Çekmiş Yüzünde, Şemsiyenin Altında, Nesimi'nin Dönüşü, Parkta Bir Sabah Erkenden, Müfettiş Fethi'nin Penceresi, Fıstıkağacı'ndaki Ev, Dağınık Dünya, Sihirli Karanfiller olmak üzere sekiz öyküden oluşan eserin altısında kadınların istekleri ve hayallerinden vazgeçmeleri üzerinde durulmaktadır.

4. Azizenin Son Günü-Azerbaycan Hikâyeleri (1997): Azize'nin Son Günü, Yeşil Dallı Küçeler, Yaralı Kür Şad, Şamil ile Patimat, Yarım Çarşamba, Nesimi'nin Dönüşü, Portakal Bahçesi Işığı, Erivan Rengi Bir Çardak olmak üzere sekiz öyküden oluşan bu eserde Aktaş Azerbaycan insanı ve o insanların siyasal, toplumsal, kültürel hayatları, ekonomisi üzerinde dururken şiirsel bir dil tercih etmiştir. Bunun yanı sıra Azeri Türklerinin kendi topraklarına duydukları hasret, yaşadıkları yoksulluk ve geçim sıkıntısı da ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

5. Suya Düşen Dantel (1999): Dağın Öteki Yüzü, Vip, Aile Fotoğrafı, Alnındaki Işığın, Boşluk, Fırat'a Giden Ömür, Katya Diye Biri Yok, Suya Düşen Dantel olmak üzere sekiz öyküden oluşan bu eserde aşk, hüznün, ayrılık gibi temalar üzerinde durulmaktadır.

6. Ağzı Var Dili Yok Şehrazat (2001): Sarate, Üç Kuzen, Göç Hazırlıkları, Babam O Yağmurlu Günü Hiç Unutmuyor, Boş Koltuk, Ağzı Var Dili Yok Şehrazat, Efsun'un Semaveri, Mahcubiyet, Papaztepesi Cinayeti, Ustası, Karısı ve Gemi Yolculukları, Başka Türlü Bir Aşk olmak üzere toplam on bir öyküden oluşan bu eserde göçebelik teması gerçekçi şekilde ele alınmaktadır.

7. Halama Benzediğim İçin (2003): Biberon, Halama Benzediğim İçin, Mantar Çocuk, Ankara Yolcusu, Bavul Hazırlığı, Kara Bayram, Duvar Resmi, Beni Kaybeden Sokaklar, Yazgülü'nün En Son Hali, Gugu olmak üzere on öyküden oluşan eserde günlük hayattan sunulan kesitler bir sonuca bağlanmayarak okuyucunun hayal gücüne bırakılmıştır.

8. Duvarsız Odalar (2005): Duvarsız Odalar, Seni Bekleyen Biri, Basamaklar, Gidilecek Bir Yer, Kendine Kaçmak, Küp Şekerler, Söz Bozumu, Annem Otuz Yaşında, Kuzu Kayboldu, Sen Uyuma Hatuna, Dağ Yolcuları, Güz Düğünü, Duvardaki Lekeler olmak üzere on üç öykünün yer aldığı bu eserde kadın teması çerçevesinde ayrılık ve kaçış temaları ele alınmıştır.

9. Kusursuz Piknik (2009): Kusursuz Piknik, Ovırdoz, Kırmızı Kasaya Tutunmuş Olarak, Suda, Ağırılığı Kaldırmak, Her Yere Sığabilir Biri, Git Öyleyse, Bohçanı Al da Git, Sedef'e Benzemek, Her Şeyi Yoluna Koyan Hatice, Gece Oturması, Gel-Al 84, Karanlık Köşe olmak üzere on bir öykünün yer aldığı eserde farklı toplumlara mensup kişilerin hayatları kahramanların ağzından anlatılmaktadır. Kadın kahramanların sıkça rastlandığı bu eserde Aktaş, uzun ve devrik cümleler tercih etmiştir.

10. Ayak İzlerinde Uğultu (2013): Borçlu Bırakan Şehir, Telmih, Lara-Larissa, Konteyner İçindeki Kırk Dördüncü Kişi, Lidaru ya da İpli Kadın, Kirli Paslı Köşeler, Japon Resmi, Dünyanın Öteki Ucu, Uzakta Bir Ev, Çürük Ayva Kokusu, Altın Dışlerim, Kulenin Başındaki Kız Kardeş olmak üzere on iki öyküden oluşan bu esere mültecilerin gözünden bir mekâna ait olamama, umut, gitmek ile kalmak arasında yaşanan ikilem gibi temalar hakimdir.

11. Kızım Olsan Bilirdin (2015): Bebeğin Banyosu, Abur Cubur Yolculuğu, Çifter Çifter, Üç Kişi Beş Kişi Hepimiz, Kızım Olsan Bilirdin, Bal İzleri, Misafir Odası, Son Mutluluk olmak üzere sekiz öykünün yer aldığı bu eserde günümüzde sıkça rastladığımız Alzheimer hastalığı bir anne ve evladı üzerinden ele alınmaktadır.

12. Fotoğrafta Ayrı Duran (2017): Çekik Gözler, Yanağında Prenses Kıvrımı, Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum, Uzakta Bir 11 Şehrin Gecesi, Başka Bir İhtimalin Eşiği, Robotlaşmak Burada Bir Başka Türü, Neolitik Neşe, Aklımda Kalan Başlıklar, Evin Kızı Gibi, Bir Taşın Yüreği, Diğerrinin Kaşı Gözü, Market Avcısı, Halep Bebek, Hibe'nin Hamağı, Sürekli Ara Kaynağı olmak üzere on dört öykünün yer aldığı bu eserde Suriye'de yaşanan savaşın olumsuz sonuçları ve mülteciler anlatılmaktadır.

13. Unutulmayan (2018): Köyün En Güzel Evi, Opdireyha, Büyüsü Eksik Bir Orman Masalı, Korunaklı Herhangi Bir Köşe, Herkes Aynı Kişi Gibi Burada, Küt Ayaklı Siyah Sehpa, Eski Sokağa Dönüş, Eksik Birkaç Harf ve Annem, Pasajın Sesleri, Sınırların İstanbul'u, Bir Aile Yemeği olmak üzere on bir öykünün yer aldığı bu eser Aktaş'ın şimdilik son öykü kitabıdır. Genel olarak ayrılık, kavuşma, arayış, yolculuk temalarının hakim olduğu eserde yine kadın kahramanlara ağırlık verildiği ve kişinin kendi kendisiyle dertleştiği görülmektedir.

Romanları

1. Bana Uzun Mektuplar Yaz (2002): Yazarın kaleme aldığı ilk roman olan bu eserde 70'li yılların siyasi havasını solumuş insanları ve o insanların yaşadığı değişimler yatılı olarak okuyan bir kızın gözünden dile getirilmiştir.

2. Seni Dinleyen Biri (2007): 80'li yıllarda darbe sonrasında İslamcı kalmaya çalışan insanları konu eden romanda kadın kahramanlar bazen kazanan bazen kaybedip ezilen bazense umut edip çaba gösteren yönleriyle ele alınmaktadır.

3. Sınıra Yakın (2013): Yazar bu eserinde İran tarihine ait kesitler sunmakla birlikte İstanbul Laleli'den otobüsle İran'a giden Efsane isimli kadın kahramanın yolculuk boyunca yaşadıklarını ve hissettiklerini anlatmaktadır.

4. Şirin'in Düğünü (2016): Nizami Gencevi'nin Hüsrev ü Şirin adlı eserinin günümüze bir uyarlaması olarak ifade edilen eserde Şirin karakterinin modern hayatla birlikte yaşadığı kimlik ve aidiyet sorunları üzerinde durulmaktadır. Ödüllü bir eser olan Şirin'in Düğünü'nde yazar ayrıntılı ve süslü üslubu tercih etmiştir.

5. Şair ve Gecekuşu(2021): Dört yıllık bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkan yazarın son romanı Şair ve Gecekuşu'nda Çankırılı Gazibeygil Koç Mustafa'nın kızı şair Cevriye Hanım ile İstanbullu Nîmet Gecekuşu'nun kesişen hayatları dönemim sosyal, kültürel ve siyasal olayları çerçevesinde ele alınmaktadır.

3.4.3. Edebi Kişiliği

Cihan Aktaş, başta ailesi olmak üzere içerisinde bulunduğu çevrenin etkisiyle küçük yaşlardan itibaren edebiyatla iç içe büyümüş bir şahsiyettir. Sabırsız bir kişiliğe sahip olan Aktaş'ın, okul çağına gelmeden harfleri öğrendiği ve zamanla kelimeleri okumaya başladığı bilinmektedir. Babasının açmış olduğu kırtasiyede farklı türde eserlerle büyüyen yazar, dokuz yaşlarına gelince karşısına çıkan şiir, roman, çizgi roman gibi kitapları elinden düşürmemiştir.

Yazarın çocukluktan itibaren yaşadığı lojman evleri, babasının mesleği ve sendikacı yönü, lise döneminde yatılı okuması, üniversite yıllarında karşılaştığı başörtüsü sorunları, Azerbaycan ve İran'da geçirdiği yıllar yazarın eserlerinin temel kaynakları arasında yer almaktadır.

1980 sonrası dönemde, ihtilal yıllarında eser veren yazar, inanan insanların karşılaştığı sorunlar ve insan özgürlüğünü kısıtlayan engeller karşısında kayıtsız kalmamıştır. Öykülerindeki olayların esin kaynağı günlük hayattır ve yaşananlar kadın kahramanların penceresinden okuyucuya aktarılmaktadır (Gülcü, 2014). Eserlerindeki kahramanların ortak noktası kendini adanmış tipler olan yazar eserlerinde, inanç merkezli evliliklerde zamanla görülen değişimlere ve bu değişimden en fazla etkilenen kadın kahramanlara öncelik vermektedir. Bu kadın kahramanların evlilik süresince zamanla yalnızlaşma serüvenleri okuyucunun dikkatini çekmektedir.

Hız. Fatıma, Hız. Zeynep adlı ilk eserler incelendiğinde yazarın kadın kahramanlara öncelik vermesi ve yaşanan olayları dindar bakış açısı ile yorumlaması yazarın edebi kişiliğinin bir yansıması olarak görülmektedir (Koçak, 2019). 1993-1997 yılları arasında eşinin işi nedeniyle Azerbaycan'da yaşayan Aktaş, yer yer kendi hayatını ve içerisinde bulunduğu çevreyi eserlerine yansıttığı görülmektedir. Örneğin Azize'nin Son Günü adlı eserinde yer alan sekiz öyküde Azerbaycan'ın sosyal, siyasal, toplumsal ve kültürel yönlerini görmek mümkündür. Bir başka örnek olarak Sınıra Yakın adlı eserinde İran kültürünü görmek yazarın İran' da belli bir dönem yaşamasının sonucu olarak değerlendirilmektedir (Bulut, 2019).

Aktaş, özellikle hikâye türünde kaleme aldığı eserlerinde müteaddiyin kadın kimliğine sıkça yer vermektedir. Daha çok hikâye türünü tercih etmesinde bu türü hızla değişen, gelişen dünyaya ayak uyduran bir tür olarak görmesi etkili olmaktadır. Yazdıklarını kolay kolay beğenmeyen yazar kendisine karşı bu konuda çok acımasız davranmaktadır ve bu nedenle çok fazla yazdığını belirtmektedir.

Eserlerinde modern hayatın getirdiği değişimler ve kadın karakterlerin yanı sıra yazarın üzerinde durduğu bir başka tema da göç kavramıdır. Çeşitli sebeplerle göç eden kahramanların toplum içerisinde değişime uğrayarak yaşamlarını devam ettirdiklerinin altını çizmektedir (Orhan, 2004). Özellikle kadın kahramanların toplum içerisinde medeni durumlarına göre yargılanmaları ve toplum tarafından anlaşılmalrı karşısında yaşanan çatışmalar, çalışma hayatındaki kadının yaşadığı zorluklar da yazar tarafından sade ve anlaşılır bir dille ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra yazarın uzun tasvirlerle kurmuş olduğu cümleler de okuyucuyu o anlık olayların dışına taşımaktadır. (Yılmaz, 2019). Ayrıca Aktaş'ın olayları kurgularken aklı ön plana çıkarıp dini referanslara başvurması yazarı farklı siyasi görüşe sahip veya feminist yazarlardan ayırmaktadır (Şahin, 2001).

Yazara göre gençler tasavvuf klasikleriyle birlikte bütün klasikleri okumalıdır. Bu noktada yazar edebi zevkinin oluşmasında ve gelişmesinde Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Oscar Wilde, John Steinbeck gibi yazarların etkili olduğunu vurgulamaktadır. Mimar yönü de olan yazar; insan, mekân, şehir ilişkisine hem yazar hem mimar gözüyle bakmaktadır. "Gökyüzünün mavisinde kul hakkı vardır." görüşünü savunan yazar, gökdelenlerin sayısının artmasına karşı çıkmakta ve yaşadığı şehir olan İstanbul'u insanların hor kullandığını ifade etmektedir.

Dindar bir görüşe sahip olmasına rağmen diğer dini yazarların tercih ettikleri hidayete ulaştırma kaygısı Cihan Aktaş'ta görülmemektedir. Yazar, darbe döneminde yaşadığı üniversite yıllarından ilham alarak toplumsal alanda var olmaya çalışan kadın

kahramanların yaşadıklarını İslami hassasiyetle bütünleştirerek okuyucularına sunmaktadır. Eserlerindeki kahramanlara isim vermemiş olması, roman türündeki eserlerinin kesin bir çözümle bitmemesi ise yazarın farklı bir edebi yönü olarak nitelendirilebilmektedir (Gülcü, 2014). Kalem aldığı eserler ve edebi kişiliği ile ön plana çıkan Aktaş, 1990'lı yıllardan sonra Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir.

Hikâye ve romanlarının temelini hayatı, dünya görüşü ve sanat anlayışının oluşturduğu Cihan Aktaş; yazar, mimar, sinema eleştirmeni, gazeteci ve fikir insanı gibi çok yönlü kimliğiyle Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte mütedeyyin kadınların sesi olmuş, onların bilinmeyen yönlerine değinmiş, onlara hem İslamcı hem de Feminist bir gözle bakabilmiştir.

Ve son olarak yazar edebiyatı “benim için söylenmesi gereken söze doğru bir yolculuk...” olarak tanımlamaktadır (Güler, 2018: 80).

4. YÖNTEM

Bu çalışma Cihan Aktaş'ın hikâye ve roman türünde eserlerini kapsamaktadır. Söz konusu eserler ana hatlarıyla belirlenen 25 değeri içermesi bakımından incelenmiş; hikâye ve romanlarda hangi değerlerin ne şekilde işlendiği, en çok hangi değerlere ait iletilere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu bölümde de araştırmanın modeli, evren ve örneklem ile veri toplanması ve toplanan verilerin analizi yapılmıştır.

4.1. Araştırmanın Modeli

Cihan Aktaş'ın hikâye ve romanlarında yer alan değerlerin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesnenin kendi koşulları içerisinde tanımlandığı, bilinmek istenenlerin mevcut olduğu, mevcut olan kavramların belirlenmesine dayanan betimsel nitelikte tarama modeli esas alınmıştır.

4.2. Evren

Bu çalışmanın evrenini Cihan Aktaş'ın hikâye ve roman türündeki eserleri oluşturmaktadır.

4.3. Verilerin Toplanması

Öncelikle Cihan Aktaş'ın hikâye ve öykü türündeki eserleri temin edilmiştir. Değer kavramı ve Cihan Aktaş ile ilgili bilgiler için kütüphanelerden ve internet ortamından yararlanılmıştır. Konuyla ilgili yapılan bilimsel çalışmalara Yüksek Öğretim Kurulu'nun internet sayfasındaki Tez Merkezi vasıtasıyla elektronik ortamda ulaşılmıştır. Çalışmalarda bilimsel değeri ve kabulü olan güncel kaynaklar takip edilmiştir.

4.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada değer sınıflandırmalarında öne çıkan ortak değerlerden yirmi beş adet değer tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler şunlardır: adil olma (adalet), aileye verilen önem, arkadaşlık, barış, bilimsellik, cesur olma, çalışkanlık, dayanışma, demokrasi, dürüstlük, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, inanç, kanaatkârlık, misafirperverlik, özgürlük, sabır, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverliktir. Cihan Aktaş'ın hikâye ve romanları bu kavramsal çerçevenin çizdiği sınırlar dâhilinde tespit edilen değerleri içermesi açısından

incelenmiştir. Çalışmaya konu olan hikâye ve romanlar baştan sona okunmuş ve her eserde ayrı ayrı okuma, not alma, ileti çıkarma, değerlendirme işlemi yapılmıştır. Tespit edilen değerlerle ilgili iletilerin hikâye ve romanlarda nasıl verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edilmiştir. Ardından yorumlama yapılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

5.1. Cihan Aktaş'ın Hikâye ve Romanlarında Değerler

Çalışmamızın bu bölümünde Cihan Aktaş'ın 13 adet hikâye, 5 adet roman olmak üzere kaleme aldığı eserlerinde yer alan değerlere ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilecektir. Bu noktada söz konusu edebi eserlerde ele alınan değerler farklı başlıklar altında ele alınmış, açıklanmış ve ilgili değerın ele alındığı kitap ve sayfa numarası verilerek değerlerin yer aldığı cümleler alıntı yöntemiyle yorumlanmıştır.

5.1.1. Adil Olma Değeri(Adalet) İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Adalet kavramı Türkçe sözlükte “ *Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk*”(Türkçe Sözlük,2009:18), Felsefe sözlüğünde “ *Bir toplumda değerlerin, ilkelerin, ideallerin, erdemlerin cisimleşmiş, hayata geçirilmiş olması durumu*” (Felsefe Sözlüğü,1999:11) , psikoloji sözlüğünde “ *Haklı ile haksızın ayırt edilmesi; haklı olana hakkının verilmesi, kişinin hak ettiği şeye sahip olabilmesi*” (Psikoloji Sözlüğü, 2012: 20) sosyoloji sözlüğünde ise “ *Toplum yaşamının merkezinde duran bir ahlaki standart*” (Sosyoloji Sözlüğü, 2005: 735) şeklinde tanımlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Nisâ Suresi'nde bu kavram şu şekilde belirtilmektedir: “*Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir* (Nisa: 58). Allah Kuran-ı Kerim'de adaletin kaynağı olarak kendisini göstermektedir ve insanlar arasında adaletin sağlanması amacıyla peygamber gönderdiğini ve insanların adaletli olabilmeleri için Kuran'ı kendilerine rehber almaları gerektiğini de belirtmektedir.

Adalet kavramının sık sık dile getirildiği toplumlarda benimsenen adalet anlayışının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Adaletin hâkim olmadığı bir toplumda güçsüz olanın güçlü olan tarafından ezildiği bir düzen meydana gelmekte ve bunun sonucunda terör ve şiddet olaylarında artış gözlemlemek mümkündür. Kısacası bir toplumda huzurun, barışın ve düzenin hakim olabilmesi için adaletin sağlanması gerekmektedir (Hökelekli, 2008). Adaletin sağlandığı toplumlarda birlik ve beraberlik sağlanarak insanlar arasında denge kurulmaktadır. İnsanların birbirlerinin haklarını yok sayıp ihlal etmeleri durumunda toplumda bir kaos ortamı oluşmakta ve toplum düzeni

Bozulmaktadır. Devlet tarafından kanunlarla sağlanmaya çalışılan adalet bazı durumlarda yetersiz kalmaktadır. İşte bu durumda adalet kavramını benimseyen bireylerin bulunduğu toplumlarda kanunlara gerek kalmamaktadır. Toplumu meydana getiren bireyler insan ilişkilerinde adil olma değerini içselleştirip bu doğrultuda davranış sergilemektedir(Şen, 2007). Bu nedenle adalet kavramı bireylere küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalı ve bu kavramın önemine inanılmalıdır.

Tablo 3. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan adil olma değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	51
2.	Halama Benzediğim İçin	15-150
3.	Duvarsız Odalar	16
4.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	57-245
5.	Şirin'in Düğünü	33-39
6.	Sınıra Yakın	185
7.	Seni Dinleyen Biri	81
8.	Ayak İzlerinde Uğultu	46
9.	Acı Çekmiş Yüzünde	10
10.	Fotoğrafta Ayrı Duran	103
11.	Şair ve Gecekuşu	90-159-220-427-523

“Üç İhtilal Çocuğu” adlı hikâyede adı verilmeyen kadın kahraman ihtilal yıllarında yaşadığı dönemde babasından bahsederken babasının evde olduğu saatlerde çok konuşmadığını ancak kendileriyle konuştuğunda ise o dönemde toplumsal adaletin olmadığını dile getirdiğini şu şekilde anlatmaktadır:

“...halkın yoksulluk içinde yaşadığını, düzenin adaletsiz bir düzen olduğunu anlatırdı. Gemisini yürüten kaptandı bu düzende. Zengin çocukları kuş sütü eksik kahvaltılardan sonra özel arabalarla okula götürülürken köy çocukları okuyabilmek için kuru ekmekle karda kışta kilometrelerce yol yürümek zorunda kalıyorlardı” (ÜİÇ, 2020: 51).

Adalet değerinin çocuklara benimsetilmesi noktasında güzel örneklerin sunulması ve bu değer oyunlarla çocuklara kazandırılması kalıcı öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. “Biberon” adlı öyküde de adı bilinmeyen anne kızına manevi değerleri kazandırmak için çeşitli oyunlar kurmaktadır:

“Yediğin her lokmada başka çocukların da hakkı olduğunu unutma; Etiyopyalı çocukları düşün kızım, yani Habeşistanlı çocukları... Birlikte “Hz. Ömer'in Adaleti” oyununu oynayalım” (HBİ, 2019: 15). Değer kavramı soyut bir özellik taşıdığı için küçük yaşlardaki çocuklara somutlaştırılarak gösterilmesi çocuklar üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olmaktadır.

“Gugu” adlı hikâyede erkeklerin mertlik ve yiğitlik konusunda Koroğlu gibi olması gerektiği iyilikseverliği yönüyle de Koroğlu’nun halkın gözünde yüceltiildiği belirtilmektedir:

“Elbette adaleti sağlamak için, mazlumun adı yerde kalmasın diye. Mert Koroğlu, Yiğit Koroğlu! Kabul, yüzyılımız büyük icatlara sahne oldu ama karşılığında kahramanlık, mertlik, kişilik gibi değerler silikleşti” (HBİ, 2019: 150). Her ne kadar bir efsane de olsa toplum içerisinde zalim insanların mazlumları ezmeleri için adaleti içselleştirmiş bireylere ihtiyaç duyulmaktadır.

“Duvarsız Odalar” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman babasının aynı zamanda öğretmeni de olduğu bir okulda okumaktadır. Maddi zorluklar içerisinde yaşayan insanların yer aldığı o köyde yaşayan çocuklar da her imkâna sahip değildi. Bu nedenle kahramanın babası özellikle okula yiyecek getirilmesini istememektedir:

“Anlamak mümkün değil gibi görünüyor ama kovada yarıya inmiş cevizleri köyün en yoksul çocuğuna bağışlamayı bir çözüm saydı, böylelikle bana bir hak hukuk dersi verdiğini söyledi. Diğer çocukların cevizleri ve gofretleri yoktu, en azından çoğunun yoktu, elimizdeki cevizler de herkese yetmezdi, o nedenle okula ceviz götürmemi istemiyordu” (DO, 2017: 16).

“Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanda ayaklı ansiklopedi olarak tanınan Pembe, bir gün Aslı ile koridorda adalet üzerine sohbet etmektedir:

Türkiye’de adalet diye bir şey yok, demişti Pembe, bir tarafta gıdasızlıktan ölen bebekler, diğer tarafta köpeklerini Avrupa mamalarıyla besleyen sosyete kadınları... Sonra Türkiye’deki gelir dağılımı üzerine bazı rakamlar vermişti. Bu rakamlara göre küçük bir azınlık müreffeh bir hayat yaşarken geniş kitleler gün geçtikçe daha çok yoksullaşıyordu... Doğru bildiğini söyleme konusunda da kimseden çekinmiyordu, mesela Macide’yle tartışmaları sırasında Aslı’nın tarafını tutmuştur (BUMY, 2016: 57).

İnsanlar yaşamlarını belirli değerler uğruna sürdürmekte ve bazen bu değerler için ölümü bile göze almaktan çekinmemektedir. Savunulan görüş ne olursa olsun adalet değerini benimseyen bireyler yapılan haksızlıklara daima karşı çıkmaktadır:

“Çünkü burada bir haksızlık var ve ben de haksızlık karşısında susmak istemem, dedi Pembe ve biraz düşündükten sonra ekledi: Hayatımı hakça bir düzen kurma yoluna adadım ben” (BUMY, 2016: 245). Aslı’nın dilekçe için toplamış olduğu imza kampanyasına milliyetçi görüşü benimsememesine rağmen Pembe de imza atmıştır.

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Şirin’in anne ve babasının şüpheli ölümü üzerine Safure hala Şirin’i farklı bir kimlikle kasabadan uzaklaştırmıştır. Büyüdüğü zaman Şirin bu kaçıışı anlamsız bulmakta boşuna kimlik, adres değiştirdiklerini ifade etmektedir:

“En değerli varlıklarını öldürerek ona büyük acılar yaşatanlar her kimse bulunmalı, işledikleri cinayetlerin hesabını vermeliydiler” (ŞD, 2018: 33). Safure Hanım’a göre yapılan kötülükler er ya da geç ortaya çıkacaktır. O durumda yapılması gereken tek şey Şirin’in can güvenliğini sağlamak olarak düşünmüştür.

Esmâ, Şirin’e Gürsu yakınlarında bir fabrikadan sızan zehirli gazların çevreye zarar vermesi nedeniyle protesto edileceğini ve kendisinin de katılabileceğini söylese de Şirin, çeşitli bahaneler öne sürerek bu teklifi reddetmiştir:

“Dilovası’nda zehir saçan bir fabrikanın sahibinin varisiyken bir diğer fabrikayı sızdırdığı zehirli gazlar için protesto etmeye hakkı olamazdı zaten” (ŞD, 2018: 39).

“Sınıra Yakın” adlı romanda Efsane’ nin babası evlerini Efsane’ ye miras bıraktığı için ablası Mina bu karara tepki göstermiştir. Üzerine Efsane’ nin evi gaziler için bağışlaması gelince Mina o evde maddi olmasa bile manevi olarak hakkı olduğunu iddia etmiştir:

“Babamın yaptığı haksızlığı Efsun, mirasını paylaştırırken evlatları arasında ayırım götmemeliydi. Hem bana kalırsa evlatları arasında ayrı gözetecek bir adam değildi babamız” (SY, 2012: 185).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Meral’in annesi kaçarak evlenen kızının bir de hamile olduğunu öğrenince tepki göstermiştir. Meral, çözüm olarak ablasının kürtaj mı olmasını, kendisinin de üç çocuk aldırıldığını söyleyince annesi gözyaşlarını tutamamıştır:

“... Her konuda Allah’ın bağışlamasına güvenebileceğini söyledi: Allah’ın adaleti kıldan ince kılıçtan keskindi” (SDB, 2016: 81).

“Lara-Larissa” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman, kızının düzenlenen gösteriye gitmesini istememekte, o kalabalık içerisinde bir kurşunun hayatını mahvetmesini istememektedir. Bu nedenle ne söylerse söylesin kızını ikna edememiş, kızı onu yaşlılıktan ötürü bencillikle suçlamış ve evden çıkıp gitmiştir. Kızın babası telefon ettiğinde bu durum için annesini suçlamaktadır:

“Bu şartlarda nasıl bırakırsın onu dışarıya, diye yükseltti sesini. Hak sokaklarda aranmaz. Kanunlar var. Kanunların son sözü söyleyeceğine inanmıyor, dedim” (AİU, 2016: 46).

“Acı Çekmiş Yüzünde” adlı hikâyede Hansa’ nın yaşamında tesettürü tercih etmesi annesi tarafından hoş karşılanmamaktadır. Annesi, başına örttüğü başörtüsü sebebiyle kimsenin Hansa ile evlenmeyeceğini düşünmekte ve bu dünyada ne kocasının ne de çocuklarının kendi yüzünü güldürdüğünü dile getirmektedir. Hansa ise bu tercihi ile giyim kuşamını ve hayata bakış açısını değiştirmiştir:

“Hansa ona, tesettürü mustazafların duyarlılığını paylaşmak, dünyadaki bu görmezden gelinemeyecek adaletsizliklerle haksızlıklarla mücadele etmek için de bir yol saydığını anlatamamıştı. Zalimlere karşı mazlumların yanında olacaktı, acı çekenlerin ezilenlerin, zayıf düşürülmüşlerin yanındaydı” (AÇY, 2017: 10).

“Evin Kızı Gibi” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman işine sadık ve işini severek bir kişidir. Öyle ki çoğu zaman gerekmediği halde işini eve taşımakta çalıştığı kurumu sahiplenerek sorumluluk hissine kapılmaktadır. Ancak adı bilinmeyen kahraman tüm bu duygu ve davranışlara rağmen çalıştığı kurumda adaletsizliğe uğramıştır:

“Böyleyken eleman tasfiyesi listesine aldılar, bile bile yaptılar bu haksızlığı, ihlallere, istismarlara, çerik çürük işlere göz yummamaya başladığım için. Benden daha az çalışan, işlerini üzerime yıkan adam ise sırf milletvekili akrabası olduğu için kaldı yerinde” (FAD, 2018: 103).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Gazibeygiller, köydeki ailelerden çeşitli konularda ters düşseler bile o köyde yaşayan her aile Gazibeygillerin eğitim ve miras konularında adalete uygun davranmasını örnek almaktadır:

Deveciler, kızlarını mektebe göndermiyor, gönderenler hakkında da ileri geri konuşuyordu. Birkaç aile biraz rahatlarına geldiği biraz da göçmenlerin zihniyetinden etkilendikleri için, “Neticede doktor mutasarrıf olacak değiller ya,” diyerek kızlarını okuldan almıştı. Köylülerin birçoğu işte böyle ihtilafli durumlarda Yer Kuyu’daki şeyhlerin bile ihtiram gösterdiği, ilim ve mirasta kız çocuğunu ayırmayan Gazibeygiller’e uyardı (ŞVG, 2021: 90).

Şeyh Efendi, mahkemeye gidilmeden çözülebilecek sorunlara çözüm önermekte ve evlenecek çiftlerin nikâhlarını da kıymaktadır. Zaman zaman köylere giderek insanlara çeşitli konularda yardımcı olan Şeyh Mehmet Nuri Efendi, herkes tarafında adaletli yönüyle de tanınmaktadır:

Mehmet Nuri Efendi davacı ve davalı tarafları iyi tanıdığı köylere gider, hemen her zaman taraflarca muhabbet ve hürmetle karşılanıp, iki tarafın da razı olduğu hükümlerde bulunurdu. Önemli bir dava olduğunda yaz kış demez çıkar gelir, tarafları bir araya toplardı. Çoğu zaman tezlikle uzlaştırır, konuşmaların çıkmaza girdiği durumlarda ise haksız bulduğu tarafa hafif de olsa bir ceza vererek öfkelerin dinmesini, adalet isteyen kalplerinse yatışmasını sağlardı (ŞVG, 2021: 159).

Nimet’in okumayı sevdiği kitaplar arasında Monte Kristo Kontu da yer almaktadır. Bu kitabı okurken Nimet, insanların roman içerisinde yaşadıklarını bilmeleri

onların karşılaştıkları her türlü durum karşısında daha sabırlı olmalarına yardımcı olacağını düşünmektedir. Bu kitapta da adalet geç de olsa yerini bulmaktadır:

“Monte Kristo Kontu’nu sözlük yardımıyla Fransızcadan okurken telkin veriyordum kendime: Nasıl da iftiralara maruz kaldı, gençliğini zindanlarda geçirdi ama nihayet haklı olduğu çıktı ortaya” (ŞVG, 2021: 220).

Babası Cafer’in rızasını almayan kaçarak evlenen Mehpere, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra konağa gelip Hocaanne’ye dert yanarak konaktan hak iddia etmektedir. Mehpere’ye göre herkes alacağını almış, kendisi bu konuda mağdur edilmiştir:

“Değirmenden hak istedim diye kötü oldum Hocaanne, ihtiyaç duymasam peşine düşer miydim? Diye sordu. Benim iki yüzüm yok, tek yüzümle gelip doğruca söylüyorum, kulak asmıyorlar. Böyle adalet mi olur, herkes İstanbul’a gitti, okudu, ev aldı, bir ben buradayım, o kötü Erguvan’a bile bark verildi, bir ben” (ŞVG, 2021: 427).

İyice bakımsız hale gelen konak üzerine aile bireylerinin hepsi farklı olanlar kurmaktadır. Kimisi yarısının yıkılmasını isterken kimisi tamamının yıkılıp hakkı olanın peşine düşmüştür. Bir akşam aile bireyleri bu konu hakkında görüş bildirmek üzere toplanmıştır:

“Tahtalar eşit bölüşülecekti. Lamia kapı ve pencere tokmaklarını, hatıllı ambarı istiyordu. Gözgereli dolapları, aynaları, kafesleri de diğer varislere haklarını vererek paylaşırlardı” (ŞVG, 2021: 523).

Aktaş’ın hikâye ve roman türündeki eserlerinde adil olma değeri karşımıza toplumsal adalet, adaletin küçük yaşta çocuklara kazandırılma yöntemleri, toplum içerisinde adil yönleriyle öne çıkan kişilerin örneklenmesi, bireyler arasında görülen maddi eşitsizlikler, miras konularında hak sahipleri arasında sorun teşkil eden adaletsizlikler ön plana çıkmaktadır. Eserlerde bu değer, kişiler arası ilişkilerde kişilerin yaşına, cinsiyetine ve konumuna göre farklı açılardan ele alınmıştır.

5.1.2. Aileye Verilen Önem Değeri İle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen ve toplumun en küçük yapı taşlarından biri olan aile, değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında en temel göreve sahiptir. Toplumsal kültürün oluşmasında etkili olan aile, bireylere toplumun örf ve adetlerini, dünya görüşünü ve değer yargılarını kazandırmaktadır. Çocuğun duyuşsal ve bilişsel gelişiminde önemli rolü bulunan ailede temel değerlerden olan fedakârlık, sevgi, saygı, yardımseverlik gibi değerler çocuğa verilmektedir. Ailesi tarafından kazandırılan bu değerler sayesinde birey toplum içerisinde mutlu, huzurlu bir hayata sahip olmakta ve

çevresiyle etkili iletişim kurmaktadır. Gerçek hayatın adeta örnekleme olan ailede bireyler başka bireylerle ne şekilde konuşulması, onlara karşı nasıl bir tutum ve davranış içerisinde bulunması gerektiğini öğrenmektedir. Bu sebeple bireylere ailenin önemi küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalıdır.

Tablo 4. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan aileye verilen önem değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	77-84-103
2.	Kusursuz Piknik	16-74-168
3.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	39
4.	Şirin'in Düğünü	13-45-187-205-407
5.	Sınıra Yakın	31-35-42-124-203/204-301/302-487
6.	Seni Dinleyen Biri	17-28-38-70-140
7.	Ayak İzlerinde Uğultu	105
8.	Unutulmayan	13-221
9.	Son Büyülü Günler	64
10.	Fotoğrafta Ayrı Duran	35
11.	Şair ve Gecekuşu	54-61/62-82-85/86-109-111-140-158-258-507-508

“Süleymaniye'den Sonra Bir Toplantı” adlı öyküde arkadaşları tarafından evlenip yuva kurması beklenen Ayşe ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Nurten evlilik konusunu açıyor da rahatlıyorlar, içlerinde pek azı bekâr artık. Herkes evleniyor da bu Ayşe niye hala evlenmiyor peki? Hayalindeki Ammar'ı Musab'ı bekliyor olmalı hala. Böyle giderse otuzundan sonra evlenebilmesi zorlaşacak” (ÜİÇ, 2020: 77).

Ayşe, bu kez de arkadaşı Makbule'nin evliliğe teşvikiyle karşılaşmaktadır. Evlenmeme nedeni olarak Ayşe'nin fazla içe kapanık karakteri, zayıf olması, mavi gözlü olmaması, giyim kuşamına özen göstermemesini öne süren Makbule, Ayşe'ye dönüp şu ifadeleri söylemektedir:

“Niye evlenmiyorsun kız, kimi bekliyorsun hala. Evlen, evlen artık. Beklediğin biri mi var yoksa? Evlenince dininin yarısı da tamam olur. Hem ne bu üstündeki pılı pırtılar? Biraz kendine bak, güzel giyin, tak takıştır... Kilo da al ne o çiroz gibi olmuşsun?” (ÜİÇ, 2020: 84).

Ayşe'nin üniversitede yükselmek için namazlarını bile ihmal eden ağabeyi de Ayşe'nin evlenmesini, bir yuva kurmasını istemektedir:

“Sen de hayal kurmayı bırak da şu bizim asistan arkadaşla aranızı yapayım diyor. Bu gidişle yalnız kalacaksın, hepimiz evlendik bir sen kaldın, yarın bir gün annemle babama bir şey olursa yalnız kalacaksın, ille de şu asistan arkadaş bir akşam getireyim eve, sen de gel, rastlantıyla karşılaşmış gibi olursunuz diyor” (ÜİÇ, 2020: 103).

“Kusursuz Piknik” adlı eserde Hakim Bey ve eşi arasında fazla yaş farkı bulunmaktadır ve bu fark zaman zaman kıskançlıklara sebep olmaktadır. Eve temizliğe giden kadın son günlerde Hakim Bey’in karısının evde ağlayarak dolaştığını ve sonunda ailesinin yanına Manisa’ya gittiğini ifade etmektedir. Beklenen süre içinde gelmeyen Hakim Bey’in karısı ile ilgili çeşitli söylentiler ağızdan ağıza dolaşmaktadır:

“Dönüp gelir sonunda, dedi başkâtibin karısı. Dönmeyip de ne yapacak? Yuva yıkmak kolay değil, hele arada çocuklar varken” (KP, 2017: 16).

İnsanlar evliliklerini sürdürebilmek için birbirlerine karşı saygı ve sevgi konusunda sorun yaşamamalı ve bazen de birbirlerini eksikleri noktasında hoş görmelidir. Aile kurumuna, üçüncü bir kişinin müdahalesine izin verilmemeli, o kişilerin sözleri doğrultusunda hareket edilmemelidir. “Her Yere Sığabilir Biri” adlı hikâyede bir anne evliliğinin bitme noktasına gelmesiyle ilgili kızına şu ifadeleri aktarmaktadır:

Dayanma gücüm olsaydı dayanırdım; ama görüyorum ki babaannenin benimle ilgili olumsuz yargılarının her birini sorgusuz sualsiz benimsemeye hazır baban... Fakat bir adam karısını seviyor ve ona biraz saygı duyuyorsa onun arada sırada salondaki kanepede uyumasını, evin içinde eşofmanla dolaşmasını, iyi yemek pişirmemesini, pantolonlarını doğru dürüst ütülememesini boşanma nedeni olarak göstermez (KP, 2017: 74).

Aile kültürünün sağlanabilmesi amacıyla anne, baba ve çocukların ortak yaşantılara sahip olmaları gerekmektedir. Birlikte vakit geçirmek, yan yana olmak aile bireylerini birbirlerine daha fazla yakınlaştırmakta ve aralarında daha sağlam ilişkiler kurulabilmektedir:

“Başka ailelere benzememiz hiç gerekmiyor, her ailenin kendine özgü kuralları olabilir, olmalı... Sofranın kurulduğu saatte sofrada olamadığınız için ayrı yeniyor yemekler ve siz gecikerek geldiğiniz için iki saat bekliyor sofra” (KP, 2017: 168).

“Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanda yatılı okulda kalmaya başlayan Aslı, ailesini özlemekte, şu anda neler yaptıklarını hayal etmektedir:

Evde olabilseydi şimdi, bir saat hatta yarım saat için evde olabilseydi! Bir bakıma gece her yerde aynıydı ama bir bakıma da çok farklıydı. Şimdi evdekiler akşam yemeğini yemiş, çaylarını kahvelerini içmiş, radyo tiyatrosunu dinlemiş, yatmaya hazırlanıyorlardır. Babası Ankara’dan dönmüş olmalıydı. Peki, okula gelmek üzere yola çıkarken hasta ve solgun bıraktığı annesi iyileşmiş midir? Aslı ablası olmadan gözüne uyku girmeyen Sinan yalnız başına uyumaya alışmış olabilir mi (BUMY, 2016: 39).

Şirin'in Düğünü "adlı romanda Safure hala, Şirin'in içerisinde yer aldığı arkadaş grubundan hoşlanmamaktadır. Onu, kendisine rahmetli kardeşinin emaneti olarak görmekte ve köklü bir aile olarak sahip olunan ne varsa ailelerini temsil eden Şirin'e kalacağını belirtmektedir:

"Yüz yıllardan beri akan bir ırmağın kurumaması sana bağlı. Ailemizi adıyla ve sanyla sen temsil edeceksin gelecekte, senin çocukların edecek" (ŞD, 2018: 13). Safure hala her yönüyle Şirin'in ailelerine uygun bir şekilde görünmesini ve yaşamasını istemektedir:

Oysa Safure Hanım onda Osmanlı Hanedanı ile ilişkilendirdiği aile asaletinin ifadelerini her bakımdan görmek istiyordu. Şirin de önemsiyordu aile değerlerini, aile şerefini ama varsayım dayalı -bir soyağacı kütüğüne göre 1481 ila 1512 yılları arasında ölünceye kadar Amasya Valiliği yapmış şehzade Ahmet'e uzanan- Osmanlı köklerinin ikide bir hatırlatılmasını anlamsız buluyordu (ŞD, 2018: 14).

Kürşat, yüksek lisansını Japonya'da tamamladıktan sonra kasabaya dönmüş, babasını kalp krizinden kaybetmiş ardından annesi bu üzüntüye dayanamayıp felç geçirdiği için annesi ve kız kardeşlerini bırakıp İstanbul'a dönememiştir. Son zamanlarda annesinin durumu iyice ağırlaşmış, annesi acı çekerek vasiyetini çocuklarına şu şekilde bildirmiş:

"Kızlarını biricik ağabeylerine emanet ediyor, oğluna da aile ocağını söndürmesin, gelip kasabada yaşasın, akrabalarından birinin kızıyla evlensin diye vasiyette bulunuyordu" (ŞD, 2018: 45).

Aile bireyleri arasında güçlü bir bağın oluşabilmesi adına bireyler birbirlerinin hassasiyetlerine saygı gösterip belirlenen kurallara uygun davranışlar sergilenmelidir. İstanbul'a gelecek olan Sadık Efendi, oğlu ile torununun kimi alışkanlıklarına dikkat etmeleri için önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir:

"Sadık Efendi için iyi terbiyenin, güçlü ve canlı aile bağlarının miyarlarından biriydi, akşam ezanı okunmadan aile üyelerinin evde toplanmış olmaları" (ŞD, 2018: 187). Sadık Efendi gelmeden önce Faruk evde onun hoşlanmayacağı ne kadar eşya varsa kaldırtmış, Emir'e de akşam ezanı okunmadan evde olmasını tembihlemiştir.

Anne babalar, ölmeden önce çocuklarının evlendiğini, bir yuva kurduğunu görmek istemektedir. Ancak çocuklarının evliliğe hazır olup olmalarına çok dikkat etmedikleri için evlilik sonrasında çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Taş ocağında İbrahim abi, Sedat'a haline şükretmesini, evde kendisini bekleyen bir eşi ve çocuğu olduğunu söylemektedir:

“Çok erken evlendik be amcacığım, o da ayrı bir cahillik, annem tutturdu, ölmeden mürüvvetini göreyim diye” (ŞD, 2018: 205). Bu sözleri duyan Kürşat’ın da aklına hemen annesi gelmiştir:

“Onu aylar sonra gördüğümde elini öperek sarıldığında, hemen mürüvvetini görme dileğini tekrarlardı. Sanki oğlu evlendiğinde canlanacaktı felçli bedeni, öyle bir umutla konuşmayı sürdürürdü... Annem gelin görsün diye elin kızını mutsuz mu edecektim, olmazdı, yapamazdım, şimdi de yapamam, ben asla evlenemem, diye düşündü” (ŞD, 2018: 205).

Safure Hanım, kendisinden sonra Şirin’in yalnız kalmasını istemediği için ona ailelerine layık biriyle evlenmesi yönünde öğütler vermektedir. Ölmeden dünya gözüyle Şirin’in evlendiğini görmek isteyen Safure Hanım, kendi kaderini Şirin’in yaşamasından da korkmaktadır:

“... Henüz hayattayken evlenip çoluk çocuğa karıştığını görmek isterdi. İyi eğitim görmüş, namuslu bir adam karşısına çıkarsa bir gün, için biraz ısınırsa hele, sakın geri çevirme, diye öğüt verirdi” (ŞD, 2018: 407).

“Sınıra Yakın” adlı romanda çeşitli nedenlerle muhacir olan Bünyamin yıllar sonra bırakmak zorunda kaldığı değerlere göre yaşamak istemektedir:

“Evlilikleri hakkında da konuşmaktan kaçındı. Avrupalı kadınlarla yapamadım, evlilik başka bir şey, insan baba ocağında, annesinin mutfağında gördüğünü arıyor, gurbette hiç değilse evimin dört duvarı arasında kendimi yabancı hissetmek istemiyorum, dedi” (SY, 2012: 31).

Şahap ile birlikte İran’ı terk ederek Almanya’ya yerleşen Mina, Şahap ile olan evliliklerinde zaman zaman sorun yaşamaktadır. Mina’nın ailesi çocukları da alıp gelmesi için para göndermeyi teklif etse de Mina bazen çocukları bazen de Şahap’a duyduğu aşkını öne sürerek bu teklifi reddetmektedir:

“Mina’nın evliliğinin yolunda gitmediğini söylüyorlardı Almanya’dan dönen tanıdıklarımız. Onu telefonla aramış, neler olup bittiğini anlamaya çalışmıştık. Şahap’ın kendisini aldattığını, bu durumu kabullenemediğini, oğlu Selim olmasa (o zamanlar küçük yeğeni Hadi daha doğmamıştı) çekip geleceğini söylüyordu” (SY, 2012: 35).

Selman ile olan evliliği sona eren Efsane’nin Almanya’ya Mina’nın yanına gidebilmesinin bir yolu da İran asıllı bir iş adamı olan Bünyamin ile evlenmektir. Mina, Efsane ile Bünyamin’in yakınlaşmalarını sağlamak için Mina’ya Bünyamin’in fotoğrafını göndermiş, Efsane de onunla alakalı olumlu şeyler yazmıştır. Mina, en azından internet yoluyla konuşmanın, tanışmanın bir sakıncası olmayacağını düşünmektedir:

“Artık insanlar sanal alem yoluyla daha mutlu, daha güvenilir evlilikler yapıyorlar, diyerek, örneklerle iddiasını kanıtlamaya çalışıyordu. Misal, teyzemizin oğlu Saba ile sözlüsü Fereşte” (SY, 2012: 42).

Selman, Efsane’ye üniversiteye geç yaşta girdiği için bir an önce iş sahibi olması gerektiğini düşündüğü yıllardan bahsetmektedir. Hastalığının tedavi aşamasında sinir ilaçlarını çok fazla kullanması, bu ilaçların etkisiyle uyuşturucu kullanan biri gibi yaşamaya başlaması Selman’ın annesini günden güne telaşlandırmış çözümü de Selman’ı evlendirmekle bulmuştur:

“Evlenirsem daha düzgün bir hayatım olurdu, hastalığım depreşmezdi, üniversiteden eve evden üniversiteye gider gelirdim” (SY, 2012: 124).

Yolculuk esnasında boncuk gözlü kadın Efsane’ye meraklı gözlerle bakıp üst üste onu tanımaya yönelik sorular sormaktadır. Evlilikle ilgili sorduğu sorulara Efsane evde kaldığını söyleyip konuyu kapatmak istemiş olsa da teyze yorum yapmaya devam etmiştir:

“Evliliğin de bir çağı var, geçirmemek lazım. Kızlar üniversiteyi bitirince iş arama telaşına düşüyorlar. Sonra diyorlar ki, evimiz barkımız olsun, kirada oturmayalım. Arabamız olsun, duraklarda sefil olmayalım. Cepleri para görünce de kimseyi kendilerine yakıştırmıyorlar. Yıllar geçiyor. Gün geliyor, beğendikleri onları beğenmez oluyor” (SY, 2012: 203/204).

Bazen yaşanan tartışmalar sonrasında boşanma kararları alınsa bile aile bireylerini birbirlerine bağlayan değerler, aile kurumunun devamlılığını sürdürmesinde büyük role sahiptir. Mina, kendisini yaşça küçük bir ressamla aldatan Şahap’a karşı eşini seven bir kadın gözüyle yaklaşmakta ve başkaları yüzünden ailesini dağıtmak istememektedir:

“Kavgalarımız olur ama geçer, biz birbirimizden kopamayız. Biz büyük aşk yaşadık, ayakta kalma savaşı verdik gurbette, pırlanta gibi oğullarımız var. Peki, ressam kız ne olmuştu? O yoktu ya da varla yok arasındaydı. Etrafında gezinen odalık ruhlu kadınlar yüzünden kocasıyla arasını bozmayacaktı artık” (SY, 2012: 301).

Otobüsün hızı gittikçe yavaşlamaya başladığında Efsane bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Buna karşılık Müjgân Hanım, otobüslerin eski olduklarını aksi halde şoförlerin de bir an önce ailelerine kavuşmak istediklerini belirtmiştir:

“Bu dünyada her şey yalan, bir aileden başka. Aşklar, dostluklar biter, dünya küçülür, düşer gözünden, bir o yana gidersin bir bu yana, Tokyo’ya Ottawa’ya git, Güney Afrika’ya uç, otellerde başını dinle, nereye kadar... Her şey biter, her heves geçer, geriye bir ailen kalır” (SY, 2012: 487).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda ailesinden söz eden Meral, ev içerisinde çocukları uzak yerlere gitmeye yönelten boğucu bir havanın olduğunu belirtmektedir. Bunun sonucu olarak ağabeyi karısının ailesinin yaşadığı Ankara’ya giderken ablası ise kaçarak evlenmiştir:

“Ablası, babasının bir evlilik için hazır olmadığını, bu nedenle de evlenmesine izin vermeyeceğini kesin bir dille bildirmesinin ardından sınıf arkadaşıyla kaçarak, çocuğun memleketi olan Tokat’a yerleşmişti” (SDB, 2016: 17).

Cemal’in on yılı aşkın süren bir üniversite eğitimi ortaklaşa yaptıkları proje ödevinin kabul edileceği inancıyla tamamlanacaktır. Eşi Raziye bu sebeple bir yemek düzenlemekte ve yemeğe katılanlar bu yemeğin düzenlenme amacını kendilerinde yorumlamaktadır. Ferhat’a göre bu yemek evlenecek olması nedeniyle kendisi için düzenlenmiştir:

“Aranızda, dünya evine girmeye hazırlanan tek kişiyim, bu yemek benim düğün yemeğim de sayılabilir” (SDB, 2016: 28).

Halil, Meral’e her şeyi geride bırakıp teknolojinin olmadığı, şehir hayatından uzak toprağa daha yakın bir hayat yaşayabilmeleri için birlikte Siirt’e gitmeyi teklif etmiştir. Meral bu teklife olumsuz yaklaşırken aslında reddettiği Halil’in ortaya attığı evlilik şeklidir:

“İki tanık eşliğinde dini nikâh kıydıracak, ardından yola çıkacaklardı; ne bir deftere imza atacaklardı, ne de çiçeklerle bebeklerle süslü bir gelin arabasına bineceklerdi. Gelgelelim kaçarak evlenmek demekti bu ve Meral bu yolla evlenmez, evlenemezdi” (SDB, 2016: 38).

“İstesem, hemen şimdi, birazdan, yarım saat sonra evlenebiliriz. İki tanık yeter ve yalın bir dua” (SDB, 2016: 70).

Fikret, Betül ile tekrar bir araya gelebilmek için fakültenin çevresinde dolaşmakta ve Betül’ü tanıyan hocalarla görüşmektedir. Kalam Hocası, Betül’e Fikret ile ilgili şu ifadeleri söylemektedir:

“... Gördüğüm kadarıyla o kadar da fena bir çocuk değil, zaten evliymişsiniz söylediğine bakılırsa, üç talakta boşamak öyle kolay değil, arayı uzatmadan dön yuvana, çocuk çocuğa karış” (SDB, 2016: 140).

“Dünyanın Öteki Ucu” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman, annesinin Amerika’ya ablasının yanına gitmesi üzerine aileyi bir arada tutmaya çabalamaktadır. Ne yaparsa yapsın bazen kendisine, kardeşine ve babasına yetemediğini düşünmekte, annesiyle geçirdiği güzel günleri anımsamaktadır:

“Parçalanmaya devam eden bir aileydik biz. İnsanlar kötüye yoruyorlardı annemin gidişini, bizi terk ettiğini söyleyenler oluyordu. BU da babamı ziyadesiyle üzüyordu, hala üzüyor. Bazen ziyaretçilerin yanında sözü anneme getirip onun ağzından aile birliğimizin sürdüğünü anlatan haberler aktarıyordu” (AİU, 2016: 105).

Bir ailede anne baba yaşamını kaybedince aile bireylerini bir arada tutan bağlar da günden güne kopmaktadır. Baba ocağı, anne babanın varlığında tüterken ölümleri sonucu hikâyede de olduğu gibi viraneye dönebilmektedir. “Köyün En Güzel Evi” adlı hikâyede Pakize doğup büyüdüğü, çocukluğunun gençlik yıllarının geçtiği eve anne babasının ölümü sonrasında tekrar gitmiştir. Ancak ev çok bakımsız, her yer kir pas içerisindeymiş. Bu evi, köyün en güzel evini eski günlerine döndürmek isteyen Pakize, işe evin selamlık kısmından başlamaktadır:

“Bu evi eski neşeli günlerine döndüremezdi, kardeşlerinin desteği olmadan babası ve annesinin hayatta olduğu yıllardaki birleştirici konumunu geri kazanması da olacak gibi değildi. Ancak ocağının tütmesini sağlamak zorundaydı” (U, 2018: 13).

“Bir Aile Yemeği” adlı hikâyede uzun bir aradan sonra tekrar bir araya gelmeyi planlayan aile bireylerinden kimlerinin yine çeşitli bahaneleri öne sürmesi sebebiyle eksiklik yaşanmaktadır. Evin annesi gelmeyen geline, toruna dair içerisinde bir kırgınlık hissetmiş ve oturduğu koltukta öylece kalakalmıştır:

Aylar geçti, hatta belki iki yıl oldu, bu Ramazan Bayramı değil, öncekiydi; o kadar zaman geldi geçti de açılmadı bu masa. Aileler uygun zamanlarda bir araya gelmeli, güzel sofralar kurulmalı, irili ufaklı çocuklar dolaşmalı odalarda. Günler öncesinden başlamalı hazırlık, zeytinyağlı sarmalar sarılmalı, tepsilerle baklava gönderilmeli çarşıdaki fırına. Hepiniz evlisiniz, çocuklarımız var, ama on iki kişilik masayı bile dolduramıyoruz, yemek için bir araya geldiğimizde (U, 2018: 221).

“Virginia Woolf Mutsuzluğu” adlı hikâyede Tahir ailesinin zoruyla sevmeden evlenmiş, çocuk çocuğa karışmıştır. Yıllar sonra gördüğü mal müdürünün kızına âşık olmuş, ondan başka hiç kimseyi gözleri görmez olmuştur. O kız ile arasını yapmasını istediği yengesine sık sık uğrayıp ondan bir teselli umsa da yengesi Tahir’e bir ailesi olduğunu hatırlatmaktadır:

“Sonra, kızın babası tarafından kontrol altına alınmasıyla, onu ancak uzaktan uzağa görebildiği için düştüğü çaresiz durumu anlatmaya çalışıyor. Annem de ona karısına karşı sorumluluklarını hatırlatıyor: Aklını başına topla, karın var, çocukların var, seninki bir heves, gelir geçer” (SBG, 2017: 64).

“Uzakta Bir Şehrin Gecesi” adlı hikâyede Hamza, savaş sonrasında ailesini kaybetmiştir ve bu haberi Türkiye’de ona sahip çıkan ailenin evinde öğrenmiştir.

Ergenlik döneminin bir sonucu olarak zaman zaman duygu geçişleri yaşayan Hamza, hayatını sorgulamaktadır:

“Bir ailem vardı, annem, babam, yuvam, gerçek bir ailem vardı, birçok şeyi unutsam bile bunu unutamiyorum işte” (FAD, 2018: 35).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda evlilik yaşı geçmiş olan Cevriye’ye kardeşleri damat adayları sunsa bile Cevriye tüm adayları geri çevirmektedir. Bu durum köy içerisinde çeşitli dedikoduların yaygınlaşmasına neden olmuştur:

Birkaç hafta önce Cafer, canciğer arkadaşlarından birinin Kengiri’da yaşayan dayısının teklifini hiç düşünmeden geri çevirdiği için Havva’yla bir olup üzerine gelmişti. İyi bir eğitim görmüş, varlıklı, ailevi sorumlulukları nedeniyle evlilik konusunu yeni gündemine alabilmiş, ilim irfan sahibi bir kısmet niye geri çevrilirdi ki? Bu gidişle, “Kimseleri beğenmiyor Cevriye Hatun, mutlaka bir kusuru vardır,” diye adı çıkacaktı (ŞVG, 2021: 54).

Cevriye’nin son talibi Yıldız Sarayı’nda hekim olan, temiz ailenin oğlu, eli yüzü düzgün, şiir okumayı seven Refik Bey’dir. Her ne kadar olumlu özelliklere sahip olsa da Cevriye kendisine sunulan kısmetleri reddetmeye devam etmektedir. Kardeşleri ise Cevriye’yi evliliğe ikna etmeye çalışmaktadır:

“Cafer ve Ayaş atalar ocağını canlı tutabilirlerdi. Bunu gör artık abla, sen başında kaldıkça Cafer büyümeyecek, Mustafa da İbrahim de büyümeyecek, gecikmeden kendi yuvanı kurmalı, çocuklarını yetiştirmelisin” (ŞVG, 2021: 61).

Ayaş, köy okuluna gitmeden özel hocalardan Kur’an öğrenmiş ve bu nedenle de okumayı kolay bir şekilde sökmüştür ancak eğitim hayatında okula zaman zaman ara vermiştir. İnsanları dinlemeyi seven, fedakâr ve şefkatli bir kişi olan Ayaş, konu evliliğe gelince derin düşüncelere dalmaktadır:

Bahsi geçtiğinde gölgelenirdi yüzü, çok seviyordu çocukları. Evlilikte mutluluk için denklik şarttı, onun da vardı dengi mutlaka, ancak o her kimse karşılaşması kısmet meselesiydi, böyle söylerdi hiç de inanmadan. Hayal kurarken kalça çıkıklığını hesaba katmadan etmezdi, böyleyken söz ve bakışlardan alınmamayı öğrenmişti. Engellinin dengi ille de engelli olmazdı, hiçbir engel önüne getirilen rastgele bir engelle denkleşmezdi, bu yüzden engelli kısmetlerin sözünü ettirmiyordu. Ne var ki hiç eksik olmayan engelsiz kısmetlerini de, bir söz, bir bakışla yüreğini incitebilecekleri korkusuyla geri çeviriyordu (ŞVG, 2021: 82).

Gerek çevresinden gerekse kardeşleri tarafından Cevriye’ye yapılan evlenme baskısı bitmemektedir. Gelen teklifleri reddeden Cevriye’ye herkes sorgulayıcı gözlerle bakmaya başlamıştır. Cevriye ise bazen üzerine gelenlere Rabiâtül Adeviyye’yi örnek

göstermekte bazen ise evleneceği kişinin her konuda kendi yanında ve kendisine destek olup olamayacağını sorgulamaktadır:

Akranların hep evlendi, her şeyin bir zamanı var, çoluk çocuğa karışma çağını geçiyorsun. “Peki, Rabia hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye soruyordu bunaldığında üzerine gelen kişiye. Rabiâtül Adeviyye’ye büyük hürmet ve muhabbet besliyordu insanlar, elbette. “Ben de onun yolunu seçtim işte!” diyerek noktayı koysa da içten içe tartışmayı sürdürüyordu. Hangi erkek, kardeş vazifesini yerine getirmesi için tereddütsüz yanında olurdu, hangi koca şeyhine hayranlığını başına kakmamayı başarabilirdi. Yanında hayat arkadaşı olsa, birlikte karşılaşalar konukları, kardeşleriyle ilgili tasalarını onunla paylaşırsa, niye istemeyecekti ki (ŞVG, 2021: 85).

Konakta yapılan şiir meclislerinde Cevriye’nin şiir okurken sesinde oluşan titreme, ardından şeyhi için okuduğu şirin sonunu getirememesi köy halkı tarafından Cevriye aleyhine konuşmalara sebep olmuştur. Herkes Cevriye’nin gelen teklifleri reddetmesini şeyhine olan aşkına bağlamaktadır:

“Şeyhine duyduğu hayranlık ve bağlılığı kara sevda olarak açıklayanların delili evlenmekten uzak duruşuydu. Ayaş engelliliğin hassasiyetleri yüzünden evliliğe uyum gösteremeyeceğine inandırmıştı kendini! Peki, görünürde bir engeli bulunmayan ablası niye reddediyordu, hiç de yabana atılamayacak kısmetlerini” (ŞVG, 2021: 109).

Tayyibe’nin köye ayak uyduramaması Hüseyin ile Lütfiye arasında sorun ortaya çıkarmaktadır. Çözüm yolu olarak ise Hüseyin, Tayyibe ile Lütfiye’yi İstanbul’a gönderip boşanma kararı almıştır. Bu kararı ablası Cevriye’ye açtığında Cevriye kesin bir dille boşanmanın uygun karşılanmayacağını belirtmektedir:

Ayrılık lafını duymak istemiyorum Hüseyin, bir süre ayrı yaşayın ama boşanmayı alma ağzına, bakalım zaman ne gösterir?

Hayır, abla, biz bu konuda anlaştık, boşanacağız.

Dondu kaldı Cevriye. Ağzından yel alsın, nereden çıktı boşanmak, şuraya geleli kaç ay oldu? Diye bağırды sonra. Bizim ailede, dedi, bırakılmaz kadın öyle, ne suçu var ki bırakıyorsun, el âlem ne der? (ŞVG, 2021: 111).

İstanbul’dan Erzincan’a gitmek için yolun bir bölümü deniz yoluyla giden Tahir ve ailesi gemide Süleyman ile tanışır. Yolculuk sırasında Tahir ve ailesini Giresun’da birkaç gün misafir etmek istediğini belirten Süleyman, gerçek niyetinin Tahir’in kızı İffet’i oğlu ile evlendirmek olduğunu belirtmektedir. Ancak bu teklifi Tahir reddeder çünkü İffet’i kardeşinin oğlu Halet ile evlendirmek gibi bir düşüncesi bulunmaktadır:

Şimdi nişan takar, yaza da düğün yaparız. Giresun İstanbul kadar uzak değil, kızımız gariplik çekmez. Hiç beklemediği bu teklif karşısında şaşkına dönmüş babam.

Kızım nişanlı, deyip kapatmış konuyu. Sinan abim köye gelecek mi yani, diye sordum anneme saf saf. Yavrucuğum, baban Sinan konusunu unuttu bile, dedi. Ablanı Halet’le evlendirmeyi koymuş kafasına (ŞVG, 2021: 140).

Artık İstanbul’da yaşamak istemeyen ve eşi Lütfiye’den kızı Tayyibe’yi bahane ederek boşanmak isteyen Hüseyin’e bir çıkış yol da Şeyh Efendi’nin göstermesi aile içerisinde konuşulmaktadır:

“Alt tarafı dört hafta beklemekten ne çıkar Seyin, Şeyh Efendi sana makul bir yol gösterebilir, demişti. Bir evlilik bağı bu şekilde duygular hiç yokmuş, sözler boşuna sarf edilmiş gibi kesilip atılmamalıydı” (ŞVG, 2021: 158).

Köy hayatına uyum sağlama noktasında sorunlar yaşayan Nimet, ablası İffet’in evlenmesi ile sıranın kendisine geldiğine dair durumlarla karşılaşmaktadır. Sıdika Hanım’ın sık sık eve gelip Nimet’i yeğeni İsmail ile evlendirme düşüncesinden bahsetmedi Nimet’i karar verme noktasında zor duruma düşürmektedir. Çünkü Nimet, İstanbul’da okumuş, eğitim almış bir kız iken İsmail, küçük yaşta ailesini kaybetmiş, okuma yazma dahi bilmeyen fakir bir çocuktur. Bir gün Miyase, Nimet’e bir kutu ve içerisinde mektupla eve gelmiş, mektubu okuması için Nimet’e vermiştir. Mektubun sahibi kendisi gibi zor durumda kalmış, hayatıyla ilgili önemli bir kararı almaktan korkan Cevriye Hanım’a aittir. Mektupta yazan şiiri okuduktan sonra Nimet İsmail ile evlenmeye karar vermiştir:

“Tamam, anne, kabul ediyorum İsmail’le evlenmeyi, ona göre konuş, dedim. Bu eve bir damat gerekiyordu veya bir oğul. İsmail’in ne annesi babası vardı ne de kardeşleri. Annemle babama evlat, Fitnat’a ağabey olurdu” (ŞVG, 2021: 258).

Seneler sonra konağa geri dönen Zerrin, konak geleneklerini devam ettirmeye çalışmaktadır. Bazı günler ise Zerrin yengesi Necmiye’yi ziyaret etmekte, bu ziyaretlerde konu eninde sonunda evliliğe gelmektedir:

“Kızım, armudun sapı üzümün çöpü demeyi bırak da evlen, dedi. Koskoca konak yirmi yıl içinde bunca ıssızlaşmışken yirmi yıl sonra ne hale gelir, düşün. Gazibeygilin kızları denklerinin olmadığına inanmış, ama eskilerde kaldı bu inanç, devir değişti” (ŞVG, 2021: 507).

“Ha ben sana önüne gelenle evlen demedim ki, gönlünü kapatma, kismetlerini küstürme, dediğim bu” (ŞVG, 2021: 508).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında aileye verilen önem değeri; özellikle kadın kahramanların belirli bir yaşa geldiğinde çevresi tarafından evliliğe teşvik edilmesi, aile içi yaşanan sorunlarda hiç düşünmeden boşanmanın uygun görülmemesi, evlilik kurumunun devamı için aile bireylerinin çeşitli sorumluluklar taşıması ve birbirlerinin

hassasiyetlerine saygı duyması, aile bireylerinin sağlıklı iletişim kurabilmeleri için ortak yaşantıya sahip olması, köklü ailelerin devamı için aile değerlerinin korunmasına önem verilmesi, evliliğin insan hayatını düzene koyduğu yönündeki düşünceler, anne babaların evlenmeden çocuklarının mürüvvetini görme istekleri, anne ve babanın rızası olmaması durumunda kaçarak yapılan evlilikler şeklinde okuyucuya sunulmaktadır.

5.1.2.1. Arkadaşlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Doğası gereği tek başına yaşayamayan insan, hayatı süresince başta ailesi olmak üzere birçok insana ihtiyaç duymaktadır. Bireyin ilk çevresi ailesiyken zamanla bu çevreye birey için özel bir yeri olan, konuşmaktan, beraber vakit geçirmekten hoşlandığı arkadaş grubu dâhil olmaktadır (Demirel, 2006). Arkadaşlık, “Çocuk ya da yetişkinlerde akrabalık ya da hısımlık bağı olmadan gerçekleşen karşılıklı gönüllü sorumluluğa dayalı ilişki biçimi” (Psikoloji Sözlüğü, 2012: 92) şeklinde tanımlanmaktadır.

Arkadaşlık; hoşgörü, sevgi, saygı, dayanışma gibi değerlere sahip olup bireyleri manevi olarak birbirlerine bağlamaktadır. Bireyler yaşamlarında bazen üzüntülerini bazen de sevinçlerini arkadaşları ile paylaşmaktadır. Zor zamanlarda varlığı hissedilen arkadaşlar, bireyin kendisini güven içerisinde hissetmesini sağlamaktadır. Koşulsuz bir sevgi anlayışına dayanan arkadaşlık birey için önemli olan değerlerden biri olarak ifade edilmektedir (Kumbasar, 2011). Yapılan araştırmalar neticesinde arkadaş çevresi geniş olan bireylerin toplum içerisinde daha mutlu daha neşeli olduğunu ortaya koymaktadır. İdeal bir arkadaş kin tutup kıskançlık yapmaz; iyi sır saklayıp hoşgörülü, dürüst, fedakâr ve yardımsever bir kişiliğe sahip olmalıdır (Sharma, 2006).

Tablo 5. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan arkadaşlık değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	36
2.	Halama Benzediğim İçin	7- 78
3.	Kusursuz Piknik	151
4.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	38-92-94-280-366
5.	Şirin'in Düğünü	79-104-182
6.	Seni Dinleyen Biri	75/76
7.	Ayak İzlerinde Uğultu	36
8.	Unutulmayan	194-213
9.	Şair ve Gecekuşu	15-65-336/337-375

Yazarın eserine adını veren bölümü olan “Üç İhtilal Çocuğu” nda kendisini her açıdan sorgulayan başörtülü adı verilmeyen kahraman gün geçtikçe kendisini toplumdan

soyutlamaktadır. Eşi ise kadının bu durumuna çözüm olarak bir arkadaş çevresi edinmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır:

“Kocam, oturmuş bir arkadaş çevrem olmayışına bağlıyor benim bu içe gömülüşlerimi. Kendimize uygun arkadaşlar edineyim, ille de bir derneğe vakfa filan üye olayım istiyor (ÜİÇ, 2020: 36).

“Halama Benzediğim İçin” adlı eserin “Biberon” başlıklı bölümünde bir anne ile kızın çatışması işlenmektedir. Anne özellikle ev işlerini kızının öğrenmesinin onun hayatını kolaylaştıracağını düşünmekte bu nedenle de kızının hatalarını eksikliklerini zaman zaman görmezden gelmektedir. Kızına daha yakın olabilmek için onunla arkadaş ilişkisi kurmak istemektedir:

“Ben sana anne gibi değil, arkadaş gibi davrandım. İki arkadaş gibi olalım istedim. Hayattaki en iyi arkadaşım olasın istedim” (HBİ, 2019: 7).

“Kara Bayram” adlı hikâyede oğlunu genç yaşta kaybeden bir annenin yaşadıkları anlatılmaktadır. Evin adı bilinmeyen gelini görümcesine, daha yakın olabilmek ve yaşadığı acıyı unutturabilmek adına bir bayram için mavi, gök mavisi bir bluz hediye almıştır. Görümcesiyle arkadaş kadar yakın olmak isteyen gelin, görümcesiyle ilgili şu ifadeleri dile getirmektedir:

“Arkadaşlığa değil akrabalığa inanırdı. Arkadaşı yoktu zaten; tek bir arkadaşı yoktu. Arkadaşlığın bir yerde biteceğini ama akrabalığın ne olursa olsun süreceğini söylerdi. Çok arkadaşı olmasını daha çok arkadaşlarımla görüşüp onlarla gezmelere gitmemi onaylamadığını bilirdim” (HBİ, 2019: 78).

İnsanların arkadaş dediği kimseler kendilerini en iyi tanıyan, kendilerine diğer insanlardan daha yakın olan, birbirlerinin hoşlandığı veya hoşlanmadığı şeyleri bilen ve ona göre hareket eden kişilerdir. Hikâyede adı bilinmeyen kahraman ile arkadaşı Hatice'nin ilişkileri uzun yıllara dayanmakta ve Hatice kendisini çok iyi tanımaktadır:

“Biz eski arkadaşız. Hatice benim yattığım odada saat, telefon, kablo, mesela bir bilgisayar kablosu, böcek ilacı, klima esintisi bulunmasından hoşlanmadığımı bilir mesela. Fotoğraf çektirirken sol tarafımla görünmek istediğimi de bilir, ona göre yerleşir yanıma” (KP, 2017: 151).

Yatılı okullarda okuyan çocuklar anne babalarından uzak olmaları nedeniyle ailenin eksikliğini arkadaşlarıyla doldurmaya çalışmaktadır. Yaşayan her türlü sıkıntının ardından arkadaşlarımız bizim elimizden tutmakta, bizi teselli etmektedir:

“Bu iki senelik kızlar birbirlerini her konuda tutuyor. Ayakkabı kuyruğunda biri hepsi için kuyruğa giriyor veya sonradan gelen kuyruğun önündeki arkadaşının yanına

ekleniyor. Yemeğe önce giden, ötekiler için yemek seçiyor; hamama önce giden de ötekiler için yer tutuyor” (BUMY, 2016: 38).

Aslı, uyuz olduğunu herkesten saklamaktadır. Ailesinden uzakta derdini anlatabileceği yakın bir arkadaşın eksikliğini hissetmektedir:

“Herkesin arkadaşı var, herkes meşgul. Biri olsaydı, özellikle onu arayan soran; sırf akşama ne yapıyorsun Aslı’ cığım diye sormak için onu arayan biri” (BUMY, 2016: 92).

Aslı, ailesinden yaklaşık ayda bir mektup almakta ve bu mektupların dışında daha fazla mektup alabilmek için daha çok arkadaşına mektup yazmaya karar vermiştir:

Öncelikle Vildan’a, sonra Serin’e, bunların ardından ilkokul arkadaşlarına... Ne var ki ilkokuldaki en yakın arkadaşı Susam da bu okulda. Şemail’le arkadaşlıkları daha çok aynı mahallede yaşamalarından ileri geliyordu ama aynı sınıfa düştükleri için yakınlaşmışlardı. Herkesle iyi ol, diyordu babası, arkadaşlarının arasında ayırım gözetme! Eee, ne oluyordu o zaman, herkesle aynı ölçüde arkadaş olmaya kalkınca bazen yani en arkadaşına ihtiyaç hissettiği anlarında yalnız kalabiliyordu insan (BUMY, 2016: 94).

Yatılı okul yıllarında ortak yaşantılar sonucu kurulan arkadaşlıklar bir süre sonra kişilerarasında kan bağı olmamasına rağmen kardeşlik boyutuna ulaşmaktadır:

“Nilüfer ve Türkan olmalı yanımda ya da ikisinden biri. Düşünüyorum da onlar beni öz kız kardeşimden daha iyi anlıyorlar. Aynı şey onlar açısından da geçerli, biz artık kardeş gibi olduk, bu gidişle birbirimizden nasıl ayrılacağız bilmiyorum” (BUMY, 2016: 280).

“Türkan başkadır... Grike yakalandığım akşamüzerime battaniyesini çeken ateşimi ölçmek için revirden derece almaya giden, mutfaktan bana sıcak sular taşıyan o değil miydi”(BUMY, 2016: 366).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Faruk’un sığındığı bir liman görevi gören arkadaşı Atilla, Kıbrıslı bir kıza âşık olması nedeniyle İngiltere’ye taşınmış, Faruk arkadaşının yokluğunda kendini çok daha yalnız hissetmiştir:

“Şu koca şehirde en güvendiği arkadaşı olan Atilla, araları bozulmadan önceki dönemlerde yarım saatlik bir sohbetin ardından gelecek güzel günlere inandırabiliyordu onu” (ŞD, 2018: 79).

Naman, Faruk’tan bahsettikçe, Kürşat içten içe Faruk’u kıskandığını fark etmektedir. Çünkü Naman, Faruk için çocukluk arkadaşını ihmal etmiştir. Naman, ikisinin tanışmasını istemektedir ve bunu en kısa zamanda gerçekleştirmek için çaba sarf etmektedir:

“Sır sadece bir dosta açılırdı. Kürşat’ın ardından en yakın dostuydu, ancak ikisi henüz tanışmamıştı” (ŞD, 2018: 104).

Şirin ile Naman, Faruk üzerine konuşmaya devam ettikçe Şirin aklına takılan soruların cevaplarına tek tek ulaşmaktadır. Naman, Faruk’un hatalı evliliğinden, iş hayatından ve okuduğu “Ağaçlar” şiirinden de bahsetmiştir. Son olarak Şirin ile Faruk ‘u yan yana getirme planından söz etmiş ve ayrıntıları e-posta yoluyla yazacağını belirtmiştir:

“Az bulunur bir dost, diye düşündü Şirin, e-posta adresini cep telefonuna kaydederken. Ve böyle bir dosta sahip olmasını Faruk’un gözle görünmeyen iyiliklerine yormakta tereddüt etmedi” (ŞD, 2018: 182).

Fazilet’in nişanlısı Mete, yurt dışına gittikten sonra kendisinden hiçbir haber alınamamıştır. En sonunda Fazilet, uçak bileti ayarlayıp Fas’a gitmeye karar vermiştir. Şirin de bu yolculukta arkadaşını yalnız bırakmak istememektedir:

“Fazilet, kardeşi gibi sevdiği, en zor zamanlarda hep yanında bulunduğu bir arkadaşı, akrabasıydı” (ŞD, 2018: 184). Fazilet, ilk defa yurt dışına çıkmaktadır ve yabancı dil bilmediği için Şirin, kendisini onunla gitmeye mecbur hissetmiştir.

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Halil, Mesnevi metinleri çağrıştıran ifadeleri uygun olmayan yerlerde ve sayıda kullandığı için Cemile’nin şiirlerini yeterli görmemektedir. Ayrıca hümanist sufilerin Mesnevi’deki ahlaka uygun olmayan kıssalara ve Şems ile olan ilişkisine de hiç ilgi göstermediklerini belirtmektedir. Cemile, Halil’in bu sözlerine şiddetle karşı çıkmaktadır:

“Ne tuhaflık varmış ki ikisinin ilişkisinde... Allah aşkının biraraya getirdiği iki erkek, bu aşkı paylaşan iki dost, iki kafa ve yürek arkadaşı neden olmasın... Şems demek ki daraldığını duyduğu, kendinden usanmaya başladığı bir sırada bir pencere açmış Mevlana’ya” (SDB, 2018: 75).

“Telmih” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman, öğrenci evinde birlikte kaldıkları arkadaşı ile tekrar bir araya gelmiştir. Arkadaşının eşi bir örgüte mensup olduğu iddia edilerek aranmaya başladığında arkadaşım dediği insanların bir bir kendisine arkalarını döndüğünü belirtmektedir:

“Bir zamanlar sevip saydığı dostlarını arayıp bulmak İstanbul gündeminin bir parçasıydı, gelgelelim gide gide kısaldı elindeki isim listesi” (AİU, 2016: 36).

“Sınırların İstanbul’u” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman arkadaşı Zeliha ile İstanbul’a geldiğinde görüşmek istemektedir. Zeliha ile sık sık görüşmeler dahi onları birbirlerine bağlayan uzun yıllara dayanan bir arkadaşlık bağı bulunmaktadır. Kız

kardeşi, adı bilinmeyen kahraman ile Suna ablanın davetine gitmeyi planladığını söylese de adı bilinmeyen kahraman Zeliha ile görüşmeyi tercih etmektedir:

Tabii ki katılacaksın, aksi düşünülemez, Suna Abla senin geleceğin tarih için erteleyip durdu davetini. Ama Zeliha ile de bunca yıldır görüştüğümüz yok... Sen zaten hep böyleydin, arkadaşlarını ailene yeğlemiştir. Suna Abla da akrabamız değil ki... Biz internet yoluyla haberleşiyoruz onunla, öyle alıştık. Kabul et, sen her zaman arkadaşlarını aile bireylerine göre daha çok önemsemiştir (U, 2018: 194).

“Bir Aile Yemeği” adlı hikâyede tüm aile annenin düzenlediği yemekte bir araya gelmektedir. Ancak ailenin erkek çocuğu Serhat, yemeğe geç kalınca annesi durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Mutlaka yolu üzerindeki arkadaşlarına uğramıştır, eskiden beri arkadaşları ailesinden ileridir onun” (U, 2016: 213).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Nimet, arkadaşı Muazzez’den şu şekilde bahsetmektedir:

“Bazen usandırıyor halleri, yine de arkadaşlığı iyi geliyor bana; iyi yönlerimi de söyler, kusurlarımı da. Korkusuz, deli. Erkek Fatma. Neşesi bazen rahatlatır içimi” (ŞVG, 2021: 15). İstanbul’dan ayrılmadan önce Nimet ile Muazzez son kez bir araya gelmiştir. Birbirlerinden ayrılmak istemeyen bu iki yakın arkadaş bu ayrılığın da geçici olduğunu düşünmektedir:

“Ardından, benim canım arkadaşım, tek sırdaşım, nasıl ayrı kalacağız birbirimizden, ben bu ayrılığı kabullenemiyorum” (ŞVG, 2021: 65).

İstanbul’da arkadaşlarıyla yaşadığı güzel anları hatırlayan Nimet, onları İsmail’e anlatırken arkadaşlarını ne kadar çok özlediğini hissetmektedir:

Biz içtiği su ayrı gitmeyen üç arkadaştık, hoşlanmadığımız işlerde bile bırakıp gitmezdik birbirimizi. Hayat bizi birbirimizden ayırdı, ben buralara savruldum, onlar orada kaldı. Nedret ikinci sınıfa geçtiğimiz yılın yazında Anadolu yakasına taşındığı için zayıflamıştı bağlarımız. Bir daha onlar kadar yakın arkadaşlar edinebileceğimi sanmıyorum. Köyde akraba kızları arkadaş yerine geçiyor. Bibilerimin kızlarında şikâyet edemem, çok iyiliklerini gördüm. Fakat bir insanla sıkılmadan saatlerce konuşabilmek için ortak bir maziye, benzer zevklere sahip olmalısınız (ŞVG, 2021: 336)

Ailesini kaybeden Maya, abisinin kendisini yaşlı bir adamla evlendirme isteği üzerine erkek kılığında aylarca yürüdüktan sonra Gazibeygil konağına gelmiştir. Konağı ayakta tutan Cevriye, Maya ile yakından ilgilenmiş, önce onu sağlığına kavuşturmuş, ardından da ona eğitim alabileceği fırsatlar sunmuştur. Halasının Maya ile yakından

ilgilenmesini kısıkanan Hanife ilk zamanlarda Maya'yı istemese de sonradan yakın iki arkadaş olmuşlardır:

“Bunca akıllı, becerikli, marifetli bir kız kendisiyle arkadaşlık edip içini açıyordu. İnsan sadece çok iyi arkadaşlarıyla böyle daldan dala atlayarak konuşabilir. Nişanlısını sordu Hanife ona, yüreğinde ondan kalan sızıları, sonra ailesinden geri kalanları, babasını” (ŞVG, 2021: 375).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında arkadaşlık değeri okuyucunun karşısına bireylere zaman zaman aileden daha yakın olan arkadaşlar, kızına yakın olmak için onunla arkadaşlık ilişkisi kurmaya çalışan anne, arkadaşlık-akrabalık karşılaştırmaları, en yakın arkadaşın sahip olması gereken nitelikler, yatılı okullarda okuyan öğrencilerin ailelerinin boşluğunu dolduran arkadaşlıklar, zor zamanlarda yalnız bırakmayan arkadaşlar, yıllar geçmesine rağmen ilk günkü gibi yaşanan arkadaşlıklar şeklinde çıkmaktadır.

5.1.2.2. Barış Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Gelişen teknoloji beraberinde insanların birbirleriyle korkunç bir mücadele içerisine girmelerini de getirmektedir. İnsanlar çıkarları doğrultusunda diğer insanlara zarar vermekle birlikte doğaya karşı daha acımasız bir tutum içerisinde hareket etmektedir. Bu olumsuz durumların tek çıkış kaynağı ise barış olarak belirtilmektedir (Pieper, 1999: 96). Barış kavramı genellikle karşılıklı tarafların “Uzlaşma, anlaşma” (Türkçe Sözlük, 2009: 201) durumu anlamlarına gelmektedir.

Bu değeri benimseyen yani barışçıl insanlar daima savaşın karşısında yer almaktadır ve savundukları dünya kavganın, küslüğün olmadığı herkesin birbiriyle uyum içerisinde yaşadığı bir dünyadır. Günümüzde savaşlar sebebiyle birçok ülkede can ve mal kayıpları yaşanmakta bunun sonucunda insanlar zor şartlarda yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Savaşlarda kullanılan silahlar başta insan hayatı olmak üzere doğaya da zarar vermektedir. Kısacası tüm insanlığın zarar görmemesi için toplumların barış değerini benimsemesi, savaş yanlısı olmaması gerekmektedir. Günümüzde barış kavramının yeteri kadar benimsenmemesi sonucu özellikle genç bireyler arasında sorunların kaba kuvvet kullanılarak çözüme kavuşturulduğu gözlemlenmektedir. Bu kaba kuvvet bazen okul içerisine bazen de diğer sosyal ortamlara taşınmaktadır. Bunun sonucunda toplum düzeni bozulmakta insanlar huzur içerisinde yaşamlarını devam ettirememektedir. Bu nedenle başta gençler olmak üzere toplumun her ferdine barış değeri kazandırılmalı ve bu değerın önemi küçük yaşlardan itibaren çocuklara kavratılmalıdır (Hökelekli, 2013).

Tablo 6. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan barış değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	23
2.	Halama Benzediğim İçin	22
3.	Kusursuz Piknik	86
4.	Şirin'in Düğünü	416
5.	Sınıra Yakın	79-110-246/247-374
6.	Seni Dinleyen Biri	185
7.	Unutulmayan	37-41
8.	Acı Çekmiş Yüzünde	88

Barış değeri, yazarın eserlerinde aile bireylerinin aralarında yaşanan tatsız tartışmalar sonucu duygu ve düşüncede birlik sağlanması şeklinde belirtilmektedir. Eşlerin birbirlerinin akrabalarına karşı soğuk davranmalarından kaynaklanan bir tartışma sonrası barışmaları bu değere bir örnek olarak sunulmaktadır:

“Kocası da yumuşadı, özür diledi hatta barıştılar.” (ÜİÇ, 2020: 23).

Toplum içerisinde iletişimin sürekliliği için insanlar arasında köprü görevi gören kimi insanlar uzlaştırıcı kişilik özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu insanlar için dargınları barıştırmak, birbiriyle geçinemeyenleri bir araya getirmek insanlık görevi niteliğine sahiptir. Öyküde, halasının bu yönünü vurgulayan ismi bilinmeyen kahraman, halasıyla ortak yönünün de uzlaştırıcılık olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

“Uzlaştırıcılık, evet; bu da ortak huyumuz. Halam rahmetli kimseyle küskünlük yaşamadan Hakk'ın rahmetine kavuştu. Sağlığında da ehtileri, kayınbiraderleri arasında arabuluculuk yapmak için çok gayret sarf etmişti. Bununla birlikte, tuhaf değil mi, en sevdiği türküyü onun, “Küstürdüm barışamam, ayrıldım kavuşamam” türküsü” (HBİ, 2019: 22).

Evlilik hayatında eşler arasında zaman zaman sorunlar yaşanabilmekte ve eşlerin çözemediği konularda bazen araya ailenin diğer üyeleri girerek eşler arasında arabuluculuk yapabilmektedir. “Her Yere Sığabilir Biri” adlı hikâyede adı bilinmeyen kadın kahraman eşi İlhami ile boşanma noktasına gelmiş, başka insanlar barışmaları yönünde adım atsa da İlhami bu insanlar arasında yer almamıştır:

“Esasında halamın öncelikli amacı son bir barıştırma girişiminde bulunmakmış, bana söylemese de bunu görüyordum; incir ağacının altına gitmiş, kayınpederimle konuşuyordu... Babası yerine İlhami olmalıydı o bahçede ve barışma girişimi de ondan gelmeliydi” (KP, 2017: 86).

“Şirin'in Düğünü” adlı romanda Müslüman ve tesettürlü bir kız olan Esmâ, Allah'ın rızasını kazanıp o doğrultuda bir hayat sürmek istemektedir. Türk-Kürt meselesi yüzünden ailesiyle birlikte kaçıp Diyarbakır'daki köylerini terk etmiş, çok zor

zamanlar geişmişlerdir. Yaşadıklarını bir türlü unutmayan Esmâ kendisi ve ailesinin bu duruma düşmesine neden olan olaylar konusunda kendisine de çeşitli sorumluluklar yüklemektedir:

Bir sürü yanlış anlama, rivayet vardı arada ve kardeşlik adına incitici konuşmalara girmeden arabulucu bir rolü yerine getirmeye çalışıyordu. Türkiye, Kürt meselesi konusunda geçmişin yaralarını onaracağı bir süreci adımılıyordu. Bu sürece borçlu hissediyordu kendini, çünkü neler olup bittiğine tanık olmuş, yakılan köyünden kaçarken kahrından ölen insanlar tanımıştı. lenler ve işkence görenlerle ilgili bir adalet ne kadar mümkün olurdu, bilemiyordu doğrusu, ama hiç değilse barışın sağlanması için sürecin bir ucundan tutabilirdi (şD, 2018: 416).

“Sınıra Yakın” adlı romanda yolculuk esnasında aralarında tartışma yaşanan mühendis ile şantz barıştırma görevini Cavit Ağa stlenmiştir. Her ne kadar mühendis özür dileyecek bir şey yapmadığını iddia etse de tartıştığı kadın aynı zamanda bir anne olduğu için özür dilemeyi kabul etmiştir:

“O nezaketi lafta kalmayan barış gönüllüsü bir adam, otobüs ahalisi arasındaki gerginlikleri yatıştırmaya adanış sanki kendisini” (SY, 2012: 79).

Efsane ile ablası Mina arasında geçen vasiyet konusunda çıkan tartışmada babalarının evlerini sadece Efsane’ye bırakmış olmasına Mina bir anlam verememekte hatta inanmamaktadır. Efsane, son olarak malda mlkte gözü olmadığına Mina’yı inandırmak için evi, Baran’a bağışladığını söylediğinde Mina söylediklerine pişman olup ağlamaya başlamıştır. Mina tüm bu konuşmaları annesinin ölümü sonucu yaşadığı olumsuz psikolojiye bağlamaktadır:

“Sarılıp barıştığık, ama ikimiz de o konuşmanın utancını hiç unutmadık ayrıldığımız ana kadar” (SY, 2012: 110).

Efsane’nin annesi, onun aile dışından tanımadığı biriyle evlenmesine daima karşı çıkmıştır. Yaşantı tarzları birbirine uymasa da kuzeni Saba ile evlenmesini uygun görmüş, bu görüşünü de Saba’ya söylemesi anne ile kızı arasında dargınlığa sebep olmuştur:

“Yeğenine benimle evlenmesi için teklifte bulunarak gururumu yaraladı diye ks kaldım anneme bir zaman. O geri adım atmazdı, ben barıştım bir bayram günü” (SY, 2012: 246).

Selman ile tekrar görüşmek için İnan’a gelen Efsane, Selman’ın çeşitli suçlamalarına maruz kalınca araya Selman’ın kardeşi Zeynep girmiştir:

“Bizi barıştırmak istiyor, dargınlığımız Selman’ın huyunda meydana gelen değişmeden ileri geliyorsa, daha anlayışlı olmayı bekliyor benden” (SY, 2012: 374).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Meral, dinlenmek için sedire uzandığında sehpanın üzerinde duran ansiklopedide Siirt ile ilgili bilgiler yer almaktadır:

Son zamanlarda hep ölüm, hep çatışma haberleri geliyordu o yöreden. Barışı, kardeşliği kurması beklenilebilecek bütün gerekçeler bir bir tüketilmek isteniyordu cinayetlerle, kısımlarla ve politikacılar çok gerisinde kalıyordu, hadiselerin. Piseyne’ nin babası olan, Kürt ve Arap soylu şeyhin, aşiretler arası düşmanlıkları yatıştırarak arabulma girişimlerinden söz ettiğini hatırlıyordu Halil’in (SDB, 2016: 185).

“Opdireyha” adlı hikâyede Harun’un doğum günü için bir araya gelenler Harun’a iyi dileklerini iletmek için video hazırlamakta ve pastayı ise Reyhan yapmaktadır. Reyhan bir sohbet sırasında Harun’a Münire ile evli olduğu için çok şanslı olduğunu ifade ettiğinde Harun bunu yanlış anlamış kendisinin kötü bir insan olduğu şekilde yorumlamış ve Reyhan’a darılmıştır:

“Plana göre pastayı Reyhan yapacak ve böylelikle kendisine küskün olan eniştesine zeytin dalı uzatmış olacak. Video konuşmasına da katılması bekleniyordu” (U, 2018: 37).

“Harun’a sürpriz doğum günü kutlaması barış ortamı getirecek” (U, 2018: 41).

“Parkta Bir Sabah Erkenden” adlı hikâyede Faruk’un kız kardeşine evlerinin anahtarını vermesi nedeniyle Faruk, eşi ile bir tartışma yaşamıştır ve Faruk’un eşi oğlu Ahmet’i de yanına alarak evden çıkıp gitmiştir. Evlilikleri süresince hep unutan, adım atan tarafın kendisi olduğunu anımsayan adı Faruk’un eşi geçmiş tartışmalarını sorgulamaktadır:

“Niye kavga ettiklerini hatırlamayacaktı bile belki bir gün. Geçmişte de hep öyle olmamış mıydı? O kadar çok kavga ederlerdi ki... Küsülü kalmayı sevmiyordu. Bu yüzden her seferinde suçlu olup olmamasına bakmayarak barışma girişimlerini başlatan taraf olurdu” (AÇY, 2017: 88).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında barış değerine örnek iletilere fazla rastlanmamaktadır. Eserlerde genellikle aile bireyleri arasında yaşanan tartışma sonucu gerçekleşen barış ortamı, toplum içerisinde öne çıkan uzlaştırıcı kişiliğe sahip bireyler üzerinde durulmaktadır.

5.1.2.3. Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Bilime ve bilim adamlarına karşı saygılı olmak, yaşam içerisinde tutum ve davranışlarda rehber olarak bilimi kabul etmek, bilimin gücüne güvenmek” (Türkçe Sözlük, 2009: 269) gibi farklı anlamlara gelen bilimsellik genel olarak bilimsel olma durumu şeklinde tanımlanmaktadır.

Günlük hayatta karşılaştıkları olay ve durumlar karşısında mantık çerçevesinde hareket eden insanlar bilimi rehber olarak kabul eden, bilimsellik değerini benimseyen insanlardır (Kumbasar, 2011). Bilimselliği ölçüt kabul eden toplumlara bakıldığında bu toplumların aynı zamanda teknolojide geliştiğini ve ilerlediğini görmekteyiz. Kullandığımız arabalardan bilgisayarlara, telefonlara, hatta izlediğimiz televizyonlara kadar birçok buluş bilimsel düşüncenin bir sonucu olarak hayatımızı kolaylaştırmaktadır. Dünyanın en güçlü devletlerine bakıldığında bu devletlerde bilimselliğin gelişmesi sonucu teknolojinin geliştiği ve bu durumun ülke ekonomisini de fazlaca etkilediği görülmektedir. Toplumların refah seviyesinin yükselmesinde çok etkili olan bilimsellik kavramı çocuklara erken yaşlarda verilerek eleştirel düşünme becerisi, problem çözümünde bilimsel yöntemleri kullanma ve araştırma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Özellikle çocuklara okutulan ders kitapları ve edebi eserler bilimsellik değerini içermeli ve çocuklar bu değere teşvik edilmelidir.

Tablo 7. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan bilimsellik değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	36-51
2.	Halama Benzediğim İçin	21
3.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	96
4.	Azize'nin Son Günü	18-104
5.	Seni Dinleyen Biri	37/38-64-263-326
6.	Son Büyülü Günler	9-27-48
7.	Şair ve Gecekuşu	89-293-447

“Üç İhtilal Çocuğu” adlı öyküde bilimsellik değerine yer verilirken Türk bilim adamlarından ve astroloji biliminden yararlanılmaktadır. Bilimsel bilgilerin kesin olduğunun altı çizilmekte ve adı verilmeyen kahramanın yaşadıkları ve hissettikleri burçlar üzerinden yorumlanmaktadır:

“Teyzemin kızı bunun benim burcumun belirgin özelliği olduğunu söylüyor. İkiyle ikinin dört ettiği gibi kesindir astrolojik çözümler diye düşünüyor. Batı'da en tanınmış insanlar astrologlara başvurmadan parmaklarını oynatmıyormuş artık. Hem bizde de koskoca İbni Sina bile astrolojiyle ilgilenmemiş mi?” (ÜİÇ, 2020: 36)

Yaşanan ihtilal yıllarının zorluklarının aşılabilmesi için okumak, ilim irfan sahibi olmak gerektiğini düşünen adı verilmeyen kadın kahramanın babasının fikirleri şu şekilde ifade edilmektedir:

“Babam okumamı, bir meslek sahibi olup halka hizmet etmemi isterdi. Aslında beni okuyup öğrenmeye sevk eden babam oldu. Okuyacaksın, bir meslek sahibi olup insanlığa faydalı olacaksın derdi” (ÜİÇ, 2020: 51).

“Halama Benzediğim İçin” adlı hikâyede kahramanların günlük hayatlarında sergiledikleri davranışlar, olay ve durumlar karşısında takındıkları tutumlar burçlardan yararlanılarak açıklanmak istenmiştir:

Telefonumun hep meşgul hep meşgul olmasından yakınan bir arkadaşım, benim gizli bir ikizler burcu mensubu olduğumu söyledi. Burçlarla ilgilendiğim yok ama herhalde kova burcundan olanlar telefonla konuşmayın çok severlermiş. Kova burcundan olmadığımı kesinlikle biliyorum ama halamın hangi burçtan olduğunu bilecek bir kişi bile yok bu dünyada artık, ne yazık (HBİ, 2019: 21).

“Ağzı Var Dili Yok Şehrazat” adlı hikâyede Şehrazat’ın doktora yapması lise dengi okullardan mezun olmuş epleri tarafından eleştirilmekte boşuna emek verdiği düşünülmektedir. Ancak Şehrazat bunlara kulak asmamakta ve doktora tezini yazabilmek için her türlü zorluğa sabretmektedir:

“Batı Azerbaycan’da Adet ve Ananeler üzerine hazırladığı doktora tezinin en önemli bölümüne tamamlanmış gözüyle bakabilirdi. Elbette kolay olmamıştı; zaman zaman pişman olmuş, yılmış, ağlamış” (AVDYŞ, 2018: 96).

Mansur’un gidişiyile kendisini akademik çalışmalara veren Azize, gecesini gündüzüne katarak doktorasını tamamlamıştır. Bununla da yetinmeyip çeşitli akademik çalışmalara imzasını atmıştır:

“Doktorasını verdikten sonra Tarih Enstitüsü’nde ilmi işçi olarak çalışmaya başlamıştı... Üniversite dergilerinde iki makalesi peş peşe yayınlanmış, bunlardan Nizami’nin eserlerinde tarihi materyalizmi doğrulayan öğeleri incelediği makalesi, büyük ilgi göreyerek birkaç dile tercüme edilmişti” (ASG, 2018: 19).

“Nesimi’nin Dönüşü” adlı hikâyede Zaur, gazete bir toplantı haberi görmüştür. Bu toplantıda ülkenin aydın insanları bir araya gelecek ve devletten daha fazla destek isteyecekti ancak Zaur, bu habere önem vermedi:

“Okumadan sayfayı çevirdi. Sözüün özü, ilimsiz, kültürsüz, edebiyatsız devletin ömrü uzun sürmez. İktisadi cihetten inkişaf etmiş Şark ülkeleri ile mukayesede Azerbaycan’ın son yüzyılda her sahada, özellikle ilim ve sanat sahasında elde ettiği başarılar ortadaydı” (ASG, 2018: 104). Bir ülkenin gelişebilmesi için ekonominin yanında bilimsel gelişmelere, kültürel faaliyetlere de önem vermek gerekmektedir.

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Raziye’nin düzenlediği yemekte Lale, Amerika’da yaşayan teyzesinin arkadaşlarıyla gerçekleştireceği Orta Anadolu gezisine dair bilgiler vermektedir:

Çatalhöyük’ü görmek istiyorlar özellikle, oradaki dokuz bin öncesinden kalan ören yerlerini araştıran yazarlar var aralarında...’ ‘Ben de mesela İnka’lardan,

Aztek'lerden kalan eserleri görmeyi çok isterdim” diye konuşmaya katıldı. Doksan kilometreyi aşan bir yolculuğa çıkamayacağını söylüyorsun sen ama’ dedi Lale. ‘Gezinin bilimsel bir amacı varsa, olabilir gibi geliyor bana (SDB, 2016: 37).

Bağış parasını çaldırdıktan sonra İstanbul’a dönen Halil, Belçikalı Sufi’nin sohbetleriyle hayatında yeni bir sayfa açmıştır. Hikmet ile yazılı tarih konusunda şüphe duymayı, kitaplar değil hayatı okuyarak yeni bir şeyler öğrenmeyi Belçikalı Sufi’den öğrenmiştir:

“İnsanın Âdemoğlu olarak yalnızlığının, yalnız başına yola çıkmasının çarpıcı bir örneği idi Sufi; yüz yüze sohbetler kanalıyla akarak müritlerine ulaşan çözümlenmeleriyle, beşere ait saydığı bilgi türlerini, bilim kategorilerini, ansiklopedik bilgileri, felsefi akımları, tarihsel döneme ilişkin adlandırmaları ve açıklamaları sorgulamaya devam ediyordu” (SDB, 2016: 64).

Halil ve arkadaşları Türk-Kürt meseleleri üzerine sohbet ettikten sonra Şeyh Efendi’ye gidenlerin içkiyi bırakması, harama karışanların tövbe etmeleri, çapkınlık yapanların ailelerine geri dönmeleri gibi konulara geçilmiştir. Tüm bunlara Serdar karşı çıkmakta ve tasavvuf ile İslam hakkındaki görüşlerini şu şekilde belirtmektedir:

“Tasavvuf dörtte üçü Ganj ırmağı suyu karıştırılmış süt gibi görünüyordu ona; İslam ise ikiyle ikinin dört ettiği kadar, kesinlikle akılla mantıkla ilgiliydi” (SDB, 2016: 263).

Halil’in ilk başlarda misafir olarak kaldığı, ardından iç güveysi olarak yaşamaya başladığı tekkenin sahibi Şeyh Efendi, sohbetleri sırasında kadınların ilmi konularda bilgi sahibi olmalarını desteklediğini dile getirmektedir:

“İşte, tekkede yardıma muhtaç, evsiz ve korumasız kadınlar için odalar ayırtmıştı, sığınmacı kadınlar bu odalarda yaşıyor ve dini ilimler alanında eğitim görüyorlardı. Ailenin kadınlarına da ilimde irfanda derinleşmeleri için her türlü imkânın seferber edildiği söylenebilirdi pekâlâ” (SDB, 2016: 326).

“Son Büyülü Günler” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman Karadeniz’de yatılı bir öğretmen okulu kazanmıştır. O kasabada yaşayan ve okumak isteyen kız çocuklarına sunulan tek seçenek aileden uzakta, ne yaşayacaklarını bilmedikleri bir yatılı okul kazanmaktır. Adı bilinmeyen kahramanın öğretmen olan babası aynı zamanda kasabada bir kırtasiye dükkânına da sahiptir. Öğretmen okulundan mezun olan babası birkaç gün sonra yola çıkacak kızına kendi tecrübelerini paylaşmakta ve çeşitli konularda öğüt vermektedir:

“Sonra, hayatta başarmak için mücadelecî olacaksın, diye başlıyor yeniden. Zamanımızda tahsil yapmak şart, bir meslek sahibi olup hem kendini kurtaracak hem de çevrendekilere yararlı olacaksın” (SBG, 2017: 9).

“Uzun Cümle” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahramanlar, erkek kahramanın yaşadığı yer hakkında konuşmaktadır. Erkek kahraman, bu yeri sessiz, yeşil, havasının temiz olduğu bir köye benzetirken kadın kahraman çevrenin çok düzensiz ve tozlu olduğunu belirtmektedir. Erkek kahraman, belediye başkanının Refahlı olması sebebiyle yetersiz ödenekle projelerini gerçekleştiremediğini ifade ederken belediye başkanı ile karşılaştıkları iftar yemeği anlatmaya başlamıştır:

“O zamanlar belediye başkanı değildi elbette, ama çok kafalı bir adam, mastırını Fransa’da veya Almanya’da yapmış, hem Almanca hem Fransızca biliyor” (SBG, 2017: 27).

“Bal Festivali” adlı hikâyede öğretmen okulundan mezun olduğu halde eşinin ısrarı üzerine istifa eden Zehra memleketine yaptığı yolculuk esnasında öğrencilik yıllarını hatırlamaktadır:

Öğretmen okulunda nasıl da önemserdik kendimizi. Gelecek bizdik, cehle karşı savaş açmıştık, irfanımızla ülkeyi kalkındıracaktık. Şiirlerin, hikâyelerin, romanların dünyasında yaşıyorduk, okuldan sonra da herkes mesleğinde ilerlerken para kazanırken, evlenip yuva kurarken biz hikâyelerin, şiirlerin, fıkra yazarlarının, fıkıh kurallarının peşindeydik. Bir kitapla, yeni bir dergiyle, öğrenilen yeni bir ayetle hayatımız değişiyordu. Bir makaleyle, bir cümleyle, birkaç mısrayla... (SBG, 2017: 48).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Şeyh Hamza gençlerin eğitim öğretim görebilmeleri amacıyla otuz yatakhane ve büyük bir dershaneden oluşan bir tekke yaptırmıştır. Bu tekkede dışarıdan gelen öğrencilerin her türlü ihtiyacı da yardımsever kişiler tarafından karşılanmaktadır. Şeyh Hamza’nın yaptırdığı bu tekke ile ilgili başka şu ifadeler aktarılmaktadır:

Şeyh, öğrenci yetiştirdiği bu medresenin özel bir bölümünü eğitim ve zikir için ayırmıştı. Ruh hastalıkları musiki ile tedavi ediliyordu ayrı bir bölümde. Caminin içinde Hamza Sultan Hazretlerinin talebeleri Habib-i Karamani ve altı arkadaşının türbeleri de yer alıyordu. Kendisinden sonra tarikat eğitimini, tarikat sancağını manevi kardeşlerinden biri üstlenmişti şeyhin. Mehmet Nuri Efendi bu geleneğin son temsilcisiydi işte. İyi bir eğitim görmüş, Arapça ve Farsçanın yanında Fransızca da bilen bu genç şeyh, tarikat ehlini tekkede halvet ve ibadet için bir araya getiriyor, böylelikle Şeyh Hamza’nın eğitim programını sürdürüyor (ŞVG, 2021: 89).

Gazibeygiller konağında Rahime kilim dokumayı bırakmış ve Fatma Aliye'nin romanlarıyla vaktini geçirmeye başlamıştır. Amacı İstanbul'a gidip üniversite okumak olan Rahime, zayıf bünyesine rağmen okuyup doktor olup babasını iyileştirmek istemektedir:

“Doktor olup Cafer amcamı iyileştirecekmış. Tıp fakültesine kızları alıyorlar mı ki? Ben hazırlığımı yapayım şimdiden; rüştiyeyi, idadiyi bitirinceye kadar açılır bir fakülte nasılsa, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi açıldı, o da açılır” (ŞVG, 2021: 293).

Gazibeygil ailesinin kitaplara düşkün, okumuş oğulları Mustafa'nın hayatı boyunca aldığı eğitim-öğretim ile ilgili eserde şu ifadeler yer verilmektedir:

Bu efsunlu şehre hep ilim aşkıyla gelmiş ve bir kardeşinin kaybının üzüntüsüyle dönmüştü. Darülfünun-ı Şahane, çocukluğundan itibaren eğitim görüp hocası olmak istediği ilim irfan merkeziydi. Sadece bir alanda değil, kadim âlimler gibi birbiriyle ilgili bütün ilimlerde tahsil görmeliydi. Babası kitaplara düşkünlüğüyle övünür, ileride büyük bir âlim veya vali olacağını söylerdi, ailesinin bütün fertleri de bu inancı paylaşırdı. Kastamonu'da Mekteb-i İdad-i Mülki'de okudu, sonra Ankara'da bir buçuk yıl kadar Mülkiye'ye devam etti. Aklı elbette İstanbul'daydı. Darülfünun-ı Osmani diye bilindiği yıllarda Saffetpaşa Konağı'ndaki Coğrafya Enstitüsü'nde okudu iki yıl. Her ilim dalı başka bir ilmi çağırıyordu (ŞVG, 2021: 447).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında bilim adamları, astroloji bilimi, ilim irfan sahibi olmak, eğitimin önemi, akademik çalışmalar, bilimsel gelişmeler, tasavvuf ilmi, kadınların ilmi konularda eğitim almasının gerekliliğini içeren iletilerle bilimsellik değerine vurgu yapılmaktadır.

5.1.2.4. Cesur Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Farklı birçok tanımı yapılabilen cesaret kavramı genel anlamda “ Güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven, yüreklilik, yiğitlik, yürek ve göz peklığı” (Türkçe Sözlük, 2009: 361) şeklinde kullanılmaktadır.

Cesur kişiler, zorluklar karşısında hiç çekinmeden mücadele eden kişilerdir. Bu kişiler inandığı doğrular için pes etmeden korkmadan mücadele etmektedir. Bu mücadele kavga amaçlı kişinin hissettiği cesaret değil bir amaca hizmet eden olumlu yönde kullanılan bir cesaret olarak ifade edilmektedir. Cesaret kavramının değer kapsamında değerlendirilmesi için toplum tarafından benimsenen ve insana hizmet eden bir gayret olması gerekmektedir (Kumbasar, 2011).

Tablo 8. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan cesur olma değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	17-22-40
2.	Kusursuz Piknik	67
3.	Duvarsız Odalar	109
4.	Azize'nin Son Günü	49
5.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	50-313
6.	Şirin'in Düğünü	303
7.	Sınıra Yakın	86-266/267
8.	Ayak İzlerinde Uğultu	35
9.	Şair ve Gecekuşu	451

Cesur olma değeri, yazarın eserlerinde sadece güçlü olma açısından değil aynı zamanda başörtülü insanların toplumda yaşayabilme, varlıklarını sürdürebilmeleri anlamında da kullanılmaktadır. Adı verilmeyen kahraman sokakta çocuğuyla yürürken uzun paltolu, kendisine cezalandırmak istermiş gibi kızgın, öfkeli bakışlarla yaklaşan bir adamla karşılaşmaktadır. Tüm bu olumsuz tavırların sebebi ise kahramanın kurşuni renkli pardösüsü ve başörtüsüdür:

“ ‘Şu hale, şu rezalete bak.’ diyor, buz gibi sesiyle homurdanarak. Mantar gibi de ha babam bitiyorlar. Nereden çıkıyorlar, nereden geliyorlar? Kim arka çıkıyor bunlara? Bu caddeye kadar çıkacak cesaretleri de var!” (ÜİÇ, 2020: 17).

Yaşanan evliliklerde zaman zaman eşlerde çeşitli değişimler gözlemlenmektedir. Evlilikten önce olumlu olan özellikler evlilik sonrasında tam tersine dönüşebilmektedir. Adı verilmeyen kadın kahramanın eşiyle ilgili fark ettiği de değişim ise şu şekilde aktarılmaktadır:

“... Bir zamanların canını hiçe sayan gözü pek delikanlısı. Şimdi ise paranın en önemli güç olduğunu savunuyor” (ÜİÇ, 2020: 22).

Adı verilmeyen kadın kahraman, geçmiş hayatını sorgularken yeterince cesur olmadığını ve var olan cesaretini de ne kendisine ne de çevresindekilere gösterebildiğini ifade etmektedir:

“ Daha güçlü, daha cesur, kararlı ve atik olabilseydim... Sonuna kadar gidebilecek gibi tuttuğum yolda daha dolu, daha anlamlı bir geleceğe hazırlasaydım kendimi. Hiç olmazsa kendimle tartışabilseydim duygularımı, düşüncelerimi...” (ÜİÇ, 2020: 40).

“Ağırlığı Kaldırmak” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman ve arkadaşları bir çekim sırasında köpeklerin saldırısına uğramıştır. Sinan cesur bir davranış sergileyerek köpekleri oyalarken diğerleri o noktadan uzaklaşmıştır:

“...beni, Gülara ile beni köpeklerden korurken gösterdiği cesaretiyle gündelik hayatında gerçek kişiliğini yansıtmaya tenezzül etmeyen bir kahramana dönüştü Sinan gözümde” (KP, 2017: 67).

Tural, yaşadığı mahallede erkek olduğunu kanıtlayabilmek için diğer çocuklarla yapılan çalı dövüşünü kazanmak zorundadır. Kazandığı takdirde hem ne kadar cesur olduğunu kanıtlayacak hem de Perihan’ın gözünde bir değer kazanacaktı:

“Çalı dövüşünü becerecek yırtıcılıktan yoksundu ama bu dövüşten kaçamazdı, böyle bir dövüşe girişmek bir erkek çocuğunun cesaretini ve yiğitliğini kanıtlaması anlamına geliyordu” (DO, 2017: 109).

“Yeşil Dallı Küçeler” adlı hikâyede Hüseyin Nihal Atsız’ın kaleme aldığı eserde Kür Şad’ın cesareti anlatılmaktadır:

“Atsız’ın kaleminde, Bumin Kağan’ın torunu, Çuluk Kağan oğlu Kür Şad, korku bilmezdi. Kırk arkadaşıyla birlikte Çinlilerin elinde tutsak olan Göktürkleri kurtarmak isterken ölmüştü ama yenilmemişti” (ASG, 2018: 49).

Aslı, yatılı okulda sürekli evde geçen günlerini hatırlamaktadır. Okuduğu kitaplardan kendisini en çok etkileyen bölümleri gözünde canlandırmakta Siyah İnci’ye benzeyen bir atı olduğunu hayal etmektedir. Sonra aklına Köroğlu’nun kahramanlıkları gelmiştir:

“Kır at diye andığı atı ve korku bilmeyen yiğitleriyle birlikte girdiği bütün mücadeleleri kazanmıştı Köroğlu” (BUMY, 2016: 50). Aslı, Köroğlu’nun atına benzeyen bir atı olsaydı her türlü tehlikeyi göze alıp ailesine gitmeye kendini hazır hissetmiştir.

Dolabının kapağına Şamil’in resmini yapıştıran Aslı, Şamil ile Yaman’ı cesaretli olmaları yönüyle birbirlerine benzetmektedir. Resme her baktığında karşısına çıkan engellere rağmen yarının daha güzel olacağını hayal etmektedir:

“Bana öyle geliyor ki, Şamil bugün yaşasaydı Yaman olurdu, Yaman bin üç yüz elli yıl önce yaşasaydı Kürşad olurdu. O da bir kahraman sonuçta; girdiği o çatışmadan hiç yara almadan kurtulabilirmiş ama can vermekte olan arkadaşını o halde bırakıp gitmemiş” (BUMY, 2016: 313).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Şirin’in kaldığı müstemilata giden Naman, Kürşat’a vefat eden Safure Hanım ile ilgili şu ifadeleri söylemektedir:

“ ... nevezuhur dizilerdeki ‘Hanım ağa’ karakterleri esinleyen Anadolu kökenli gözü pek, dişli iş kadınlarından biri olduğunu söyledi Kürşat’a” (ŞD, 2018: 303).

“Sınıra Yakın” adlı romanda Efsane, yolculuk başlamadan önce otobüsün dışında bir çocuğun dayak yediğine tanık olmuştur. Orada bulunan Pasaportsuz Yolcu hariç hiç kimse bu duruma müdahale etmemiştir:

Terbiyeli bir adam Pasaportsuz Yolcu, üstelik de yürekli olduğunu kanıtladı. Dayak atılan çocuğu herkes kaderine terk etmişken bir tek o tepki gösterdi bir grup insan içinde. Bense horlanan ya da şiddet gören insanları savunma arzusu taşıyorum benliğimde, ama kolumdan kaynaklanan cesaret yoksunluğu beklemediğim bir anda duvar gibi yükseliyor önümde ve bir yerde kendimi tutamayıp da atağa kalkacak olduğumda, o duvara çarpıp gerilere savrulma ihtimalini de göze almam gerekiyor (SY, 2012: 86).

Cesaret değeri sadece erkeklerde olması gereken bir değer değildir. Efsane, çocukken kendisini filmlerde gördüğü kahramanların kadın haline girmiş şekliyle hayal etmektedir:

“Kızlardan da cengâver olur, niye olmasın. Emirü’l-Müminin Ali ile Fatma Zehra’nın kızı Zeynep, Kerbela’da kahramanlık makamına ulaşmadı mı” (SY, 2012: 266).

“Telmih” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman, çocukluk arkadaşını evinde misafir etmektedir. Arkadaşı, çevresindeki insanların eşinin durumundan dolayı kendisinden uzaklaştıklarını, telefonlarına dahi cevap vermediklerini anlatmaktadır. Adı bilinmeyen kahraman, arkadaşı ile ilgili şu ifadeleri dile getirmektedir:

“Gözü kara, deli dolu, sözünü sakınmayan biri o, epeyce de gamsız; ortak tanıdığımız birçok kişi onun hakkında böyle düşünür” (AİU, 2016: 35).

“... Kötü kişi sayılma uğruna düşündüğünü söyler insanın yüzüne karşı” (AİU, 2016: 35).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda seferberlik yıllarında anne ve babasını kaybeden Maya, abisi tarafından yaşlı bir adamla evlendirilmek istendiğinde erkek kılığına girerek abisinin yanından kaçmıştır:

“Amasya’dan Atkaracalar’a kadar erkek kılığında ve aç biilaç, günlerce yürümüştü akrabalarına ulaşmak için, nasıl başarmıştı bunu? Bir yandan acıyordu ona, kimi kimsesi yok sayılırdı çünkü ama aynı zamanda hayranlık duyuyordu, ihtiyar bir adamla evlenmemek için erkek kılığında yollara düşecek kadar gözü kara, cesurdu” (ŞVG, 2021: 451).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında cesaret değeri, bir kişilik özelliğinin yanı sıra başörtülü insanların toplumda bir yer edinebilmeleri, erkeklik göstergesi, Türk edebiyatında öne çıkan yazarların eserlerinde, destanlarda yer alan cesur karakterler ve

gerek filmlerde gerekse gerçek hayatta cesaretleriyle öne çıkan kadınlar olarak okuyucuya sunulmaktadır.

5.1.2.5. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Toplum içerisinde “gayretli, çalışmayı seven, faal” (Türkçe Sözlük, 2009: 387) kişiler için çalışkan ifadesi kullanılırken bir şeyi ortaya koymak veya oluşturmak için çaba harcamak çalışkanlık olarak ifade edilmektedir (Demirel, 2006). Çalışkan olmanın birçok nedeni bulunmakla birlikte insan ilk önce temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve hayatta kalabilmek amacıyla çalışmak zorundadır. Çalışmayan insan başkalarına muhtaç olmaya mahkûmdur ve bu durum kişinin gururunu zedeleyen bir durum olarak kabul görmektedir. İnsanların yaşamları süresince koydukları hedeflere ulaşabilmeler ve günlük hayatta başarı duygusunu tadabilmeleri için çalışmaları gerekmektedir. Çalışkan insanlar bu hedefleri uğruna her türlü fedakârlığı göze alan ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getiren insanlardır.

Toplumunu meydana getiren insanlarda çalışkanlık değeri benimsenmiş ise bu toplum başta ekonomik olmak üzere siyasi ve toplumsal alanlarda da ilerleme göstermektedir. Bu nedenle birey olarak toplum içerisinde hangi role sahipsek o rolün gereklerine uygun şekilde çalışmamız gerekmektedir. Çalışan insanlar üzerinde yapılan araştırmalar incelendiğinde bu insanların zihin ve bedenlerini olumlu şekilde kullandıkları için zihinsel ve bedensel sağlıklarının iyi durumda olduğu görülmektedir. Çalışkan insanlar kendini daha iyi hissedip hayatta daha büyük başarılarla imza atmaktadır (Urban, 2007). Mustafa Kemal Atatürk’ün de ifade ettiği gibi “Çalışmadan, yorulmadan, öğrenmeden rahat yaşamının yollarını aramayı itiyat haline getirmiş milletler, evvela haysiyetlerini, sonra hürriyetlerini ve daha sonra istikballerini kaybetmeye mahkûmdurlar.” Ülkelerin refah seviyelerinin yükselmesi için çalışkanlık değeri yaşantı haline getirilmelidir ve bireyler hangi statüde olursa olsun çalışarak hem kendine hem topluma faydalı olmak zorundadır.

“Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma (zamanı) yapan, O’dur” (Furkan/47).

“Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür” (İsrâ/19). Ayetlerinden de anlaşıldığı gibi İslam dini dünya hayatındaki çalışmaya önem vermekte hatta bu çalışmayı ibadet olarak kabul etmekte, Allah’ı zikir ve Allah’a ibadet zamanları dışında günün her anında çalışmayı emretmektedir.

Tablo 9. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan çalışkanlık değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Kusursuz Piknik	50-71
2.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	11-17-86-158
3.	Şirin'in Düğünü	47-400
4.	Seni Dinleyen Biri	114-216
5.	Unutulmayan	14
6.	Acı Çekmiş Yüzünde	64
7.	Şair ve Gecekuşu	378

“Kırmızı Kayaya Tutunmuş Olarak Suda” adlı hikâyede Işık'ın teyzesi çalışkan kişiliğiyle anlatılmaktadır:

“Annem hamileydi, bu nedenle teyzem ilgileniyordu benim temizliğimle, banyomla, saçımın taranmasıyla... Hep çalışırdı, tarlada ya da ahırda; koyunları sağar, inekleri doğurtur, danalara çorba taşırdı” (KP, 2017: 50).

“Ağırlık Kaldırmak” adlı hikâyede adı bilinmeyen kadın kahraman bir işe girebilmek için insanların başkalarının referansına ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir. Onların aksine kendisinin emek vererek hayatında belli yerlere geldiğini vurgulamaktadır:

“Taktikler, ince hesaplar, hatırlı abiler... Bense çalışkanlığıma güvendim hep, ağırlık kaldırma yeteneğime, bunun için kendimi zorlama irademe” (KP, 2017: 71).

Yatılı okulda okuyacak olan Aslı, verilen ihtiyaç listesini dayısıyla birlikte tamamlamış ancak pijama bulamamışlardır. Çözümü ise şu şekilde bulmuşlardır:

“Annesinin sandığındaki kumaşlar arasında pijama kumaşı olmaya en yakın görünen bebe desenli pazen, Şenay'ın çalışkanlığı sayesinde iki gün içinde bir kat pijamaya dönüşmüştü” (BUMY, 2016: 11).

Babası Aslı'ya yatılı okulun yapımında çalıştığı yıllara dair hatırladıklarını anlatmakta ve o dönemde okumak için gelenlerin sadece derse girme dışında okulun yapımına dair çeşitli işlerde çalıştıklarını da belirtmiştir:

“Onun öğrenci olduğu yıllarda öğretmen adayları sırtlarında torbaları veya ellerinde tahta bavulları ile köy enstitüsüne geldiklerinde karşılarında her şeyi tamam, hazır okul binaları bulamazlarmış ki... Bir taraftan yapı ve ziraat işleriyle uğraşır, diğer taraftan da derse girerlermiş” (BUMY, 2016: 17).

Eğitim şefi, tören alanına toplanan kız öğrencileri çeşitli konularda uyarmaktadır. En büyük amacı siyasi olayların yurt içinde yayılmasına ve kötü zihniyetli öğretmenlerin okulu gruplara ayırmalarına engel olmaktır. Okul içerisinde kendisini düşman gören öğrenciler olduğu kadar onun niyetini anlayan öğrencilerin de varlığına inanmaktadır:

“Gece gündüz demeden çalışıyordu. Sıkıntıdan ülser olmuştu” (BUMY, 2016: 86).

Nermin Hanım, okulda öğrenciler tarafından sevilen sayılan bir öğretmen olarak bilinmektedir. Zaman zaman kız öğrencilerle sohbet etmek için sınıfa gelmekte ve öğrencilere kendi hayatından kesitler anlatmaktaydı. Kendisinin de tıpkı kız öğrenciler gibi yatılı okulda okuduğunu, bilet parası bulamadığı zamanlarda ara tatili okulda geçirdiğini anlatmaktadır:

“Azmettim ve parasız yatılı okula öğretmen olarak gelebildim. Siz de çalışın, devletin ve Atatürk devrimlerinin size sunduğu fırsatı iyi değerlendirerek bir meslek edinmeye bakın... Azmin elinden bir şey kurtulmaz” (BUMY, 2016: 158).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Kürşat mimarlık eğitimi almış olmasına rağmen nerede, hangi şartlar altında çalışacağına karar verememiş, İstanbul’dan arayan baba dostu Enes Bey’in teklifini kabul etmiştir:

“Özbekistan’daki anahtar teslim şeker fabrikasının inşasını Kürşat’ın yoğun çalışmasıyla aktı ay geçmeden cumhurbaşkanının açılışına katılabileceği tarihe yetiştirmeyi başarmışlardı. Ardından Aydos Ormanları civarında bir site projesi hazırladı” (ŞD, 2018: 47).

Şirin’e hediye olarak ev yapan Kürşat, günün belli saatlerinde Musa ile su kuyusu açmak için çalışmaktaydı. Musa, işini layıkıyla yapan bir insandır ve Kürşat’ın ustalığını da beğenmektedir:

“Abi, demişti, yorulmak bilmiyorsun, vuruşların da isabetli. Bu çalışkanlığınla, azminle Afrika’ya gitseydin ne çok bahtsızın yüzünü güldürürdün! Biçareler çamurlu su içmekten genç yaşta ölüp gidiyorlar” (ŞD, 2018: 400).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Meral, savaş yıllarına denk gelmediği için hiçbir zaman kağınyla silah taşımadığını, soğuk kış günlerinde ıslak odunlarla soba yakmadığını, aç ve açıkta kalmanın ne olduğunu bilmediğini, sadece romanlarda okuyup filmlerde gördüğü erkeğin gerisinde yürümeye mecbur kalmadığını belirtmekte ve tüm bunları yaşamadığı için çalışmak zorunda olduğunu düşünmektedir:

“Atatürk’ün türlü haklar verdiği kurtarılmış kızlardık, diye düşündü, bu nedenle Atamıza layık olmak için çok çalışmalı, başarılı olmalıydık” (SDB, 2016: 114).

Köpük’ün yatağa düşmesi nedeniyle kızı Aykız ev işlerinin altından kalkamaz olmuştu. Bu nedenle Köpük’ün eşi köye gidip ev işlerinde yardımcı olması için uzak akrabalarından birinin kızı olan Maide’yi getirmiştir. Maide, eve gelir gelmez tüm işleri yapmaya başlamıştır:

“Uzak akraba Maide uzun otobüs yolculuğuna karşılık girişken ve çalışkan görünüyordu; yol yorgunluğu demeden kollarını sıvayarak mutfağa daldı” (SDB, 2016: 216).

“Köyün En Güzel Evi” adlı hikâyede Pakize anne baba yadigarı evi elden geçirmeye başlamış, eski günlerine dönmesi için günlerce tek başına çalışmıştır. Kardeşi Bahtiyar, evin satılmasından yana olduğunu ve kendisinin kimseye muhtaç olmadan yaşadığını öne sürmesi üzerine adı bilinmeyen kahraman hayatını gözünde canlandırmıştır:

“Tutunmak, bir yere varmak için deli gibi çalışmış, hasta bakmış, çocuk bakmış, bulaşık yıkamış, kasada durmuştu... Dünyanın en ağır hali gibi gelirdi muhtaçlık. Mızımız değildi, halinden de şikâyetçi olmayı sevmezdi. Ancak sabrederek ve çalışarak baş edebiliyordu üzüntülerle” (U, 2018: 14).

“Nesimi’nin Dönüşü” adlı hikâyede Zaur, eşinden söz ederken eşinden gerektiğinde bile evde ekmek pişiren becerikli biri şeklinde bahsetmektedir:

“Karısı kesme şeker zor bulunmaya başladığından beri, toz şekerden kesme şeker yapmaya başlamıştı. Becerikli kadını doğrusu, çalışkandı, fedakârdı” (AÇY, 2017: 64).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Gazibeygil konağından Hüseyin’in çalışkan yönünden şu şekilde bahsedilmiştir:

“Hüseyin Bey, Gazibeygillerin en gayretlisiydi. Gençlik çağında İstanbul’da iş tutmuş, savaş kıtlık demeden konağın geçimini sağlamıştı” (ŞVG, 2021: 378).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında çalışkanlık değeri kişilik özelliği olarak verilmesinin yanı sıra emek vererek, çalışarak makam mevki sahibi olmak, eğitim ve iş hayatında çok çalışmak olarak iletilerde yer almaktadır.

5.1.2.6. Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirine karşılıklı bağlanması” (Türkçe Sözlük, 2009: 479) olarak tanımlanan dayanışma insan ilişkilerini olumlu etkileyerek toplumun birlik beraberliğini sağlamaktadır.

Sosyal bir varlık olan insanlar başkaları ile sürekli bir etkileşim ve iletişim içerisinde yer almaktadır. Bu durum dayanışma ile desteklenince bireyler bir uyum içerisinde yaşamaktadır. Dayanışma değeri bireye hem maddi hem manevi anlamda katkı sağlamaktadır. Dayanışma sonucu en zor işler kolaylıkla kısa sürede yapılabilmektedir. Bunun yanı sıra dayanışmanın varlığı olumlu bir iletişim sürecini de sağlamakta insanları birbirlerine yakınlaştırarak temeli sağlam dostlukların oluşmasında etkili olmaktadır (Dökmen, 2008). Geriye dönüp bakıldığında dayanışma değerini

benimseyip yaşatan toplumlardan birinin Türk toplumu olduğunu görmekteyiz. Köylülerin işlerini yaparken dayanışmanın bir örneği olan imece usulüne göre hareket etmeleri aynı zamanda onların iletişimlerini de olumlu yönde etkilemiştir. Kurtuluş Savaşında milletimizin yediden yetmişe birlik beraberlik ruhunu taşıyarak dayanışma içerisinde özgürlüğünü ve onurunu koruduğunu da unutmamak gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki birbirlerine sevgi ve güven duygusuyla bağlı toplumlar aynı zamanda bir dayanışma içerisinde hareket ettiklerinde kolay kolay yıkılmamaktadır.

Tablo 10. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan dayanışma değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	43
2.	Azize'nin Son Günü	52-133
3.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	20-111
4.	Şirin'in Düğünü	62-526/527
5.	Sınıra Yakın	200
6.	Seni Dinleyen Biri	23
7.	Şair ve Gecekuşu	149

İnsanların olumlu, güzel işler yapabilmeleri için birlik olmaları toplum tarafından hoş karşılanan bir durumken kötü bir amaca yönelik bir birlik hem insanın kendisine hem de topluma zarar vermektedir. Bu noktada “Göç Hazırlıkları” adlı hikâyede ikiyüzlü olarak ifade edilen Rahmi Hoca adı bilinmeyen kahramanın babasına kötü bir amaç uğruna bir olmayı teklif etmektedir:

“İkimiz bir olsak ötekileri ezer geçer, bu okulu ele geçiririz, dermiş eskiden babama” (AVDYŞ, 2018: 43).

Faik ile Sinan, Bursa’ da aynı koğuşu paylaşmış iki arkadaştır. Yıllar sonra Bakü’de tekrar karşılaşıncı Faik, Sinan’a ortaklık teklif etmiş ve Sinan’ı Çeçenistan’a gitmekten vazgeçirmiştir:

“İki arkadaş el ele verince kısa sürede köşeyi dönerlerdi” (ASG, 2018: 52).

Eski zamanlarda apartmanlara ait avlu, daire sahipleri arasında paylaştırılmakta ve pay sahipleri kendilerine düşen bölümü istedikleri şekilde kullanabilmekteydi. En kötü araziler bile paylaştırılma durumunda kıymetli hale dönüşmekteydi. Tevfik Hakverdiyev’e düşen arazi diğerlerinden daha bakımsız, taşlık bir bölüm olduğu için daha fazla emek harcamak gerekmektedir:

“Su bağlanıncaya kadar oğulları ve kızıyla evden kovalarla su taşıyarak toprağı sulamışlardı. Derken komşular elbirliğiyle şehir su şebekesine ait boruya hortum taktırmış, bahçenin tam ortasına ortaklaşa bir boru çektilerdi” (ASG, 2018: 133).

Aslı'nın babası ile İhsan Öğretmen arasında siyasi görüş yönünden uyuşmazlık yaşanmıştır ancak İhsan Öğretmen bu durumu hiçbir zaman Aslı'ya yansıtmamıştır. Bakanlığa ilkokulun komünistler tarafından işgal edildiğini dilekçeyle bildiren İhsan Öğretmen, Aslı'nın babasından da beklediği desteği görememiştir:

“Gel, demişti babasına da, biz akrabayız, şu komünistlere karşı birlik olalım; ikimiz bir olursak bu eşekoğlueşeklerin hepsini ezeriz” (BUMY, 2016: 20).

Aslı gibi uyuza yakalanan Nilüfer de çamaşırlarının diğer uyuza yakalananların çamaşırlarıyla birlikte kaynatılmaması ve yaklaşan tatilde eve gidebilmek için bu durumunu herkesten saklamaktadır ve Aslı ile konuşmadan anlaşabilmektedir:

“Onunla sessiz, kelimelere dökülmeyen bir anlaşma yapmış gibi yardımlaşıyor, uyuzlu listesine yazılmamak için birbirlerini kollayıp gözetiyorlardı. Teneffüslerde birlikte dolaşıyor, yatakhaneyle birlikte gidiyorlardı” (BUMY, 2016: 111).

“Şirin'in Düşünü” adlı romanda Şirin ve arkadaşları harabeler denilen yere minyatür bir kasaba inşa etmektedir. Şirin'in babasının tayini çıktığı için hep birlikte yardımlaşarak bu minyatür kasabanın inşasını tamamlamak üzere çalışmaktadırlar:

Ekip, Şirin kasabadan ayrılmadan bitmiş halini görebilsin diye arı gibi çalışıyordu. Kürşat ile Naman binaların duvarlarını örerken kızlar pencerelere denizlik, balkonlara ve teraslara korkuluk yapıyor, cadde kenarına ağaçlar dikiyorlardı. Şirin, Kürşat'ın hazırladığı yapışkan bir çamurdan büyük saksılar yapıp bahçelerin uygun köşelerine yerleştirme işini üstlenmişti (ŞD, 2018: 62).

Faruk ile Şirin, bir bayram arifesi uçakla Konya'ya gitmeden önce aile fertlerine çeşitli hediyeler almışlardır. Faruk'un ailesi, kendilerinden ve Faruk'tan Şirin'e bahsettikçe Şirin, kendini bir aile sıcaklığı içerisinde hissetmekte ve mutlu olmaktadır. Kalabalık bir aile olan Faruk'un ailesinde herkes bir işin ucundan tutmakta, gücü yettiğince yapılan işlere destek olmaktadır:

“Kimse işten güçten yüksünmüyordu bu evde, yaşlı kadınlar bile bir işin ucundan tutuyorlardı ellerinden geldiğince ve işler yolunda gitmese bile hiçbiri etrafı huzursuz eden bir telaşa kapılmıyordu” (ŞD, 2018: 526).

“Sınıra Yakın” adlı romanda yolculuğun uzun olması nedeniyle yolcular arasındaki iletişim daha da artmış, birbirlerine yiyecek içecek ikram etmektedir:

“Arkasındaki koltukta oturan esmer kadınla boncuk mavisi gözlü yaşlı kadın plastik kutulardan çıkardıkları yiyecekleri küçük tabaklara koyarak plastik bir tepside sunuyorlar ona. Bir delikanlı çay getiriyor, küçük kız şekerliği yetiştiriyor ardından. Elbirliğiyle habire kakuleli çay buğusu yayıyorlar etrafa” (SY, 2012: 200).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Meral atölye dersine devam edip etmeme konusunda tereddüt etmektedir. Bu nedenle yaklaşık otuz yaşından fazla olan Cemal’in hala mezun olamaması nedeniyle evine gidip diğer arkadaşlarla turizm tesisi projesini tamamlamışlardır:

“Eli çizime yatkın birkaç kişi üç gece üst üste sabahlayarak, Cemal’in projesini tamamladılar” (SDB, 2016: 23).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda İstanbul’da yaşayan Tahir ve ailesi köylerine geri döndüklerinde babadan kalma harabe bir evle karşılaşmış, aile bireyleri dayanışma içerisinde eksiklikleri kapatmaya yönelik bir çalışma içine girmişlerdir:

“Fitnat belirip kaybolan uzun kuyruklu bir böcek yüzünden huzursuz oldu diye duvardaki gedikleri kapatmanın bir yolunu aradı geldiğimiz günün sabahı. Böcek korkusu hepimizi harekete geçirdi, el birliğiyle kil, kireç ve çakıl taşından bir harç yaparak delikleri kapatmaya başladık” (ŞVG, 2021: 149).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında dayanışma değeri, olumlu konularda bireylere katkı sağlarken olumsuz konularda bireyler için istenmeyen bir durum olarak verilmektedir. Bu değer, eserlerde genellikle el ele vererek bir işin üstesinden gelmeyi içeren iletilerle işlenmiştir.

5.1.2.7. Demokrasi Bilinci ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Demokrasi kavramı, “Halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimi” (Türkçe Sözlük, 2009: 495), “Toplumsal bağlayıcı olarak kararların, o kararlara uyması beklenen ya da zorlanan kişilerin istencini yansıtacak biçimde oluşturulduğu yönetim biçimi” (Psikoloji Sözlüğü, 2012: 363) şeklinde ifade edilmektedir. Bu değeri benimseyen demokratik toplumlar da, tabaka ve sınıf ayrımının olmadığı ve bireylerin toplumsal olarak eşit görüldüğü toplum şeklinde ifade edilmektedir (Aron, 1986). Demokratik toplumlarda bireyler talep ettikleri haklarını demokratik yolları kullanarak elde etmektedir ve bu toplumlarda demokrasi bilincini oluşturmak devletin öncelikli hedefleri arasında gösterilmektedir.

Tablo 11. Cihan Aktaş’ın roman ve hikâyelerinde yer alan demokrasi bilinci değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Kusursuz Piknik	48
2.	Azize’nin Son Günü	78
3.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	69-90
4.	Sınıra Yakın	267
5.	Unutulmayan	90-149-202/203
6.	Acı Çekmiş Yüzünde	105

Demokrasi değeri, insanların birlikte yaşadığı her toplulukta olmazsa olmaz bir değerdir. Bazen ailede, bazen okulda, bazen iş yerinde veya ÷lke yönetiminde demokrasi insanlar arasında eşit koşullar sağlamaktadır. “Kırmızı Kayaya Tutunmuş Olarak Suda” adlı hikâyede ailece yapılacak olan tatil planı herkesin fikri alınarak bir karara bağlanmıştır:

“Aile demokrasisinin kurallarına yenik düşmüştü, herkes deniz ve devre m÷lk diyordu” (KP, 2017: 48).

Amerika’nın sömürgesi altına giren Tebriz’den kaçan Efser, hayatın güzelleşmesi için şiirler yazmaktadır. Ancak yarısını Tebriz’de yazdığı şiirini bir türlü tamamlayamamaktadır. Vatanından ayrı kalan kendisi gibi yazmış olduğu şiir de yarım kalmıştır:

“İnsanların kardeşçe ve adalet içinde yaşadığına, sömürücü ve sömür÷len diye bir sınıf farkının kalmadığına, iç ve dış emperyalistleri yenilgiye uğratan halkın yönetimi ele aldığına inandığı ÷lkeye de şiir mısralarının peşine düşüp gelmişti ya” (ASG, 2018: 78).

Siyasi görüş olarak iki gruba ayrılan yatılı okulda zaman zaman tartışmalar yaşanmaktadır. Sahip olunan görüş ne olursa olsun kavgayla kaba kuvvetle çözümlenmesi doğru kabul edilmemektedir:

“Hem akşam seçim yasakları başlıyor, tepkilerimizi Pazar günü seçim sandığı başında oylarımızla gösterelim” (BUMY, 2016: 69). Demokrasi değerinin en güzel yanı adaletli yapılmış bir seçimdir. Bunun sonucunda kimseye itiraz hakkı doğmamakta herkes sonuçları kabullenmektedir.

Yapılan seçimler sonucunda Milliyetçi grup seçimlerde hile yapıldığını iddia etmekte ve seçimlerin iptal olmasını talep etmektedir:

“Seçimler iptal, iptal! Hak yerini bulsun! Halk dediler haksızlık yaptılar! Seçimler iptal, iptal” (BUMY, 2016: 90).

“Sınıra Yakın” adlı romanda Efsane, kolundan nasıl yaralandığı o mitingi hatırlamıştır. Miting sırasında coşkulu bir şekilde marş söylendiği sırada üzerlerine ateş açılmış ve Efsane gözünü açtığında kendisini hastanede bulmuştur:

“Komşu kızlar ve sınıftan arkadaşlarım mitinglere katılır ve neler görüp yaşadıklarını, nasıl bir coşkuyla hangi sloganları attıklarını anlatırdı. Ben de Mina’nın konuşmalarından çıkarttığım kadarıyla memleketim için bir dönüm noktası olacağı anlaşılan bu mitinge giderek kahramanlığa götüreceğim yolu adımlamaya başlayacaktım” (SY, 2012: 267).

“Herkes Aynı Kişi Gibi Burada” adlı hikâyede İstanbul’a geleli on sekiz yıl olmasına rağmen hala Gülhane Parkı’nı görmediğini düşünen Esmâ, uzandığı çekyatta uykuya dalmış ve eşi Ahmet tarafından bir telaşla uyandırılmıştı. Çünkü ülkede darbe gerçekleşmiş ve halk olarak buna tepki göstermek için herkes sokaklara düşmüştür:

“Darbe olmuş, bizim dünyadan haberimiz yok, televizyonları işgal etmiş hainler. Köprüyü de tutmuşlar. Evde durmayın demiş Erdoğan halka. Üstüne bir şey al da gidelim” (U, 2018: 90).

“Eksik Birkaç Harf ve Annem” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman çocukluğunda kendisini en çok etkileyen kişinin dedesi olduğunu, dedesinin kendi kendine bir alfabe ürettiğini bu nedenle de soruşturma geçirdiğini ve emekli olmaya teşvik edildiğini belirtmektedir. Ülkenin siyasi durumunun karışık olduğu dönemlerde dedesine ait kitapların annesi tarafından ayrıştırılarak yakıldığını anlatan kahraman bu kitapların bulunması sonucunda dayısının da başının derde gireceğini duymuştur:

“Siyaset yine gergindi son günlerde, 100 turun üzerinde oylama yapıldığı halde hükümet bir türlü kurulamıyordu ve nedense gazeteler irtica haberlerinden geçilmiyordu. Bu kitaplar özde birer hazine de olsalar, darbe söylentilerinin alıp başını gittiği günlerde evde tutmak büyük risk almaktı” (U, 2018: 149).

“Sınırların İstanbul’u” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman ile arkadaşı Zeliha uzun yıllardan sonra oturup konuşacakları bir yer aramaktadır ancak o dönemde İstanbul’un birçok bölgesinde mitingler düzenlenmektedir:

“Nasılsa hafta içinde gelebiliriz Kadıköy’e ama her gün miting olmuyor. Hiç büyümek istememenin bir yolu gibi görünüyor olmalı sana mitingler. Peki, çocuğu ne yapacaksın? İzdiham olur, polisler filan, gerek var mı yani şuncacık çocuğun bunları yaşamasına O benimle sınırlardan geçiyor, mitinge de gelebilir” (U, 2018: 202).

“Etrafta hala birkaç pankart dolaşiyor, yerlerde broşürler. Dünya Susma, Emperyalizmin Ortadoğu’daki Temsilcisi Olmayacağız” (U, 2018: 203).

“Müfettiş Fethi’nin Penceresi” adlı hikâyede çalışkan yönüyle köyde ön plana çıkan Gülbahar, yakın çevresine peynir yapıp satarak aile bütçesine katkı sağlamaktadır. Çevresinde de Tansu Çiller’e olan sempatisiyle de tanınmaktadır:

“Gülbahar oturma odasına Tansu Çiller’in kocaman posterini asınca da kocası sesini çıkarmamıştı. Posterin altında, “Anamız, Bacımız, Başbakanımız” yazılıydı. Kızı da okusun, koca eline bakmasın, başbakan olamasa da hiç olmazsa hemşire olsun istiyordu. Evcek Tansu Çiller’e oy vermişlerdi seçimde” (AÇY, 2017: 105).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında demokrasi değeri insan hayatının her alanında yer alması gereken bir değer olarak verilmektedir. Bu değer eserlerde yönetim şekli, seçim, miting, darbe kavramlarıyla ilişkilendirilerek okuyucuya sunulmaktadır.

5.1.2.8. Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Dürüst insan denilince akla “Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan” (Türkçe Sözlük, 2009: 588) insan gelmektedir. Bu değeri benimseyen insanlar toplumda güvenilir insan profiline sahip olmaktadır. Bu insanlar çevresinde yer alan insanlar tarafından daima saygı görmekte ve diğer insanların güvenini kazanmaktadır. Dürüstlük değerinin yaygın olduğu toplumlarda birbirlerine güven duygusuyla bağlı insanlar yer aldığı için insan ilişkileri sağlam bir temele dayanmaktadır. Bir insanın karşısındaki bir insana güvenebilmesinin koşulu o insanın dürüst olmasıdır. Dürüst insanlar başkasının hakkını gözeten, işlerini yasal yollarla halleden, yalan söylemeyen insanlar olarak belirtilmektedir. Aksi durum düşünüldüğünde dürüst olmayan insanın toplum tarafından dışlandığı, çevresiyle sağlıklı bir iletişim kuramadığı görülmektedir.

“İnsan ahlakının temeli” (Psikoloji Sözlüğü, 2012: 437) olarak belirtilen dürüstlük değeri küçük yaşlardan itibaren başta aile olmak üzere diğer insanlar tarafından bireylere kazandırılmalı, anne ve babalar çocuklarına doğru söz söyleme konusunda rol model olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerin birçoğunda da dürüstlük ve doğruluk değeri işlenmektedir: Allah, şöyle diyecek: “Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür. Onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu büyük başarıdır” (Mâide, 119).

Tablo 12. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan dürüstlük değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Halama Benzediğim İçin	74-75-100
2.	Kusursuz Piknik	13-38-97-144
3.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	70
4.	Duvarsız Odalar	117
5.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	114
6.	Şirin'in Düğünü	39-172
7.	Sınıra Yakın	252
8.	Seni Dinleyen Biri	115-199
9.	Ayak İzlerinde Uğultu	11-140
10.	Acı Çekmiş Yüzünde	30
11.	Fotoğrafta Ayrı Duran	34
12.	Şair ve Gecekuşu	67

“Kara Bayram” adlı hikâyede aile bireyleri Ferhat’ın hastalığını kimseye söylemek istememektedir. Çünkü Ferhat’ın bir gün iyileşeceğine dair umutları vardır ve hastalık geçince Ferhat’ın hastalıklı, sakat olarak bilinmesi aile tarafından sakıncalı görülmektedir. Bu fikre karşı çıkan ise sadece adı bilinmeyen yengedir:

“Günün birinde evleneceği kızın ailesi bana gelip de Ferhat’ın hastalığıyla ilgili sorular sorarsa onlara doğruyu söylemek zorundayım. Evlilik, şeffaflık gerektirir (HBİ, 2019: 74).

Ferhat’a genç yaşta gelen hastalık, ardından ölüm aile bireyleri tarafından hiç kondurulamamıştır. Çünkü Ferhat her yönden ideal bir insan olarak tanımlanmaktadır:

“Ne iyi çocuktu Ferhat, ne temiz ve dürüst bir gençti. Sigarası, içkisi yoktu. Erken yatar erken kalkardı. Sporcuymuş, dağcıydı, ibadetleri konusunda titizdi, planlı programlıydı” (HBİ, 2019: 75).

“Duvar Resmi” adlı hikâyede Ayla adlı kahraman pazar alışverişinden hoşlanamamasının nedeni olarak babasını göstermektedir. Çünkü babasının pazarcılarla olan iletişimi Ayla’yı rahatsız etmekte ve çoğu zaman utandırmaktadır:

Bütün bunların sorumlusu torbasına el çabukluğu ya da yanlışlıkla çürük patatesleri koyan pazarcıymış gibi bir tavırla memleketteki bütün büyük meseleleri tek tek sayar, sonra arkasını dönüp giderdi. Başka bir patates tezgâhı ararken de bana sahtekârlık ve düzenbazlıkların alıp başını gitmesinin sebebinin iki taraflı bir bozulma olduğu şeklindeki hayat dersini vermeye başlardı. Yalan ve aldatmacalara muhatap olup da sesimizi çıkarmıyorsak bizim de bu yalan ve aldatmacalarla gelen bu yozlaşmada bir payımız var demektir (HBİ, 2019: 100).

“Kusursuz Piknik” adlı hikâyede başkâtip, Hâkim Bey ve Vali Muavini için bir piknik düzenlemektedir. Hâkim Bey’in İstanbul’a giderken özel sipariş ettiği, içki sofraları için kurutulmuş balıkları başkâtibin karısı kokularından dolayı kedilere vermiştir. Piknik esnasında bu durumun kapatılabilmesi için balıkların evde unutulduğu izlenimi yaratılmak istenmektedir. Ancak bu fikre başkâtibin kızı karşı çıkmaktadır:

“Niçin dürüst olmuyorsun babama karşı” (KP, 2017: 13).

İnsanlara emanet edilen maddi veya manevi varlıklara sahip çıkmak, onları korumak, kısaca emanete ihanet etmemek de dürüstlüğün bir başka türü olarak ifade edilmektedir. “Ovıdoz” adlı hikâyede Zeynep’in babası annesiyle ilgili şu ifadeleri aktarmaktadır:

“Bana geldiğinde on yedi yaşındaydı, diyerek annemi gösterdi. Annesi onu bana emanet etti, ben de o emanete hiç hıyanet etmedim” (KP, 2017: 38).

Aileler, çocuklarını yetiştirirken onların hep olumlu karakter geliştirmesini arzu etmektedir. Özellikle hem kendisine hem de başkalarına karşı dürüst davranan çocuklar toplumda istenen bireyler olarak görülmektedir. “Git Öyleyse, Bohçanı Al Da Git” adlı hikâyede bir anne evlenmek isteyen kızının evliliğe hazır olup olmamasını sorgulamakta ve kızına şu ifadeleri söylemektedir:

“Açık yürekli, dürüst, kendi kararlarına sahip çıkan, kendini ya da başkalarını kandırmayan, yani ne bileyim, yalandan ırak bir genç kız olarsın istedim” (KP, 2017: 97).

“Her Şeyi Yoluna Koyan Hatice” adlı hikâyede ismi bilinmeyen kahraman kendisiyle ilgili bazı bilgileri çevresindekilerle paylaşmaktadır. Bu kişilerden biri de Güler adlı kahramandır ve Güler başkaları tarafından sürekli yalan söylemekle suçlanmaktadır:

“Nasıl biri o? Bir kere yalancı, söylediği yalanların haddi hesabı yok” (KP, 2017: 145).

“Boş Koltuk” adlı hikâyede hikâyeci uzun yolculuklara katlanabilmek adına iki koltuk için bilet almaktadır. Yolculuk esnasında yanına biri oturmaması için çeşitli bahaneler düşünse de gelen teklifleri geri çevirmemektedir:

“Ameliyat geçirmiş olmak gibi gerekçeler işe yarayabilirdi ama bunca haklıyken, boş koltuk kendi hakkıyken bir de yalan mı söyleyecekti” (AVDYŞ, 2018: 70). Otobüs yolculuklarında bazen beklenmedik durumlarla karşılaşmaktadır. Bu durumlarda insani yönü ağır basan hikâyeci aklına gelen bahaneleri eyleme geçirmek yerine boş koltuğu başka yolcularla paylaşmaktadır.

“Kuzu Kayboldu” adlı hikâyede Tural Bey, rahatsızlığından ötürü sürekli geçmişte yaşadıklarını bugün yaşıyor gibi hatırlamaktadır. Sevdiği kız Perihan, babası tarafından kaymakamlara layık görüldüğü için bir süre sonra evlenememiş, evde kalmıştır. Perihan’ın babası, kendisi için çam ağacı taşıyan işçilere paralarını ödememiş, verdiği sözü tutmamıştır:

“Ağa-mağa; babası hilekâr adamdı Perihan’ın, Kemah tuzu diye Ankara’nın kaya tuzunu çok sattı millete, bakalım onun hesabını nasıl verecek” (DO, 2017: 117)

Dış görüntüsüne diğer öğrencilere göre daha fazla önem veren Sibel, okul içerisinde kıskanıldığını düşünmektedir. Bu nedenle bazı kızların öğretmenlere laf taşıdığını, kendisine iftira attığını söylemektedir. Bu kızlardan birinin de Aslı olduğunu söyleyince aralarında tartışma başlar:

“Yalan mı söylüyorum ben yani? Ben mi yalan söylüyorum peki? Ben asla yalan söylemem! Yalancısın sen, her şey beklenir senin gibilerden. Yalancı olduğumu ispat et! Sen benimkini ispat et” (BUMY, 2016: 114).

“Şirin’in Düşünü” adlı romanda Şirin, halası Safure Hanım’ın telaşlı ve koruyucu yönü nedeniyle zaman zaman yalana başvurmaktadır. Bu durum pek hoşuna gitmese de kendince başka çıkar yol bulamamaktadır:

Doğruyu gizlediğinde de yalancı sayılır mı insan? Bulduğu durumda dürüstlüğü hatırını gözetmek öyle zordu ki! Bazen -buna hiç mecbur olmadığı halde- halasına karşı da Şirin’i korumak ister gibi bir Nursuna bahanesi uyduruyordu. Ona yalan söylemekten hiç hoşlanmıyordu ancak kuruntu bulaştıran sorularıyla öylesine üzerine geliyordu ki basit bir gerçeği bile gizlemeyi Şirin hesabına kar sayıyordu (ŞD, 2018: 39).

Mustafa’nın evinde tanışan Şirin ile Naman, bir parkta tekrar karşılaştıklarında Naman, ağaç dallarına Faruk’un fotoğraflarını asarak Şirin’in dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Laf arasına sürekli Faruk ile ilgili bilgiler sıkıştıran Naman, Şirin’den Faruk’un fotoğraflarını seçmesi konusunda yardım istemektedir:

“İyi niyetli bir adam, diye düşünüyordu yokuşu çıkarken yalan söyleyebilecek biri değil” (ŞD, 2018: 172). Şirin, her an Faruk ile görüşebilme fırsatına sahip olduğu için Naman’ı çok şanslı görmektedir.

“Sınıra Yakın” adlı romanda yolculuk sırasında İbrahim Tatlı adlı sanatçının şarkısı çaldığında yolcular alkışlamaya başlamıştır. Bu sanatçının yoksul bir hayattan gelmiş olması, inşaatlarda çalışarak ekmek parası kazanması, ünlü olunca bile sülalesine yardım etmesi herkes tarafından sevilme nedenleri arasında gösterilmektedir. Bu nedenlere Cavit Ağa, sanatçının ahlaki özelliklerini de eklemiştir:

“Dürüst görünüyor bana, ben bu adama güvenirim diyorum, yalanı dolanı olmaz” (SY, 2012: 252).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Halil’in gidişinin ardından Meral kiminle karşılaşsa ikisi arasında olan yakınlığı biliyorlarmış gibi Meral’e Halil’den bahsetmektedirler:

“İyi çocuktur, dürüsttür, yalan dolan bilmez, ancak dalgalıdır ruh hali, içinde bulunduğu ruh haline göre yaşar, demişti. Çıkarıcı olmaktan uzaktı, dostları için elinden geleni esirgemediğini de bilirdi herkes” (SDB, 2016: 115).

Cemile, eşinin ailesiyle özellikle kayınpederiyle yaşadığı sorunlar nedeniyle Ahmet’ten ayrılmayı bile zaman zaman düşünmüştür. Meral ise Cemile’nin Ahmet’i

hayatından kolay kolay çıkaramayacağını, bunun çeşitli nedenleri olduğunu düşünmektedir:

“Çünkü mesela dürüst bir insandı, yapmayacağı sözler vermezdi insana, kısacası güvenilebilir bir kişiliği vardı” (SDB, 2016: 199).

“Borçlu Bırakan Şehir” adlı hikâyede eşini seneler önce bir iş kazasında kaybeden Fazıla’nın annesi komşu aracılığıyla tanıştığı bir adamla evlenip Amsterdam’a yerleştikten sonra Fazıla da kaçak yollarla onların yanına yerleşmiştir. Fazıla’nın üvey babası ilk başlarda annesinin Ümraniye yakınlarında yapılan evi için yardım edeceğini söylese de sonradan böyle bir söz vermediğini ifade etmektedir:

“Elimde para olursa yardım ederim, demiştim, ama elimde para yok, bu memlekette para kazanmak kolay mı, diyor konu açıldığında. Ne yapabilirdi ki bu durumda, yalanı dolanı eksik olmayan üvey babanın evinde nereye kadar yaşayabilirdi” (AİU, 2016: 11).

“Altın Dişlerim” adlı hikâyede Muhabbet, evin geçimini sağlamak adına küçük yaşlarda pazarda tezgâh açmaya başlamıştır. Bu işi severek yaptığını hatırlayan Muhabbet şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Gereken her işi öğrendim, hileye hurdaya sapsadan; yani marulları tezgâhın gerisinde çamurlu su dolu bidonlara sokup çıkartmaya hiç yanaşmadım, bu yüzden de beni tutan müşteri bir daha bırakmadı, sebze meyve kendi soframa gidecekmiş gibi sunulurdu tezgâhımda” (AİU, 2016: 140).

“Acı Çekmiş Yüzünde” adlı hikâyede erken emekli olan Hansa’nın babası Necip Fazıl’a özenerek hece ölçüsüyle şiirler kaleme almaktadır. Babasının yazmış olduğu şiirleri minibüs arkası yazılara benzeten Hansa babasının şiirlerinden şu şekilde söz etmektedir:

“Kim ne derse desin vicdanının sesini dinle

Dünya nimeti için asla namerde boyun eğme... En çok dürüstlük ve mertlik üzerine şiir değeri düşük ama zengin kafiyeli mısralar yazardı. Ne olursa olsun doğru yoldan şaşmamalıydı insan” (AÇY, 2017: 30).

Savaş sonrası başka bir ailenin korumasına alınan Hamza’dan, başta adı olmak üzere tüm yaşantısını değiştirmesi beklenmektedir. Ancak Hamza bu durumu kabullenememektedir ve kardeşi ile annesinin yaşadığına inanmaktadır. Hamza’ya sahip çıkan adam, sık sık haber kaynaklarından zor şartlar altında yaşayan çocukların fotoğraflarını Hamza’ya göstererek ona sunulan hayatın kıymetini bilmesini istemektedir:

“İsteddiği sevgi ve saygıydı, şarklılarda, Müslümanlarda eksik olmayan şey. Fakat dürüstlük de bekliyordu, çünkü zannınca şarklılar çeşitli baskılarla yetiştirildikleri için sıklıkla düşüncelerini kendilerine saklar, inanmadıkları konularda rahatlıkla yemin ederlerdi. Öyle bir şey olmaz, yalan yere yemin eden kimse yok bizim evde, diye bağırırmıştı” (FAD, 2018: 34).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Nimet, Muazzez’e okul dönüşü Pervin Hanım’ın evinde yaşadıklarını anlatmaktadır. Fransızca çalışmak için gittiği evde dürüstlük sınavını geçen Nimet’e Pervin Hanım’ın annesi şu ifadeleri kullanmaktadır:

Sen düzgün bir kızsın, masanın üstünde, şöminenin baca rafında paralar vardı, dönüp bakmadın, bu eve her zaman gelebilir, gece de kalabilirsin, iyi terbiye vermiş sana ailen, dedi. Beni denemiş, düşünebiliyor musun, onca yaşlı, hem de kibar görünür, ama ne duruma soktu beni, ya şeytana uyup parayı alsaydım ne olurdu halim! Evlerine girip çıkan öğrencileri bu şekilde sınırmış. Böyle bir dürüstlük denemesi Pervin Hanım’ın fikri olmazdı, emindim buna da (ŞVG, 2021: 67).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında dürüstlük değeri genellikle kahramanların kişilik özelliği olarak verilmektedir. Bu değer doğruyu söylemek, emanete ihanet etmemek, hile yapmamak gibi olumlu özellikleri içeren iletilerle okuyucuya sunulmaktadır. Ayrıca dürüstlük değerinin kimi şairlerin şiirlerinde sıkça değindiği konular arasında yer aldığı ifade edilmiştir.

5.1.2.9. Fedakârlık (Özveri) Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Uğruna, değerli saydığı şeylerden; dilek, istek ve heveslerinden vazgeçme” (Psikoloji Sözlüğü, 2012: 969) şeklinde ifade edilen fedakârlık, günümüzde üzerinde önemle durulması gereken bir değerdir. Fedakâr bireylerde insanlar arasında sağlam bir güven başı ve yardımlaşma görülmektedir. Tam tersi düşünülecek olursa fedakâr olmayan bireyler bencil olarak nitelendirilmektedir. Çünkü bencil olan bireyler yaşamları süresinde sadece kendisini düşünmektedir ve çevresindeki herhangi birine yardım eli uzatmamaktadır. Bu nedenle bencil insanlar toplum tarafından kabul görmemekte, sevilmemektedir. Toplumların varlıklarını gelecek kuşaklara aktarabilmesi için bencillikten uzak fedakâr bireylere ihtiyaç duyulmadır. Bunun sağlanabilmesi için çocuklara fedakârlık değerinin önemi anlatılmalı ve toplumda fedakâr insanlar örnek gösterilmelidir.

Tablo 13. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan fedakârlık değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	39/40-61-82
2.	Halama Benzediğim İçin	14
3.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	28
4.	Duvarsız Odalar	26
5.	Azize'nin Son Günü	54
6.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	20-179
7.	Şirin'in Düğünü	198
8.	Sınıra Yakın	201-300-449
9.	Seni Dinleyen Biri	116-212-278
10.	Suya Düşen Dantel	63/64
11.	Acı Çekmiş Yüzünde	29
12.	Son Büyülü Günler	77
13.	Şair ve Gecekuşu	46-314

Çocuk yaşta annesini kaybeden adı verilmeyen kadın kahraman geçmişe dönük özeleştirici yaparken fedakârlık değerinin örneklerini sunmaktadır:

“Hayatımın belli dönemlerinde öyle özverili olmaya zorlandım ki... Bazen istemediğim, bana kalsa tercih etmeyebileceğim şeyleri yaşamaya zorlandım. Sırf birilerinin işleri yolunda gitsin, kaşları çatılmasın, sesleri çatallaşmasın diye sözlerimi içime gömdüm, durdum” (ÜİÇ, 2020: 39).

Toplumun bir anneden daimi beklentisi şüphesiz çocuklarına ve eşine karşı özverili olmasıdır. Kadın kahraman, “Üç İhtilal Çocuğu” adlı öyküde kendisini şu şekilde anlatmaktadır:

“Ben de gerçi çocukları için saçını süpürge eden bir anne ve kocasını ütüsüz pantolonla sökükle düğmeyle işe göndermeyen dikkatli bir eşim hala” (ÜİÇ, 2020: 61).

Anne ve babalar kendi hayatlarında elde edemedikleri, ulaşamadıkları ne varsa çocukları adına hedef koymaktadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi noktasında ise ellerinden gelen maddi ve manevi ne varsa çocuklarına sunmaktadır. Öyküde Ayşe'nin babası şu şekilde verilmektedir:

“Babası ise her fırsatta çocukları için yaptığı fedakârlıktan söz edip beklentilerini anlatıyor. Ben okuyamadım, çocuklarım okusun diyerek geldiği bu kentte girip çıkmadığı iş kalmadı. Bu önemli değildi ama...” (ÜİÇ, 2020: 82).

“Biberon” adlı hikâyede adı bilinmeyen anne, kızına devli, perili, sultanlı, prensesli masallar anlatmak yerine kızını hayata hazırlama konusunda yol gösterici nitelikte masallar anlatıp oyunlar icat etmektedir:

“... İnce düşünceli, özverili, eli açık bir çocuk olsun, sofrada başında Afrika'da açlıktan ölen çocukları her zaman hatırlasın da israftan kaçınsın diye” (HBİ, 2019: 14).

Anneler, çocukları için her türlü maddi veya manevi fedakârlığı göze almaktan asla çekinmemektedir. Bu nedenle bazen hayatta en çok istediği şey, söz konusu çocuğu olduğunda yok hükmüne geçebilmektedir. “Üç Kuzen” adlı hikâyede Minyon kuzen, maddi sıkıntılar içerisinde yaşamaktadır ve her ne kadar evinin banyosunu yaptırmak istese de oğlunun Almanca kursuna gitmek istemesi her isteğinin önüne geçmektedir:

“İyi bir evlattı oğulcuğu, herkesin oğullarından kızlarından yakındığı bir zamanda, ilgiye muhtaç babası için de evi çekip çevirmeye çabalayan annesi için de iftihar edilecek bir evlattı ve böyle bir oğul her fedakârlığa değerdi. Onu dil kursuna yazdıracaktı evet, istediği Almanca kursuna yazdıracaktı onu” (AVDYŞ, 2018: 28).

“Seni Bekleyen Biri” adlı hikâyede taksi şoförü adı bilinmeyen kahramana kızıyla ilgili dert yanmaktadır. Kızının okumak istemediğini, haytalık yapıp okulu astığını sadece müzik dinleyip arkadaşlarıyla dans ederek zamanını geçirdiğini anlatmaktadır. Anne babalar, sırf çocukları okusun diye zor şartlar altında yaşamaktadır:

“Ben, çocuklar okusun diye memleketten uzak düştüm” (DO, 2017: 26).

Sinan, hapishane yıllarında vaktini boşa harcamamış, sürekli dergi çıkarıp basın bildirimleri hazırlamıştır. Bu süreçte kendini geliştirmiş, tövbe istiğfar etmiş, kaza namazları kılıp geçmiş hayatını sorgulamıştır. Kur’an okumayı öğrendikten sonra tefsirler ve hadis külliyatlarını da okumaya devam etmiştir:

“Kerbela Vakası’nı okuyunca Hazreti Hüseyin’in özverili tutumunda Müslüman Kür Şad’ı bulmuştu. Vey ırmağı yanında Kür Şad, Kerbela Çölü’nde Hazreti Hüseyin. İkisi de yüce değerler için ölüme gitmişlerdi” (ASG, 2018: 54).

“Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanda Aslı, yatılı okulda karşılaştığı durumları babasının anlattıklarıyla kıyaslamaktadır. Eski zamanlarda yokluk içinde yaşayan insanların maddi veya manevi kazanç elde edebilmeleri için sadece çalışmaları yetmemekteydi. Bunun yanı sıra fedakârlıkta bulunmadıkları takdirde bu başarıları elde etmeleri çok kolay olmamaktaydı:

“Babası çok daha olumsuz şartlarda okumuştü. Yatakhane niyetine kullanılan baraka ve çadırlarda uyurken üzerine yağın karlarla uyandığı geceler geçirmişti, okul yemekhanesinin inşaatında çalışırken açlıktan bayılmıştı” (BUMY, 2016: 20).

Yatılı okulda okuyan öğrencilerin ailelerinin eksikliğinden doğan boşluğu çevresindeki arkadaşları doldurmaktadır. Bazen hasta olduklarında birbirlerinin başucunda beklemekte bazen de kendi eşyalarını arkadaşlarıyla paylaşmaktadırlar:

“Tokalarla saçlarımı yatıştırmak için iki saat uğraştı Hatice, ayrıca kendi papatyalı tokalarından da kullanmaktan kaçınmadı, çok fedakâr ve iyi yürekli bir kız” (BUMY, 2016: 179).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Kürşat’ın rahmetli babası, taş ocağının ortakları arasında yer almaktaydı. Babası vefat ettikten sonra yaşanan olumsuzluklarla ilgili sorular bu kez Kürşat’a sorulduğunda Kürşat, babasını temize çıkarmak için bildiklerini anlatmaktadır:

“Oysaki rahmetli yıllarca kıt imkânlarla, işçiler en uygun şartlarda çalışabilsin diye didinip durmuştu. İşçiler maaş alabilsin diye parasız dolaştığını, annesinin bileziklerini ödünç aldığını bilirdi” (ŞD, 2018: 198).

“Sınıra Yakın” adlı romanda yaşlı kadının oğlu hayatını anlatırken Trabzonlu olan annesinin genç bir yaşta iken İran konsoloslüğünde başkâtip olan İranlı babasıyla evlendiğini anlatmaktadır. Düğünden sonra aileleri ziyaret amacıyla İran’a geldiklerinde savaşın çıkmasıyla sınır kapıları kapanmış ve orada yaşamaya başlamışlar:

“Babamın vakitsiz ölümüyle aileyi geçindirmek bana düştü. Hoş annem de az fedakârlıkta bulunmadı. Memleketinden uzak kaldı bir kere, Yani düşünün, şartlar öyle geliyor ki, hiç düşünmediğiniz halde bir ülkeye yerleşiyor ve dul bir kadın olarak ihtiyarlık çağını orada geçiriyorsunuz” (SY, 2012: 201).

Şahap’ın kızı yaşındaki bir ressamla Mina’yı aldatması, Mina için ilk başlarda boşanma sebebi olarak görülürken yurt dışında dul bir kadın olarak hayatını devam ettirmenin getireceği zorlukları düşündüğünde Mina boşanma kararından vazgeçmiştir. Çünkü bu evlilik için Mina hayatındaki birçok şeyi geride bırakmıştır ve annedir:

“Çocuklarım var benim... Onun hatırına vatanımdan ayrı kaldım, ülke ülke dolaştım, tahsilimi sürdüremedim, ev bark sahibi olamadım” (SY, 2012: 300).

Otobüsteki yolculardan biri olan Kuruş, hayallerine ulaşmak amacıyla önce Tahran’a ardından da İstanbul’a gelmiştir. Ondan hiçbir zaman desteğini esirgemeyen annesiyle ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Annemin en sevdiği oğluyumdur, öyle bilinirim aile çevresinde. Böyleyken destek verdi planlarıma, hatta yol için ihtiyaç duyduğum paranın büyük bölümünü bir köşede sakladığı mücevherlerini yok pahasına satarak temin etti bana. Sen oralarda mutlu olursan, ben de mutlu olurum, dedi” (SY, 2012: 449).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Meral Hz. Muhammed’in muhacir arkadaşlarının o dönemin şartlarına karşın özverili bir hayat sürdürdüklerine yönelik bir hadis okumuş ve kendi hayatını sorguladığında önceden asla onlarsız bir yaşam süremem dediği ne varsa inancı uğruna hepsini bir bir terk ettiğini ifade etmektedir:

Uzun siyah saçlarının dümdüz bırakılmış ya da topuz yapılmış, kalın ya da ince örgülerle biçim verilmiş görüntülerinden vazgeçmişti. Bileklerine kadar bol, geniş kollu bir pardösü, üzerinde bir metrekarelik siyah kumaştan diktiği başörtüsü, ayağında

timberland ayakkabılar... Hayatın anlamını keşfetmek istiyordu, bu nedenle de vazgeçiyordu gümüş küpelerden ve renkli saç bantlarından, salkım saçak kolyelerden geniş etekli elbiselerden, akordeon müziklerden (SDB, 2016: 116).

Lale, Demir ile olan ilişkisinde sürekli telefon başında bekleyen, defalarca arayan kişi konumunda olduğu için Meral, onun bu fedakârlığını Demir'in hak etmediğini düşünmektedir:

“... Kendisine hiçbir konuda söz vermek istemeyen bir adam karşısında aşırı özverili hareket ettiği için eleştirdi” (SDB, 2016: 212).

Meral, Halil'in televizyon izlemekten, radyo dinlemekten, gazete okumaktan, Boğaz'da vapurla dolaşmaktan tercih ettiği yeni hayatı için vazgeçmiş olduğunu düşünmektedir. Halil'in inancı uğruna vazgeçtiklerine karşın Meral kendi hayatını sorgulamaya devam etmektedir:

“Onun vazgeçtikleri kadar olmasa da ben de Allah'ın sevgisini kazanmak için sevdiğim şeylerden vazgeçmeye devam ediyorum. Bazen vazgeçmiş olduğum bir şeye geri döndüğüm de oluyor; pantolona dönüşüm gibi” (SDB, 2016: 278).

“Boşluk” adlı hikâyede darbe sonrası oğlundan hiçbir haber almayan bir annenin, oğluna ait ne varsa hala saklaması, bir gün geleceğine dair inancını asla kaybetmemesi anlatılmaktadır. Annesi oğlu ile ilgili şu ifadelerle yer vermektedir:

“Bu çocuk, cumartesi pazarları matematik, fizik dersi verirdi ki, emekli babası kışa odun kömür alabilsin... Bu çocuk sabahlara kadar ders çalışır, kız kardeşleri sobalı odada rahat televizyon seyretsin, rahat uyusun diye elektrik sobasıyla içerik odada sabahlardı” (SDD, 2018: 63/64).

“Acı Çekmiş Yüzünde” adlı hikâyede Hansa, dünya görüşünü değiştirip tesettüre girerek haftanın belirli günlerinde annesinin onayı olmadan tefsir derslerine katılmakta, kardeşi Çetin ise eve sadece kişisel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla uğramaktadır. Çocuklarının bu durumlarından babalarını sorumlu tutan anne sürekli suçlayıcı ifadelerle eşine yaklaşmaktadır. Eşi ise bu sorumluluğu üzerine almamakta ve bir baba olarak çocukları için her türlü özveride bulunduğunu belirtmektedir:

“Ne yaptım ki ben... Yirmi yıl aynı paltoyu giydim okusunlar diye. Otuz yıl masa başında çalıştım. Karda kışta tren bekledim, otobüs peşinde koştum... Ben de elbet başka türlü yaşamasını bilirdim” (AÇY, 2017: 29)

“Tamara Rızayeva” adlı hikâyede Tamara, Büyük Vatan Muharebesi sona erdiğinde yaklaşık yirmi üç yaşındadır ve sosyalizm ile ilgili ortak görüşleri Samet ile yakınlaşmasına hatta evlenmesine sebep olmuştur. O dönemde yazarlığın saygın bir kimlik olması Samet'in felsefe okuduğu halde yazarlığı tercih etmesinde etkili olmuştur.

Kendisi de meslek konusunda Samet'in geleceğini düşünerek özveride bulunmuş ve hayatında birçok şeyden vazgeçmiştir:

Ortak hayatlarının özü bu gerçektir işte, kocasının yazarlık hayatı için filoloji alanında ilerleyecek yerde spikerlikle yetinmişti. İddiasız yaşamış, çocuksuzluğa katlanmıştı. Kocasının eserleri onların çocukları olacaktı, halk kocasının bıraktığı eserlere sahip çıkacaktı. Hiçbir zaman yalnız kalmayacak, unutulmayacak, çocuksuzluk yüzünden bir kenarda terk edilmişlik duygusu yaşamayacaklardı (SBG, 2017: 77).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Cevriye ile Ayaş, anne ve babalarının vefatından sonra gerek konağın yönetimi gerekse kardeşleri için çeşitli fedakârlıklarda bulunmuşlardır:

Annelerinin ölümünden sekiz yıl sonra babaları da Hakkın rahmetine kavuşunca, evlilik çağındaki iki kız kardeş kendilerini kardeşlerinin eğitime ve konağın idaresine adadılar. Gece saatlerinde ocak başında, ocağın hemen yanı başındaki minderlere oturur, ertesi günün programını konuşurlardı, yıllardır hiç aksatmadılar bunu. İşçiler, değirmenler, köylülerin her türlü çamaşırını, halısını, kilimini, çoluğunu çocuğunu yıkamaya getirdiği çaylık, alışveriş, gelen giden, ihtiyaçlar, ziyaretler (ŞVG, 2021: 46).

İsmail, düğünden sonra geçimlerinin kolaylaşması için bir inek almak istemektedir. Ancak ineğin kalacağı bir ahır olmadığından Nimet'e en azından ahır yapana kadar ineğin kendileriyle birlikte tek göz odalı evde kalmasını istediğini belirtmektedir. Nimet bu fikre şiddetle karşı çıkmış ve bu durumu ailesine şikâyet etmek üzere evden çıkmıştır. Sonra düşündüğünde insanların çektikleri sıkıntılar karşısında kendisinin yapacağı fedakârlığın çok zor bir şey olmadığı kanısına varmıştır:

Bazen uykum kaçtığımda ise yastığımın altındaki vazelinli pamuktan tıkaçlar yetişiyor imdadıma. Havalar soğumaya başlayınca İsmail onu içeri almaya başladı. Çitin öte tarafında ve bağlı duruyor Sarı Kız; birbirimize epey alıştık. Hayat bu Nimet, diye teselli ediyorum kendimi. Cihan Harbi'nde bir milyona yakın insanımızı kaybettik; gaziler, açlıktan ölenler de cabası. Senin payına düşen fedakârlık da bir inekle aynı odayı paylaşmak olsun. Rabbim her şeyi görüyor, biliyor değil mi (ŞVG, 2021: 314).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında fedakârlık değeri özellikle anne ve babaların evlatları için özveride bulunması şeklinde ele alınmıştır. Ayrıca eserlerde fedakâr yönüyle öne çıkan şahsiyetlere vurgu yapılmıştır. Evlilik kurumunun yürütülebilmesi için eşlerin birbirlerine karşı özveride bulunması gerektiği de belirtilmektedir.

5.1.2.10. Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

UNESCO tarafından hoşgörü kavramı “Temelde başkasının yani farklı olanın kendileri gibi olma hakkına saygı göstermek ve ötekine verilen zararın kendine ve herkese verilen zarar anlamına geleceği için zarar vermekten kaçınmaktır” (Reardon 2001’den aktaran Kaymakcan, 2004) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımın dışında hoşgörü; sabırlı olma, nazik olma, farklı fikirlere açık olma gibi anlamlara da gelmektedir. Daha net bir ifadeyle karşımızdaki insana dini, dili, ırkı, görüşleri ne olursa olsun anlayışla yaklaşmak, bu farklılıklarından ötürü ona saygı durmak şeklinde ifade edilmektedir.

Hoşgörü, yaşamın her anında insanın olduğu her yerde mutlaka sahip olunması gereken bir değerdir. Hoşgörülü insanlar çevresindeki insanları anlamak için çaba göstermekte ve her türlü fikre saygı duymaktadır. Bu insanlar hiç kimseyi sahip olduğu düşünceden dolayı yargılamamaktadır. Toplumun tüm kesiminde yani aileyi oluşturan bireyler arasında, okulda öğretmen öğrenci arasında, iş yaşamında hoşgörü insan ilişkilerini düzene sokmaktadır. Hoşgörü değerini benimsemeyen bireyler diğer insanları hor görmekte ve toplum günden güne bu durumda olumsuz etkilenmektedir. Günümüzde artan insan ilişkileri ile birlikte hoşgörü değerinin önemi de her geçen gün artmaktadır. Daha sağlıklı daha yaşanabilir bir toplumun temelinde hoşgörü değeri büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle önce aileler ardından öğretmenler ve diğer çevredeki bireyler hoşgörülü olma noktasında çocuklara model olmalıdır.

“Andolsun, onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan elbette, “Allah” derler. Öyleyken nasıl döndürülüyorlar? Onun (Muhammed’in), “Ya Rabbi!” demesine and olsun ki, şüphesiz bunlar iman etmeyen bir kavimdir. Şimdilik sen onları hoş gör ve “size selâm olsun” de. Yakında bilecekler” (Zuhrûf, 87-89). Ayetinde de bahsedildiği üzere hoşgörü Kuran’ı Kerim’de de üzerinde durulan değer arasındadır. İslam dinini diğer dinlerden üstün yanı hoşgörü dini olarak tanımlanmasıdır. Kuran’da hoşgörülü kimselerin güzel ahlakından söz edilirken bu değere sahip olmayanlara nasıl davranılması konusunda da çeşitli mesajlar verilmektedir.

Tablo 14. Cihan Aktaş’ın roman ve hikâyelerinde yer alan hoşgörü değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	16-61-69
2.	Halama Benzediğim İçin	52
3.	Kusursuz Piknik	138
4.	Duvarsız Odalar	19
5.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	12-77
6.	Şirin’in Düğünü	25
7.	Sınıra Yakın	60-278-281
8.	Unutulmayan	38-84

Hoşgörü değerini en iyi temsil eden anneler çocuklarına karşı yaptıkları davranışlar karşısında daima anlayışlı olmaktadır. Çocuklarının olumsuz davranışları karşısında hoşgörülü bir tutum sergilemeyen anne sayısı çok azdır. “Teşekkürü HakEttiniz Bay Yargıç” adlı hikâyede renk cümbüşünü andıran bakkalda gördüğü sakızlardan almak isteyen çocuğu karşısında annenin hoşgörülü davranışı karşımıza çıkmaktadır:

“... Çocuk bütün kozlarını kullanacak... Hep başına gelen, önünü almaktan aciz kaldığı bir şey bu. Sokaktan geçenler bu durumlarda genellikle anneden yana olur, anlayışlı yüzlerini takınırlar ya...” (ÜİÇ, 2020: 16).

Öyküde adı bilinmeyen kadın kahramanın kayınpederi üç arkadaşıyla Afganistan’a kaçtığı için kayınvalidesi sık sık sinir krizi geçirmektedir. Kadın kahramanın eşi, annesine karşı hoşgörülü olmadığını şu şekilde belirtmektedir:

“Kocam kayınvalideme anlayış göstermediğimi söylüyor. Çünkü o normal sayılmaz, her gün avuç dolusu ilaç içiyor, aklı hep oğlunda” (ÜİÇ, 2020: 61)

İhtilal sonrası değişen düzene ayak uydurup parti değiştiren kocası ile ilgili adı bilinmeyen kadın kahraman şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Mevlana’dan Yunus’tan mısralar okuyup Müslümanca hoşgörüden söz ediyor” (ÜİÇ, 2020: 69).

“Ankara Yolcusu” adlı hikâyede kahve basan ikinci kadın aslında şehir merkezinde avukat olarak çalışmaktadır. Arkadaşlarıyla girdiği bir bahse göre o yörenin en maço kasabasındaki kahveye girip feminist bir nutuk çekecek ve kahvedeki müşterilerle sohbet edip nargile içecektir. Bu olayın benzerini yaşayan kasaba halkı bu kadına karşı gayet kibar davranmışlardır:

“Munise feminist avukatın kahvede karşılaştığı ince ve saygılı davranışlar nedeniyle çok şaşırıldığını da yazıyordu... Neredeyse her şeyi açıklayarak tek tek özür dileyecektim hepsinden, nezaketleri ve anlayışlı tavırları karşısında mahcup oldum doğrusu, demiş Munise’ye” (HBİ, 2019: 54).

Genç insanlar, bazen çevrelerinde bulunan yaşlı kimselerin tutum ve davranışlarından rahatsızlık duymaktadır. Yaşlandıkça çocuklaşan insanlar bazen hareketlerini kontrol edememekte düşünmeden davranış sergilemektedir. Bu noktada gençler, yaşlılara karşı daha hoşgörülü davranmalı, bir gün kendilerinin de yaşlanacaklarını unutmamalıdır:

“Naciye Hala karadut yerken niye bu kadar ses çıkarıyor ki... Dişleri protez de o yüzden, yaşlılara karşı biraz daha anlayışlı olmalısın” (KP, 2017: 139).

Hoşgörü, sadece insanın karşısındaki bir başka insana göstermesi gereken bir değer değil aynı zamanda çevresinde yer alan diğer canlılara da göstermesi gereken bir değer olarak kabul edilmektedir. “Duvarsız Odalar” adlı hikâyede normal zamanlarda eve asla alınmayan kedi, hamile olması nedeniyle aile bireyleri tarafından evin bir bölümünde bakılmaktadır:

“Hamile olduğunu anladığından bu yana annem onu, inşaat nedeniyle evin bir parçası saymadığı mutfakta barındırmama izin veriyordu... Yakında doğum yapacağı için Alaca Kedi’ ye uzaktan uzağa anlayış gösteriyordu” (DO, 2017: 19).

“Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanda yatılı okul kazanan kız öğrenciler Dadaşlar Lokantası’nın önünde toplanmışlar ve kimisi ailesinden ayrıldığı için ağlamakta kimisi ise ne olduğundan veya olacağından habersiz olduğu için etrafı boş gözlerle seyretmektedir. O esnada birbirlerine kötü sözler söyleyen kızlara Nurettin amca öğüt vermektedir:

“Böyle konuşmalar yapmayın. Birbirinize destek olun, birbirinizin kusurlarını örtün. Birbirinize kardeş olun” (BUMY, 2016: 12).

Farklı milletlere, farklı siyasi görüşe veya dine mensup insanlar bir arada yaşarken her konuda birbirlerine yardımcı olmalıdır. Karşıt bir unsura sahip olmaları insanların birbirlerine kötü davranmalarını asla gerektirmemektedir:

“Türk, Kürt ne demek, burada gurbette hepimiz bir köylü sayılırız, birbirimize destek olmalıyız, birbirimizin kusurlarını kapatmalıyız” (BUMY, 2016: 77).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Şirin, New York’ta arkeoloji okuduğu yıllarda düzenlenen bir tur aracılığıyla dokuz yıl sonra Mardin’e geldiğinde tanınması mümkün değildi. Arkadaş grubundan ayrılıp çocukluk yıllarının geçtiği sokaklarda kamerasıyla dolaşırken buraların çok şeyin değiştiğini fark etmiştir. Kaldıkları lojmanın yerine yapılan otele rağmen o günlere geri dönmüş hatta annesinin kokusunu bile özlediğini fark etmiştir. Kimseye haber vermeden apar topar oradan ayrılırken geride bıraktığı Kürşat ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Onu kırsam hatta küsem de bunun sebeplerini anlar ve hoş görür, hem nasılsa yeniden karşılaşacağız bizimkisi kesin bir ayrılık olamaz ki diye düşünüyordu” (ŞD, 2018: 25).

“Sınıra Yakın” adlı romanda yolcular müziğin etkisiyle aracın koridorunda dans edip eğlenmekteyken siyah çarşafli kadın, yolcuların ne şehit ailesinin yasına ne de rahatsız olan eşine anlayışlı davranmadıklarını ifade ettiğinde otobüs şoförü aynı anlayışı kendisinden beklediğini belirtmiştir:

“Uzun yolda sus otur, nereye kadar! Hoşça vakit geçirmeye çalışıyoruz, yol arkadaşınız, anlayışlı olacağız birbirimize, tahammül edeceğiz” (SY, 2012: 60).

Yolculuk esnasında Sadıka Hanım, eşinin ağır bir kalp ameliyatı geçirdiğini, damarına sten takıldığını sonradan sağlığına kavuşsa bile yapmış olduğu başka bir yolculuk sırasında hastalığının tekrar nüksettiğini belirterek dinlenmesi gereken eşi için otobüste eğlenen yolculardan anlayış beklemektedir:

“Sadıka Hanım Allah rızası için müziğin sesinin biraz olsun kısılmasını sağlasın diye ricada bulundu Nasır’dan” (SY, 2012: 278). Diğer yolcular eğlenmeye, doğum günü kutlamasına devam etmektedir ve bu kez uyarı Ak Saçlı Adam tarafından yapılmıştır:

“Ak Saçlı Adam uyardı, ne dediği hiç anlaşılmamış gibiydi, tekrarladı, Hasta Adam’ın dinlenmesi için gerekli sessizliği sunmanın bir insanlık meselesi olduğunu söyledi. Bu kez nispeten iyi karşıladı gençler sessizlik çağrısını, bir süreliğine duruldu ortalık” (SY, 2012: 281).

“Opdireyha” adlı hikâyede Reyhan, tatil dönüşü çalışabileceği bir işi olmadığını hatırlamakta ve kendisini çok çaresiz hissetmektedir. İşten çıkarılma noktasında şirket kendisini hoşgörüsüyle karşılaşmasını beklemektedir:

“Şirketimizin daralmaya gitmesi mecburiyeti nedeniyle anlayışla karşılamanızı... Anlayışla karşılarım, elbette, fakat niye önce ben, neden her devirde hep önce ben” (U, 2018: 38).

“Herkes Aynı Kişi Gibi Burada” adlı hikâyede Ahmet, borcunu bitiremediği kamyonetiyle pazarlara meyve sebze taşımaktadır. Diğer yandan da evin kalan odalarını tamamlamaya çalışmaktadır. İstanbul’a geldikten sonra Elmas, İstanbul’un tarihi ve turistik yerlerini görmek istese de hiçbir zaman bu dileği gerçekleşmemektedir:

“Hadi ama Ahmet, karşıya geçir beni, öte yakaya gidelim, diyordu arada bir, uzun tatillerde yine de, ama gezmeye mecali yoktu kocasının işte! Yordu beni bu İstanbul be güzelim, kemiklerim sızlıyor, diye yakınarak anlayış bekliyordu” (U, 2018: 84).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında hoşgörü değeri özellikle çocuklara, büyüklere, hasta ve yaşlıya karşı gösterilmesi gereken bir değer olarak sunulmaktadır. Bunların yanı sıra sadece insana değil diğer canlılara da gösterilmesi gereken hoşgörü değeri eserlerde Mevlana ve Yunus Emre’den bahsedilerek okuyucuya sunulmaktadır.

5.1.2.11. İffetli Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İffet kavramı genel anlamda “Namus” (Türkçe Sözlük, 2009: 937) anlamına gelirken iffetli olma bireylerin cinsel dürtülerini kontrol altında tutmaları, nefsin

isteklerini inanç ve akıl kontrolünde tutarak hem Allah'ın hem de diğer bireylerin gözünde kendisini alçaltacak davranışlardan uzak durması, kişilik ve şahsiyetini koruması şeklinde ifade edilmektedir (Seyyar, 2003).

Bir toplumun sahip olması gereken değerlerin başında iffetli olmak gelmektedir. İffetli bireyler dürtülerine yenik düşmezler bunun kontrolü de ölçülü olmayla sağlanmaktadır. Bu kavram toplum içerisinde adeta bir kontrol mekanizması görevi taşımaktadır. İffet değerinden yoksun toplumlar bir süre sonra parçalanmaya başlamaktadır. Günümüzde evliliklerin sürdürülebilir nitelikte olmamasına, cinsel istismarlara, çarpık ilişkilere bakıldığında kaynağında bu kimselerin iffet değerine sahip olmadıkları görülmektedir. Bu kimseler sadece dürtülerine göre hareket ederek nefislerine yenik düşmektedir. Toplumun en küçük birimi olan ailede eşlerin iffet değerine sahip olmaları temeli sağlam bir evliliğin gerekleri arasında gösterilmektedir. Aksi halde eşleri birbirine bağlayan unsurlar zamanla kopmaya başlar ve aile kurumu varlığını uzun süre devam ettiremez bir hal alır. Bu değer öncelikle ailede kazanılması gereken bir değerdir. Aksi halde çocuk ilerleyen yaşlarda hem arkadaş çevresi hem de sosyal medyanın yanlış yönlendirmesiyle bu değerini kavrayamamaktadır.

Tablo 15. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan iffetli olma değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	25
2.	Halama Benzediğim İçin	128
3.	Kızım Olsan Bilirdin	54
4.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	31
5.	Duvarsız Odalar	34-127
6.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	54-70-110-176
7.	Şirin'in Düğünü	209/210-421
8.	Sınıra Yakın	61/62
9.	Seni Dinleyen Biri	27-102-106-160-190-249-380
10.	Ayak İzlerinde Uğultu	25
12.	Son Büyülü Günler	46
13.	Şair ve Gecekuşu	107-209-246-388/389

Yazarın öykülerinde isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bedenini satan kadınların varlığına değinilmektedir. “Teşekkürü HakEttiniz Bay Yargıç” adlı bölümde bu kadınların bu durumları şu şekilde verilmektedir:

“Bir çift naylon çorap, bir şişe parfüm için bile kadınların kendilerini sattığı ülkeler vardı. Kadın bedenlerini satışa sunmak üzere pusuda bekleyen iğrenç kokulu sokaklar vardı bu kentte bile.” (ÜİÇ, 2020: 25)

Namus, toplumlar tarafından sadece kadının sahip olması gereken bir değer olarak görülmektedir. Hâlbuki bu değer kadınların olduğu kadar erkeklerin de sahip olması gereken bir değerdir. “Yazgülü’nün En Son Hali” adlı öyküde Yazgülü’nün kayınvalidesi, giyinip kuşanıp günlerce eve uğramayan oğlu eve geldiğinde ona övgülerle yaklaşmaktadır. Bu durum karşısında gözyaşı döneğ Yazgülü tek kelime etmemektedir:

“Kayınvalidem, zırlayıp durma orada, diye bağırdı, o erkek. Karıya da bakar kıza da” (HBİ, 2019: 128).

“Kızım Olsan Bilirdin” adlı eserde Zehra’nın ilkokul arkadaşı Mukaddes’in evliliğinde sorunlar yaşanmaktaydı. Mukaddes ise bu sorunları görmezden gelip kendi hayatına devam etmekteydi. Mukaddes’in eşi Ankara’da başka bir kadınla çeşitli bahaneler öne sürerek bir araya gelmektedir:

“Mukaddes bilmezlikten geliyor ama kocasının Ankara’da sevgilisi varmış. Bal üreticilerinin seçim var kongresi var diye Ankara’ya bağlandı adam. Bir senede kaç seçim kaç kongre olur? Bildiğin kapatma; Kadının yüzünü gören yok ki bacım. Kırk tarafta bezi var adamın canım. Dolandırıcı resmen” (KOB, 2017: 54).

İnsanların içerisinde yer aldığı çevre onların yaşam tarzlarını, kılık kıyafetlerini, toplum içerisinde sergiledikleri tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Bir şehrin sahip olduğu değer yargıları o şehirde yaşayan tüm insanlar üzerinde az çok etki yaratmaktadır. “Göç Hazırlıkları” adlı hikâyede küçük bir kasabada yaşayan insanların yaşam tarzları hakkında şu ifadeler yer almaktadır:

... Genç kızlar ve kadınlar daha çekingen, acelesi, dükkânlardaki işlerini çabucak halletmek üzere kahvenin ve kulübün önünden geçmemeye özen göstererek bir gölge gibi hareket ederlerdi... Kasabaya dışarıdan atanan memurların eşleriyle kızları daha serbest davranırlardı... Ama kasabalı bir genç kız böyle bir geçişle adının çıkmasına dolayısıyla uygun bir evlilik yapma imkânının sınırlandırılmasına yol açabilirdi (AVDYŞ, 2018: 31).

Küçük yerleşim yerlerinde özellikle kadınların ev dışına çıkarken boydan örtüler kullanması, kimilerinin siyah çarşaf giymesi yaşadıkları yere uyum sağlamalarının göstergesi olarak kabul edilmekteyken aykırı davranan bir genç kızın adının çıkması evliliğe engel teşkil etmektedir.

Erkek egemenliğinin hâkim olduğu gelişmemiş toplumlarda kadınlar geri plana atılmakta ve erkeklere sınırsız bir özgürlük hakkı verilmektedir. Bu yapıya sahip erkekler, evlerinde yaşayan kadın veya kızları herkesten sakınır görünmekte ancak dışarıda bunun tam tersi bir tavır takılmaktadır. “Basamaklar” adlı hikâyede Doğu’daki

küçük yerleşim birimlerinde yaşayan erkeklerin bu konudaki tutum ve tavırları şu şekilde belirtilmektedir:

“Eskiden hele Doğu’daki küçük şehirlerden geçerken izbe büfelerde üzerinde çıplak kadın resimleri bulunan dergileri gördüğümde o kadınlar adına hem utanır hem öfke duyardım, evindeki bacısını anasını kara çarşafla örterken o dergileri seyreden, satın alan adamlara da öyle” (DO, 2017: 34).

Hatuna, eşi olmadan oğlunu yetiştirmeye çalışan bir annedir. Bu nedenle birkaç kez işçi kurumuna başvurmuş, mavi gözlü olmasından ötürü girdiği her işte kötü kadın muamelesi görmüştür. Örneğin bulaşık yıkarken yanına yaklaşan evin erkeğinin çirkin davranışı karşısında kendini korumak için erkeğin eline tavayla vurmuştur. Başka bir yerde kendisine yemek ve barınma imkânı sunan bir adam devamında şu ifadeleri kullanmıştır:

... Beni memnun edersen ücretini maaşını yeniden düşünürüz, der gibi. Ben namuslu, diye bağırmişti, ben namuslu, sen manyak. Ben yaşlı başlı, ben torun sahibi. Çantasından işçi kurumunun daha başından talep ettiği aile albümünü çıkarıp göstermişti: İşte namuslu bir aileden geliyor ben. Çocuklar, torunlar var. Her şey var ama oğlum borca battığı için(DO,2017:127).

Yatılı okula manastıra benzeten Sibel, okuldaki herkesin kendisinin güzelliğine düşman olduğunu belirtmekte okul dışında bakım, güzellik gibi her türlü konuda bilgi sahibi olduğunu düşünmektedir. Bir gün öğretmenlerinden Namık Bey’i taklit etmektedir:

“Namus, avuçta bir kuştur. Pırrr uçup gitti mi dönmez. Kısa etek yasak, kalın kemer, İspanyol paça, apartman topuk yasak” (BUMY, 2016: 54). Sibel okulun verdiği ayakkabıları asla beğenmemekte, kendisini hamile gösteren okul formasını da çarşıdaki terziye ısmarladığı kemerle giymektedir. Taktığı kemer yüzünden Namık Bey’in ifadesiyle okulun yüz karası kızlarından biri olmadığını da ifade etmektedir.

Okulda yaşanan çeşitli sorunlar neticesinde öğrenciler okuldan kaçmayı bir çözüm olarak görmektedir. Bazen geri dönüşler yaşansa da bazen bu kaçma eylemi çok kötü şekillerde sonuçlanmaktadır. Okuldan kaçan kız öğrenci hakkında diğer öğrenciler şu ihtimaller üzerine konuşmaktadır:

“Ya dağa kaçırıp tecavüz ederlerse... Olur olur. Tabii ki olur. Sonra da konuşmasın diye başını taşla ezerek öldürürler. Başını taşla ezmeyince de götürüp genevlere satıyorlarmış... Tecavüze uğrayıp da namusundan oluncaya kadar ölse daha iyi... Benim namusum her şeyden önemlidir” (BUMY, 2016: 70).

Yatılı okulda taklit yeteneği ile öne çıkan Halide, arkadaşı Nigar ile yine bir Yılmaz Güney filmi olan “Yiğit Yaralı Olur” adlı filmde bir kesit canlandırmaktadır:

“Fabrikada işçi kız ve aynı zamanda işçi Yılmaz Güney’in nişanlısı Hülya Koçyiğit Nigar, mahallenin kötü yola düşen kızı Muhterem Nur’un fabrikatör Kenan Pars asına onu kandırarak kendi düştüğü kötü yola çekmesi için verdiği bir tomar paranın bir kısmını annesine uzatıyor” (BUMY, 2016: 110). Kazanılan para helal yoldan kazanılmadığı için annesi bu parayı kabul etmemektedir.

Aslı ve arkadaşları hafta sonu çarşı izni için dışarı çıktıklarında yaşlı başlı iki adam peşlerine takılmış ve onlara fıstık, yavrular, gonca güller gibi ağza alınmayacak sözler sarf etmişler:

“Onlar laf atılacak, peşlerine düşülecek kızlar kıydı ki böyle şey gelmişti başlarına? Okul forması vardı üstlerinde, okul ayakkabıları vardı. Etekleri kısa, yüzleri boyalı değildi.” (BUMY, 2016: 176).

“Niye sanki niye işitti o kötü sözleri... Kötü söz sahibinindir, tamam; ama neden neden önce bir çift bacak ve göğüs, şişman ya da zayıf bir beden olarak görülüyordu bir kız? Farkına varmadan kırılarak yürümüşsünüz de ondan, demişti Binnaz. Fesat” (BUMY, 2016: 177).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda ilaç almak amacıyla bisikletle yola çıkan Şirin, Ümraniye civarında bisikletten düşmüş ve buna sebep olan aracın sahibi pencereyi açarak Şirin’e ağza alınamayacak laflar etmiştir:

“ dikkat etsene orospu diye bağırmişti. Bu tür küfürler duymamış değildi, yine de her seferinde sarsılıyor, şaşkına dönüyordu. Adam suçluydu, ama onun kadınlığını aşağılama yoluyla toplumun kendisine tanıdığından hiç şüphe etmediği bir krediyi kullanarak üste çıkacağını sanıyordu” (ŞD, 2018: 209).

Şirin’in ardından Fas’a kadar giden Faruk, Şirin’in otele davet etmekle kalmamış ona dokunmaya yakınlaşmaya çalışsa da Şirin buna izin vermemiştir. Çünkü halası Safure Hanım’a vermiş olduğu söz yani evlenmeden yabancı bir erkekle birlikte olmaması ve adının çıkmaması için ne gerekiyorsa yapacak olmasını asla unutmamaktadır. İstanbul’ a geldiğinde benzer bir teklifi yineleyen Faruk, karşılığında ret cevabı alınca Şirin’i hesaplı kitaplı hareket etmekle suçlamıştır:

“Sabır nedir bilmiyor, kabul edemeyeceğim tekliflerini yineliyor, arka sokaklardaki bekâr evine çağırıyor, bununla beni nasıl aşağıladığını anlamak istemiyor. Yelda’ yı bahane olarak öne sürüyor şimdi, ona tahammül edebilmek için yanında bulmak istiyor beni güya, ama Fas’ta da benzeri bir teklifte bulunmuştu” (ŞD, 2018: 421).

“Sınıra Yakın” adlı romanda yolcular arasında bulunan yedi yaşlarındaki bir kız çocuğu çalan müzikle birlikte koridorda dansöz gibi oynamaktadır. Diğer yolcular bu duruma ses çıkarmazken çarşafli kadın, kızın bu şekilde dans etmesini uygun bulmamaktadır:

“Küçük bir kızdan dansöz mü olurmuş, dedi çarşafli kadın. Biz İranlıyız, İslam’ın mesajıyla şereflenmişiz yüzyıllarca. Bizim kadınlarımız Fatıma Anamız gibi iffetli, Hatice Anamız gibi cömert, Zeynep Anamız gibi de metin olmalı. Bu kız alt tarafı ilkokul çağında. Uymuyor bize böyle otobüste, el âlemin içinde dans eğlence; yok, asla yakıştırmıyorum” (SY, 2012: 61).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Meral’in arkadaşı yirmi iki yıldır Evrim adıyla yaşarken artık ismini Ayşe olarak değiştirdiğini bir yemek sırasında arkadaşlarıyla paylaşmıştır. Bu ismi seçmesinin nedenlerini ise şu şekilde sıralamaktadır:

“Bir kere ilk Müslümanlardan biri Ayşe, ikincisi açık yürekliliği ve nesneliliğiyle bizler için hala bir bilgi kaynağı, üçüncüsü cesur ve dirençli, dördüncüsü, namusuna kara çalmaya yönelik iftiradan ayetlerle aklanmış bir kadın” (SDB, 2016: 27).

Dindar bir insan olmayan Fikret, Betül ile nişanlandıktan sonra onu ayetlerle, hadislerle kontrol altında tutmayı amaçlamıştır. Kıyılan dini nikâhın ardından Betül’ün fakülteye gitmesine karşı çıkmıştır. Sadece Betül’e değil annesi ve kız kardeşleri dışında kalan tüm kadınlara şüpheyle yaklaşan Fikret kadınlara yönelik zihninde olumsuz düşünceler barındırmaktadır:

“... Güzel sözlerle her an baştan çıkabilecek kadar zayıf ve iradesiz, cazip tekliflere kanarak kolayca sokağa düşecek kadar saf ve akılsız, aynı zamanda da erkekleri pusuya düşürmek için cinsel çekiciliklerini kullanan şeytani mahlûklar olarak lanetliyordu” (SDB, 2016: 102).

“Sokaklardaki başı açık kadınları cariye olarak görmeye hazır adamları ne cimbriz değmemiş yüzler ikna ederdi, ne de kara çarşafa girmek” (SDB, 2016: 106).

Köy hayatını sevmeyen Köpük, genç kızken kısmeti kapanmasın diye iyi derecede görmemesine rağmen gözlük takmamış ve sevmediği köy kendisine daha bir bulanık daha bir karanlık gelmeye başlamış. Bu durum ise başka olumsuz durumlara sebep olmuş:

“Bu bulanık atmosferde güç bela ayakta kalmaya çalışırken, kendisini adım adım takip eden, sabah akşam yattığı odanın penceresinin önünde vakit geçiren köyün işsiz güçsüz gençlerinden biriyle adımın çıkması, o gençle birlikte köyü bırakarak kaçmasına yol açmış” (SDB, 2016: 160).

Betül'ü bulmak için evin kapısına dayanıp bütün bahçeyi talan eden Fikret, Meral ve arkadaşlarının kaldıkları mahallede huzursuz olmalarına neden olmuştur. Betül'e torununun iyi bir kısmet olduğunu düşünen Gümüş teyze, Betül'ün evlenmiş olmasını aynı evde yaşamamalarına rağmen bir kusur olarak görmektedir:

“Bir kızın namusuna da leke çalındı mı kolay paklanmaz” (SDB, 2016: 190).

“Yoldan çıkmıştı, kolay ayartılıyordu, aslında ruhu fahişeydi. Ruhu fahişe olamaz kimsenin, dedi Meral, bütün ruhlar aynı ölçüde temiz yaratılmışlardır. Öyle değil, kızım diye diretti Gümüş teyze. Bazı ruhlar fahişeliğe yatkındır, bazı ruhları ise öldürsen kötü yola düşüremezsın.” (SDB, 2016: 190).

Bir gece Piltan teyze ile damadı Meral'lerin kapısını çalmış ve onların bu evde kalabilmeleri için onlara çeşitli şartlar sunmuştur. Bunlardan biri vaaz yapılan yerlere baskın yapılmaması diğeri ise Betül için kapılarına dayanan Fikret ile ilgilidir:

“... Ama o ev sahibeleri olarak, hepsinin de namusuna kefil olduğunu söylüyordu, bu konuda kendisine söz söyleme gafletinde bulunanlara” (SDB, 2016: 249).

Meral, yaptığı resimleri ajansa teslim ettikten sonra önceden kaldıkları gecekondunun olduğu mahalleye gitmiştir. Gecekondunun yan bahçesine baktığında rahmetli Köpük'ün evini görmüş ve Maide onu çaya davet etmiştir. Meral'in geldiğini Huri teyzeye haber vermeye giden Aykız'ın arkasından Maide söylenmeye başlamıştır:

“Neler çektiğimi bir ben bilirim, inatçı, asi bu kız, başını alıp gidiyor, böyle başını alıp gide gide kerhaneye düşecek. Böyle konuşma, dedi Gümüş teyze, kulağına giderse aklına da düzer” (SDB, 2016: 380).

“Borçlu Bırakan Şehir” adlı hikâyede Fazıla, üvey babasının hareketlerinden ve sözlerinden rahatsız olmaktadır ancak annesini de üvey babasıyla bırakıp Türkiye'ye dönmek istememektedir. Bu nedenle özellikle ev içerisinde kılık kıyafetine dikkat ederek dolaşmaktadır:

“Üvey babam müstekreh adamın teki. Kaç kez onu güzel bulduğunu söyledi, tabii kendine has manidar kelimeleri ve yüz ifadeleriyle... Adam bulunduğu odaya çat kapı girip çıktığı için de her zaman giyimine kuşamına dikkat ediyor evde. Bu yüzden de kaşlarına cımbız dokundurtmuyor, hatta başörtüsünü evde bile çıkartmamaya çalışıyor” (AİU, 2016: 25).

“Bal Festivali” adlı hikâyede Zehra yıllar sonra eşinden boşanmış bir şekilde memleketine gitmektedir. Otobüs yazıhanesine geldiğinde babasının eski öğrencilerinden olan Şerif, ona yardımcı olmuş yolculuk süresince de bir ihtiyacı olup olmadığı konusunda hal hatır sormuştur. Ancak Zehra boşanmış olduğu için bu ilgiden rahatsız olmuştur çünkü bu durumla ilk defa karşılaşmamıştır:

Şerif'in ilgisinden de sıkılmıştı. Aslında her ilgi, her ısrarlı bakış sıkıntı veriyordu içine. Hastanedeki dâhiliyeciyi Seyfi Bey'i hatırladı. Son günlerde bakışlarından, ilgisinden rahatsız olmaya başlamıştı. Karısıyla aralarının iyi olmadığı hastanede söyleniyordu zaten. İzine çıkmayı bu yüzden de istemişti. Dul bir kadın bir ikinci kadın alternatifi sayıldığını çoktan öğrenmişti. Şerif'e karşı da daha mesafeli davranmayı düşündü (SBG, 2017: 46).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Lütfiye ile evlenen Hüseyin, Lütfiye'nin kızı Tayyibe'yi de alarak köye gelmiştir. Ancak Tayyibe, İstanbul'da doğup büyümüş İstanbul kültürüne sahip olduğu için köydeki yaşantı şekli diğer insanlar tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bir süre sonra Aziz, Tayyibe'yi istemek üzere konağa elçi gönderse de teklifleri reddetmiştir. Aziz'in kötü bir karaktere sahip olması Hüseyin'i korkutmaya başlamış, Hüseyin Tayyibe'ye zarar gelmesinden endişe duymaya başlamıştır:

“Bu serseri bize dirlik vermeyecek, biz bu yükü taşıyamayız, kızın adını çıkaracak, hazmedemeyiz bunu, böyle birine kız vermek de olacak şey değil” (ŞVG, 2021: 107).

Havaların ısınmasıyla Maide bibinin kızları ve Nimetler değirmen tarafına pikniğe gitmiştir. Yürümeye devam ettiklerinde karşılıklarına çıkan çaya girip eğlenmek isterken yaklaşan sesler sonrasında paniğe kapılmışlardır. Suyu çevirmeye gelen Alevi köylerinden erkekler ise onların uyarıları karşısında başlarını bile kaldırmadan geçip gitmişlerdir:

Başımıza geçirdiğimiz eteklerin kıyısından köşesinden izledik sonra: Adamlar ellerinde kazma ve kürekle bize hiç bakmadan uzaklaştılar. Hiç bakmadılar, hayır, yerdeydi başları geçerken. İssiz sayılırdı etraf, her türlü kötülüğü yapabilir, en azından saçma sapan hareketlerimize bakıp gülebillerdi, ama görmezden gelerek geçip gittiler. “Yalanı yok, namuslu olur bunlar,” dedi Fahriye. “Köyümüzün etrafı köyleriyle çevrili, inek otlatırken o bayır senin bu bayır benim dolaşır kızlar ama bir kötülükle karşılaştıklarını bilmeyiz (ŞVG, 2021: 209).

Erguvan, üzerinden birkaç yıl geçmesine rağmen Latif'i unutmamıştır ve Sahure ile konuşup Latif'i evliliğe ikna etmesi için Cevriye'den yardım istemektedir. Çünkü Latif, seneler önce Erguvan ile görüşmüş, köy yerinde herkes ikisinin evleneceğini düşünürken Latif onu yüz üstü bırakıp başkasıyla evlenmiştir. Şimdi de Latif'in eşi hastadır ve Erguvan adını çıkarmasına rağmen Latif ile evlenmeye razıdır:

“Gelmişiz belli bir yaşa, ayrı durmamız için ne sebep var? Hem de hasta, muhtaç, sürünüyor, bu afrası tafrası kime? Adımı çıkardı kör olası, koydu bir kenara” (ŞVG, 2021: 246).

Kız çocuklarını, İstanbul şartlarında düzgün bir şekilde yetiştiremeyeceğini düşünen Tahir Bey, ailesini de alarak baba ocağına geri dönmüştür. Kızlarının en küçüğü olan Fitnat, diğer kızlarından daha farklı bir yapıya sahiptir. Büyük şehirde özellikle Fitnat'ın başına kötü işler geleceğinden çekinen aile köye geldiklerinde de çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Köyde yaşamak istemeyen Fitnat, bulduğu bir fırsatta yollara düşmekte babası ve Halet eniştesi bulup geri getirmektedir. Ortadan kaybolduğu bir gün kızların halası, Nimet'i Fitnat konusunda uyarmıştır:

“Bu Fitnat'ı kolla biraz kızım, öyle delifişek gibi gezmesin ortalıkta, Fahriye'yi de fişteklüyor, başa çıkamaz oldum. Biraz sahip çıkın, burası köy yeri, biri bir laf edince ağrıma gidiyor” (ŞVG, 2021: 388)

“Ne bileyim, eşekçi Hayri'nin bir oğlu var, Genççağa, o geberikle gizli saklı konuşuyormuş. Burası İstanbul değil ki köylük yer, adı çıkar, Genççağa kim ki tenezzül ediyor? Atın yukarı odaya, kilitleyin kapısını, akli başına gelinceye kadar kalsın orada” (ŞVG, 2021: 389).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında iffetli olma değeri genellikle kadınlar üzerinden verilmekle birlikte bu değere erkeklerin de sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Eserlerde iffetli olma değeri toplum tarafından kadınların giyim kuşam ve fiziki görünümüleriyle özdeşleştirilmiştir.

5.1.2.12. İnanç Değeri ile İlgili Bilgi ve Yorumlar

İnsan hayatının her anında yer alıp insanlar arası ilişkilere yön verme özelliğine sahip olan din kavramı içerisinde birçok toplumsal değeri de barındırmaktadır. Bir yaratıcı tarafından yaratıldığına inanan insanoğlu mensup olduğu dinin değerlerinin bilincindedir ve attığı her adımın sorumluluğu taşımaktadır. Dünya hayatını dürüstlük, sevgi, adalet, saygı, iffet gibi değerlere önem vererek yaşarken dinin gerektirdiği kurallara da uygun davranmaktadır. Tüm bu değerlere sahip toplumlarda olumsuzluklar yaşanmamakta huzurlu bir yaşam sürülmektedir.

“Belirli görüş ve sayıtlıların dayanaklarını inceleyip değerlendirme gereksinimi duymadan, bu görüş ve sayıtlıları, özellikle duygusal bir tutumla benimseme” (Psikoloji Sözlüğü, 2012: 670) olarak ifade edilen inanç değeri kapsamında Allah'a inanç, ölüm, tövbe, şükür, helal-haram, dini konulara duyulan hassasiyet gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır.

Tablo 16. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan inanç değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	25-50-54-110
2.	Halama Benzediğim İçin	72
3.	Kızım Olsan Bilirdin	23-56-64-119
4.	Kusursuz Piknik	138-170
5.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	20-52-120-145
6.	Duvarsız Odalar	86-106-157-164/165
7.	Azize'nin Son Günü	17-23-25-62
8.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	72-116-189-228-258-286/287
9.	Şirin'in Düğünü	48-72-108-113-147-200-204/205-207-217-230-250-278/279-430-468-527-531-562
10.	Sınıra Yakın	9-53-64-85-91-106-127-141-144-212/213-244-319-471
11.	Seni Dinleyen Biri	7-14-15-45-54/55-87-112-116-241-242-322/323
12.	Ayak İzlerinde Uğultu	58-59-63-115-121-122
13.	Suya Düşen Dantel	36-66
14.	Unutulmayan	83
15.	Acı Çekmiş Yüzünde	23-103- 103/104-164-165
16.	Son Büyülü Günler	118/119
17.	Fotoğrafta Ayrı Duran	13
18.	Şair ve Gecekuşu	21-58-118-157-193-240-346-438-457-507-530/531-539-540

“Teşekkürü Hak Ettiniz Bay Yargıç” adlı bölümde insanların özellikle de kadınların başkalarının hayatlarına bakarak kendi sahip oldukları maddi ve manevi değerler için şükretmesi gerektiği vurgulanmaktadır:

“Gerçekten şanslı olduğunu, talihine şükretmesi gerektiğini düşünmek istiyor. Kocasının rahata düşkünlüğü ve iş hayatındaki başarısı itibariyle ona sundukları için... Başka kadınlar gibi geçim derdi çekmediği için.” (ÜİÇ, 2020: 25)

Adı bilinmeyen kadın kahraman çocukluk ve genç kızlık dönemlerini anımsarken o dönemlerde okuduğu kitaplar sayesinde çok fazla hayal kurduğunu ifade etmektedir. Kendisinin aksine tevekkül inancının da etkisiyle annesinin hayalleri hakkında şu şekilde görüş bildirmektedir:

“Annemin ise kasabaya özdeş, tevekkülle mi yoksa çaresizlikle mi ilgili olduğunu çözemediğim bir şekilde sınırlıydı hayalleri” (ÜİÇ, 2020: 38)

Çok küçük yaşlarda annesini kaybeden adı bilinmeyen kadın kahraman, annesinden bahsederken annesinin inancı gereği namaz kıldığını, dua ettiği belirtmektedir:

“Ben annemi namaz kılarken hatırlıyorum. O namaz kılarken seccadesinin yanında oturdum. Üç dört yaşlarında olmalıydım. Dua ederken ışıklanırdı yüzü sanki avuçları da” (ÜİÇ, 2020: 50).

İnsan hayatında, dönem dönem onları diğer insanlardan daha fazla etkileyen, onların davranışlarını yönlendiren kimseler bulunmaktadır. Adı bilinmeyen kadın kahraman, öyküde Kur’an-ı Kerim’i bilmediği halde ona olan bağlılığını ifade ederken düzensiz de olsa lise dönemlerinde öğretmenin teşvikiyle namaz kıldığını belirtmektedir:

“Hiç okumadığım Kur’an hep okumayı düşündüğüm ve hep her şeyin üstünde tuttuğum gizli gücümdü benim. Lisedeyken cana yakın din dersi öğretmenim Meral Hanım’ın teşvikiyle namaz kılmaya çalıştığım olmuştu. Ama nedense sürekli namaz kılmak için Kur’an öğrenmek için hep ileri bir tarih belirlerdim içten içe” (ÜİÇ, 2020: 54).

“Fesleğen Sokağı’nın Ölümü” adlı öyküde Nuran ile evlenmek isteyen Edebiyat fakültesi öğrencisi Nuran’ın evlilikle ilgili soruları karşısında şu cevapları vermiştir:

“Ben Müslüman’ım ve İslam’ı yaşamak istiyorum, başka şeylerin hiç mi hiç önemi yok, senin için de öyle olmalı, diyormuş” (ÜİÇ, 2020: 110).

“Kara Bayram” adlı hikâyede Ferhat’ın tıbbiyeden mezun olduğu sıralarda vefat etmesi başta annesi olmak üzere tüm aileyi yasa boğmuştur. Bu yas seneler boyunca devam etmiş ve Ferhat’ın annesi üzerinden kara giysilerini uzun yıllar boyunca çıkarmamıştır:

“Ölünceye kadar yas tutulamazdı. Kaldı ki haince bir pusuya düşürülme gibi bir sebebi yoktu Ferhat’ın ölümünün. Takdir-i İlahi” (HBİ, 2019: 72).

“Kızım Olsan Bilirdin” adlı eserin “Abur Cubur Yolculuğu” bölümünde Zehra’nın Alzheimer hastası olan dedesi ile annesi aynı evde yaşamaktadır. Dede unutkanlıkla birlikte sürekli namazını kılıp kılmadığını kızına sormakta ve her seferinde kıldık cevabı almaktadır:

“Yemek yedik namaz kıldık. Ben Tebarake’ yi okudum mı? Okudum” (KOB, 2017: 23).

Seferberlik döneminde köyde Âdem’in harmanı denilen yerde Ermeni bir bebek bulunmuş ve harman sahipleri bu bebeği evlat edinip adını İdris koymuşlar. İdris, harman sahipleri tarafından İslami kurallar çerçevesinde yetiştirilerek hayatını o şekilde devam ettirmiştir:

“Ermeni bebek büyüdü, beş vakit namazında bir Müslüman olarak aileye kol kanat gerdi. Herkesten daha takvalı, herkesten daha dikkatli namazına abdestine derlerdi” (KOB, 2017: 56).

Planlanan piknik öncesi aile bireylerinin hepsi eşyalarla dışarıda Mukaddes’i beklemektedirken Zehra’nın babası Falih Bey çevresinde olup bitenlerle ilgilenmemekte kendi zamanına göre yaşamaktaydı:

“Babası evde kaza namazı kılıyordu, bahçeye gitselerdi orada da bir fırsatını bulup her gün için planladığı işte şu kadar günlük kaza namazının bir kısmını kılmaya çalışırdı” (KOB, 2017: 64).

Sıdika Hanım, her sabah uyandığında yanında gördüğü eşini bir gece kalp krizi sonucu kaybetmiştir. Onun yokluğu da eklenince hastalığı son evrelere ulaşmıştır. Eşinin ölümünün bir türlü kabullenemeyen Sıdika Hanım, yaşadıkları evin her yerinde eşinden izlere rastlamaktadır:

“Oraları, oraları yaptı da gitti, buraları buraları yaptı etti doldurdu her şeyi dolaplara... Takdir-i İlahi anneciğim, dedim portatif sandalyeyi kaldırırken. Ondan gelene razı olmalıyız. Bu dünya böyle işte, hepimiz bir bir gideceğiz” (KOB, 2017: 119).

“Sedef’e Benzemek” adlı hikâyede Bilgehan tuttuğu takımın fanatik bir taraftarıdır. Takımının maçı olduğunda duş aldıktan sonra formasını giymekte ve televizyon karşısına geçip hep aynı koltuğa oturmaktadır. Takımının galip gelmesi için Allah’a dualar etmektedir:

“Dualar eder, ezberinde yoktur da duvardaki tabloda Ayetü’l-Kürsi okur, babaannemden dua etmesini ister” (KP, 2017: 138).

İnsanlar, günlük hayatta bazen olumsuz durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bazen yaşadıklarından ders çıkarıp kaybettiklerini düşünmek yerine sahip olduklarına şükretmeyi öğrenmek gerekmektedir:

“Bu arada bir trafik kazası geçirdik. Sol bacağымda bir platin var şimdi. Buna şükrediyorum, araba hurdaya dönmüştü neredeyse” (KP, 2017: 170).

“Üç Kuzen” adlı hikâyede kuzenlerin rahat bir yürüyüş için sabahın erken saatlerinde kalkmaları hayatlarına başka değişiklikleri de getirmiştir:

“Sabah namazına başladım böylece. Eskiden asla uyanamazdım, yani uyansam bile ki uyanıyordum da, cami iki adım ötemizde ya, yine de yataktan kalkmak öyle zor geliyordu ki” (AVDYŞ, 2018: 20).

“Babam O Yağmurlu Günü Hiç Unutmuyor” adlı hikâyede mimarlık bölümünde öğrenim gören adı bilinmeyen kahraman ne yaparsa yapsın bir türlü hocasına

çizimlerini beğendirememektedir. Ancak asla pes etmez, günlerce gecelerce uykusuz kalmaktadır. Okuduğu sureler sayesinde ayakta kalabildiğini ifade etmektedir:

“Çok seviyorum, çok seviyorum Şems Suresi’ni. Uykusuz gecelere Şems Suresi’ni okuyarak dayanabiliyorum anneciğim. Ant olsun güneşe ve aydınlığına; ışığını ondan alıp yansıttığı zaman aya; ant olsun onu parlattığı zaman gündüze ve örttüğü zaman geceye” (AVDYŞ, 2018: 52). İnsanoğlunun daraldığı zaman surelere, dualara yönelmesi onu manevi yönden rahatlatırken bu sure ve duaların dünya hayatını da kolaylaştırdığı da görülmektedir.

“Mahcubiyet” adlı hikâyede Müfettiş Fethi Bey ile amcaoğlu arasında toprak kavgası yaşanmaktadır. Bir gün Fethi Bey amcaoğlunun ölüm haberini alır ve ona karşı göstermiş olduğu tutum ve davranışlarını sorgulamaya başlar. Zihnini meşgul etmek için çeşitli yollara başvuran Fethi Bey günün belirli saatlerini kaza namazlarını kılmaya ayırmıştır:

Oradan odasına geçiyor, yarım saat kadar kaza namazı kılıyordu. Fethi Bey düzenli namaz kılmaya emekli olduktan sonra başladığı için karısı ikide birde kaza namazlarına ayırdığı sürenin bir saatten az olmaması gerektiğini söylüyordu. Ne var ki o, günde yalnızca iki günlük kaza namazı kılabilir ve sık sık sehiv secdeye gittiği bu namazların sonunda Allah’a kalan borçlarını tamamlayabilsin diye kendine yeterli bir süre tanıması için yakarıyordu (AVDYŞ, 2018: 120).

İnsanların ibadetlerini düzene koyabilmesi için ölüm korkusunu tatmaları veya yakınlarında birinin ölmesi etkili olmaktadır. Ölümü hisseden insanoğlu kendisini, yaşadığı hayatı sorgulamakta ve kalan ömrünü ona göre yaşamaktadır.

Selim Bey eşiyle yaşadığı tartışmalardan uzaklaşmak için kendisini bazen kitap okumaya teşvik ederken bazen de çeşitli ibadetlere yönelerek sıkıntılarını kurtulmaya çalışmaktadır:

“Umutsuzluğun hemen ardından Kur’an okumaya veriyordu kendini ve toparlanıyordu. Secdeye vardığı anlarda özlediği huzuru bulur gibi oluyordu” (AVDYŞ, 2018: 145).

“Söz Bozumu” adlı hikâyede Gülsüm, yakın bir arkadaşının ölümü üzerine dünya hayatı ve ölüm üzerine düşünürken ölümü kabul ve inkâr konusunda şunları dile getirmektedir:

“Ölüm hayatın göbeğinde olduğu halde, ölümsüzlüğün sırrına erişilmiş gibi bir inkâr bir inkâr. ‘Her nefis ölümü tadacaktır’ mealindeki hadis-i şerifin yazılı olduğu bir afişin niye göz önünde olmaması gerektiğini savunmaya çalışıyordu bir hümanist aydın” (DO, 2017: 86).

Hatice, aralarında yaş farklı çok fazla olan annesine fiziksel olarak benzemek istememektedir. Annesi gibi kırışık bir yüze sahip olmaktan, yaşlanmaktan ve sonunda ölmekten korkmaktadır. Okumuş olduğu bir ayette şu ifadeler yer almaktadır:

“Saffat Suresi’nin kırk sekizinci ayetinin tefsirinde okudum: Bütün dürüst ve erdemli kadınlar öldüklerinde, yaşları ve fizikleri nasıl olursa olsun genç ve güzel kadınlar olarak dirileceklermiş” (DO, 2017: 106).

“Güz Dügünü” adlı hikâyede Solmaz, dinmek bilmeyen vücut ağırları çekerken inancı gereği duaya sığınmaktadır:

“Son günlerde Amene’r-Rasulü’yü daha sık okuyordu: Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler; kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir” (DO, 2017: 157).

Mina, şiiri hayatının özü olarak görmektedir. Çocuk yaştan itibaren büyüdüğünde şair olacağını, şiir yazacağını söylemektedir. Yazacak olduğu şiirlerin konusunu da inancı belirleyecektir. Mina, “Duvardaki Lekeler” adlı hikâyede kendisi ve şiir anlayışı ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Allah’ın bulutların üzerinde bir yerde olduğunu anlattığım bir şiir bile yazmıştım. Bulutlarla birlikte bana yaklaşan bir Allah... Her yerde hazır ve nazır bir Allah inancım o yıllarda güçlenmiş olmalı. Dört yaşındaydım ve şöyle düşünürdüm; rüzgâr görünmüyor ama var, Allah görünmüyor ama o da var” (DO, 2017: 164/165).

“Benim yanıma her şey ile gelin affederim. Fakat kul hakkıyla gelmeyin, onu ben değil kulum affeder” diyen Allah kul hakkının önemini açık bir şekilde belirtmektedir. “Azize’nin Son Günü” adlı hikâyede Azize’nin annesi, ona ne olursa olsun kul hakkı yememesi gerektiğini, her zaman mazlumun yanında olması gerektiğini, kendinden çok başkalarını düşünmesini öğütlemektedir:

Mesela annesinin gölgesi hala ‘Kimsenin hakkı kalmamalı üzerinde’ diye yanı başında duruyor. Başkalarını düşünmeyen en büyük zararı kendine dokunur, diye uyarıyor. Kul hakkını çok önemserdi annesi, kimseye bir kapık borçlu kalsınlar istemezdi. Kimsenin hakkını yemeyeceksin, sövmeyeceksin Allah’ın mazlum kullarını. Ezilenin, mağdur edilenin hakkını arayacaksın (ASG, 2018: 17).

Azize, babasının savaştan bir ayağı donmuş şekilde döndüğünü ve geri kalan hayatını tek ayakla tamamladığını hatırlamaktadır. Babasının bu dönemde dine yöneldiğini, kendisinin de içinde bulunduğu siyasi parti sebebiyle dini konularda konuşmamayı tercih ettiğini görmekteyiz:

“... Namaz kılar, teşbih çeker, Kur’an okurdu. Bu yüzden de namaz ve Kur’an gibi kelimeler, Azize’ye ileriki yıllarda konuşulması tehlikeli gizli ve gizemli

dünyaların varlığı yanı sıra, karanlık, kapalı ve kilitli odaları çağrıştırmaya devam etmişti” (ASG, 2018: 23).

Azize'nin kız kardeşi Dilşat, halasının evlatlığı ile evlendirilmiştir. Dilşat, ailede herkes tarafından temiz, titiz, hamarat olarak bilinmesinin yanı sıra dini konulara düşkünlüğü ile de ön plana çıkmaktadır:

“Dindardır da, yemek yaparken bile dua okuma huyundan vazgeçmemiştir. Doğumlarda, ölümlerde yerine getirilmesi gerekli dini vecibeleri, Azize'nin isteksizliği nedeniyle annesi Dilşat'a öğretmiştir” (ASG, 2018: 25).

Müslüman olmayan insanlar İslamiyet'e yönelirken çevresindeki örnek Müslümanlar ve okuduğu ya da öğrendiği sahabelerin hayatları onlar üzerinde derin izler bırakmaktadır. Bazen karşılaşılan doğru insan, kişinin hayatını bir anda bambaşka boyutlara ulaştırmaktadır. “Şamil ile Patimat” adlı hikâyede de sonradan Müslüman olmuş Amerikalı Musab'ın hayatından kesitler sunulmaktadır:

Sahabe Mus'ab bin Umeyr'in hayatını öğrenince çok etkilendiği için bu adı almıştı. Kızıla çalan sakalı göğsüne kadar iniyordu. Bosna'da savaşmıştı. Sokak serserisiymiş, bir kavgaya karıştığı için hapisaneye düşmüş. Hayatı hapisanede değişmiş işte. Orada siyah derili Müslümanlarla tanışmış ve onların anlattıklarıyla Müslümanlığı seçmişti. Hapiste Arapçayı, Kur'an okumayı öğrenmişti (ASG, 2018: 62).

İnsanlar, yakalandıkları kötü hastalıklar yüzünden çok acı çektiklerinde onlar için ölümün hayırlı olduğu düşünülmektedir. Mahbube hala da kimilerine göre kuması yüzünden kimilerine göre ise sürekli kullandığı limontuzu yüzünden kötü hastalığa yakalanmıştır. Onun ölümünün ardından herkes hayatına kaldıkları yerden devam etmektedir. Aslı'nın dedesine göre hesap gününde Mahbube'ye acı çektirenler bir bir hesap verecektir. Aslı, Mahbube halanın öldükten sonra kabirde neler yaşadığını, kendisine dua edenleri duyup duymadığını merak etmektedir. Dedesi ise onun sorularına dair cevaplar vermektedir:

Kabir azabının melekleri insan şeklinde görünürler kızım, diyordu dedesi, yüzleri ziyadesiyle karadır ve dişleri yeri yaracak gibi uzundur... Sözleri gök gürültüsü, gözleri şimşek çakar gibidir... Ölünün burnundan göğsüne girerler... Bunlar ona şiddetle sorarlar. Rabbin kimdir, dinin nedir, peygamberin kimdir, kıblen neresidir? Allahü azimüşşan kimi muvaffak eder ve kavli sabitte karar ettirirse, o der ki, sizi bana kim müvekkil kıldı ve bana kim gönderdi ise, Rabbim O'dur. Benim Rabbim Allah, peygamberim Muhammed Aleyhisselam, dinim din-i İslam'dır (BUMY, 2016: 72).

Yatılı okuldaki en zor günlerinden birini geçiren Aslı, yatağına yattığında şu anda annesine ne kadar çok ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. Üst ranzadaki kızlar

birbirlerine cinlerle ilgili masallar anlatmaktadır. Artan rüzgârla korkuları artan Aslı, dua etmeye başlamaktadır:

Üç kulhuvallahu bir Elham yeter diyordu Alaaddin Bey, cinlere ve bütün manasız korkulara karşı üç kulhuvallahu bir Elham. Sahi, dua etmeliyim; Allahım, matematik imtihanım iyi geçsin. Melekler, melekler; aydınlık kapılar açın bana. Sağ kanadımdaki meleğim, benimle ilgili bütün yazıları sen yaz, sol kanadımdaki meleğim, seni de seviyorum ama sana yazacak bir şey kalmamasın (BUMY, 2016: 116).

İnsanların belli bir yaşa geldiğinde dini kavramları sorgulamaları onların doğruyu bulmaları noktasında önem arz etmektedir. Bu sorgulamaların biri de Allah'ın varlığına yönelik yapılan sorgulamalardır. Pembe, çocukların açlık çekmelerine, insanların yaptıkları kötülüklerin karşılıksız kalmasına Allah'ın varsa neden engel olmadığını ve gözüyle Allah'ı görmediği için Allah'ın olmadığını ileri sürmektedir. Aslı, Monte Kristo'dan Pembe'ye bahsetmeye başlamış ancak Aslı devam etmesini istememiştir:

“Monte Kristo'yu çok seviyorum, biliyor musun, dedi, on dört yıl haksız yere hapis yattığı halde Allah'a isyan etmedi, dua etmekten de hiç vazgeçmedi. Allah da nihayet onun zindandan kurtulmasına yardım etti” (BUMY, 2016: 189).

Halide Edip Adıvar'ın Yeni Turan adlı eserinin kadın kahramanı Kaya, Yeni Turan Partisi'nin başkanı olan Oğuz'un hayatını kurtarmak için Yeni Turan Partisi'nin en güçlü rakibi Yeni Osmanlı Partisi başkanı Hamdi Paşa ile evlenmiştir. Kaya, Adıvar tarafından İslam tarihinde örneklerine rastlandığı halde Türk tarihinde yer almayan kadın figürü olarak anlatılmaktadır:

Kıyafeti İslam'ın inançlarına uygun: Arkasında ayaklarına kadar inen bol, uzun kollu, dizlerine düşen yumuşak, kurşuni bir yün cüppe var... Örtüsünün sadeliğinden bir güç taşıyor... Bir tel saçını bile açıkta bırakmadan yüzünü bütün gücü ve yeteneğiyle gösteren bu beyaz örtüsünün çevrelediği teni beyaz, renksiz fakat güneşte açık havada dolaşmaktan altını bir zenginlik almış (BUMY, 2016: 228).

Her ailede aynı konuma sahip aile bireyleri çeşitli yönlerden karşılaştırılmaktadır. Aslı'nın ailesinde de bu karşılaştırma yenge hanım tarafından babası Şükrü Bey ile diğer damat arasında yapılmaktadır:

“Abdestsiz evden dışarı adımını atmıyor, abdesti meşkûk olabilir diye limon kolonyasından bile kaçınıyor. Şükrü Bey ise cumadan cumaya, bayramdan bayrama hatırlıyor abdesti namazı ve içmek için bahaneye bakıyor” (BUMY, 2016: 258).

Aslı, Allah'ın varlığına inanmayan Pembe'ye ateist arkadaşına ders veren Newton'dan örnekler sunmaktadır. Cemile ise, arkadaşlarına menkıbeler anlatmakta

ancak anlatılanlara arkadaşları gülerек tepki vermektedir. Arkadaşları neden menkıbelerde anlatılanların günümüzde yaşanmadığını sorgulamaktadır:

“O ulu insanların zamanında Allah’tan korkulur, kuldан utanılırmış; hem onlar bizim gibi iki rekât namaz kılmaya üşenmezlermiş. Bütün gün çalışır, alın teriyle ekmek parasını kazanır, gece de huşu içerisinde ibadet ederlermiş. Evliyaullah sade bir hayatı tercih ederek Allah katında yüce makamlar kazanmışlardır” (BUMY, 2016: 286/287).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Naman ile Kürşat birbirlerine çok yakın iki dosttur:

“Mümin, müminin aynasıdır, diye bir hadisten söz etmişti imam bir Cuma namazı hutbesinde. Naman onun aynasıydı”(ŞD,2018:48).

İbadetle, duayla geçirilen gecede görülen rüyalar insanlar üzerinde daha büyük etkiye sahiptir. Faruk, rüyasında gördüğü dedesi Seyyit Mehmet Ali Efendi’nin söylediklerinin etkisinden uzun süre çıkamamıştır. Sonraki günlerde yaşadığı her olayı, görmüş olduğu rüyaya bağlamıştır:

“Gece yatmadan önce Ayetel Kürsi okuyup uzun uzun dua etmişti” (ŞD, 2018: 72).

Kürşat’ı havaalanında Mardin’den yurt arkadaşı Fikret karşılamış ve orada bulunduğu süre zarfında Kürşat’ı görmek istediği yerlere götürmüştür. Metropolitan Müzesi’ne gidecekleri sırada namaz vaktinin geçtiğini fark etmiştir:

“... Önce namaz kılmalıydı, vakit geçiyordu. İkinci namazı kılmanın telaşına düştü; gölette abdest aldı ve hemen oracıkta çimlerin üzerinde namaz kıldı. Şaşkınlık içinde onu izledi Kürşat. Fikret her zaman dindar bir çocuktu ama onun New York’ta herkesin ortasında namaz kılabileceği hiç aklına gelmemişti” (ŞD, 2018: 110).

Fikret, Kürşat’ı Malcolm X’in adının verildiği camiye götürdüğünde uzun yıllar hissettiği eksikliği fark etmiştir:

“Arkadaşı namaz kılarken ayrık hissetti kendini, uzun yılların ardından tereddütlü bir duyguyla abdest alıp namaza durdu. Babasıyla gittiği Cumalar dışında namaz kılmamıştı yıllardır. Annesi bilse, mutlu olurdu” (ŞD, 2018: 113).

Şirin’in Safure Hanım’a anne ve babasından bir emanet olması nedeniyle her konuda bir ayrıcalığı bulunmaktaydı. Şirin’in önce can güvenliği sağlanmalı ardından Şirin en iyi şartlarda eğitim almalıydı. Bunun için tüm imkânlar kullanılabilirdi:

“... Sana harcanan paranın zekâtı ödeniyor yavrum, için ferah olsun, diyerek bir nokta koymaya çalışırdı. Yüce Allah Kur’an’da yiyeceğiniz, içecekleriniz ama israf etmeyiniz, diye buyuruyor” (ŞD, 2018: 147).

Kürşat, Brezilya'dayken annesinin durumun ağır olduğunu öğrenmiş ve ilk uçakla İstanbul'a geri dönmüştür. Mardin'e gidiş süresince annesiyle olan ilişkisi üzerine düşünmek için çokça zaman bulan Kürşat, ertelediği ne varsa pişmanlık duymaktadır. Annesinin ölümü üzerine taziyeye gelenler Kürşat'a iyi dileklerde bulunmaktadır:

“Felçliydi, hayat zor olmalıydı rahmetli için mutlaka, ama yine de anne baba kaybı zordur, Allah rahmetiyle muamele etsin” (ŞD, 2018: 200).

Taş ocağında çalışan işçiler arasında en deneyimli ve yaşlı olan İbrahim abi, zaman zaman diğer işçilere hayat dersleri vermektedir:

İbrahim abi Sedat'a, bazen Cuma namazlarına gittiğinde dinlediği vaazları hatırlatan, bu canı bağışlayan Allah'a şükürle hayatının nasıl kolaylaşacağını anlatan öğütler veriyordu. Allah'ın verdiklerine şükretmezsen, bu günlerini çok ararsın, dedi. Ekmeğini taştan çıkarmak herkesin harcı değil oğlum, müspet bakacaksın; sağlığın yerinde, ağzına attığın lokman helal, evde seni bekleyen hanım hanımcık karın, gül gibi evladın var... (ŞD, 2018: 204/205).

Şirin ile Fazilet, Mete'yi bulmak için Fas'a gittiklerinde Mete'nin bir tekke de kaldığını ve dış görünümünün tamamen değiştiğini görmüşlerdir. Mete inancı gereği bambaşka biri olarak karşılıklarına çıkmıştır:

“Upuzun bir sakalı vardı, serbestçe sarılmış bir sarık sarkıyordu başından, ak giysiler içindeydi, Peygamber sünnetine uygun olduğuna inandığı bir şekilde giyiniyordu” (ŞD, 2018: 206). Mete, kaldığı yeri Fazilet ve Şirin'e tanıtırken aynı odayı paylaştığı arkadaşı Mansur'dan da bahsetmiştir:

“Ataları Endülüs Müslümanlarındanmış Mansur'un. Ailesinin kendisinden gizlediği bu gerçeği keşfettiğinde Kelime-i Şehadet getirip adını değiştirmiş ve İslam'ı öğrenme amacıyla Fas'a gelmiş” (ŞD, 2018: 206).

Ne yaparsa yapsın Mete'yi ikna edemeyen Fazilet, ağlamaya başlamış ancak Mete hiçbir koşulda teselli etme amacıyla bile olsa Fazilet'e dokunmamıştır. Çünkü nişanlı bile olsalar aralarında dini bir nikâh yapılmamıştır:

“... Dokunmuyordu Fazilet'e, dokunamıyordu; bunun için aralarında Allah'ın razı olduğu yeni bir akit gerçekleşmeliydi dini inancına göre” (ŞD, 2018: 217).

Fas'a gelen Faruk, Şirin ile uzun uzun sohbet ettikten sonra otelde kendisi için ayırttığı odada kalmasını istemiştir. Şirin, Faruk'u ne kadar sevse de aynı otelde yan yana odalarda kalmaya kendini hazır hissetmemektedir. Bu teklifi reddeden Şirin'in aklına halası Safure Hanım'a vermiş olduğu söz gelmiştir:

“New York’a giderken onun isteği üzerine Kur’an’a el basarak ettiği yemini hatırladı: “Çok sevsem, güvensen bile, nikâh bağı olmadan bir erkekle asla yaklaşmayacağım” (ŞD, 2018: 230).

Fazilet, Mete’yi eski günlerdeki yaşantısına dönmeye ikna edememektedir. Mete’ye göre değişmesi gereken biri varsa o da kendisi değil çevresindeki diğer insanlardır:

“Geceler boyu zikrediyormuş, ne bileyim, sevgili mürşidinin yakınlarında olup İsm-i Celil’i dile getirmekten daha büyük bir nimet olamayacağını söylüyor” (ŞD, 2018: 250).

Rahatsızlandığı için hastaneye kaldırılan Safure Hanım, Şirin’in Fas’tan dönüp yanına gelmesiyle kendisini daha iyi hissetmiştir. İlerleyen günlerde hastalığı bir türlü teşhis edilemediği için durumu günden güne daha kötüye gitmektedir. Şirin, Safure Hanım’ın başından bir an olsun ayrılmamakta ve halası zaman zaman sanki vedalaşır gibi konuşmalar yapmaktaydı:

“... Nice peygamberler gelip geçmiş bu dünyadan, biz mi kalacağız, diye anlatıyordu kesik kesik konuşmasıyla. Ölüm hak, kendimi hazırladım da sayılır, ama korkularım yok değil tabii... Bu dünyadan gelip geçmiş onca kavmi içine alan bir sonsuzluk var ya, işte o sonsuzluğa karışma düşüncesi aklımı yoruyor; en iyisi Allah ül Âlim demek” (ŞD, 2018: 278/279).

Faruk’un son çıkan haberleri karşısından ne yaparsa yapsın kendini bir türlü toparlayamayan Şirin, hem yetim hem öksüz olduğunu hissedip kendisine acımakta ve Allah’a dua etmekten başka çıkış yolu bulamamaktadır:

“Halasından öğrendiklerine kendi cümlelerini de katarak dua etmeye başladı: Bu bir yanlış anlama olsun Allah’ım ve eğer okuduğum haberlerde doğruluk payı varsa, sen bana dayanacak güç ver ne olur” (ŞD, 2018: 430).

“... Mekke tarafı olduğunu tahmin ettiği yöne diz çöktü, avuçlarını göğe doğru açarak yakarmaya başladı. Yaradani onu, ondan daha iyi tanımıyor muydu, biliyor olmalıydı çektiği üzüntüyü” (ŞD, 2018: 430).

Halasının ölümünden sonra Şirin, Esmâ ile daha fazla zaman geçirmekte içinden çıkamayacağı durumlarda Esmâ’nın tavsiyelerine göre hareket etmekteydi. Ne kadar yoğun bir yaşam tarzına sahip olsalar da Esmâ namazını her koşulda kılmaya özen göstermektedir:

“... Esmâ vakit geçmek üzere olduğu için namaz kılacağı bir mekân aradı. Bir cami varmış yakında, tarif ettiler, ancak vaktin geçeceği endişesiyle gitmek istemedi.

Köşede bir yere gazete serdi, üzerine de çantasından çıkarttığı seccadeyi yayıp kıldı namazını” (ŞD, 2018: 468).

Faruk ile birlikte Konya’ya giden Şirin, kendisini büyük bir ailenin içerisinde mutlu hissetmektedir. Faruk ailesinden herkesin bir arada olduğu bir gece onlara hayallerinden bahsetmiştir:

Bir de umre hayali vardı. Annesi ve Cemile ablasını da alarak umreye gidemezler miydi bahara doğru? Çok iyi olur, hazır mıyım bilmiyorum, ama vakit var nasılsa, dedi Şirin, tereddütlü bir hevesle. Akşam yemeği sofrasında da dile getirdi umre planını Faruk ve tezahüratla karşılandı. Gülnaz Hanımda katıldı plana. Doğru, daha önce hacca ve umreye gitmişti iki kız kardeş birlikte, fakat insanın aklı kalıyordu oralarda, bir giden bir daha gitmek istiyordu (ŞD, 2018: 527).

Faruk ile Şirin, Konya’dayken Saadet ablanın küçük oğlu Şirin’i Faruk’un, dedesinin adına yaptırdığı kültür merkezine götürmek istemiş ve birlikte yürüyerek yola çıktıklarında öğle namazının yaklaştığını fark etmiştir, Şirin:

Kültür merkezine vardıklarında çocuktan ayrılarak merkezin yanı başındaki küçük camiye yöneldi. Kadınlar için yapılmış şadırvan kısmında abdest aldıktan sonra fularını türban gibi doladı başına ve namaza durdu. Tecrübesizliği nedeniyle ağırdı hareketleri, ama heyecan içindeydi. Surelerde her kelimeyi yavaşça, anlamaya çalışarak okudu. Selamdan sonra da duasını kısa tutmadı (ŞD, 2018: 531).

Faruk ile evleneli birkaç ay olmasına rağmen aralarında çıkan tartışmalar Şirin’i çok fazla üzmekteydi. Şirin’in aklına halası Safure Hanım gelmiş, o gün hayatta olsa tartışmaları büyütmemesi gerektiğini söylerdi diye düşündü:

“Yine halasının daraldığında söylediği ayet geldi aklına: “Hasbin Allah ve ni’mel vekil ve ni’mel Mevla ve ni’men nasir.” (ŞD, 2018: 562).

İnsanların yakın çevresinden birinin ölümü kişiler üzerinde derin izler bırakmakta ve o kişiler gelen ölüm sonucu kendi hayatlarını sorgulamakta, gözden geçirmektedirler. “Sınıra Yakın” adlı romanda Efsane ablasıyla sohbet ederken kendince bazı kararlar almasında annesinin ölümünün etkisi olduğunu vurgulamaktadır:

“Namazlarımı daha düzgün kılacağım, gıybet konusunda hassasiyet göstereceğim, muhtaçlara karşı daha cömert ve anlayışlı olacağım” (SY, 2012: 9).

Kimyasal silah gazisi olarak hayatını öksürüklerle devam ettirmeye çalışan Selman, hastalığı nedeniyle her şeye çabuk sinirlenen biri haline gelmiştir. Efsane, Selman’ın olumsuz hareketleri kendisini ondan uzaklaştırmak amacıyla yaptığını düşünmektedir. Geleceğe dair herhangi bir umudu olmayan Selman, Efsane’ye göre zayıf bir imana sahiptir:

“Bense kendini bu kadar ölüm düşüncesine kaptırmasını imanının zayıflığına yoruyordum” (SY, 2012: 53). Efsane, Selman hakkında düşündüklerini ifade edince Selman ona hak vermiş, namazlarını ihmal etmemesi gerektiğinin de farkına varmıştır.

Efsane'nin en hassas olduğu konulardan biri insanların hayatlarını devam ettirirken aynı zamanda şehitler ve gazileri unutmamalarıdır. Çünkü bugün hayatını kolay bir şekilde yaşayan insanlar için feda edilmiş canlar bulunmaktadır. Efsane arkadaşlarıyla birlikte bir şehit veya gazi yakını ziyaretten döndüğünde gözyaşlarına hâkim olamamaktadır:

Odama kapandığımda Kumeyl Duası okur, yetinemez bir kez daha okurdum. Rabbim, bana var olma şerefini bahşeden Halik'im, gücümü artır ki mutsuz kullarına daha çok yardımım dokunabilsin, derdim. Ne cennet hayali için ne de cehennem korkusu hatırına münacatta bulunuyordum, tıpkı Hazreti Ali'nin dostu Kumeyl'e bellettiği, pek çok gece bir başıma, kimi perşembe geceleri de ilkokul yıllarımdan beri arkadaşlık ettiğim Zehra'nın evinde cemaate katılarak okuduğum uzun duada dile geldiği gibi sadece Allah'ın dostluğunu istiyor, bu yolda ne yapmam gerekiyorsa bilmek için onun yardımına sığınyordum (SY, 2012: 64).

Efsane, annesinin ölümü sonrası yaşadıklarını tekrar hatırlamaktadır. Annesinin cenazesini almak için bekledikleri salonun kalabalığından, cenazenin defnedilmesi sırasında insanın sevdiği birini, annesini, kalabalık bir cemaate nasıl terk edebildiğini düşünmektedir:

“Allah'tan geldik yine O'na döneceğiz diye düşünmesem nasıl dayanırdım bilmiyorum” (SY, 2012: 85).

Efsane, İran'da yaz mevsiminin yaklaşmasıyla birlikte artan asayiş denetimleri sonucu kadınların giydikleri pardösülerin boylarının uzadığını ve mat renklerin tercih edildiğini belirtmektedir. Kendi giyim tarzı nedeniyle hiçbir zaman asayiş memurları tarafından bir uyarıya maruz kalmadığını belirten Efsane, arkadaşı Roksana ile meydandan geçerken asayiş memurlarının yanlarına gelip arkadaşı Roksana'yı uyardıkları günü hatırlamaktadır:

“Sevgili kardeşim, niçin tesettürüne dikkat etmiyorsun, biliyorsun ki bir genç kız tesettürüyle yücelir, yaklaşır Allah'a. Kur'an-ı Kerim'de ayetler var bu konuda, hiç duymamış olamazsın” (SY, 2012: 91).

Bir mola sırasında Efsane ve diğer yolcular kendi hayatlarından bahsederken Sürmeli Hanım iki ayda bir otobüs yolculuğu yaptığını, uçakla yolculuğu tercih ettiğinde maddi olarak bir kar elde edemediğini belirtirken şu ifadelerle konuşmasına devam etmektedir:

“Verilmiş bir vade var, onu dolduruyoruz. Atacağımız adımın, alacağımız nefesin bir hesabı var. Duayla ayakta duruyor âlem, hep dua ediyorum Rabbime, imandan Kur’an’dan ayırmasın” (SY, 2012: 106).

Efsane’nin yakın arkadaşı Zehra, kendilerinin imanlarını şüpheyeye sokabilecek zevklerden uzak durmaları gerektiğini, her filmi izlemeyip her kitabı da okumamaları gerektiğini söylemektedir. Zehra’dan öğrendiklerini hayatına uygulamaya çalışan Efsane, eve geldiğinde herkesi dini konularda uyarmaktadır:

Eve gelip de babamı tavla oynarken gördüğümde, hadisler okuyarak dolaşıyordum etrafında... Şehla ise namaz kılmadığını fark ettiğimde, işin gücün çokluğunu öne sürse de bir yığın laf işitiyordu benden. Diyelim ki vitrinin aynasını parlatmaya uğraşmak yerine namaz kılabilirdi pekâlâ... Gıybet bir şekilde karışıyordu bütün sohbetlere ve ben kalabalık davetlerde olsun, yakın akrabalarımızın ziyaretlerinde olsun sohbete az çok gıybet bulaştığı için kınamalarımı sesli olarak değilse de yüz ifademle bildirerek ayrılıyordum odadan (SY, 2012: 127).

Tosya’da bir dinlenme tesisinde mola veren otobüsten inen yolculardan bazıları sigara içerken bazıları ise bir şeyler yiyip içmektedir. Efsane ise daha önceden annesiyle yaptığı bir yolculuğu anımsarken kendisine ikram edilen Mina’nın sevdiği elmaları geri çevirmiştir:

“Şimdi mescide gidiyorum, akşam namazının vakti geçmesin” (SY, 2012: 141). Efsane’nin bu cümlesini duyan tarihçi genç bir kızın namaz konusunda bu kadar hassas olmasına mutlu olmuştur.

Verilen molada Efsane namaz kılarken, kılmayan Mehsa Kaçar Nine tarafından yumuşak bir dille uyarılmıştır:

Ay yüzlü kızım, niye namaz kılmıyorsun ki sen! Geçerli bir mazeretin yoksa affı da yok bunun. Her şart altında kılmak gerek namazı ki din eksilmesin. İmam Ali’yi düşün, yaralandığı halde bile Hakk’ın huzurundaki saygısını korudu. Kerbela’ yı gözlerinin önüne getir, oradaki aç susuz yiğitlerimiz, yürekli bacılarımız, üstlerine oklar yağarken bile namazlarını terk etmediler (SY, 2012: 144).

“Namazı kaçırmanın hiç mazereti yok, diye tekrarladı yaşlı kadın içeri girmek için ayakkabılarını çıkarırken. Çok şükür Kerbela’da değiliz, sular gürül gürül akıyor. Gençsin, gücün kuvvetin yerinde, abdest almak sana güç gelmemeli. Ne de güzel kızsın! Namaz kıl ki için de güzelleşsin” (SY, 2012: 144).

“Dua et benim için teyzeciğim, dua et de nasip etsin Allah, dedi Mehsa” (SY, 2012: 144).

Sabah ezanı okunduğunda Erzincan yakınlarında mola veren otobüsten inen yolculardan namaz kılmak için mescide yönelenler arasında Efsane de bulunmaktadır:

“Büsbütün açılmış uykuyla namaza durdum, yavaş yavaş okudum ayetleri, ne acelem var, selamın ardından uzun uzun dua ettim... Ellerimi açmış, dua ediyorum Allah’a, diyorum ki, beni sen yarattın ve benden daha iyi biliyorsun, ruh katmanlarımın gizlediği cümleleri, öyleyse toparlanmam için yardım et” (SY, 2012: 212/213).

İnsanlar gençken ve sağlıklıyken ibadetlerini yerine getirmekte zorlanmamaktadır ancak yaşlılıkla birlikte artan sağlık sorunları insanların inandıkları şekilde yaşamalarına engel olmamalıdır. Otobüsteki yolculardan biri olan Kaçar Dede, yaşlılıkla birlikte namazlarını sehpa yardımıyla kılmaktadır:

“... Kaçar Dede namaz kılıyor. Portatif, tablası daracık yüksek bir sehpası var, namaz kılarken ayrı bir örtü seriyorlar üzerine beyaz patiskadan” (SY, 2012: 244).

Efsane arkadaşı Masume’ den bahsederken onun adı gibi melek olduğunu ve şu hayattaki tüm çabasının Allah’ın rızasını kazanmak olduğunu belirtmektedir. Masume’ ye göre insanlık son dönemlerde yok olmaya başlamış, var olan her şey yapaylaşmıştır ve insanların inandıkları ile yaşantı tarzlarının da birbiriyle çelişmektedir:

“İnsanlar alınları secde görse de hesap gününe inanmıyorlarmış gibi yaşıyorlar”(SY, 2012: 319).

Efsane, namaza başladığında zihnini Selman’ın kendisini nasıl karşılayacağına dair sorular meşgul etmektedir. Birden aklına Selman’ın hasta oğlu gelince gözyaşlarını tutamayan Efsane, dünyevi bir kaygı için namazının bozulmasından korkmuştur:

“Ehli Beyt’ in ihlasını, takvasını dileyerek zihnimi Fatıha’nın “rahman” , “rahim” ve “yevmiddin” gibi anahtar terimlerine yoğunlaştırdım. Annemin ölümünden sonra, her gün defalarca Fatıha okuyorum, bu tekrarların bir anlamı olsa gerek diye düşünmeye başladım”(SY, 2012: 471).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Meral, son zamanlarda dini kitaplar okumakta ve bu kitapların etkisiyle Lale, Meral’e çok değiştiğini kendisini tanıyamaz olduğunu belirtmektedir. Okuduğu kitaplardan yeni öğrendiği bir bilgiye göre hareket etmesi gerektiğini söyleyen Meral, düzenlenen geziye gelemeyeceğini ifade etmektedir:

“Bunu yeni öğrendim: Hanefi mezhebinden kadınlar doksan kilometreden uzak yerlere yalnız başına yolculuk yapamazlarmış” (SDB, 2016: 7).

Nuh abi Meral’i kendi öğrenci evlerine yerleştirmeden önce ona Asr-ı Saadetten sorular sormuş, soruları doğru şekilde cevaplayan Meral’e bir din kardeşi bir abi olarak çeşitli konularda uyarılarda bulunmuştur. Ardından kendi hayatına dair o dönemdeki rejim sebebiyle köyünden kaçmak zorunda kaldığını, ateşli bir hastalığa yakalandığı için

annesinin bilinci yerinde olmadığını ve onunla helalleşmeden ayrılmak zorunda kalmasının vicdanını hala rahatsız ettiğini belirtmiştir:

“Helalleşmeden ayrıldığı annesinin aziz hatırası için yıllardır hatim indirmekle kalmıyor, yardıma muhtaç, evsiz barksız öğrencilere de evini açıyordu” (SDB, 2016: 14).

Nuh abinin evinde kira ödemedi kalabilmek için kızların belirli kuralla uyması gerekmektedir. Eve giriş çıkış saatleri belli olsun diye kızlara anahtar verilmemiş, Nuh abinin sofrasına uygun kişiler ancak kızlara yatıya misafir olarak gelebilirmiş. Haftanın belirli günlerinde akşam yemeği için üst katta toplanılmakta ve bu yemeklerde Nuh abi ilgili hadisi tekrarlamaktadır:

“Nuh abinin dört kızı vardı, akşam yemeği için yukarı katta, ahşap yer sofrasının etrafına toplandıklarında, misafir kızlarla birlikte sekiz kızı olduğunu belirtiyor, ardından üç kızı olup da onları iyi bir şekilde yetiştirmeyi başaran bir anne babanın cennete gideceğini bildiren hadis-i şerifi tekrarlıyordu” (SDB, 2016: 15).

Meral, okula gittiğinde içerisinde bulunduğu kalabalığa iç mimarlık bölümünden bir öğrencinin imalı bir ifadeyle son günlerde namaz kılan öğrenci sayısının arttığını söylemektedir. Bu tavrı sebebiyle Meral, o öğrenciden uzak durmaktadır:

“Müminler müminleri alınlarındaki secde izlerinden tanırlarmış” (SDB, 2016: 45).

Nurhan dinine çok düşkün olan anneannesinden bahsederken babasının getirip üzerindeki kâğıtları söktüğü rakıyı su zannederek içtiğini, durumu fark edince kendisini zorla kusturup rahatladığını anlatmaktadır. Nurhan romanın ilerleyen bölümlerinde anneanesi şu şekilde geçirmektedir:

Ölüm takıntısı vardı bir de; neredeyse otuz yıldır sanki her gece ölecekmiş gibi hazırlanarak giriyordu yatağa: Allahım, huzuruna kabul et bu günahkâr kulunu, Allahım kabirde çok sıkıştırma, hesap gününde utandırma şu aciz bedeni!” Yirmi yıldır işte böyle yaşıyor anneannem, şu aciz kusurlu kulunu yanına al Allah’ım, ölümü kolay, kabri cennet bahçeleri gibi geniş ferah olsun diye dua ederek giriyor yatağına. Tam otuz yıldır içinde bulunduğu günün gecesinde ölecekmiş gibi konuşuyor, her akşam helal edin hakkınızı diye tek tek vedalaşıyor hepimizle (SDB, 2016: 54/55).

Meral, Nazlı Tuhafiye’den aldığı eşofman takımını kaliteli çıkmayınca mağazaya geri götürmüş ancak mağaza sahibi Nazlı durumu anlayışla karşılamadığı için Nazlı için dilden dile dolaşan söylentileri doğrulamıştır. Sonradan okuduğu kitaptan öğrendikleri üzerine Nazlı’dan helallik istemeye karar vermiştir:

“... Kimyayı Saadet okurken, zanna dayalı konuşmalarla iffetli kadınların haysiyetlerine zarar verecek konuşmalar yapmanın gıybetten öte iftira hükmüne girebileceğine, Nazlı’dan helallik istemesi gerektiğine karar vermişti” (SDB, 2016: 87).

Meral ne kadar dini kitap okursa okusun kendisinde gelip geçici olan dünya hayatından vazgeçme cesareti bulamamaktadır. Kaldığı evde belirlenen kitap listesinin dışına çıkıp daha çok kitap okuması gerektiğini belirten Meral, Allah’ın ona verdiği nimetler için şükretmektedir:

... Varım, varım işte ve bunun farkındayım, ne yaşarsam yaşayayım, başıma ne gelirse gelsin, yaratılmış olmak ve bunun farkına varabilmek bir bağış, bu paha biçilmez bağış için geceler boyu secdeye kapansam yetmez, diye, yüksek sesle konuşmaya başlıyor, ardından bu büyük bağışa şükretmek için secdeye kapanmak dışında neler yapabileceği üzerine düşüncelere dalıyordu. Açık ki namaz oruç yetmezdi, şükür için; yorulmak gerekirdi Allah yolunda, çilelere katlanmayı, zorlu mâniaları aşmayı göze almak gerekirdi (SDB, 2016: 112).

Dini inancı uğruna sahip olduğu birçok şeyden vazgeçen Meral, hayatını inançlarına göre düzenlemeye başlamıştır:

“Nereye giderse gitsin sabah namazına kalkabilmek için bir çalar saat taşıyordu yanında. Pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç tutmayı sürdürüyor ve kitaplarda hayatlarını okuduğu büyük zahidler gibi sofradan yarı aç yarı tok kalkmaya dikkat ediyordu” (SDB, 2016: 116).

Orta Anadolu gezisinde Konya’da bir eve misafir olan yolcular hem gezdikleri yerleri hem yedikleri yemekleri not almakta ve gezi sırasında gördükleri ve duydukları şeylerin kutsal bir yönü olduğunu düşünmektedirler. Yolculardan Liz, otlardan yapılmış aşk büyüsi konusunda köyün kadınlarının bilgi sahibi olup olmadıklarını öğrenmek istemektedir:

“Ev sahibesi, büyüyle fallla hiç ilgili olmadığını, ama onu kazalardan belalardan koruduğuna inandığını Ayetü’l-Kürsi duasının bulunduğu muskasını ona verebileceğini söyledi” (SDB, 2016: 241).

Gezi sırasında toprakla bütünleşme ayinine başlayan yolcular Ana tanrıçalara seslenip çeşitli vaatlerde bulunmaktadır:

Onları toprağa secde ederken görünce, öğle namazını henüz kılmadığını hatırladı Meral ve namaz kılmak için uygun bir yer aradı. “Hafifçe nemli çimen beyaz- mavi gökyüzü Kiramen Kâtibin, muhafız melekler ya da benim vicdanım... Bana nelerden vazgeçilmesini gerektiğini öğret Allah’ım, kara duygu nöbetlerinden kurtulmama

yardım et, senin için vazgeçmeye devam edeceğim, hatalı vazgeçmelerden de koru beni” diye dua etti namazını bitirip de selam verdikten sonra (SDB, 2016: 242).

Halil, teknoloji ve şehir kalabalığından uzak bir yaşam tercih etmiş, bu nedenle Siirt’te Muhlise ile evlenip kafasında oluşturduğu hayata uygun yaşamaya başlamıştır. Bu süreçte önceki hayatına dair hemen hemen tüm alışkanlıklarını değiştirmiş, tıpkı Belçikalı Sufi’nin ifade ettiği gibi:

“Yine onun yaptığı gibi ezan sesini her duyduğu yerde, kolunun altındaki hasır seccadesiyle, namaz kılmaya hazır bulunuyordu; pazaryerinde, yol kıyısında, hatta kalabalık bir caddenin uygun bulduğu bir yerinde” (SDB, 2016: 322/323).

“Konteyner İçindeki Kırk Dördüncü Kişi” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman küçük yaşta babasını kaybedince evi geçindirme görevini kendisi ile abisi üstlenmiştir. Gücü yettiğinde her türlü işte çalışan bu kahraman annesini ikna ederek kaçak yollarla yurt dışına gitmeye karar verir ve dışarıdan mühürlenmiş konteynerde bile olsa namazını kılmaktan vazgeçmemiştir:

“Karnımda bir ağrı belirmişti, hoş başım da ağrıyordu. İma yoluyla namaz kılabilecektim, abdestliydim henüz, fakat bir abdestle ne zamana kadar dayanacağım” (AİU, 2016: 58).

Yolculuk süresince çok zor anlar yaşayan adı bilinmeyen kahraman, Pakistan yakınlarına geldiğinde gözünü açtığı anda kendisini hastanede bulmuştur. Doktorlar kırk üç kişinin nefessiz kaldığını, geri kalanlarında baygın halde olduklarını söyleyince şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Onlarca kişinin arasında hayata dönen ilk kişi ya da ilk kişilerden biri oldum, Allah’a şükürler olsun” (AİU, 2016:5 9).

“Lidaru ya da İpli Kadın” adlı hikâyede eşi tarafından genç yaşında terk edilen Vildane, bir süre sonra alzheimer’a yakalanmıştır:

“Zavallı, genç bir gelirken terk edildi, oysa bir kusuru bulunmazdı, güzeldi, çalışkandı, terbiyeliydi; yazısı böyleymiş, kaderi buymuş, diyorlardı” (AİU, 2016: 63).

“Uzakta Bir Ev” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman annesinden uzun uzun bahsederken son günlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Hasta yatağında sayılı gün kaldı, yatalak olmadı, evden kaçma denemeleri kazara bir felaketle sonuçlanmadı diye şükrediyorum Allah’a” (AİU, 2016: 115).

“Çürük Ayva Kokusu” adlı hikâyede yüksek lisans için yurt dışına giden Birsen aynı zamanda Afrikalı Müslümanlar tarafından açılan bir okulda öğretmenlik yapmaktadır. Kendisine yapılan bir haksızlık karşısında tepki göstermeyen okul müdürünü şikâyet etmiştir:

“Görevinden alındı müdür, benden de yaptıkları için samimi olarak özür diledi, hakkımı helal etmemi istedi hatta ne çıkar, helal olsun, dedim ki sahiden de hakkım kalmıştı üstünde” (AİU, 2016: 121).

“Hakkımı helal et Birsen, hakkımı helal ediyorsun, değil mi? Madem istedi, helal olsun hakkım varsa ki vardır” (AİU, 2016: 122).

“Vip” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman sürekli ölümü düşündüğü için kendisini kütüphanelerde bulmaktadır. Baktığı, gördüğü, dokunduğu her şeyde ölümü hisseden kahraman başını çevirdiğinde duvara asılı olan Yunus Suresi’nin 45. Ayetini okumaktadır:

Ve o gün Allah onları (huzuruna) topladığı zaman (onlara öyle gelecek ki yeryüzünde) sanki sadece tanışmalarına yetecek kadar (kısa bir süre), sadece gündüzün bir saati kadar kalmışlar; (vaktiyle) Allah’ın huzuruna çıkarılacakları uyarısına yalan gözüyle bakan ve (bu yüzden) doğru yolu tutmaktan geri duranlar (o gün) bütün bütün yanılmış, kaybetmiş olacaklar (SDD, 2018: 36).

Darbe sonrası oğlundan haber alamayan aile, bir gün oğullarının geleceği umuduyla yaşamaktadır. Yıllar geçtikçe bu umutları azalmaya başlarken oğullarının güney sahillerinde olduğu haberini aldıklarında oğullarının yaşıyor olma umudu tekrar canlanmaktadır. Herkes bu konuda bir yorum yaparken kimileri oğullarının intihar etmiş olabileceğini söylemektedir ancak anne ve babası bu ihtimale asla inanmamaktadır:

“Öldürmezdi kendini, inançlıydı çünkü. Mahalledeki çocuklara Kur’an öğretiyordu” (SDD, 2018: 66).

“Herkes Aynı Kişi Gibi Burada” adlı hikâyede Elmas ve eşi Ahmet, İstanbul’da yaşamakta ve kısıtlı imkânlarla Ahmet’in kamyonetinin ve yaptıkları evin borcunu ödemeye çalışmaktadırlar. Elmas, bazen hasta bazen de çocuk bakarak ev bütçesine katkı sağlamaya çalışmaktadır. Son olarak bir subay eşinin bebeğine bakıcı aradığını duyunca Elmas bu işi de kabul etmiştir:

Ahmet kamyonetiyle kışlanın kapısına götürür, sonra gelir yine kapıdan alırdı. Başörtüsünü kapıda çıkarmasını isterdi bir asker. Emir demiri keser, diye sakın görünmeye çalışsa da buz keserdi vücudu, donup kalırdı bir süre. Allah’ın sevgisini yitirdiği, cennete girmeyi hak etmediği, bunların sebebinin de bir oda, daha geniş bir mutfak arzusu olduğu düşüncesinin azabıyla ulaşırdı lojmana, yanı başında emir eri (U, 2018: 83).

“Acı Çekmiş Yüzünde” adlı hikâyede Kamil, Hansa’ya insanları dünya hayatına bağlayan her türlü şeyin put olduğunu ve bu putların kırılması gerektiğini söylemektedir. Hansa, resim sanatıyla yakından ilgilendiği için kendisini dünya

hayatına bağlayan put olarak sanatı görmektedir ve bu putu kırma konusunda kararlı bir duruş sergilemektedir. İnsanların da hayatlarındaki putları kırdıkları oranda Allah'a yaklaşacağını vurgulayan Kamil, insan için asıl olanın Allah sevgisi olduğunu düşünmektedir:

Allah sevgisinden başka hiçbir sevgiye yer olmamalı yüreğimizde. Niye renkleri duygulan çizgileri kaydetmek o kadar önemli? Her şey Levh-i Mahfuz'da kayıtlı değil mi zaten? Allah müminlerden mallarını ve canlarını kendilerine verilecek cennet karşılığında satın almadı mı? Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır? O halde, bu alışverişi sevin... Tövbe edenler, ibadet edenler, şükredenler, ruhunu saf kılanlar, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar, Allah'ın sözünü yüce bilenler arasındasın (AÇY, 2017: 23).

“Müfettiş Fethi'nin Penceresi” adlı hikâyede Emekli Müfettiş Fethi Demirci, kışın sona ermesiyle köyüne gitmekte ve orada bağ bahçe işleriyle ilgilenmektedir. Bir gün köy konağı önünde toplanan köylülerle sohbet ederken Fahreddin, kendisine seneler önce köyü bırakıp şehirde yaşamalarını ve yıllar sonra tekrar köye dönüp hak iddia etmelerini doğru bulmadığını belirtmektedir:

Nasıl anlatsaydı yani? Yıllarca o şehir senin bu şehir benim dolaşmış, sonunda Ankara'da ona hep ölümü hatırlatan emeklilik günlerine hazırlamıştı kendini. Zaman geçtikçe, camilerde arkadaşlarının cenaze namazlarını kıldıkça ölüm düşüncesini kafasından atamaz olmuş, ellisinden sonra namaza başlamıştı. Birkaç yıl önce yaklaştığı içine doğan ölümü baba ocağında karşılama duygusu da giderek artmıştı (AÇY, 2017: 103).

“Köyde cumalara gidiyor, vakit namazlarını evde kendi başına kılıyordu. Vakıt buldukça ilmihal karıştırıyor, bir yerlerden eline geçen Çöle İnen Nur adlı kitabı okuyordu. Köy halkı da, kasabalılar da eskisine göre daha dindarlaştırmışlardı. Yazları nüfus artıyor, cemaat camiye sığmıyordu” (AÇY, 2017: 103/104).

“Sihirli Karanfiller” adlı hikâyede Meryem, iş çıkışı servisten indiğinde karanfil satan üç çingene ile karşılaşmıştır. Bu çingeneler, Güzel sözler söyleyerek Meryem'i karanfil alması hususunda ikna etmeye çalışmışlar, nitekim Meryem solmak üzere olan karanfillerden bir buket almıştır. Meryem çingenelere bakıp kendi yaşamını gözünde canlandırdığında yaşı geçmiş hala evlenememiş olmasına, emekliliğine çok kısa bir süre kalmasına, en azından bu çingeneler gibi sokakta karanfil satarak geçimini sağlamadığına şükretmiştir:

“İyi kötü bir işi vardı şükür. Saygınlığı vardı, ailesi vardı. Bunu düşünür düşünmez pişmanlık duydu. Başkalarının kötü durumuna bakarak aline şükretmeyi

faziletli bir hareket saymamalıydı; ama çoğu insanda öyle köklü bir alışkanlıktı ki bu... Bir diğer insanın vaziyetini şükre vesile kılmak, şükürün felsefesine aykırı olmaz mıydı?” (AÇY, 2017: 164).

“Kul hakkına girmez miydi bu... Utanması gerekmez miydi o şükreden halinden?” (AÇY, 2017: 165).

“Seçilen” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman, S.nin her zaman akıl danıştığı, zor durumlarda yanında olduğu bir kişi olarak anlatılmaktadır. Bu kahraman, S. nin kendisiyle evleneceğini düşünmekte ve bu nedenle diğer erkeklerle arasına mesafe koymaktadır, diğer erkeklerin dikkatini çekmeyecek bir fiziksel görünümle toplum içerisinde yaşamaktadır. Yıllar sonra arkadaşları tarafından evlenmesine yönelik baskılar gören kahraman, dini inancı nedeniyle de giyimine kuşamına dikkat etmekte ve bu konu yüzünden eleştirilere maruz kalmaktadır:

Menkıbelerde okuduğunuz günahahtan kaçınmak için ağzına ceviz alarak konuşan, çekici görünmemek için sokaklarda kara çarşaflar içinde iki büklüm yürüyen takvalı kadınların modern çağ’daki, 20. Yüzyıldaki versiyonlarından biri olarak, tutumunuzu en iyi anlayabilecek ve takdir edebilecek evsiftaki kimselerin gözünde bile yok olurdunuz. Günahahtan ve haramdan sakınmak için çirkinliğe, silikliğe asil amaçlar yüklerken siz; aynı yerde durduğunuza inandığımız kimilerinin, görünüşün çekiciliğine, genel geçer beğenilerin zeminine yöneldiklerini izliyordunuz (SBG, 2017: 118/119).

Erkek potinlerine benzeyen ayakkabılarınızla, kalın siyah çoraplarınızla, şoförlerin ve satıcıların size bazen önemsemezliğin okunduğu laubali bir dille “teyze” demesine yol açan özellikle zarafetten yoksunlaştırılmış giyim kuşamınızla, ciddi ve mesafeli ses tonunuzla; kadınsı sayılan korkulan ve himayeyi küçümsediğiniz, önünüze çıkan gelenekleri iyisine kötüsüne bakmadan silip süpürdüğünüz hissi veren imajınızla (SBG, 2017: 119).

“Yanağında Prens Kırırımı” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman uzun seneler sonunda açık öğretimde Kültürel Miras ve Turizm bölümünü okumaktadır. Annesi vefat etmeden önce ona üniversite diploması alacağı yönünde söz vermiştir. Babasının başka biriyle evlenmesine kırılan kahraman annesini hiç unutmamaktadır:

“Yatak odasında, karyolanın ucuna oturarak namaz kılıyordu. Annesi için dua etti, üç İhlas bir Fatıha okudu. Vakitsiz öldü, diye düşündü hüzünle” (FAD, 2018: 13).

Dini inançlar kendi içerisinde farklılık göstermesi durumunda kimi evlilikler toplum tarafından onay görmemektedir. “Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Nimet, anne ve babasının evliliği konusunda annesinin yetim ve Alevi olması nedeniyle babaannesinin bu evliliğe karşı çıktığını belirtmektedir:

“Annemin Alevi olduğunu kimseye söylememişler, zaten o da Hanefi mezhebine göre ibadet etmeye başlamış zamanla. Biz çocuklar annemin ailesinden haberdar değildik, Ehli Sünnet terbiyesiyle yetiştik” (ŞVG, 2021: 21).

Cevriye, uzun süredir gitmediği değirmeni kontrol etmek amacıyla konaktan çıkmıştır ve değirmene geldiğinde buğday öğütmek için sıra bekleyen kadınlı erkekli kalabalığın konuşmalarına kulak kesilmiştir:

Geçen seneye göre daha bereketli değildi hasat ama insanlar yirmi yıl önce vuku bulan kuraklığı ve ardından başa gelen ağır kıtlığı, bu yüzden yaşanan ölümleri ve göçleri, yağma ve talanları birbirlerine hatırlatıp, buna da şükür, diyorlardı. Arpa unundan bulamacı bile bulamadığı açlıktan ölen köylülerle ilgili konuşmaları dinledikçe yediğinden içtiğinden utandığını hatırlıyor Cevriye (ŞVG, 2021: 58).

İbrahim’in haber vermeden ortadan kaybolması, Hüseyin’in Lütfiye’den ayrılma kararı ve Zahide’nin kendi şiirim diye Cevriye’nin şiirini biraz değiştirip okuması Cevriye’yi çaresizliğe, umutsuzluğa sürüklemiştir. Tüm bu olumsuz durumlardan Cevriye Allah’a yönelip dua ederek kurtulmak istemektedir:

Sıçradı oturdu yerinde, cebinden teşbihini çıkardı ve Bismillahirrahmanirrahim’le başlayarak günlük zikrini ifaya koyuldu. Fatiha, ardından üç İhlas okudu, sonra öldüğü anları canlandırdı gözünde, musalla taşını düşündü: Cenabı Hakk görüyor, biliyordu işlerini ve sözlerini. Ürperdi, af diledi, ümide kapıldı. Ya Rabbi benim maksudum sensin, senin rızandır, diye başladı yine. Yüz estağfurullah, yüz Lailaheillallah, yüz Allah, yüz Ya Nur, yüz Ya Sellim, yüz Ya Sellem, yüz Ya Vedud, yüz Allahümme salli ala seyyidina Muahmmedin ve ala ali seyyidina Muhammed, yüz Hu, yüz Ya Fettah, yüz İhlas... Okumayı bitirdiğinde sevabını Peygamber Efendimiz’in (selam üzerine olsun) aziz ruhuna ve bütün peygamberlere, sahabe-i kirama, Dört Halife’ye, Abdulkadir Geylani Kuddisi Sirruhu Hazretlerine, pirlere, şeyhlere ve Ümmet-i Muhammed’e hediye etti (ŞVG, 2021: 118).

Cevriye’nin hakkında dilden dile dolaşan dedikoduların ardı arkası kesilmemektedir ve Cevriye Allah’tan sıkıntılarının giderilmesini dilemektedir:

Esmayihüsneyi yeniden öğrenirmiş gibi bir bir düşünerek ilerledi. Bildiği surelerden okudu, Âdem aleyhisselamdan Hz. Muhammed’e (sav) kadar Hakk’ın şahitliğini öğreten bütün Peygamberlere, ardından Şeyh Abdülkadir Geylani ve Veysel Karani’den başlayarak mürşidi saydığı Allah dostlarına dua etti. Boş işlerden uzak durup bağışlanmayı diledi. Bir süre Kur’an okuduktan sonra bahçeye çıktı (ŞVG, 2021: 157).

Gazibeygiller konağında yurttan yaşanan dönemlere rağmen ekmek kokusu eksik olmamıştır. Kıtık, savaş, hastalık günlerini hatırlayan Cevriye, her şeye rağmen Allah'a şükretmektedir:

Şükredecek ne çok şey ve yakarmaya da ne çok sebep vardı! Ölmüşleri, annesi babası, kardeşleri, yengeleri, yeğenleri, Erguvan, eş dost akraba, uzak yakın komşular, Hak yolunda mücadele eden müminler, kayıp çocuklar ve gençler, dünyanın bütün kayıp çocukları ve gençleri dualarındaydı. Küçük yeğenleri Vezir ve Rüştü'ye dua etti, babalarının şefkatinden mahrum kalmasınlar diye. Bana da hayırlı kapılar aç Allah'ım, diye yalvardı (ŞVG, 2021: 193).

Cevriye, hakkında dedikodulara sebep olan divanını yakıp ortadan kaldırma düşüncesini şeyhi Mehmet Nuri Efendi ile paylaştığında şeyh efendi Ra'd Suresi'nden ayetlerle ona yol göstermeye çalışmıştır:

“Sizi tanımayanlar, sözü değil de yaygarası olan insanlar bunlar. Ra'd suresinin ayetini hatırlattı: Bir sel üste çıkan köpüğü alır götürür, insanlara fayda verecek şey ise yerinde kalır” (ŞVG, 2021: 240).

Yaşadığı olumsuz olayları daha fazla kaldıramayan Cevriye Hanım, bir gece konağın etrafını tıpkı Kâbe'yi tavaf eder gibi en az yirmi kez dönmüştür. Yaklaşık on yıl önce çamaşırhanede gördüğü bahtsız bir kadın için hayal ettiği uçan halıyı şimdi kendisi için Mekke'ye gitmek için istemektedir:

“Hazreti İbrahim'in, Hazreti Hacer'in, Hazreti Muhammed'in(sav) ayaklarının izini taşıyan kutlu mekânda yeniden düşünürdü muvahhidlerin birbirlerine aktardığı sözler için çektiği çileleri, İslamiyet'in doğuşunu, Kâbe'nin nihayet putlardan arındırılışını... Veda Haccı'ndaki Muhammed' hayal ederdi Kâbe'nin civarında, ışıklı bir silüet halinde” (ŞVG, 2021: 346).

“Rüştiye mezunu olan Nimet, okuma yazma bilmeyen İsmail ile evlendirilmiştir. Her ne kadar İsmail'in kendisine tüm yönlerden uygun olmadığını düşünen Nimet, onun iyi taraflarını da görmezden gelmemektedir. Nimet, İsmail ile ilgili şu düşüncelere sahiptir:

“İğneleyici, imalı konuşmalar yapmıyor, iyi bir adam, doğuştan kibarlığı var, ağzından kaba bir söz çıktığını duymadım, küfretmez, dedikoduyu sevmez. Anlattığım ilmihal bilgilerini harfiyen uyguluyor, ama kendi tabiatından gelen bir takvası da var, dedikodu yapılan yerde durmaz mesela, bu yüzden köyde adı “Sofu” ya çıktı” (ŞVG, 2021: 438).

Eşi Necmiye ile Atkaracalar'a gitme planı yapan Mustafa Ramazan Bayramı öncesinde köyde olmayı düşünmektedir. 1929 yılı İstanbul'da aşırı derecede soğuk bir

hava yaşanmış ve iletişimde kopukluk yaşandığı için abisi Hüseyin'in vefat haberi Mustafa'ya geç ulaşmıştır. Eşiyle Numan amcanın ofisine giden Mustafa ailesi ve abisiyle ilgili övgüler işitmekte onların sadece Atkaracalar'da değil İstanbul'da da rahmetle anıldıkları konuşulmaktadır:

“Hüseyin ağabeyinin çalışkanlığı ve dürüstlüğüne getirdi sözü ardından ve “İnna lillahi ve inna ileyhi raciun” diyerek vefat haberini verdi” (ŞVG, 2021: 457).

Atkaracalar'a üst üste belediye başkanı seçilen Mustafa, arka arkaya evlat acısını tatmıştır. Yoğun iş hayatına bir de bu acılar eklenince bir akşam evinin avlusunda vefat etmiştir. Eşine son derece bağlı olan Necmiye ise Mustafa'dan sonra daha içine kapanmıştır:

“Günlerini ibadetle ve merhum eşinin belediye başkanlığı tecrübesini anlatan bir kitabın hazırlığıyla geçiriyordu... Rüyalarında hep Kâbe'yi tavaf ederken görüyordu kendini, bu da bir nasipti, şükreliyordu” (ŞVG, 2021: 507).

Şeyh Mehmet Nuri Efendi'nin oğlu İsmail Pirinççi, Wakatsuki'ye babasından bahsederken gittiği yerlerde yapmış olduğu zikirleri şu şekilde ifade etmektedir:

Zikrin başlangıcında bir Fatiha üç İhlas okunur ve bu sureler Peygamber Efendimizden itibaren bütün tarikat silsilesine hediye edilip destur alınır. Besmeleyle başlayan zikirde istiğfarı salavat, kelime-i tevhit ve belirli esmalar takip eder. Dizüstü oturarak başlanır, bazen ismi celal zikriyle ayağa kalkılır, el ele tutuşulur ve böyle devam edilir. Şeyh Efendi halkada veya halkanın ortasında zikri idare eder. Ayağa kalkmışsa da zikir bitince yine oturulur. Sonunda Kur'an tilavetiyle birlikte musafaha yapılıp salavat getirilir. Tekbirin ardından zikrullahın ve okunanların sevabı Peygamber Efendimizin yanı sıra bütün peygamberlere, silsileye (tarikatın kendi pir ve meşayih efendilerine), ayrıca bütün pirlere, şeyhlere ve Ümmet-i Muhammed'e hediye edilir (ŞVG, 2021: 530/531).

Nimet, yaşı ilerlediğinde bildiklerini başkalarına öğretmeye devam etmiştir. Evinin bahçesine yaptırdığı kameriyeye gün içerisinde Kur'an öğrenmek isteyenler gelmektedir. Sadece Kur'an öğretmekle yetinmeyen Nimet, tefsire de başlamıştır:

“Ayetlerin anlamlarını düşünmek lazım, iki ayet arasındaki bağ üzerine düşünün, bize hitap eden Kur'an'ı neden anlamaya çalışmıyoruz, Allah akıl fikir vermiş” (ŞVG, 2021: 539).

Nimet Hanım dertli gelinlere, huysuz çocuklara dua ediyor; Siz de bana dua edin, unutmayın, diye tembihte bulunuyordu. Ölülere hatim okuyup 52. Gecelerinde bağışlıyordu. Yeleğini ters giyerek yağmur duasına oturuyor ve ellerini ters bir şekilde

açıyordu yere doğru, rahmeti zemine çağırırımı gibi. Sureleri hüsnühatla yazıp hediye ediyordu ziyaretçilerine (ŞVG, 2021: 540).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında en fazla rastlanılan değer, inanç değeridir. Eserlerde bu değer kapsamında sahip olunan maddi ve manevi değerler karşısında şükretmek, Allah'a tevekkülde bulunmak, ibadet, dua, kader inancı, Kur'an-ı Kerim, İslamiyet'e uygun yaşamak, kul hakkı yememek, dini vecibeler, örnek sahabeler, menkıbeler, Peygamber sünnetini yaşantı haline getirmek, hadis, zikir, helal, haram, cennet, Kabe, tövbe gibi unsurlar kullanılarak inanç değeri okuyucuya sunulmuştur.

5.1.2.13. Kanaatkârlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Kanaat, "Elindekinden hoşnut olma durumu, fazlasını istememe, yeter bulma, kanıklık, yetinme, doyum" (Türkçe Sözlük, 2009: 1057) şeklinde belirtilmektedir.

Tüketici bir toplum haline gelen bu çağda insanlar hep sahip olduklarından fazlasını istemektedir. Hem maddi hem manevi açıdan kişinin kendisinden üstün olanlara bakarak sahip olduklarını yeterli görmemesi, daha fazla lükse düşkünlük bu değeri benimsemeyen insanların ortak noktası olarak ifade edilmektedir. Hep daha fazlayı elde etme uğruna bu kimseler insani değerleri arka plana atmakta çevresindekilere maddi varlıkları oranında önem vermektedir. Kanaatkârlık değerine sahip olmayan bireyler açgözlü olarak nitelendirilmektedir. Açgözlü insanlar, elindekiyle yetinmedikleri gibi hayatta daima mutsuz olan insanlardır. Bu değer söz konusu olduğunda insanın aklına benim rızıkım bu deyip tembellik etmek gelmemelidir. Çünkü insan istediklerine ulaşmak için elinden geleni yapmalı, elde edemediği takdirde elindekiyle yetinip şükretmelidir ve çalışmaktan asla vazgeçmemelidir. Bu değer toplumu oluşturan bireylere kazandırılmadığı takdirde maddi değerlere önem veren manevi değerleri hiçe sayan bir toplum meydana gelecektir.

Tablo 17. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan kanaatkârlık değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	25/26-57-90
2.	Kusursuz Piknik	113
3.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	18-169/170
4.	Şirin'in Düğünü	216
5.	Ayak İzlerinde Uğultu	58

Kanaatkârlık değeri, yazarın öykülerinde karşıt durumlar içerisinde okuyucuya sunulmaktadır:

Ne çok kadın daha güzel giyinmediği için ağlıyor, ne çok kadın ucuz et kuyruğunda bekliyor, ne çok kadın arsızlığa vuruyor kendini ve arsızlığı da utanmayı da unutan sözcüklere... Ne çok kadın daha güzel bir ev, daha güzel mobilyalar daha şık giysiler, daha başarılı ve tombul çocuklar için gam çekiyor, paralıyor kendini... O ise yetinmeyi biliyor hala. Ya da hiç olmazsa çevresindekilere göre elinde olanla yetinmeyi bilebildiğini sanıyor(ÜİÇ,2020:25/26).

İslami bir evlilik yapmayı düşünen adı bilinmeyen kadın kahraman Kur'an Kursu arkadaşı olan Cemile'nin abisinden mehir adına çok fazla bir şey istememektedir:

“Mehrim beş altın, bir de Kur'an-ı Kerim oldu. Meğerse mehir olarak yüz altın, beş yüz altın isteyenler de varmış. Nikâhımızı kıyan hoca, tokgözlü olduğum için çok takdir etmişti beni” (ÜİÇ, 2020: 57).

Süleymaniye'de bir büroda çalıştığı için Ayşe, bir vaaz sırasında Arife tarafından eleştirilmektedir. Çalışan kadınlara yönelik Arife, Batı özentili bu modern kadınların Müslüman bile olsalar çalışma hayatından uzak durmalarını vurgulamaktadır:

“Zaman fitne zamanı, Müslüman kadın mümkün olduğunca evinden çıkmamalı bu zamanda, bulduyuyla yetinmeli, kanaatkâr olmalı” (ÜİÇ, 2020: 90).

“Sedef'e Benzemek” adlı hikâyede Sedef, annesinin tam tersi bir yapıya sahiptir. Annesi evin içerisinde dahi topuklu terliklerle dolaşmakta, takma kirpikler, postişler kullanmakta saçlarını daima sarıya boyatmaktadır. Sedef ise tıpkı Naciye halası gibi sade bir görünüme sahiptir:

“Naciye bir dönemde nefis tezkiyesi adına hep aynı elbiseyi giydiğini anlatırdı. Akşam yıkar, sabah giyermiş aynı elbiseyi; Hazreti Fatıma anamızın kanaatkâr kişiliğine özendiği için” (KP, 2017: 113).

Yatılı okulda okumak çocuklar üzerinde bazen olumsuz etkilere neden olurken bu okulda geçen zaman zarfında çocuklar çeşitli konularda tecrübe edinmekte hayatı daha yakından öğrenmektedir. Çocuk yaşlarda yatılı okulda okuyan Aslı'nın babasının konuşmayı en çok sevdiği konulardan biri de bu okulların iyi, güzel yönleridir:

“En büyük çocuğu olan Aslı'nın da kendisi gibi yatılı okulda okuyarak köy enstitülerinde verilen o çalışma aşkını, varını yoğunu paylaşma ruhunu, halka hizmet tutkusunu, azla yetinerek çok şey üretme becerisini kazanmasını istiyordu” (BUMY, 2016: 18).

Siyasi görüşlerinden ötürü kimi öğrenciler kahvaltıda Amerikan peyniri çıktığı zaman bu durumu protesto etmekte ve peyniri yememektedirler:

“Bunu da bulamayanlar var Pembe, nankörlük etme, dedi. Bir bakıma haklı, Amerikan peynirinden iğrenç şeyler yemeye mecbur kalanlar var... Sibiryada

tutsaklara içi böcek dolu pis çorbalar veriyorlarmış. Yağsız lahana çorbaları, çamur gibi kara ekmekler, kokmuş tuzlu balıklar, çürümüş patates unundan yapılmış hamurlar” (BUMY, 2016: 169).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Fas’a giden Mete’yi bıraktığı gibi bulamayan Fazilet ne yaparsa yapsın onun eskiye dönmeyeceğine inanmak istememektedir. Mete, dünya hayatından elini eteğini çekmiş, ahiret hayatı için güzel, hayırlı işlere kendisini adanmıştır:

“Burada azla yetinmeyi öğreniyorum ve bu beni rahatlatıyor... Kıışı bir gömlekle, yazı da başka bir gömlekle geçireceğim desem, yerde ot bir minder üstünde yatmak istesem ve Amasya’da, ırmak boyunda bu cellabeyle yanında yürüsem, bana anlayışlı davranabilecek misin” (ŞD, 2018: 216).

“Konteyner İçindeki Kırk Dördüncü Kişi” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman, konteyner içerisinde devam eden yolculuk sırasında sahip olacakları karşısında kabullenmesi gerekenleri düşünerek vaktin daha hızlı geçmesini sağlamaktadır:

“Bir mükâfat varsa ucunda hele, azla yetinmeyi becerebilen biri oldum ben. Azıcık havayla idare etmesini bilirdim, bu yüzden Allah’ın inayetiyle, yüz kişi içerisinde havasızlıkta boğulan kırk üç kişiyle birlikte sayılmadı adım”(AİU,2016:58).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında kanaatkârlık değerine çok fazla rastlanılmamaktadır ve genel anlamda bu değer azla yetinmek iletilisini vermektedir. Bu konuda okuyuculara Hz. Fatıma’nın kanaatkâr yönü örnek gösterilmektedir.

5.1.2.14. Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Misafirperver insanlar, evlerinde misafir ağırlamayı seven, evine gelenlere izzet-i ikramda bulunan insanlar olarak ifade edilmektedir (Özdemir, 1991).

Türk kültüründe bu değerın önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü kültürümüzde misafir temiz kıyafetlerle karşılanmakta, hal hatır sorulmakta, yaşça büyükse eli öpülmekte ve misafire çeşitli ikramlarda bulunmaktadır. Sohbet esnasında misafire öncelik verilmekte, misafir gitmek için ayağa kalktığında ona refakat edilmekte ve tekrar gelmesi yönünde iyi dileklerde bulunmaktadır (Alkan, 1991). Kültürümüzde yer alan “Misafir kısmetiyle gelir; Misafir on kısmetle gelir, birini yer dokuzunu bırakır; Misafirin gölgesi ağırdır.” atasözleri misafirperverliğe verilen önemin göstergesi kabul edilmektedir. Toplumı oluşturan insanları birbirine yakınlaştıran bir değer olan misafirperverlik değeri asla unutulmamalı, unutturulmamalıdır.

Tablo 18. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan misafirperverlik değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Halama Benzediğim İçin	52
2.	Kızım Olsan Bilirdin	43
3.	Şirin'in Düğünü	302/303
4.	Sınıra Yakın	357/358-361
5.	Seni Dinleyen Biri	228-267
6.	Unutulmayan	33-47-222
7.	Son Büyülü Günler	63
8.	Şair ve Gecekuşu	44/45-172-442-529

“Ankara Yolcusu” adlı öyküde Doğu Anadolu’nun bir kasabasında otobüsten inen bir kadının kahve basıp müşterilere sarılarak onları öpmesi kargaşa yaratmıştır. Kadına Deli Maya lakabı takıldıktan sonra bu olayın benzeri yıllar sonra tekrar yaşanmış. Bu kez gelen kadın kahveci çırağı ile Munise’nin evine gönderilmiştir:

“Kadın da Munise’nin gösterdiği misafirperverlikten öyle etkilenmişti ki hakiki kimliğini açıklamıştı” (HBİ, 2019: 52).

“Kızım Olsan Bilirdin” adlı eserde Zehra adlı kahraman aradan uzun yıllar geçtikten sonra arkadaşıyla bir araya gelmektedir. Sanki daha dün görüşmüşler gibi Mukaddes, Zehra’yı evinde ağırlamakta sonrasında ise Zehra ve ailesini hep birlikte kendisine davet etmektedir:

“İlkokul arkadaşı Mukaddes’e uğradı. Onu görünce eli ayağı birbirine dolandı arkadaşının. Çay için hamur mayalamak üzere kollarını sıvadı” (KOB, 2017: 43).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Şirin’in hayalindeki taş evi yapacak olan Ruhi ile Naman, Şirin’in kaldığı müstemilata gitmiştir:

Kapısını orta boylu, şişmanca, kırmızı yanaklı genç bir kadın açtı, onları içeri buyur etti... Onları girişteki küçük sofanın karşısında bulunan dar bir odaya götürdü, yer gösterdi, ardından kendi elleriyle hazırladığı anlaşılan vişne suyundan ikram etti... Vakit bulup da misafirlerine kendi elleriyle salatalar keteler hazırlaması ne büyük incelikti hem (ŞD, 2018: 302).

“Sınıra Yakın” adlı romanda otobüsün tekerleği Erzurum yakınlarında patlayınca yolcular otobüsten inip ileride görünen köye doğru yürümeye başlamıştır. Biraz yürüdükten sonra halayların çekildiği bir düğün evine rastlamışlar ve düğün sahipleri onları çok güzel bir şekilde ağırlamıştır:

“...Sonra sizleri şu tarafa, iç odalara alalım, orada rahat edersiniz dedi delikanlı. Bir şerbet getirdiler o arada ve oturduğumuz sandalyelerin yakınındaki sehpalara da baklavaya benzeyen sarıburma isimli bir tatlıyla, zeytinyağlı yaprak sarması dizili

tabakları sıraladılar. ay istersek çay, kahve istersek kahve, ayran istersek ayran gelecek” (SY, 2012: 357/358).

“Gelip geçerken uğrayın mümkün olursa, bundan böyle burasını eviniz bilin. Kızlar, siz de durmayın, misafirlerimizin yemeklerini paket yapın. Bol bol koyun her bir Şeyden, Őofrlere de yetsin” (SY, 2012: 361).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda eşi askere giden Hacer, eşinin memleketine taşınmaktadır ve taşınma sürecinde hamile olduğu için memlekette kayınvalidesi ve grmceleri yardımı gelmiştir. Meral de arkadaşı Hacer’i görmeye gelmiş, Hacer’in kayınvalidesi oruçlu olan Meral’i iftar için yemeğe kalması yönünde ikna etmiştir:

“Mutfaktan paket edilmiş yemekler geldi Gülizar teyze ve kk kızı aracılığıyla, “Hiç böyle olmadı, bunu saymıyorum, Őehrimize, kendi evimize de bekleriz” diyerek uğurladı onları” (SDB, 2016: 228).

Halil ve arkadaşlarına yolculukları süresince rehberlik eden Vanlı olarak tanınan rehber, onları uğradıkları Kürt köyünde bir eve götürüp dinlenmelerini sağlamıştır:

“Vanlı rehberle uzak akrabalık bağları bir yana, Afganistan’a savaŐmaya gideceğimizi bildikleri için de bizi sıcak bir ilgiyle karşıladı ev sahiplerimiz, kısa bir süre içinde zengin bir sofraya kurdular, hamamı hazırladılar” (SDB, 2016: 267).

“Unutulmayan” adlı hikâyede Pakize, anne ve babasından yadigr kalan evi eski günlerdeki haline geri döndürmek istemektedir. Evin selamlık kısmını bir düzene koyan Pakize, bahçede komşularına güzel bir sofraya hazırlamış, tıpkı annesi gibi. Komşular, Pakize’nin annesinin hamaratlığını, çalıŐkanlıęını konuŐmakta ve kızının misafirleri için kurduğu sofrayı da tıpkı annesinin sofralarına benzetmektedirler. Misafirleri ağırladıktan sonra st kattaki büfenin kilitli dolabını kancalı bir iğneyle aan Pakize, gördükleri karşısında Şaşkına dnmŐtir:

“Kutular dolusu yenilemez hale gelmiş, taş sertliğinde veya dağılıp ufalanmıŐ lokumlar, ikolatalar... Birkaçını açıp sonunda hepsini atılmak üzere bir poŐete doldurdular. Bunca kutu bunca ihtiyat... Annesi bu evi, her an misafir ağırlayabileceği bir hazırlık içinde tutardı” (U, 2018: 33).

“Opdireyha” adlı hikâyede Reyhan, eniŐtesiyle tartıŐtıktan sonra evlerinin arka duvarından atlayıp sokakta dolaŐmaya başlamıştır. Karşılaştığı köylülerle sohbet eden Reyhan son olarak yıkık bir evin avlusunda oturan yaşlı kadının seferberlik anılarını dinlemiŐtir:

“Gözleme ikram ettiler, ayran da nefisti ve sorular uzayıp gitmedi” (U, 2018: 47).

“Bir Aile Yemeği” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman evlenmeden önce yaşadığı baba evine dair kesitler hatırlamaktadır. O zamanlarda evlerinden misafir eksik olmadığını ve eve misafir geldiğinde kendisini odasına kapattığını anımsamaktadır:

“Annem peşimden gelir, türlü öğütlerle beni misafirin yanına götürmek için ikna etmeye çalışırdı. Misafir hangi şartlar altında gelirse gelsin, güler yüz görmelidir”(U,2018:222).

“Virginia Woolf Mutsuzluğu” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman çocukluk yıllarında babasının eve geç geldiğinden hatta bazı geceler hiç gelmediğinden yakınmaktadır. Babasının eve geldiği günlerde ise yanında mutlaka arkadaşlarını getirdiğini, onlarla balkonda sohbet edip içki içtikten sonra sarhoş olduklarını belirtmektedir. Onlara hizmet eden annesini hatırlarken de şu ifadelerle yer vermektedir:

“Annem bir hayalet gibi mutfakla balkon arasında gidip geliyordu. Baba evinde aldığı terbiyenin gereğince içki içen insanlara hiçbir şekilde hizmet etmemesi gerektiğini düşünüyordu. Ancak aynı terbiyenin gereğince özellikle misafirlerin yanında kocasına karşı çıkamıyor, misafire karşı hoşnutsuzluğunu belli edemiyordu da” (SBG, 2017: 63).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda adı geçen Gazibeygiller, gerek İpek Yolu kervanlarını gerekse yurdun dört bir yanından gelen şairleri konaklarında birkaç gece ağırlamakta ve imkânları oranında gelen misafirler hizmet etmektedir:

Misafirperverdi Gazibeygiller, dışarıdan kim gelirse gelsin, günlerce ağırlarlardı ocak başında... Konağın zemin katındaki sedirli, bazen ocak başı bazen de oda dedikleri salona Çerkeş’ten, Ilgaz’dan, Kurşunlu’dan ve Ankara’dan şairler toplanıyordu senede bir veya iki kez; bir aile geleneği idi bu. İlk meclis güz başında Kengiri Panayırına katılan şairlerle yapılırdı (ŞVG, 2021: 44/45).

Şair ve âşıkları bir akşam konakta ağırlardı Cevriye, rahmetli babasının usulünce. Köy içinden, hatta Çerkeş ve Kastamonu’dan o gece için gelen misafirleri olurdu. Kadınlar bir tarafta, erkekler bir tarafta otururdu, işlemeli bir kafes vardı arada. Sadece şairlere değil, yoldan geçen herkese açtı konağın kapısı. Allah dostudur, Mevla yollamış, hem karnını doyuracaksın hem heybesini dolduracaksın. “Siz beylerdensiniz, yaparsınız,” derler bey ailesine; unu mu eksik, odunu mu bitti, neye ihtiyacı var, soracaksınız (ŞVG, 2021: 44/45).

Cevriye, arkadaşı Gülümser’i ziyarete gittiğinde Gülümser’in çocuklarına dededi Gosseyin Gazibey’in hikâyesini anlatmıştır. Hikâyeye göre Gazibeygiller evlerine gelen misafirlere hürmette kusur etmemekte, imkânları oranında onları en iyi şekilde ağırlayarak yolcu etmektedir. Bir gün gece yarısı kapılarını çalan bir grup bey Gosseyin

Gazibey'in konağının kapısını çalmış ve Gazibey hanımına yemek hazırlamasını söyleyip misafirlerin yanına geçmiştir. Karısı ise bakır tencereye su koyup kaynamasını beklerken mindere uzanıp uyuyakalmıştır. Misafirperverlikleriyle de tanınan bir aile olan Gazi beylerin konağında saatler geçmesine rağmen yemek gelmemiş ve Gazibey yemeği sormak için mutfağa gidince eşini uyur halde görür ve misafirlere ar edip çekip gitmiştir:

Bir karısına bakar bir ocağa, ne yapacağını bilemez, aşağıda yemek bekleyen beylere bir cevap hazırlamaya çalışır, beğenmez, ben şimdi onların yüzüne nasıl bakarım, ne söylerim, diye düşünüp kalır. Karısını uyandırmadan bir heybe hazırlar kendine, yolluk kıyafet ve bir miktar altın alıp sessizce konaktan çıkar, atını eğler ve çekip gider. O günden sonra da bir daha kendisinden haber alınamaz. Mahcubiyetinden misafirlerin yanına çıkamadığı için gittiği anlatılır hep (ŞVG, 2021: 172).

Misafirlere hürmeti ile tanınan Sıdika bibi, evini ve eşyalarını misafirleri için özenle düzenlemektedir:

“Raflarında el işiyle süslü bembeyaz örtüler açılı; onun sofraya örtüleri, tahta sofraları, tahta kaşıkları bile bir başkadır. Hayatı hep misafirli olur, köyde “sofrası sinisi yerde bir kadın” diye övülür”(ŞVG, 2021: 442).

Araştırmasına bilgi toplamak amacıyla önce Gazibeygillerin konağına giden Wakatsuki, sonra da Şeyh Mehmet Nuri Efendi'nin oğlu İsmail Pirinççi ile görüşmüştür. İsmail, Wakatsuki'ye misafirperver Gani Dede ile ilgili şu bilgileri anlatmıştır:

Havaliye yerleştikten bir süre sonra İpek Yolu üzerinden gelen kervan ahalisini irşat için Göçyeri Hanı'nı yaptırıyor Gani Dede. Bu hana gelen yolculara müşteri değil misafir muamelesi gösteriliyor, akşam etle pilav, sabah çorba ikram ediliyor. Dedemiz handan geçen Ermeni ve Yahudi tüccarları sabah Müslüman olarak gönderirmiş, diyor İsmail Pirinççi. Beş yüz kişiye yemek verilebilirmiş Yer kuyu yakınlarındaki handa (ŞVG, 2021: 529).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında misafirperverlik değeri, bireylerin evlerine gelen misafirlere hürmet göstermeleri ve izzet-i ikramda bulunmalarını içeren ilgilere rastlanmaktadır.

5.1.2.15. Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Her türlü baskıdan kurtulma; ama başkalarının özgürlüğüne engel olmama; hürriyet” (Psikoloji Sözlüğü, 2012: 955) şeklinde tanımlanan özgürlük kavramının belli ölçülere sahip olması gerekmektedir. Bu konuda “Özgürlük kavramını oluşturan ilk

sınır, keyfe bağlılığın yokluğudur. İktidar yasalara uygun olarak kullanıldığında bireyler güvenlik altındadır. Ama insanlardan sakınmak gerekir ve hiçbir insan mutlak gücü bozulmadan taşımak için yeterince erdemli olmadığından mutlak gücü hiç kimseye vermemek gerekir.” (Aron, 1986: 227) şeklinde görüş belirten Aron bireysel veya yönetsel alanda sınırsız özgürlüğün sakıncalı olduğunu altını çizmektedir.

Çocuk gelişimcilere göre çocukların keşfetme duyusunun aktif olabilmesi için, kendi yeteneklerinin farkına varmaları noktasında özgür olmaları şarttır. Ancak bu özgürlük yukarıda belirttiğimiz gibi sınırsız olmamalıdır. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren istedikleri her şeyi istedikleri zaman yapamayacakları öğretilmeli, başkalarının özgürlüğünü kısıtlamadan özgür oldukları belirtilmelidir.

Tablo 19. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan özgürlük değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Azize'nin Son Günü	55
2.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	148
3.	Şirin'in Düğünü	9
4.	Sınıra Yakın	31
5.	Seni Dinleyen Biri	104-105
6.	Acı Çekmiş Yüzünde	11-44-51

Sinan, Bakü sokaklarında amaçsız bir şekilde yürürken aklına hapisanede bir kuş olup masmavi gökyüzüne uçmak istediğini hatırlamaktadır:

“Dışarıda nicedir hatırına getirmedeği bir istekti bu. Böyleydi işte, içerideyken dışarıya yani özgürlüğe ait sayarak özlemine çektiği ne çok şey dışarıda ilgisini çekmez olmuştu. Göğüs kafesi daralmaktayken enginlere kanat açmak ne mümkün” (ASG, 2018: 55).

Türkler, tarih boyunca bağımsızlıklarına düşkün bir millet olarak tanınmaktadır. Kürşad destanında anlatıldığı üzere hile ve ihanet nedeniyle Çinlilere esir düşen Göktürkler, büyük mücadeleler sonucunda özgürlüğüne tekrar kavuşmaktadır:

“Asla tutsak edilemez sanılan Türk insanı on yıldır tutsaklık hayatı sürdürüyordu, on yaşına basmıştı Çin'de doğanlar, on yıldır töresiz, bayraksız, tutsak yaşıyordu yavrukurtlar... Bumin Kağan'ın torunu, Çulluk Kağan'ın oğlu Kürşad'la arkadaşları bu tutsaklığa daha fazla tahammül edememişlerdi” (BUMY, 2016: 148).

“Şirin'in Düğünü” adlı romanda Şirin, anne ve babasını kaybettikten sonra halası tarafından yetiştirilmiştir. Tanınmamak için kendisini herkese Nursuna olarak tanıtan Şirin, kendi adını kullanıp kendi kimliğine göre yaşayamadığı için sürekli özgür bir hayatı düşlemektedir:

“Nursuna kimliğinden kurtulmak istiyordu, bunun için de halasından bağımsız yaşamaya ihtiyacı vardı” (ŞD, 2018: 9).

“Sınıra Yakın” adlı romanda Efsane’nin kız kardeşi Mina, yıllar önce İran’ı yaşam koşullarından ötürü eşiyle birlikte terk etmiştir. Mina, baskının ve kısıtlamanın hâkim olduğu bir ortamda çocuklarını büyütmek istememektedir:

“...çünkü o modern bir genç kadındı, çocuklarını özgür bir ortamda doğurup büyütecek ve o özgür ortamda ülkesinin iyiliği için faaliyetlerde bulunacaktı” (SY, 2012: 31).

Özgürlük bazen de yaşadığı şehrin sokaklarında hiçbir baskı hissetmeden rahatça dolaşmaktır. “Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Zehra ve arkadaşları katılmış oldukları İslam’da Kadın Hakları bir panelde güzel kadınların fitneye sebebiyet vermemesi için peçe takarak dolaşmaları gerektiği belirtilmiştir. Panelden sonra Zehra kendisini güzel bulmadığı için bu sorumluluktan mesul olmadığını ve bu durumun kendisi için özgürlük olduğunu şu ifadelerle anlatmıştır:

“... Bu da beni özgür kılıyor, özgürce dolaşabilirim sokaklarda, bir seçim yapmam gerekseydi de güzel olmayı değil sokaklarda özgürce dolaşabilmeyi seçerdim” (SDB, 2016: 104).

“Caddelerde ve sokaklarda ya da namahrem erkeklerle konuşurken bir tür özgürlük kazandırıyor ona, cımbız değmemiş yüzüyle gösterişsiz giysileri” (SDB, 2016: 105).

“Acı Çekmiş Yüzünde” adlı hikâyede Hansa, hayatıyla ilgili vermiş olduğu kararların annesi tarafından sorgulanmasına takılmamakta annesinin doğrularına göre yaşamak istememektedir:

“Annesi alışmalıydı olacaklara. Tefsir derslerine gitmesine, başını örtmesine, kendine göre programlar yapmasına, hayatına ilişkin bağımsız kararlar almasına alışmalıydı” (AÇY, 2017: 11).

“Şemsiyenin Altında” adlı hikâyede Süreyya, eşinin askere gitmesi nedeniyle sekiz ay boyunca eşinin ailesiyle yaşamak zorunda kalmıştır. Kayınpederinin himayesi altında sekiz ayın nasıl geçtiğini düşünen Süreyya bu zaman zarfında zorlanacağını düşünmektedir:

“Bunu nasıl yapacaktı bilmiyordu. Hep bağımsız yaşamıştı. Yaşantısında her zaman kendi koyduğu kurallar geçerli olmuştu ve bu konuda ailesinin bir engeliyle de karşılaşmamıştı” (AÇY, 2017: 44).

“Ömrü boyunca bağımsız yaşamıştı, gününü başkalarının programlarına dikkat ederek düzenlemesi gerekmemişti” (AÇY, 2017: 51).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında özgürlük değerine çok fazla rastlanılmamaktadır. BU değeri içeren iletilere bakıldığında bireyin kendi doğrularına göre yaşaması, baskı ve kısıtlamanın olmaması, esaret altında yaşamamak göze çarpmaktadır.

5.1.2.16. Sabır Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bireylerin kendi iradeleri dışında gerçekleşen her türlü olumsuz durum karşısında şikâyet etmeden tahammül göstermeleri şeklinde ifade edilen sabır (Seyyar, 2003), bireyleri ayakta tutan gizil bir güçtür. İnsanoğlunun hayatı boyunca karşılaştığı hastalıklar, doğal afetler, trafik kazaları, ölümler gibi durumlar karşısında sabırlı olması gerekmektedir. Sabırlı insanlar güçlü bir kişiliğe sahiptir. Günlük hayatta mutlu olan, sakin, huzurlu bir yaşam süren bu insanlar zor durumlar karşısında paniğe kapılmadan sakin kalabilmektedirler. Bu değere sahip insanlar kimsenin göremediği ayrıntıları kolayca fark edip akılcı, doğru karar alabilmektedir.

(Bu nimetler) “Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!” diyen; Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir)” (Al-i İmran/16-17). Ayetinde belirtildiği gibi Allah'a karşı teslimiyet anlamına gelmekte olan sabır manevi anlamda insanların güçlenmesine de imkân sağlamaktadır.

Tablo 20. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan sabır değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	25
2.	Halama Benzediğim İçin	19-31
3.	Kızım Olsan Bilirdin	65-77
4.	Duvarsız Odalar	58-108
5.	Azize'nin Son Günü	21
6.	Şirin'in Düğünü	428/429
7.	Sınıra Yakın	75-220
8.	Seni Dinleyen Biri	107-196-323
9.	Unutulmayan	159

Özellikle günümüzde eşler arasında yaşanan sorunlar gittikçe artmaktadır. Bu sorunların sebebi ne olursa olsun öncelikle aile bireyleri içerisinde çözüme kavuşturulmalıdır. Başkaları ile paylaşılan aile sorunları genellikle çözüme kavuşturulamamaktadır:

“Oturmuştu oturduğu yerde ve annesi mutlu olmuştu. Çünkü bir iki ufak sayılamayacak gerginliği ailesine yansıtmıştı bir aralar. Sabredeceksin, tahammüllü

olacaksın, başka bir yolu yok, demişti annesi. Sabretmek, kadınlık sanatının gereğidir, demişti” (ÜİÇ, 2020: 25).

“Halama Benzediğim İçin” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman halasına benzediği için hafif bir uykuya sahiptir. En ufak bir ses, bir gürültüden bile rahatsız olan bir yapıya sahip bu kahraman bir gece yine uyuyamamaktadır:

“Bu saatte ev sahiplerine telefon edip de kiracılarını şikâyet edebilir miyim? Edemem. Sahiden de utanıyor ev sahipleri kiracılarının gürültü patırtıları yüzünden ve yıl dolunca kontratı yenilemeyeceklerine söz verdiler. Sabır, sabır... Sabırla koruk helva olurmuş” (HBİ, 2019: 19).

Halasına benzediği söylenen adı bilinmeyen kahraman olaylar ve durumlar karşısında halası kadar tahammül gösterememektedir:

“Ben onun kadar sabırlı değilim ama olmak istiyorum. Bu yüzden çöplü mercimekleri ayıklamayı yüksünmeden üstüme alıyorum. Bir ara sabrım taşar gibi oluyor, mercimeği çöpleriyle birlikte çöp kutusuna atmayı veya kuşlar yesin diye bahçeye savurmayı istiyorum. Sabır, sabır diyorum yine, halamın deyişine benzer bir deyişle biraz daha sabır...” (HBİ, 2019: 31).

“Kızım Olsan Bilirdin” adlı eserde Sıdika Hanım, bakıcıyı evinde istememekte ve her fırsatta ona karşı ağır sözler sarf etmektedir. Alzheimer hastası olan Sıdika Hanım’ın tavır ve davranışları karşısında Zehra bazen çaresiz kalmakta kendi kendine öğütler vermektedir:

“Çocukluğunda okuduğu menkıbe kitaplarından aklında kalan hayırlı evlatlar gibi sabırlı olabilseydi ya! Olgunlaşacaksın, diye uyardı kendini. Ders çıkaracaksın. Allah’tan yardım dileceksin. O senin anneni annen” (KOB, 2017: 65).

Sıdika Hanım’ın rahatsızlığı günden güne kötüye giderken kızı Zehra yaşadığı olumsuz durumlar karşısında artık kendisini tamamen çaresiz hissetmektedir. Kardeşleri olmasına rağmen anne ve babasının bütün sorumluluğu Zehra’nın üzerindedir:

“Azize ise sabretmesini, mümkün olduğunca erken gelip nöbeti devralacağını söylerdi” (KOB, 2017: 77).

“Kendine Kaçmak” adlı hikâyede Zeliha zaman zaman hayatını sorgulamakta ve gün geçtikçe çevresindeki insanlardan hatta annesinden bile uzaklaşmaktadır. Kendisine gelmek isteyen annesini yalnız kalmak istediği için geri çeviren Zeliha, kapısına gelen ilkokul öğrencisine de kapıyı açmamıştır:

“Sabırlı, tahammüllü ve yumuşak yüzlüydü oldum olası, asla kalp kırmaya dayanamayacak kadar naifti bir zamanlar, öyle sanılıyordu yani, gerçekten emin olamıyordu artık öyle biri olduğuna; yoksa anahtar deliğinden ela gözlerindeki bekleyiş

ışıklarını fark ettiği halde Abdurrahim'e kapıyı açmamayı başarabilir miydi hiç" (DO, 2017: 58).

"Kuzu Kayboldu" adlı hikâyede Tural Bey, yaşadığı günlerde herhangi bir güzellik bulamayınca sürekli geçmiş yıllara dönmektedir. Kendisiyle yaklaşık bir yıldır aynı evi paylaşan Moldovyalı bakıcısı Tonya ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

"... Sabırlı bir kadındı Tonya ki zaten memleketinde hemşirelik okumuştur. Sabırlı insan göremiyor etrafında Tural Bey yıllardır, o nedenle de belki bilincinin yaşının zamanını dışlamasına kayıtsız kalıyor" (DO, 2017: 108).

Azize, yaklaşık on beş yıl boyunca evinin penceresinden bakıp Kız Kalesi ile sohbet etmekte ve yaşadıklarını, hissettiklerini, sabrettiklerini yalnızca Kız Kalesi ile paylaşmaktadır:

"İşit beni Kız Kalesi, sesimi duy! Kimse bilmiyorsa bile sen biliyorsun. Nelere katlandığımı, sabrettiğimi, hangi sözleri içime attığımı, hangi heveslerime engel olduğumu kimse bilmiyorsa da sen biliyorsun" (ASG, 2018: 21).

"Şirin'in Düğünü" adlı romanda Şirin, internette haber sitelerinde gezinirken karşısına Faruk ile ilgili bir haber çıkmıştır. Faruk, yanında yüzünü kapatma ihtiyacı duyduğu bir kadınla gece kulübünden çıkarken kameralara yakalanmıştır. Haberi gören Şirin, ağlamaya başlasa da başka sitelerde aynı haberi arattığında haberin gerçek olduğunu anlamıştır. Tüm bunların yanı sıra Faruk'un çapkınlık haberinin bir paragrafını da Nursuna Akarsu olarak kendisi oluşturmaktaydı. Faruk, Balım adlı bu kadına imam nikâhı kıydığı, ona pahalı hediyeler aldığı yönünde devam eden haber karşısında Şirin bir çıkış yolu aramış ve çiftliğe gidip bazen annesi gibi bazen halası gibi hissettiği Müjgân ile konuşmak istemiştir. Hayat karşısında görmüş geçirmiş, tecrübeli bir insan olan Müjgân, Şirin'i teselli etmeye çalışmıştır:

"Sabırlı olanın kazançlı çıkacağını anlatan onlarca menkıbe ve özlü söz biliyordu. Yarına çıkacağımız nereden belli, biz kalbimizi iyi turalım, diyordu sözlerine inandıran bir ses tonuyla" (ŞD, 2018: 428).

"Sınıra Yakın" adlı romanda otobüsteki yolculardan biri olan Feriba Hanım, diğer yolcularla oğlunun iş bulma konusundaki endişelerini paylaşmaktadır. Oğlu kısa sürede para kazanacağı, toplum içerisinde önemli bir statüye gelebileceği bir iş aramakta masa başındaki işleri reddetmektedir:

"Öyle bir iş bulmak herkese nasip olmaz dedi Müjgân Hanım'ın eşi. İş güç sahibi olmak için sabırlı olacaksın, emek vereceksin. Aynen öyle, her işin başı sabır, diye tasdik etti kocasını Müjgân Hanım" (SY, 2012: 75).

Efsane, hayır kurumunda yaptıklarının üstüne üzerinde çalıştığı belgeselden Mehsa' ya bahsettiğinde Mehsa, bu çalışmasından asla vazgeçmemesi gerektiğini söylemektedir:

“Sabır istiyor bu işler, vazgeçme ne olur. Kendime de söylüyorum bunları hep. Vazgeçme, vazgeçme; bir gün üslubunu bulacaksın” (SY, 2012: 220).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Betül'ün kaldığı Kur'an kursunda bulunan mescidin kapısında kimin namaz kıldığı kimin kılmadığının işaretlendiği bir liste bulunmaktaydı. Bu kursta Yusuf suresi dışında diğer sureleri öğrenmeye izin verilmekteydi. Betül ısrarla Yusuf suresini çok kez okuyarak farklı tefsirlerden yararlanarak bu sureyi anlamaya çalışmıştır:

“Yusuf peygamberin hikâyesi, büyük sınavlar konusunda sabırlı davranan soylu ruhların hayat hikâyelerinin ibretlerle dolu bir örneğiydi” (SDB, 2016: 107).

Meral, Cemile'ye kayınpederini fazla tanımadığını söylediğinde Cemile kayınpederiyle ilgili hep olumsuz şeyler anlatmaya başlamıştır. Cemile'nin eşi okulu bitirip askerden dönene kadar Cemile, eşinin kalabalık ailesine hizmet etmiştir. Yazın belli bir süre Cemile, baba evine gitse de eşinin müsaade ettiği süre dolmadan kayınpederi onu almaya gelmiş ve bu durumu Cemile'nin ailesi asla ses çıkarmazmış:

“Annem ise sabretmeye çağırırdı beni ya da o da senin bir baban, kusursuz insan yok ki dünyada evladım, gibi bir cümleyle beni teselli ettiğini sanırdı” (SDB, 2016: 196).

Ailenin en küçük kızı olması sebebiyle nazlı büyütülen Muhlise, hamilelikle birlikte ev içerisindeki sorumluluklarını yerine getirememekte, yorulduğunu hissettiğinde olduğu yerde kıvrılıp uyumaktadır ancak Halil eşine karşı sabırla yaklaşmaktadır:

“Karısına karşı kimseye olmadığı kadar sabırlı davranmaya çalışıyordu, her şeye rağmen: Hamileliğiyle birlikte, alışkanlıklarını koruma konusunda dirençli ve inatçı bir yönü olduğu açığa çıkmaya başlamıştı, Muhlise' nin” (SDB, 2016: 323).

“Eksik Birkaç Harf ve Annem” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahramanın annesi, sınavlarını kazandığı halde babası tarafından yatılı öğretmen okuluna gönderilmemiştir. Sebebi ise okulda başını açacak olması, erkek hocaların önünde takla atacak olması, erkek öğrencilerle ortak tiyatrodaki rol alacak olmaları şeklinde gösterilmiştir. Adı bilinmeyen kahramanın annesi her ne kadar babasına karşı saygıda kusur etmese de içten içe ona karşı kırılmış ve bu duygularını biriktirmiştir. Bir gün konuşma sırasında kahramanın annesi yıllarca içinde biriktirdiği ne varsa babasının yüzüne söylediğinde

babası bu evde daha fazla kalamayacağını söylemiş ve evden çıkıp gitmiştir. Kahramanın annesi ise kızının daha hoşgörülü olması gerektiğini belirtmektedir:

“Dedem onu çeşmenin önünde beklerken atkısını ve çantasını istedi benden, alelacele hazırlandı; bir taraftan da annemin zor günlerden geçen babasına karşı daha sabırlı olması gerektiğini söylüyordu” (U, 2018: 159).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında sabır değerini içeren iletilerde zor ve istenmeyen durumlar karşısında ve çevremizdeki bireylere karşı sabırlı olmak gerektiği ifade edilmektedir.

5.1.2.17. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“ Vücudun hasta olmaması durumu, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet” (Türkçe Sözlük, 2009: 1680) olarak tanımlanan sağlık, insanlar için olmazsa olmaz bir değerdir. Çünkü insanlar tüm yönlerden sağlıklı oldukları takdirde diğer değerleri benimseyip yaşantı haline getirmektedir. Bu nedenle insanlar anne karnındaki bebeklik döneminden başlayıp sağlıklı olmaya önem vermelidir.

İnsanoğluna emanet olarak verilmiş olan sağlık, insanların yediklerine içtiklerine dikkat ederek zararlı alışkanlıklardan uzak durarak koruma altına alınmalıdır. Özellikle insanın bilincinin kaybolmasına sebep olan uyuşturucu madde kullanımı insanların davranışlarında son derece etkili olmaktadır. İnsan sadece zararlı alışkanlıklardan uzak durmakla kalmamalı aynı zamanda beslenmesine de dikkat etmelidir. Küçük yaşlardan itibaren çocuklar dengeli beslenmeyi ve zararlı alışkanlıklardan uzak durmayı alışkanlık haline getirmelidir.

Tablo 21. Cihan Aktaş’ın roman ve hikâyelerinde yer alan sağlıklı olmaya önem verme değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Kızım Olsan Bilirdin	14-40-42
2.	Kusursuz Piknik	34
3.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	110-143
4.	Duvarsız Odalar	43
5.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	87-90-93-108/109
6.	Sınıra Yakın	27-290
7.	Seni Dinleyen Biri	121-160-161-166-261
8.	Suya Düşen Dantel	25
9.	Son Büyülü Günler	149
10.	Şair ve Gecekuşu	165-283

“Kızım Olsan Bilirdin” adlı eserde Alzheimer hastası olan Sıdika Hanım’ın babası, gençliğinde edindiği birtakım alışkanlıklar sayesinde hala güçlü bir vücuda sahiptir:

“Yaşlı adamın bedeni neredeyse yarı yaşındaki bir genç adamın bedeni kadar sağlam. Bunun farkında olarak övünüyor: Otuz yaşında nasılsam şimdi de aynıyım. Bir solukta çıkıyorum merdivenleri... Her gün duş alırdı. Sabah akşam fanilasını değiştirirdi” (KOB, 2017: 14).

Babası gibi Alzheimer olan Sıdika Hanım, hastalığın tedavi edilmesi için içmesi gereken ilaçları reddetmektedir:

“...kızının bu tavrı üzerine ilaçlarını içmeyi de reddetti. Zehra bir tatlı kaşığıyla peşinde dolaşıyor şimdi. Mutfağın bir köşesinde önünü tuttu. İlacı içmeli ki geceyi rahat geçirsin” (KOB, 2017: 40).

Sıdika Hanım, hayatı boyunca yediğine içtiğine dikkat etmeyen, canı ne isterse yiyen bir kahramandır:

“Ardından nar ekşili mısır taneli yeşil salatayı parmaklarıyla yokladı ve beğenmediğini söyledi. Sağlıklı beslenme kurallarını hor gördüğü bilinirdi zaten. Hayatında bir kez bile rejim yapmamış bir kadın; sevdiği şeyleri, istediği zaman ve istediği kadar yerdi” (KOB, 2017: 42).

“Ovırdoz” adlı hikâyede Zeynep’in annesi, ara ara kullanmış olduğu ilaçların dozunu ayarlayamamaktadır. Bazen eksik bazen de fazla miktarda ilaç kullanması çeşitli olumsuzluklara sebep olmaktadır. İnsanların sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için tedavi amaçlı kullanması gereken ilaçları zamanında ve uygun miktarda kullanması gerekmektedir:

“Senede iki üç kez ani bir kararla ilaçları kullanmayı kesiyor. Bununla gelen özgürlüğü birkaç gün bile sürmüyor; hiç bilmediği türde ağrılarla, baş dönmeleri ve halsizliklerle, kalp çarpmaları ve üşümelerle, ilaçlara geri dönüş yapıyor” (KP, 2017: 34).

“Efsun’un Semaverisi” adlı hikâyede Efsun’a talip olan Firuz Bey yaşlı olmasına rağmen uzun yıllar süresince sağlığına dikkat ettiği şu şekilde anlatılmaktadır:

“Beyaz, pamuk gibi sakalı vardı Firuz Bey’in. Ama bir tek takma dişi olmadığını söylüyordu. Yıllarca çok soğuk ve çok sıcak şeyleri yememesine, içmemesine borçluydu sağlam dişlerini” (AVDYŞ, 2018: 110).

En son kızını da evlendirdikten sonra uzaklara çok uzaklara kaçıp gitmek isteyen Selim Bey, gittiği yerlerde sağlığının bozulma ihtimalinden çok korkmaktadır. “Ustası,

Karısı ve Gemi Yolculukları” adlı hikâyede Selim Bey’in sağlığına ne kadar önem verdiği şu şekilde aktarılmaktadır:

“Uykusuna, yemeğine, havasına, suyuna dikkat ederdi. Bir ara kanser korkusuna yakalanmıştı, kanserojen maddeler üzerine yoğunlaşmıştı zihni. Yamrı yumru sebzelerden, kolalı içeceklerden, televizyondan kaçındığı yıllardı. O yıllardan kalan bir alışkanlıkla hala kola içmezdi ve pek gerekmeyince televizyon seyretmezdi” (AVDYŞ, 2018: 143).

“Gidilecek Bir Yer” adlı hikâyede Gülenay kendisinden bahsederken annesinin sürekli sinir ilaçları içmesi ve erken uyanamaması nedeniyle sabahları kahvaltı yapmadığını belirtmektedir. Kendisinin tam aksine arkadaşı Nimet’in annesi kahvaltı yapmadan Nimet’in evden çıkmasına izin vermemektedir:

“Zayıf değildi, hatta kemikli yapısı nedeniyle şişman sanıldığı bile olurdu ama aslında kansızdı. Ben sandalyede otururken o koşturarak yumurtasını yer, içmesi adetten olan bir kaşık pekmezi içerdi” (DO, 2017: 43).

“Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanda yatılıda kalan kız öğrenciler sabah kahvaltısında çıkan Amerikan peynirinin kendilerinde alerji yaptığını düşünmektedir. Görüntü olarak margarine benzeyen bu peynirin tadı da öğrenciler tarafından beğenilmemektedir. Pembe’nin parmaklarında çıkan kızarıklıklar alerji olarak yorumlansa da aslında Pembe de uyuza yakalanmıştır:

“Son günlerde avuçlarında ve parmak aralarında mini minnacık, içi su dolu ve her an kaşınmak isteyen, biraz fazla kaşıyınca da patlayıveren kabarcıklar çıkmaya başlamıştı. Patlayan kabarcıklardan akan su çok pis kokuyordu. Bir daha çatalını değdirmeyecekti o peynire” (BUMY, 2016: 87).

Pembe’den sonra Aslı da bir gün sağ bileğinde bir kaşıntı hissetmektedir. Bileğini kokladığı zaman kükürt karışık yara kokusunu fark eden Aslı, bunun uyuz kokusu olduğunu anlamıştır. Vücudunun çeşitli yerlerinde çıkan küçük kabarcıklar en ufak bir kaşıma sonucunda patlayarak yaraya dönüşecektir:

“Bir yerleşince yedi yıl süren bu hastalık bütün vücudunu kaplamadan ilaç bulup da sürünse ne iyi olurdu ama nasıl, nasıl” (BUMY, 2016: 90).

“İlaçlanmaya bir başlasaydı, hastalığı fazla ilerlemediği için çabuk iyileşirdi, böylece on beş tatilde eve uyuz mikrobu taşımamış olurdu” (BUMY, 2016: 93).

Bronşite yakalanan Aslı’nın, bir hafta revirde kalması vücuda çıkan yaraları Dursiye Hanım’ın görmemesini sağlamıştır. Revire girmeden önce aşırı derece kirlendiğini hisseden Aslı, hamama gittiğinde soyunma odasında bulduğu kullanılmış ilaçlardan sürünmüştür:

“Yine de kaşıyordu; bir noktayı kaşırken başka noktalara sıçırıyordu kaşınma isteği. Sırada hafifçe aşağı kaydı; kolunu bluzundan içeri sokarak kaşınmaya devam etti... Revirdeki ecza dolabında o Nivea kremi kıvamındaki kükürtlü kahverengi ilaçtan görünce Dursiye Hanım evine gittikten sonra tuvalette ilaçlanmayı sürdürmüştü” (BUMY, 2016: 108). Aslı bulduğu her ilaçla vücudunu ilaçlamaya devam etmiştir. Ancak çamaşırlarını diğer uyuz olan çocukların kıyafetlerine katıp kaynatmaya vermediği için bu mikrobu eve taşımaktan da çok korkmaktaydı.

“Sınıra Yakın” adlı romanda Selman, savaş sırasında şehre atılan bombalardan yayılan kimyasallar sonucu gazi olmuştur ve geri kalan hayatını sürekli öksürük nöbetleriyle geçirmektedir. Son yıllarda ise dikkat etmesi gereken ne varsa bir kenara atmıştır:

“Merdiven çıkmamaya çalışıyor, buna mecbur kaldığında ise her katta birkaç dakika mola vererek soluklanıyordu. Kirli havadan uzak durması, nezle grip olmamak için kendine dikkat etmesi gerekiyordu. Aldırmıyordu uyarılara, nargile bile içiyordu” (SY, 2012: 27).

Efsane, mitingde yaranması sonrasında sol kolunu kullanamaz hale gelmiştir. Babası, diğer insanların yapabileceği ne varsa Efsane'nin de yapabileceği konusunda onu daima cesaretlendirmiş ve Efsane'nin iyileşeceğine olan inancını asla kaybetmeyip faydalı olacağını düşündüğü her yola başvurmuştur:

“... beni şifa umduğu her kapıya götürdü, rehabilitasyon merkezlerine taşıdı, bir dönem akupunkturcuya bile gittik birlikte” (SY, 2012: 290).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Cemile ile konuşurken sağ gözünde bir ağrı hisseden Meral, Ahmet tarafından hastaneye götürülmüştür. Meral'in göz yuvarının iltihap kapıldığını söyleyen doktor bu durumun ihmal edilmesi durumunda geçici görme kayıplarının yaşanabileceğini belirtmiştir:

“Gözlerini yormaktan kaçınmalı, bünyesini güçlendirmek için de her gün bir avuç vitamin içmeliydi. Bünyen zayıf düşmüş, dedi doktor ve iyi beslenmesi gerektiğini söyledi” (SDB, 2016: 121).

Astım hastası olan Köpük, karanlık ve küçük bir evde yaşamaktadır. Çocuklara bağırdığı zaman öksürük nöbetleri yaşamakta ve soluğu çardağın altında almaktadır. İleri derecede görme bozukluğu olan Köpük, bu durumu evde kalmamak için herkesten saklamıştır. Komşusu Piltan Teyze, Köpük ile ilgili şu ifadeleri belirtmektedir:

“Hemşerisi kadınlar gibi o da yaz aylarını köyde geçirse, çocuklar daha mutlu ve sıhhatli olacaklar, hem İstanbul'un rutubetli havası astımını da azdırıyor” (SDB, 2016: 160).

Piltan Teyze, geçirdiği kısmi felç sonucunda hastanede fizik tedavi görmüş ardından kaldığı ev boşaltılarak kızının karşı dairesine taşınmıştır. Piltan Teyze'nin hastalığı ise romanda şu şekilde açıklanmaktadır:

“Yüksek tansiyondan kaynaklanan enfarktüsün bıraktığı iz: Kapalı mekânlara gelemiyor, hava almak için pencere balkon yetmiyor, ille de ayağını toprağa basacak” (SDB, 2016: 161).

Meral, göz yuvarındaki iltihaptan kaynaklanan rahatsızlığı için bir hafta önce gittiği doktora şimdi de kontrol amaçlı gitmiştir:

“Gözündeki iyileşmenin yavaşladığını söylemişti sonra, kendine daha iyi bakması gerekiyordu, ilaçlarını da muntazam bir şekilde almaya devam etmeliydi. Kortizonlu damla ve tabletler kullanılan bu gibi vakalarda hasta, doktor kontrollerini ve ilaçlarının kullanımını aksatıyorsa, sonradan telafisi zor olacak hasarlar meydana gelebilirmiş” (SDB, 2016: 166).

Soğuk suyla abdest alıp çoraplarını da ayakları ıslakken giydiği için Halil'in ayaklarında mantar oluşmuştur. Bu durumda ayakkabı giymekte bile zorlanan Halil, tedavi için sağlık ocağına gitmiştir:

“Bu yörelerde kış geldiğinde namaz kılan insanlarda yaygın olarak görülen bir mantar vakasıydı başına gelen, on gün kadar ocaktaki doktorun verdiği şişedeki sıvıyı parmak aralarına sürmeye devam etmesi gerekiyordu” (SDB, 2016: 261).

“Vip” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman çalıştığı ortamın bir sonucu olarak tozlara karşı hassas bir bünyeye sahiptir. Boğazında yanma, peş peşe hapşırma gibi belirtileri olan VİP'e karşı dikkatli olarak yaşamını sürdürmek zorundadır:

“VİP hücumuna uğramamak için, üşütmek kadar terlemekten de kaçınmalıydım... Toz toprak içinde kütüphane arşivlerinde kaptım bu öksürüğü; kâğıda, toza ya da kâğıt tozlarına karşı bir tür alerji. Daha hassas bir maske edinmeliyim, en küçük bir toza, göze görünmeyen bir toz bulutu dalgasının sızmalarına geçir vermemeli” (SDD, 2018: 25).

“Su Değirmeni'nin Şarkısı” adlı hikâyede Cevat, şiir yazmaya tutkun bir şairdir. Ancak çıkarmış olduğu şiir kitapları toplum tarafından beğenilip okunmamış hatta bir kitap fuarında kitabını satın almaya veya imzalatmaya bir kişi bile gelmemiştir ve seneler boyunca bu olayı hatırlayıp utanmıştır. Hamile olan eşi de Cevat'ın bu şiire düşkünlüğünden yorulmakta ve bu konu nedeniyle aralarında sürekli tartışmalar yaşanmaktadır. Doğum yaklaştıkça sağlık sorunları iyice artmış ve doktora gitmişlerdir:

“Sonunda karnındaki ağrılar, midesine giren sancılar yüzünden doktora taşınmak zorunda kaldı. Filmler çekildi, tahliller yapıldı ve ülser olduğu anlaşıldı. Doktor kendine

dikkat etmezse hastalığın daha da ilerleyeceğini söyledi. Sakin, ruhsal gerginliklerden uzak bir hayat sürmeliydi” (SBG, 2017: 149).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Ayşe, Cevriye’nin yanında gittiğinde Cevriye onu tıpkı annesi Mavi’ye benzetmiştir. Yüzünde bir damla kan olmayan, aniden kalkınca başı dönen Ayşe de tıpkı annesi Mavi gibi zayıf bir bünyeye sahiptir:

Sabah ve akşam saatlerinde birer kaşık dut pekmezi içmesini tembih etti. Bunu söylerken kızın pımpirikli olduğu çıkmıştı aklından. “Hasta mı oluyorum nedir, ne yapayım peki?” diye sordu endişe içinde. “Kansızlık olur bu çağlarda, büyütme, keçiboynuzu pekmezinden hazzetmediğini biliyorum ama kahvaltıda içmelisin bir iki kaşık,” dedi sarılıp öperek. Vücudunu da çalıştırması gerekiyordu. “Sabahları değirmenleri dolaşırken benimle gel,” dedi. Dönüşte iki değirmen arasını yürürüz (ŞVG, 2021: 165).

Gazibeygiller konağından Cafer, kızının onaylamadığı birine kaçmasıyla akıl sağlığını kaybetmiş, eşlerini tanımayacak duruma gelmiştir. Aile bireyleri Cafer’in evden çıkıp gitmesi ihtimaline karşın kaldığı odanın kapılarını kilitli tutmaktadır. Hangi doktora götürseler aldıkları cevap hiç umut verici değildir:

“Doktor eski haline bir daha dönemeyeceğini belirtmişti, özenli bir dille. Onu bu haliyle kabul edip daha kötüye gitmemesini sağlamaya çalışmak gerekirdi. İyi bakılsın, bahçede yürüyüşe çıkarılsın, güvenliği sağlansın” (ŞVG, 2021: 283).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında sağlıklı olmaya önem verme değeri kapsamında doğru alışkanlıklar edinmek, ilaçların zamanında ve doğru miktarda alınması, sağlığa zararlı alışkanlıklardan uzak durmak ve düzenli olarak doktor kontrolüne gitmek ile ilgili iletilere rastlanmaktadır.

5.1.2.18. Saygı Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İnsanlar arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkileyen saygı kavramı; “ Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı, dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” (Türkçe Sözlük, 2009: 1714) şeklinde tanımlanmaktadır.

Saygı sadece insanın çevresindeki ailesine, arkadaşlarına karşı duyduğu bir değer değildir. İçinde yaşadığı doğaya, çevresindeki hayvanlara, bitkilere de insan saygı duymak zorundadır. Bunların yanı sıra bireysel haklara, düşünceye, sevgiye de duyulması gereken saygı öncelikle kişinin kendisine saygı duymasıyla mümkündür. Çünkü kendisine saygı duymayan bir insanın çevresindeki hiçbir varlığa saygı duyması beklenemez. Toplumsal değişimin hız kazandığı bu günlerde değerini kaybeden bir

değer olan saygı, kişilerarası iletişimin olmazsa olmazlarından. Toplumun her alanında saygı değerine önem verilmeli, birey anne babasına, arkadaşlarına, öğretmenlerine ve diğer varlıklara karşı saygılı bir tutum içerisinde olmalıdır. Toplumların sağlıklı bir bütün olmaları için saygı değeri her yaştan bireye benimsetilmelidir.

Tablo 22. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan saygı değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	45-118
2.	Kusursuz Piknik	38
3.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	9
4.	Şirin'in Düğünü	96
5.	Seni Dinleyen Biri	344
6.	Unutulmayan	226
7.	Acı Çekmiş Yüzünde	105

Adı verilmeyen kadın kahraman, genç kızların gelinlik rüyası mitine karşı olduğunu belirtmek ve mürüvvetini görebilecek bir annesinin olmadığı için düğününde gelinlik giymemesi kayınvalidesini kendisinden uzaklaştırmıştır. Kayınvalidesinin gözünde kadın kahraman sadece torunlarının bakıcısı rolüne sahiptir. Anne sıcaklığına hasret büyüyen kadın kahraman, bu sıcaklığı kayınvalidesinden de görememiştir:

“Sırf gelinlik giymediğim için ona saygısızlık ettim düşüncesiyle, en başından soğudu benden” (ÜİÇ, 2020: 45).

“Fesleğen Sokağı'nın Ölümü” adlı öyküde Nuran'ın uzaktan akrabası olan patron günümüz gençleri için baba parası yiyip babalarını beğenmeyen, iki ayet ezberleyince kendini âlim zanneden ve hayal içinde yaşayan bir nesil olarak belirtmektedir:

“Ama onların zamanında gençlik saygı edep bilirmiş. Saygısız, ne dediğini bilmeyen bir kuşakmışız. İslam'dan söz ederken anarşist gibi yaşadığımız toplumun şartlarını hesap etmeden konuşuyormuşuz... Onların zamanında herkes ağzına geldiği gibi konuşmazmış, büyüğe saygı gösterilirmiş” (ÜİÇ, 2020: 118).

İnsanların toplum içerisinde saygın bir rol edinebilmeleri, diğer insanlar tarafından sevmeleri o insanın saygı değerini benimseyip yaşantısında uygulamasının bir sonucudur. “Ovırdoz” adlı hikâyede Zeynep'in babası kayınvalidesi ile ilgili şu ifadeleri aktarmaktadır:

“En sevdiği damadıydım, saygıda kusur etmiyordum, niye sevmeyecekti ki beni” (KP, 2017: 38).

Aile içerisinde bazı bireyler sahip oldukları özelliklerden dolayı diğer aile bireyleri onlara saygıda kusur etmekten daima çekinmektedir. “Ağzı Var Dili Yok

Şehrazat” adlı eserde yer alan “Sarete” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman hiç çocuğu olmayan Zeliha teyzesine arkadaşlık etmektedir. Zeliha Teyze, görme yeteneğinden yoksun olmasını kendisine adeta bir kusur olarak görmektedir ve bu nedenle evlenmemiştir:

“En büyük teyzemdi ve gözleri görmediği, buna bağlı olarak evlenmeye yanaşmadığı için de geniş ailenin en çok saygı gösterilen kişisiydi. Dediği dedik bir kadındı, tahakkümcüydü” (AVDYŞ, 2018: 9).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Şirin’in halası Safure Akarsu, içkili ortamlarda bulunmamaya dikkat eden muhafazakâr bir iş kadını olarak tanınmaktadır. Genç yaşta dul kalan Safure Hanım, ihtiyaç sahiplerine de daima destek olmaktadır:

“Hayır, faaliyetleriyle tanınıyor Safure Hanım, bu yüzden çok saygı görüyor”(ŞD,2018:96). Başka insanlara faydalı işler yaparak destek olan insanlar toplum tarafından el üstünde tutulmaktadır. Bu insanlar girdikleri her ortamda ön plana çıkmakta, diğer insanlar tarafından sevilmekte ve saygı durulmaktadır.

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Halil, evlendikten bir süre sonra yapmış olduğu evliliği sorgulamaya başlamıştır. Eşi Muhlise ile eskisi kadar vakit geçirmeyen Halil, son zamanlarda da sigaraya başlamıştır. Evlendikleri dönemde Şeyh Efendi ile zaman zaman sohbet eden Halil, eşini ve evini ihmal ettiği için son günlerde başta Şeyh Efendi olmak üzere Muhlise’ nin ailesiyle de karşılaşmamaya çaba harcamaktadır:

“... Saygıda kusur etmemeye özen gösterdiği, sohbet etmekten büyük zevk aldığı Şeyh Efendi’nin yanına da nadiren gidiyordu artık” (SDB, 2016: 344).

“Bir Aile Yemeği” adlı hikâyede düzenlenen aile yemeğine katılan Serhat’ın arkadaşı Çetin, yabancı uyruklu Camilla ile evlenmiş ve üç çocuğu olmuştur. Camilla Müslüman olduktan sonra adını Kamile olarak değiştirmiştir. Çetin eşi Kamile’den şu şekilde bahsetmektedir:

“Türk gelinleri gibi saygılıdır eşim anneme karşı, o odaya girdiğinde ayağa kalkar, falan” (U, 2018: 226).

“Müfettiş Fethi’nin Penceresi” adlı hikâyede yıllarca şehirde müfettişlik yapmış olan Fethi Demirci, emekli olduktan sonra köye yerleşmiş ancak çevresindeki insanların kendisine bakış açılarının eskisi gibi olmadığını fark etmiştir:

Genellikle köylüler dönüşünü, gidişiyle oluşan sınırları ve imkânları bu dönüşle altüst edişini bağışlayamıyorlardı bir türlü. Artık Ankara’da her işlerine koşan Müfettiş Fethi değildi. Saygınlığı, itibarı kalmamıştı gözlerinde. Kasabada daha gönlünce bir muamele görüyordu. Düğünlere baş konuk olarak davet ediliyor, kahvelere hatta

öğretmenevine girdiğinde ortamda saygılı bir uğultu, dalgalanma meydana geliyordu (AÇY, 2017: 105).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında saygı değerinin belirleyicisi olarak bireylerin yaşı, cinsiyeti ve diğer bireyler içerisindeki konumu yer almaktadır. Özellikle eski neslin saygı değerini daha iyi özümsemiş ve hayata geçirmiş olduğunun da altı çizilmektedir.

5.1.2.19. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Sevgi, “İnsanı, bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (Türkçe Sözlük, 2009: 1742) şeklinde tanımlanan sevgi kişileri kişilerarası ilişkilerde meydana gelen duvarları yıkan etkili bir güçtür (Hökelekli, 2013).

Başta kâinatın yaratılış sırrında olan sevgi değeri canlıların birbirlerine duydukları en köklü değer olarak kabul edilmektedir. Var olan her varlığın özünde sevgi değeri bulunmaktadır. Allah sevgisi, anne baba sevgisi, vatan sevgisi, doğa sevgisi, çocuk sevgisi olmak üzere pek çok türde sevgi bulunmaktadır. Sevgi bağı ile birbirine bağlı insanlardan oluşan toplumlar kolay kolay yıkılmamaktadır. Çünkü bu değer içerisinde hoşgörüyü, dayanışmayı, saygıyı, yardımseverliği de barındırmaktadır. Sevgi değerinden yoksun toplumlarda savaş, bencillik, acımasızlık hâkimdir. Toplumların diğer değerleri hayata geçirebilmeleri ve sonraki kuşaklara aktarabilmeleri ilk önce sevgi değerini kazanmalarıyla mümkündür. Bu nedenle çocukluk döneminden itibaren bireylere sevmenin gücünü öğretmek ve sevilmenin hazzını tattırmak gerekmektedir.

Kuran-ı Kerim’de sevgi değeri Allah’a, eşlere, sahip olunan mala karşı sevgi gibi farklı boyutlarda verilmektedir. Örneğin Allah’a yönelik sevgi: “De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” (Al-i İmran, 31) ayetiyle ifade edilmektedir.

Tablo 23. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan sevgi değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	21-49-78-89
2.	Halama Benzediğim İçin	122-127
3.	Kızım Olsan Bilirdin	9
4.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	28-125-159-168
5.	Duvarsız Odalar	97-127
6.	Azize'nin Son Günü	66
7.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	42-48-53-99-101-110-116-122-179-261-288-294-316
8.	Şirin'in Düğünü	67-75-100-106-112-174/175-178-223-285-339-342-360-367-370

Tablo 23. (Devamı)

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
9.	Sınıra Yakın	22-35-226-233-414
10.	Seni Dinleyen Biri	369-384
11.	Acı Çekmiş Yüzünde	43-89
12.	Şair ve Gecekuşu	20-25-46-105-119-204-213-226-445-508

Anneler, sevgi değerinin hayat bulduğu varlıklardır. Anne ile çocuk arasındaki sevgi bağı ne olursa olsun zedelenmemekte zamanla koşulsuz sevgiye dönüşmektedir. “Teşekkürü Hak Ettiniz Bay Yargıç” adlı öyküde hayatını sorgulayan bir annenin aklına çocuğu geldiğinde hissettikleri şu şekilde ifade edilmiştir:

Bir rüzgâr esiyor yüzünü yalayarak, çocuğunu hatırlıyor. Küçük pembe yüzünü yün kaşkolla örtüp bağına bastırıyor. Sonra bu ağırlığa ne kadar ihtiyacı olduğunu fark ediyor. Uykudaki bütün çocuklar masum ve güzel. Ve bütün anneler o saatlerde çocuklarını daha çok sevdiklerini hissederek bazı pişmanlıklar yaşarlar. Demek ki, annelerin çocuklarına öfkesi de iz bırakmayan geçicilikte (ÜİÇ, 2020: 21).

Anne sevgisi, insanın yaşı kaç olursa olsun ihtiyaç duyduğu sevgilerin başında gelmektedir. Hele ki küçük yaştan itibaren annesiz büyüyen kadın kahramanın üvey anneye sahip olması, öz annesine olan bağlılığını daha da artırmıştır:

“Çünkü üvey annemi hiç mi hiç sevmiyorum. Çünkü annemi hala hayal meyal hatırlıyordum. Yorgun yüzünde ne güzel bir gülüşü vardı annemin! Sadece bana ait bende hatırlanabilir, belki sadece bana güzel bir gülüşü vardı” (ÜİÇ , 2020: 49).

Sevgi değerinin varlığı sadece somut olarak hissedilmemektedir. İnsan bazen aklıyla fikriyle de bir varlığa bir kişiye sevgi değerini taşıyabilmektedir. Öyküde yer alan Ayşe karakterinin sevgi anlayışı şu şekilde verilmektedir:

“Kendi sevgilerini düşünüyor. Kimse bilmiyor kimi sevdiğini, niye sevdiğini... Kimse bilmiyor ne güçlü ne benzersiz sevgiler yaşadığını. Ahvaz’da kocasını, Kabil’de oğlunu şehit verip de ağlamayan kadın o” (ÜİÇ, 2020: 78).

Ailesinin tüm itirazlarına karşın kuma üzerine bir evlilik yapan Zeliha birçok olumsuz durumla karşı karşıya kalmaktadır. Eşi Hasan’ın tavırları, kumasının muska yaptırmak için hoca hoca dolaşması, evdeki çocukların düşmanca bakışları Zeliha’yı baba evine geri göndermiştir. Her şeye rağmen geçmiş günlerden söz açıldığında Zeliha’nın eşi Hasan’a karşı şu hislere sahip olduğu belirtilmektedir:

“ Belli ki çok güvenmişti, hatta sevmiştii o adamı veya yaptığı evliliğe yürekten inanmıştı. Böyle bir sevgi, böyle bir yıkılma inanılması gibi değil” (ÜİÇ, 2020: 89).

“Yazgülü’nün En Son Hali” adlı hikâyede doğum sırasında annesini kaybeden Yazgülü, üç yaşına geldiğinde de babasını kaybetmiştir. Yazgülü ile altı kardeş anne

bana hayatta olmayınca akrabalar tarafından paylaştırılmıştır. Adı bilinmeyen kahramanın annesi de o dönemde iki erkek çocuğa sahipken bir de Yazgülü'nü evlat edinmiştir:

“... Annem de bütün kardeşleri içinde en çok Yazgülü'nü severmiş” (HBİ, 2019: 122).

Hikâyede Yazgülü, manevi babasının rızası olmadığı halde Âlim adlı gençle evlenmiştir. Ancak Âlim'in yurtdışında başka bir kadınla da ilişkisi bulunmaktadır. Evlilik sonrası şiddet gören Yazgülü, her şeye rağmen Âlim'e karşı derin bir sevgi hissetmektedir:

“Fakat boşanmayı hiç düşünmemişti çünkü o yıllarda kocasını seviyordu ve onun bir gün uslanacağına inancı tamdı” (HBİ, 2019: 127).

“Kızım Olsan Bilirdin” adlı eserin “Bebeğin Banyosu” adlı bölümünde Zehra, yengesinin ablasının altı aylık torunu olan Gözde'yi banyo yaptırmak için annesinden gizli bebeğin yanına uğramaktadır. Bebeğe olan sevgisini şu ifadelerle belirtmektedir:

“Uyuyuy yerim seni kız çirkin uuuyyh ölesin emi yok yok çok yaşa sen uuuuuuu nasıl bir şey bu yaa nasıl, ben kurban olurum seni yaratan Allah'a bebişkom patişkom balım kaymağım pekmezim tatlı bebişim benim gel kucuma bak addaya gidiyoyum ben... Herkes seviyor onu, annem dışında” (KOB, 2017: 9).

“Üç Kuzen” adlı hikâyede İslami bir evlilik düşüncesiyle hareket eden Muhasebeci kuzen kendi ifadesiyle yapmış olduğu evliliği ne aşk ne mantık evliliği sadece inanç evliliği olarak ifade etmektedir. Sadece on bir ay süren bu inanç evliliğinin getirdiği sorunların yanında muhasebeci kuzenin iş hayatı da yolunda gitmemektedir ve ihtiyacı olan tek şeyin sevmek, sevilme olduğunu dile getirmektedir:

“Kendisini herkesten, her şeyden daha çok seven biri olsaydı hayatında işten çıkarılmaya bile aldırmaıyabilecek gibiydi. Kim bilir kaçınıcı kez, “Biri beni sevmeli, beni herkesten çok sevecek biri olmalı hayatımda” diye geçirdi aklından” (AVDYŞ, 2018: 28). Çünkü insanların hayatında sevgi değeri oldukça yaşadığı diğer sorunlara katlanması daha mümkün hale gelmektedir.

“Papaz tepesi Cinayeti” adlı hikâyeye balıkçılıkla geçinen bir Türk genci ile Papaz'ın kızı arasında yaşanan aşk anlatılmaktadır. Bu iki gencin birbirlerini sevdikleri, balıkçının gün içerisinde defalarca kızı görmek için kilisenin önünden geçtiği ifade edilmektedir. Bu aşkı öğrenen Papaz, hazinesini incir ağaçlarından birinin altına gömüp kızını da alıp Yunanistan'a kaçarken denizde boğulmuşlar. Geride kalan Türk genci için şu ifadelere yer verilmektedir:

“Kızı sevmiş belki, biraz olsun sevmese kış habercisi fırtınalı soğuklarda gecenin karanlığında köyün öteki ucunda buluşmaya gitmezdi. Sevmiş ama yeteri kadar sevmemiş işte... Sevdiği kadarını da ortaya koyamamış... En çok kız seviyormuş” (AVDYŞ, 2018: 125).

Bazen kadınlar sahip oldukları anaç yapılarıyla eşlerine yaklaşabilmekte, eşlerini tıpkı çocuk gibi koruyup kollamakta ve her türlü ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu yapıda olan kadınlar çevresindekiler tarafından zaman zaman eleştirilmektedir. Çünkü bir aile anne rolü ile eş rolü birbirine karıştırılmamalıdır. “Başka Türlü Bir Aşk” adlı hikâyede Orhan’ın, eşi tarafından bu şekilde sevildiği ifade edilmektedir:

“Ben onu biraz da insanın evladını sevmesine benzer duygularla seviyorsam ne kötülük var bunda! Tabii davranmak, içinden geldiği gibi hareket etmek suç mu” (AVDYŞ, 2018: 159).

Hikâyenin sonunda Orhan’ın eşi geçmişe dönmekte ve aralarında yaşanan aşkı kendi gözünden şu şekilde anlatmaktadır:

Birlikte yan yana yol alırken hayatta bir şeyi oluşturmaya devam ediyorduk, yani aşkımızı, kimselerinkine benzemeyen bir aşkı; yeryüzünün ilk kadın ve erkeği gibiydik, başka kadınlar yoktu, başka erkekler yoktu. Yan yanaydık, birbirimizi tamamlarken tek kişiye dönüşüyorduk ve sanki yüz yüze olmadığımız, karşı karşıya durmadığımız için eksilmeye başlamışız, varlıklarımızı aynı kişiye indirgemek adına dallarımızı, yapraklarımızı budamaya girişir olmuşuz bunca yıldır, yan yana duruşumuzla (AVDYŞ, 2018: 168).

İnsanoğlu hayatında bazı gerçekleri kabullenmemekte yok saymaktadır. Bu gerçeklerden biri de insanın annesinin yaşlanması, ölüme gittikçe yaklaşmasıdır. “Annem Otuz Yaşında” adlı hikâyede Hatice, annesini ev içerisinde ölüme uzak görürken evin dışına çıktığında annesinin ölüme daha yakın olduğunu hissetmektedir. Ölümüne tanık olduğu yaşlıların sayısı gün geçtikçe artınca sıra annesine geleceğini düşünmektedir. Çünkü annesi çok yaşlıdır hatta anneannesi yaşındadır:

“Ah anneciğim, seni sevdiğimi bilirdin ama bu sevgiyi göstermekten kaçındığım zamanları da bildiğini düşünerek kendimi suçlu hissetmekten kurtulamıyorum” (DO, 2017: 97). İnsan kaç yaşında olursa olsun sevgisini karşısındakine göstermeli ve sevildiğini hissetmelidir.

“Sen Uyuma Hatuna” adlı hikâyede Hatuna, Nadide’nin yanında hastanede refakatçi olarak kalmaktadır. Bir gün Batum’dan bir telefon alır:

“Oğlu bir yana, ille de torunu Umara. Beni seviyor musun Umara, beni özledin mi Umara? Niçin hepsinden çok seviyor bu torununu? Rahmetli kocasına benzediği için. Onu yitirdiğinde otuz dört yaşındaydı” (DO, 2017: 127).

Çeçenistan örf ve adetlerine göre bir kız, yabancı uyruklu biriyle asla evlendirilemez. Aksi halde bu kız ailesi tarafından yok sayılmaktadır. Adı verilmeyen kahraman, ailesinin bu evliliği onaylamayacağını bildiği için Musab’dan uzak durmaktadır. Musab ise kıza olan sevgisini şu şekilde dile getirmektedir:

... Ona Hz. İbrahim’in hikâyesini anlatmıştı ve İbrahim Suresi’nden ayetler okumuştu. Aşk sınıf ve sınır tanımazdı. Sara bir köleyken İbrahim’in çocuklarının anası olmuş, Yusuf da köleyken Züleyha’nın aşkını kazanmıştı. Hz. Yusuf için Züleyha neyse Hz. İbrahim için Hacer neyse Hz. Muhammed için Hatice neyse Şamil için Patimat ne olduysa sen de benim için o olacaksın, diyordu (ASG, 2018: 66).

Eski dönemlerde insanların birbirlerine sevgilerini göstermeleri toplum tarafından yadırganmaktaydı. Hissedilen sevgiyi dile getirmek yerine insanlar bazen bir hareketiyle bazen yüz ifadeleriyle karşı tarafa olan sevgisini göstermekteydi. “Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanda dedesi Aslı’ya bir kere bile sevdiğini söylemese de yatılı okula giderken ağrıyan bacaklarına rağmen minibüsün yanına gelmiş, Aslı’nın kulağına dualar okumuş, elinin üzerindeki ay yıldız dövmesini öptürmüştü:

“Her zaman bende kusur sayacağı bir şeyler bulsa bile, gözyaşları gösteriyor ki dedem aslında beni seviyor, diye düşündü. Dedem beni seviyor, sevdiğini belli etmese de seviyor” (BUMY, 2016: 42).

Aslı’nın üst ranzasında yatmakta olan Berrin, Aslı’ya kız kardeşini hatırlatmaktadır. Zaman zaman yattıkları ranzaları değiştirmeleri, okudukları kitapları anlatmaları onları birbirlerine daha da yakınlaştırmaktadır. Aslı, Berrin’in anlattıklarından bu hayatta ailesinden en çok halasının sol görüşlü oğlunu sevdiğini anlamıştır:

“Galiba aile çevresinde en çok halasının oğlunu seviyordu. Annesini babasını da seviyordu tabii özellikle annesini hafta sonlarında evci izne çıkan bir öğrenci olarak okulda geçirdiği beş gün bile ayrı kalamayacak kadar çok seviyordu ama onlar herhalde kendisini sevmiyorlardı ki yatılı okula göndermişlerdi” (BUMY, 2016: 48).

Sibel, okulun en güzel giyinen ve en güzel sesli öğrencisi olarak tanınmaktadır. Aslı ile sohbet ederken sosyal bilgiler öğretmeni Ufuk Bey hakkında nereli olduğu, hangi takımı tuttuğu, siyasi görüşünü, yapmayı sevdiği etkinlikleri sıralarken Ufuk Bey’den hoşlandığını da ifade etmektedir:

“Sibel, değil 1-A’da bütün okulda kimsenin Ufuk Bey’i kendisi kadar sevmesinin mümkün olmadığını söyleyince de şaşırıp kalmıştı. Hiç şaşırma, demişti Sibel, âşık oldum, sınıfımıza geldiği ilk dersten beri aşığım ona” (BUMY, 2016: 53).

Öğrencileri tarafından çok sevilen Asuman Hanım’ın kaldığı lojman, siyasi görüşü farklı kişiler tarafından taşlanmakla kalmamış bahçede asılı çamaşırları da kirli su dolu kanala atılmıştır. Aslı, öğretmenine bu kötülüğün kimler tarafından ve nasıl yapıldığını sorgulamaktadır:

“Bütün öğretmenler içinde en çok onu severim ben. Zannedersen onu sevmeyen öğrenci azdır. Bir kere sesi güzel. Yüzü de güzel. Ne giyse yakışıyor” (BUMY, 2016: 99).

Yatılı okulda haftanın belli günlerinde film gösterimi yapılmaktadır. Genellikle Yılmaz Güney filmlerinin seçilmesi öğrenciler tarafından istenilmemektedir. O gün de ilkokul ikinci sınıftayken Aslı’nın seyrettiği Kızılırmak-Karakoyun adlı film gösterimi yapılmaktadır:

“... Yılmaz Güney, obanın ağasının kızını seviyordu. Kız da onu seviyordu fakat o yörenin törelerine göre çobanın ağa kızıyla evlenmesi imkânsızdı. Ancak ağanın kızı da çobanı sevdiği için obanın ileri gelenleri bir çözüm yolu bulsun diye ağaya ricada bulundular” (BUMY, 2016: 101).

Uyuza yakalanan Aslı, bulduğu tüm ilaçları kimseye belli etmeden yaralarına sürmektedir. Ancak gözle görülür bir düzelme olmaması Aslı’yı fazlasıyla üzmektedir. Bronşit olunca revirde kaldığı süre içerisinde kimi zaman kendisini kavga gürültü sesi olmadığı için evinde hissetmiştir. Ailesini hayalinde canlandıran Aslı, sobanın sıcaklığını hissedip üzerinde kaynayan ıhlamur kokusunu burnuna çekmektedir. Tüm bu ağrılarına, sızılarına, yaralarına annesinin iyi geleceğini düşünmektedir:

“Bir şekilde annesinin ellerinin şifalı sıcaklığını hissedebilseydi yüzünde, saçlarında, yaralı ellerinde kollarında” (BUMY, 2016: 110).

Sibel ile yaşadığı tartışmanın ardından soğuk yatağına yatan Aslı, aşırı derecede üşüdüğü için vücudunun çeşitli yerlerinde uyuşukluk hissetmektedir. Ağlamaktan bitkin düşen Aslı, uyuyup tüm yaşananları unutmak istemektedir. Tek ihtiyacı, yanında annesinin sıcaklığını hissetmektir:

“Annesinin ellerinin sıcaklığı taşınabilir bir şey olsaydı ya... Annesi, dedesine benziyordu, sevgisini sözleriyle ya da hareketleriyle ifade etmekten hoşlanmıyordu” (BUMY, 2016: 116).

Yoğun kar yağışı nedeniyle yatakhanein tavanında oluşan deliklerden ranzalara su damlamaktaydı. Yukarı ranzada yatanların alt ranzaya geçmesiyle geçici çözüm

bulunmuş ancak öğrenciler arasında şikâyetler başlamıştır. Yaşadıkları olumsuz durumlardan ailelerinin haberi olmaması, onların sıcacık evlerinde rahatça uyumaları kızların aileleri tarafından sevilmediklerini hissetmelerine neden olmaktadır:

“Beni sevmiyorlar, sevmiyorlar beni’ Hiç de değil, bizi seviyorlar tabii ki... Ne sevgi ama! Nasıl bir yerde yattığımızı merak bile etmiyorlar. Biliyor musun, evlatlık olduğumdan şüphe etmeye başladım” (BUMY, 2016: 122).

İnsanın yaşı kaç olursa olsun sevgi daima ihtiyaç duyulan bir değer olarak bilinmektedir. Bu sevgi bazen bir insana, bazen bir hayvana, bazen bir nesneye, bazen kendisini yaratana karşı hissedilmektedir. İnsan yüzünü hiç görmediği birine bile uzaktan uzaktan bu duyguyu içinde besleyebilmektedir. Tıpkı Alain Delon’a aşk mektupları yazan Şadiye gibi veya cebinde Yılmaz Güney’in resmini taşıyan Pembe gibi... Onlara baktıkça Aslı da sevginin kendisi için ne anlama geldiğini sorgulamaktadır:

Bazen olmadık yerde dudaklarımdan ‘seviyorum seni’ diye bir cümle çıkıyor ama kime seslendiğimi bilmiyorum. İşte böyle dediğimde birinin de bana ‘ben de seni seviyorum’ diye haykırdığını duyar gibi oluyorum ama kim olduğunu bilmediğim biri o. Tabii bir gün bileceğim, biri Kerem gibi âşık olacak bana ve diyar diyar peşimde koşacak. Çok yakışıklı olmasa bile mutlaka çok güzel konuşacak benim sevdiğim (BUMY, 2016: 179).

Aslı, yatılı okulda kaldığı yıllarda Yaman’a karşı derin bir sevgi beslemiş, duygularını ise kilitli hatıra defterine yazmıştır. İnsan birini sevdiği vakit ona ait ne varsa gözüne güzel görünmektedir:

“Yaman, Yaman, Yaman... Bu ismi her yere yazmak istiyorum. Bazen yalnız kaldığımda hemen onu düşünmeye başlıyorum, bazen de sırf onu düşünmek için yalnız kalmak istiyorum. Başkası onu benim gibi sevemez, kimse onu benim kadar düşünemez” (BUMY, 2016: 261).

“Oysa iyi biliyorum ki kimse onu benim gibi sevemez ve o da birini sevecekse, sevmiyordur şimdi kimseyi eminim, bir gün birini sevecekse o ben olabilirim ancak. Onu niye seviyorum ben diye düşündüğüm zaman ilkin kaşının üzerindeki yara izini hatırlıyorum, sonra da güzel konuşmalarını” (BUMY, 2016: 288).

Yaman var diğer yanda çünkü yani aslında her yerde o var. Yaman konuşmaya başladığında söylediklerini dinlemeden edemiyorsunuz, basit bir cümle dahi onun dilinde yeni bir anlam kazanıyor. Giyimi... Ne giyse yakışıyor bence, uyuyor... Bana öyle geliyor ki kaşının üzerindeki o yara nedeniyle bazen acı çekiyormuş gibi bir ifade

beliriyor yüzünde ve o zaman etrafında olan her şeye karşı ilgisini yitiriyor. Bana öyle geliyor ki o yara izine sürebilseydim, duyduğu acıyı azaltabilirdim (BUMY, 2016: 294).

“... Bana öyle geliyor ki Yaman beni severse güzelleşeceğim ve o beni güzel bulursa güzel olduğuma inanacağım. Bana öyle geliyor ki karşılıklı otursak hiç bitmeyen bir konuşmaya dalacağız” (BUMY, 2016: 316).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Şirin ve Kürşat’ın başrollerde oynadığı Şahmeran efsanesine yer verilmektedir. Efsaneye göre Şahmeran, Camsap’a kendisini başka birine teslim etmeyi mi yoksa ölmesini mi tercih edeceğini sorduğunda Camsap şu şekilde cevap vermektedir:

“Ölüm her zaman en son düşünülecek bir yoldur. Zorunlu kalsaydım, ölmene göz yummaz, kendi ellerimle başkasına verirdim. Seven insan sevdiğine güvenir, hangi şartlarda olursa olsun, içinde bu sevgi varken sevdiğinin başkasının olmayacağını bilir” (ŞD, 2018: 67).

Meryem ile evlenmek isteyen Faruk, Sadık Efendi tarafından Meryem’in Müslüman olması koşuluyla kabul edilmiştir. Bu şartı ailesine söylemeyi göze alamayan Meryem, Faruk ile birlikte İstanbul’a kaçmış ve imam nikâhıyla evlilikleri gerçekleşmiştir:

Kendisinden birkaç yaş büyüktü ama bir önemi yoktu bunun; İtalyan kızlarına has albenisiyle kalbini fethetmişti. Üç beş gün içinde kara sevdaya yakalandığı hissine kapılınca aklına gelen çözüm evlilik fikri olmuştu. Ya aklını kaçırarak, Mecnun misali çöllere düşecek ya da evlenecekti Meryem’le, başka bir yol göremiyordu. Hani, babası razı olmazsa aşk uğruna Roma’ya yerleşebilirdi, öylesine kararlıydı (ŞD, 2018: 75).

Eşi Meryem’in ölümünün ardından boşluğa düşen Faruk, dedesinin rüyasında müjdelediği kızla tanışmak için sabırsızlanmaktadır. Naman, ona Nur Suna’dan bahsedince hayatını değiştirecek kızın Nursuna olduğunu düşünmüş ve daha karşılaşmadan ona âşık olmuştur. Başından evlilik geçmiş olması ve çocuğunun olması nedeniyle Nursuna’ın kendisine bakmayacağını düşünen Faruk başka çözüm yolları aramaktadır:

“Her halükarda beni mutlaka sevmeli, deliler gibi âşık olmalı bana... İşte öyle âşık olursa aramızdaki farkları görmez gözü. Nasıl olacak söyler misin, ya beni beğenmezse, umurunda olmazsam, ya başka biri varsa hayatında, ne yaparım o zaman” (ŞD, 2018: 100).

Kürşat, dönüş tarihi belli olmayan bir yurt dışı seyahatine çıkmıştır. Aslında bu seyahatin amacı görünürde farklı mimarileri incelemek olsa da aslında yaşadığı yerden,

çevresindeki insanlardan uzaklaşma isteği daha ağır basmaktaydı. Çünkü başka türlü Şirin olmadan bu hayata tutunamayacağını düşünmektedir:

“İşinin hayata karışmayı gerektiren talepleri olmasaydı, büsbütün iç dünyasına kapanmaya çağırırdı Şirin’in hayali. Sevgilim, diye seslendi, fısıltıyla. Nerelerdesin? Hayatta olduğunu bildir bana, bir yerlerden seslen, nefes aldığını bileyim, bana gelmesen de olur” (ŞD, 2018: 108). Kürşat, dünyanın bir ucuna da gitse Şirin’i aklından çıkaramamaktadır:

“Şirin dünyanın neresinde olursa olsun benim yanımda, duyuşumda ve kuşkusuz nerede olursa olsun bu duyuşumu fark etmiyor olamaz” (ŞD, 2018: 112).

Şirin, Naman’ın verdiği zarfı açtığı anda kartvizitle birlikte Faruk’a ait fotoğraflarla karşılaşmıştır. Fotoğraflara baktığında Faruk için eskiden beni tanıdığı biriymiş hissine kapılmaktadır:

“Yine de baktıkça ilk kez görüyormuşçasına şaşırtıyor, hayran bırakıyordu yüzünün hatları, bakışları, tebessümü hatta alnında erkenden oluşmuş ince çizgiler bile... Onun tarafından sevilme, bilinme ve anlaşılma isteğiyle doldu taşıtı... Karşısına çıkması bir şans değil, Allah’ın bir lütfü olsa gerekti” (ŞD, 2018: 174). Şirin arkadaşlarının yanına geri döndüğünde Esmâ, ondaki tuhafılığı fark etmiş ve nedeni sorduğunda Şirin göğsünden Faruk’un fotoğrafını çıkarmıştır:

“Hayatım, âşık olmuştun besbelli, dedi. Yaşamadığını söylediğin ergenlik aşkı bu herhalde. Karışmış aklın, ama yeni yetme bir kız değilsin ya atlatırsın. Atlatmak istemiyorum ki dedi Şirin, gülümsemeye çalışarak” (ŞD, 2018: 178).

Babasıyla arası açılan Faruk, Şirin ile buluşmak üzere Fas’a gelmiştir. Uçaktan indiğinde onu karşılamaya giden Şirin, Faruk ile tokalaşırken Nursuna olarak değil kendisini Şirin olarak tanıtmıştır. Çocukluğunda o güne kadar ilk defa biriyle tanışırken kendi adını kullandığını fark eden Şirin, gözleri dolu bir şekilde Faruk’un yüzünü incelemektedir:

“Faruk, ilk kez sahici anlamda tanıştıkları halde sanki kavuştuğu yurdu, ayrılmışken döndüğü benliğiydi” (ŞD, 2018: 223).

Safure Hanım’ın ölümünün ardında Faruk, Şirin’i bir kere bile aramamıştır. Kafasını dağıtmak isteyen Şirin, kendisini iş hayatına vermiş, tüm sosyal çevresiyle arasına mesafe koymuştur ve bu zor günlerinde Faruk’un neden kendisinin yanında olmadığını sorgulamaktadır:

“Şu da var ki üzerinden çıkarıp atabileceği bir giysi değilmiş aşk, deri gibi yapışmıştı vücuduna, bir ucundan kaldırıp soymaya kalktığı anda tırnaklarıyla, kanamaya başlıyordu benliği ve bir süre sonra yığılıp kalıyordu olduğu yerde” (ŞD, 2018: 285).

Hayatındaki en değerli varlığı olan atı Şebdiz 'i Faruk' a hediye eden Şirin, bir gün bütün sevdiklerinin bir arada olacağı hayalini kurmaktadır:

“Şebdiz şimdi Faruk'un yanındaydı ve bunun kendisi için taşıdığı anlamı Kürşat'a aktarması kolay olmazdı. Kendisinin bir parçasıydı atı ve Faruk da daha farklı değildi. İki sevdiği bir aradaydı ve bunu düşünmek sürekli bir mengeneyle sıkıştırılmış gibi daralan kalbine iyi geliyordu” (ŞD, 2018: 339).

Kürşat ile Şirin kayalıklara piknik yapmaya giderken Şirin fark etmeden bir çukura girip ayağını burkmuştur. İkisi de çocukluk yıllarına geri dönmüş, Şirin'in bisikletten düştüğü o günü hatırlamıştır. Kürşat, Şirin'i yürüyemediği için kucağına alarak aşağıya inmişlerdir:

Canla başla taşıyor beni, kıymetli bir hazineymişim gibi davranıyor, üşümeyeyim diye altıma serdiği kilime sararak kucağına aldı, iyi ki öyle yaptı, bana dokunmaya çekiniyor ve saklayamıyor bunu, yani saklamıyor. Peki, onun saklayamadığı bu duyguları ben ne zamana kadar bilmezden geleceğim? Acı çekiyor, vazgeçmeyecek, ben de Faruk yüzünden acı çekiyorum işte ve ne kadar acı çekersem çekeyim, vazgeçmiyorum (ŞD, 2018: 342).

Yelda ile evlenmek zorunda kalan Faruk, Şirin'in hediye ettiği Şebdiz' a baktığında Şirin'in onu hala sevdiğini, onu beklemeye devam edeceğini hissetmektedir:

“O bana bağlı, göğsünde resmimi taşıyor, ben de ondan vazgeçmeyeceğim, zaten dedem müjdelemişti, sonunda kavuşacağız...” (ŞD, 2018: 360).

Şirin'in Sarıyer'e taşınması, Faruk tarafından kendisine atılmış bir adım olarak algılanmıştır. Bu nedenle çok mutlu ve heyecanlı olan Faruk, bir an önce gidip Şirin'i bulmayı ve yaptıklarından ötürü af dilemeyi düşünmektedir:

“Meleğim benim, bana küskün, yine de yakınım taşınmış, biz birbirimizden kopamayız, diye düşünüyordu, arabasına binerken” (ŞD, 2018: 367).

Hafta sonları Şirin'in ayrıldığı müstemilatta kalmaya başlayan Kürşat, Şirin'in taşınma sebebi olarak kendisini görmektedir. Şirin'in Faruk'a olan aşkını görse de umudunu asla kaybetmemekte ve taşlara desen işlerken kendi kendine söylenmektedir:

“Kim seni benim kadar sevebilir zalim kız, kim sana benim kadar yürekten bağlı kalabilir, diye sorular soruyordu” (ŞD, 2018: 370).

“Sınıra Yakın” adlı romanda İstanbul'dan İran'a yaptığı yolculuk sırasında Efsane gözlerini kapatıp hayatında yaşadığı en güzel anları anımsamaktadır:

“Hayatımın en güzel anları Selman'la yıllar sonra yeniden karşılaştığım güne aittir, bunu tereddütsüz söyleyebilirim. İşte Selman karşımda duran, sahiden de o, diye düşündüğüm anı hep düşlüyor, ayrıntıları üzerinde düzeltmeler yaparak gerçeğe yakın

bir seviyeye çıkartıyor, yine de tamamen gerçekleşebileceğine inandıramıyordum” (SY, 2012: 22).

Otobüs içerisinde çalan müziğe eşlik ederek dans etmekte olan Nasır isimli delikanlı ile kız alkışlar arttıkça kendilerini müziğin ritmine daha fazla kaptırmaktadır. Birbirlerine dokunmadan hareketler ve bakışlar aracılığıyla danslarını devam ettirmektedirler:

“Yakasında kırmızı gülü, jöleli saçlarıyla Nasır arabesk bir aşkın acılarını sonuna kadar yaşamaya hazır bir duygu yayıyor etrafına, kız ise karşısında oynarken bile onu görmüyor gibi. Bu kız Nasır’a acı çektirir. Aşk zaten ille de böyle yaşanır; bir taraf daha fazla acı çekecek, daha fazla anlam verecek öylesine sarf edilmiş sözlere, ortalığa atılan bakışlara” (SY, 2012: 35).

Bir mola sırasında Müjgân Hanım, Efsane’ye kahvaltı ısmarlayarak onunla vakit geçirmek, sohbet etmek istemiştir. Uzun yolculuklarda yolcuların aile gibi birbirine yakınlaştığını belirten Müjgân Hanım, kızıyla ilgili konuşmalarını sürdürmektedir:

“Evlenmek istediği bir delikanlı vardı, Afgan. Seviyorum onu anne, çok harika bir insan, birbirimizi o kadar iyi anlıyoruz ki, izin ver evlenelim dedi” (SY, 2012: 226).

İnsanlar arasında kan bağı olmasa dahi bazen akrabadan daha yakın ilişkiler kurulabilmektedir. Efsane ile Zennure Hanım’ın arasındaki ilişki de romanda bu şekilde anlatılmaktadır. Zennure Hanım, bir evlada sahip olmadığı için Efsane ile Mina’yı kendi çocuklarıymış gibi sevmekte en zor zamanlarda daima yanlarında olmaktadır:

“Komşumuz Zennure Hanım, anne yarısı diyebileceğim kadar yakındır bana, herhangi bir akrabadan ileridir. Annemin ölümü sırasında yanımda bulunan, bana yol yordam öğreten sadece o oldu, halam veya teyzelerimden biri değil” (SY, 2012: 233).

Efsane, Cemile’ye babasıyla palude yedikten sonra sinemaya gittiklerini anlatmaktadır. Babası hayatının son yıllarında kızlarıyla arasına duvar örse de Efsane babası tarafından sevilmediğine hiç şüphe duymamaktadır:

“Ben onun annesine benzediği için ayrıca sevdiği kızıydım” (SY, 2012: 414).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Meral, Halil’in birlikte Siirt’e gitme ve dini nikâhla evlenme teklifini reddetmiştir. Teklifine olumlu cevap alamayan Halil, Siirt’e tek başına gitmiş ve Şeyh Efendi’nin yeğeniyle evlenmiştir. Halil bir süre sonra geriye döndüğünde Meral’in unutmaya çalıştığı duyguları tekrar gün yüzüne çıkmıştır:

... Geçen yıllar içinde bana ait olmaya devam ettiğini düşünmek, güç katıyor bana. Hiçbir şey içinde olmasam da büyük bir aşkın içindeyim, kavuşmamız imkânsız gibi görünse de aşkımızın sürüyor oluşu bir gerçek. O benden kopamıyor, işte, ne kadar

yanlış anlama olsa da aramızda dönüp bana geldi ve yaşadığı her şeyi de günün birinde bana anlatabileceği şekilde yaşadı (SDB, 2016: 369).

“Ben herhangi biri değilim onun için, bir kere bizim aramızda özel bir bağ var” (SDB, 2016: 384).

“Şemsiyenin Altında” adlı hikâyede Süreyya, Yusuf ile evlendikten sonra eşinin ailesinin yanına gitmek için tren yolculuğunu tercih etmiş ve son günlerinde değişen hayatını ve eşini düşünerek saatlerini geçirmiştir:

“Yusuf’u seviyordu, çok iyi bir insandı kocası, bir çocuk gibi saftı, temizdi, cömertti, yardımseverdi. Ona güveniyordu, onun yanında rahat ediyordu, işinden ayrılmış olması hiç önemli değildi” (AÇY, 2017: 43).

“Parkta Bir Sabah Erkenden” adlı hikâyede Faruk ile tartışan eşi çocuğunu da alarak evden çıkmış ve bir parkta çocuğunun oynamasını izlerken geçmiş günleri hatırlamaktadır:

Sevgili, diye yazmıştı Faruk’a, o askerdeyken, bu oda bu ev şimdi sensizlikten sıkıyor beni bunaltıyor. Sen bu evde isen, bu eve gelmek üzere yola çıkmışsan, sabahleyin akşama dönmek üzere gitmişsen, yokluğun müjdeleyen, canlı tutan bir atmosfere dönüşüyordu. Senin geleceğin saatin sevincini bekleyerek saatleri sayıyordum. Her şey ne kadar zor, ağır da olsa senin döneceğin ümidiyle hafifliyor, kolaylaşıyordu (AÇY, 2017: 89).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda değişen sosyal hayatın kendilerini olumsuz etkileyeceğini düşünen Tahir, ailesini de alıp İstanbul’dan köylerine taşınmak istemektedir. Ancak aile bireyleri bu durumu istememesine rağmen Tahir’in aldığı karara da karşı çıkamamaktadır. Özellikle anne Gülizar, hayatındaki tüm iyi ve kötü duyguları İstanbul’da yaşamıştır ve köye ayak uyduramayacağını düşünmektedir. Nimet, yıllar önce anne ve babasının aralarındaki sevgiyi şu şekilde ifade etmektedir:

“Anneciğim, babamların bağlık bahçelik köyüne karşıdaki çorak tepede bulunan köylerden birinden çalışmaya gelen yetim bir kızmış. Babam Tahir ise genç bir imam. Vurulmuş Tahir Gülizar’ı gördüğünde, daha sonra-öfkeli halleri dışında- “Güliz” diyeceği Gülizar’a” (ŞVG, 2021: 20).

Tahir Bey, ailesini toparlayıp köye yerleşme planları yaparken kızı İffet’in Sinan ile nişanlı olduğunu pek umursamamaktadır. Tahir’e göre Sinan, İffet’i seviyorsa kendileriyle birlikte köye yerleşmelidir. İffet ise bir yanda babası diğer yanda nişanlısı arada kalmıştır:

Sinan eniştem ise babamın teklifini mantıksız bulduğunu ve böyle bir teklifi kabul edemeyeceğini söylemiş ablama. Memleketin büyük ihtiyaç duyduğu bir zamanda

mesleğini bırakıp köye yerleşemezdi, hele ki inkılapları karşısına alarak yapamazdı bunu. İffet'i seviyor, yanında istiyordu. Vazifeli olduğu her yere giderdi onunla, Anadolu'da da yaşardı, ama işini bırakmasını beklememeliydi kayınpederi ondan. İffet ona," Beni seviyorsan gelirsın," deyince, "sen de beni seviyorsan gitmezsin," diye cevap vermiş (ŞVG, 2021: 25).

Cafer'den yaşça büyük olan Havva, üst üste geçirdiği hamilelikler ve yaptığı düşükler sonucunda Cafer'in yanında kendisini daha yaşlı daha çökmüş hissetmektedir. Havva'nın üzerine kuma getiren Cafer'e kız kardeşi Cevriye, Havva'yı kırdığını belirtmektedir:

Tez kapılan tutkulu bir adamdı kardeşi. Havva'ya konağa gelip giden kadınların övgülerini duydukça vurulmuştu uzaktan uzağa, bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlıyken. Sırma saçlı, ince belli, usul erkân bilir bir kızdı, dokuma işinde mahirken bir de köyün ebesi olan annesinin peşinde dolaşıp işin inceliklerini öğrenmeye çalışıyordu. "İsterse büyük olsun yaşı, ben ondan başkasıyla evlenmem," diye diretmişti (ŞVG, 2021: 46).

Mavi'nin ölümünün ardından Hüseyin, kızlarını ablalarına emanet edip İstanbul'a yerleşmiştir. Bir süre sonra İstanbul hanımefendisi olan Lütfiye ile evlenmiş ve köyde yaşamayı denemek için Lütfiye'nin kızı Tayyibe'yi de alarak köye gelmişlerdir. Hüseyin'in ablası Cevriye, onlara baktığında aralarındaki sevgi bağıını şu şekilde ifade etmektedir:

"Cevriye, yengesinin Hüseyin'e bakan gözlerinin aşkla dolup taşığını fark edebiliyordu. Ve elbette Hüseyin de onun kendi köyüne taşınmasının kıymetini biliyor, bir dediğini iki etmemeye çalışıyordu" (ŞVG, 2021: 105).

Evleneceğini söyleyip Erguvan'ı yarı yolda bırakan Latif, daha sonra başka biriyle evlenmiştir. Bir süre sonra Erguvan ile yolda karşılaştıklarında ona hala ilgi duyduğunu gösteren hareketler sergilemiştir. Bu durum Erguvan'da umut olarak algılansa da Cevriye, hasta olan karısının üzerine Latif'in Erguvan'ı kuma getirme düşüncesi olduğunu savunmaktadır ve Erguvan'a kendisini yarı yolda bırakan Latif'i unutmaması gerektiğini belirtmektedir. Ancak Erguvan ne yaparsa yapsın Latif'i unutamamaktadır:

"Unut gitsin deyince unutulmuyor ki... Yani sevda bu ablacığım, yüreğinden söküp atamıyorsun" (ŞVG, 2021: 119).

Babasının köye yerleşme kararı sonrasında nişanlısı ile babası arasında kalan İffet zor günler geçirmektedir. Küçükken bir süre anne ve babasının sahip çıktığı amcasının oğlu Halet, onların peşinden İstanbul'u bırakıp köye gelmiştir. İffet'e olan sevgisi

nedeniyle köyde yaşamaya razı gelen Halet, İffet'in sevgisini kazanmak için elinden gelen her şeyi yapmaya da razıdır:

“O heyecan içinde bunları anlatırken aklımdan İffet'in kalbini kazanacak şekilde konuştuğu geçmedi değil. Ablam öyle kolay kabullenemezdi Sinan'dan ayrılmış olmayı; zaman istiyordu unutması ve belli ki Halet ağabey beklemeyi göze almıştı. Doğrusu İffet'e imrendim. Bu şekilde sevmek kaç kıza nasip olur ki böyle bir köyde?” (ŞVG, 2021: 204).

İffet ile Halet'in düğünleri Azize bibinin evinde yapılmış ve İffet gelinlik olarak Leyla'nın pudra pembesi ipek gelinliğini giymiştir. Düğün süresince İffet'in mahzunluğu herkesin dikkatini çekmiştir ve herkes İffet'in eski nişanlısı Sinan'ı akıllarına getirmektedir:

“Onlar birbirlerini çok seviyorlardı; o kadar kolay unutulamazdı öyle bir sevgi” (ŞVG, 2021: 213).

Fitnat'ı rahatsızlığı nedeniyle Tahir Bey onu Erzincan'daki bir doktora götürme kararı aldığını kahvaltıda aile bireyleriyle paylaşmıştır. Ancak Fitnat hastalığını kabul etmemektedir. Bu nedenle bir gün ortadan kaybolmuş, kendisinden geç saatlere kadar haber alınamamıştır. Fitnat, Fahriye'nin yardımıyla Maide bibinin ambarında saklanmış ve İstanbul'a kaçma planları yapmıştır:

“Niyeti İstanbul'a kaçmakmış, Serencebey'de bir sevdiği varmış çünkü komşu oğlu.”

“Ara ara konuşurken Arif amcanın düz duvara tırmanan küçük oğluna platonik bir aşk beslediğini de itiraf etti” (ŞVG, 2021: 226).

Çerkeşli bir ailenin İstanbul'da dünyaya gelen kızı Necmiye, yatağa mahkûm annesine baktığı için üniversiteye gidememiş ve evlilik kararını sürekli ertelemek zorunda kalmıştır. Eşi Mustafa, Necmiye'ye Atkaracalar'a yani köyüne taşınmak istediğini söylediğinde itiraz etmemiş ve eşi için köyde yaşamayı kabul etmiştir:

“Necmiye, Necmiye, güzel, zarif, iyi kadın; beni sevmeseydi memleketi civarı da olsa kabul etmezdi, amaçlarıma saygı duymasaydı kitaplarımla uğraşmazdı bu kadar, diye düşündü Mustafa” (ŞVG, 2021: 445).

Eşi Mustafa'ya derin bir sevgi bağı ile bağlı olan Necmiye, onun vefatının ardından eski günleri Zerrin ile sohbet ederken anımsamaktadır:

“Aşk üzerine konuşmayı pek severdi yengesi. Gözleri ıslıl ıslıl yanarak Mustafa'yla karşılaştığı ilk günü anlatmaya başladı. Her iki taraf da bu karşılaşmanın mizansen olduğunu bildiğinden tabii davranmakta zorlanmıştı önce” (ŞVG, 2021: 508).

Aktaş'ın hikaye ve romanlarında sevgi değerine birçok yerde değinilmiştir. Özellikle kişiler arasında yaşanan aşk, sevgi gibi duygular Yusuf ile Züleyha, Hz. İbrahim ile Meryem ve Hz. Muhammed ile Hz. Hatice örnekleriyle desteklenmiştir. Bunların yanı sıra anne sevgisi, çocuk sevgisi, evliliklerde sevginin rolü, sevdiğini belli etmemek gibi konulara da bu değeri yansıtan iletilerde yer verilmektedir.

5.1.2.20. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Sorumluluk, “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” (Türkçe Sözlük, 2009:1794) olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanoğluna sahip olduğu düşünme yeteneği sebebiyle hayatı boyunca çeşitli görev ve sorumluluklar yüklenmektedir.

Sorumluluk değerini benimseyen bireyler, yaptıkları işin inceliklerini çok iyi bilmektedir ve bir işi yapmadan önce o işin planlamasını mutlaka yapmaktadır. Bu bireyler olası olumsuzluklara karşı daima önlem almakta ve olumsuz bir durum yaşandığında bunu kabul edip üstlenmekle birlikte bu durumdan vicdani rahatsızlık duymaktadır (Baydur vd. 2006). Bireylere yaşamları süresince maddi ve manevi sorumluluklar yüklemektedir. Hangi tür sorumluluk yüklenirse yüklensin bireylerden beklenen bu sorumlulukların en iyi şekilde yerine getirilmesidir. Diğer birçok değerde olduğu gibi sorumluluk değerinin çocuğa kazandırılması gereken ilk yer ailedir. Aile çocuğa yapmış olduğu davranışın sorumluluğunu üstlenmesi için gerekli ortamı sağlamalıdır ve bu konuda çocuğun özgüveni desteklenmelidir.

Ülkelerin gelişebilmeleri için sorumluluk bilincine sahip vatandaşlara ihtiyacı bulunmaktadır. Sorumluluk sahibi insanlar aynı zamanda güvenilir ve çalışkan bir yapıya sahip oldukları için kendilerine verilen görevi en iyi şekilde yerine getirmektedir. Bu noktada küçük yaşlardan itibaren çocuklara görev ve sorumluluk verilmeli, bu çocuklar sorumluluk değerini içerisinde barındıran edebi eserlerle tanıştırılmalıdır.

Tablo 24. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan sorumluluk değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	26
2.	Halama Benzediğim İçin	8
3.	Kusursuz Piknik	70-164
4.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	18
5.	Duvarsız Odalar	113
6.	Şirin'in Düğünü	253
7.	Sınıra Yakın	123-217/218-393-432
8.	Ayak İzlerinde Uğultu	101-138
9.	Acı Çekmiş Yüzünde	41/42
10.	Şair ve Gecekuşu	76-196-308-457-458

Sorumluluk değeri “Teşekkürü HakEttiniz Bay Yargıç” ta adı verilmeyen kadın kahraman kendi iç muhasebesini yaparken aile içerisinde üzerine yüklenen sorumlulukları sıralamaktadır:

Elbette yapması gereken görevleri vardı. Yemek pişmeli, ortalık toparlanmalı, sökükler dikilmeli, çamaşır yıkanıp ütü yapılmalı... Ayrıca kocası işten yorgun argın döndüğünde onu televizyonda izlediği kadınları aratmayacak kadar güzel ve bakımlı bulabilmeyi de ister. Aynalar da parıldamalı, lavabolar ışıldamalı, fayanslarda leke görülmemeli. Kocası bir öğün yediğini öbüründe yememeli (ÜİÇ, 2020: 26).

“Biberon” adlı hikâyede adı bilinmeyen anne, kızına ev içerisindeki sorumluluklarını yerine getirmesi konusunda uyarılarda bulunurken geçmiş günlerden örnekler sunmaktadır:

“... Fakat sahiden de ben senin yaşıdayken hatta senden daha küçükken kimse söylemeden yıkıyordum bulaşıkları, ayrıca bulaşıkla alakalı bütün işleri de, mesela yemek yenilen alanı süpürmek, çöp kutusunu dökmek, ocağın yağ, salça lekelerini temizlemek gibi işleri de kimse hatırlatmadan yapma sorumluluğunu duyuyordum. Ayrıca...” (HBİ, 2019: 8).

“Ağırlığı Kaldırmak” adlı hikâyede erkeklerin ağırlıkta olduğu bir iş ortamında çalışan ana kahraman erkek gücünün üstesinden gelebileceği her türlü işi de yapmaya çalışmaktadır:

“Çünkü üç erkeğin yanında dördüncü kızdım, iş öğrenmek, sekreter durumuna düşürülmemek için bütün sorumlulukları onlarla eşit olarak paylaşmakta ısrar etmiştim en başında. Herkes kendi işini yapsın, diye bir yaklaşım vardı” (KP, 2017: 70).

Aynı evi, aynı çalışma ortamını paylaşan insanlar yerine getirilmesi gereken sorumlulukları tek bir kişinin üzerine yüklenmemesi için birbirlerine destek olup bu sorumlulukları paylaşmak zorundadır. Aksi halde o ortamda bir kaos yaşanabilmekte ve insanlar düzenli bir yaşama sahip olamamaktadır. Ev içerisinde özellikle annelere yüklenen sorumluluklar annelerde yetersizlik duygusunun oluşmasına neden olmaktadır. “Gece Oturması” adlı hikâyede de bir annenin evin tüm yükünü tek başına omuzlarına yüklediğini görmekteyiz:

“Herkes sorumluluğunu bilsin, üzerine düşeni yapsın. Neyim ben bu evde anlamıyorum, kurulu bir makine miyim, sabahtan akşama kadar ortalıkta dönüp duracak. Mutfığa giderken sehpaaların üzerinde tabakları bardakları, yatak odalarına giderken tokaları fırçaları tarakları toparlıyorum” (KP, 2017: 164).

“Ağzı Var Dili Yok Şehrazat” adlı eserde “Üç Kuzen” adlı hikâyede birbirlerine yaşça yakın üç kardeş çocuğunun yürüyüş saatlerinde buluşması ve her birinin ayrı ayrı

değerlendirilmesi yapılmaktadır. Muhasebeci ve Minyon kuzenin yürüyüş amacı kilo vermek iken Torbalı kuzenin amacı onlardan farklıdır:

“Torbalı Kuzen, bir vazife bilinciyle katılıyordu yürüyüşe; yanında bir gece önce apartman komşularından hatta komşu apartmanlardan topladığı yiyecek artıklarıyla dolu bir torba taşıyordu. Güvercinleri, kargaları, martıları, köpekleri, kedileri besliyordu irili ufaklı cepleri olan torbasındaki yiyeceklerle” (AVDYS, 2018: 18).

“Kuzu Kayboldu” adlı hikâyede Tural Bey, karısının doğum anlarında çeşitli sebeplerle yanında olamamıştır. Sadece ortanca oğlunun doğumunda karısının başucunda bekleyen Tural Bey, bu çocuğuna diğer çocuklarından daha fazla düşkündür. Ortanca çocuğuna bu kadar düşkün olmasına rağmen en çok sorun yaşadığı çocuğu da yine ortanca çocuğu olmuştur:

“Nedense en çok ona güvenmek istemiş, bu nedenle de en çok ona sorumluluk yüklemişti. Pişsin kavrulsun hayat adamı olsun” (DO, 2017: 113).

Tural Bey, ortanca çocuğuna sorumluluk yüklerken esasında kendisi ihmalkâr bir yapıya sahiptir. Koca bir kışı yakıt almadan geçirmiş, bu ihmalkârlığı küçük kızının zatürre olmasına neden olmuştur:

“İhmalkârlık evet, ağırdan almasına sebep olan bir tür iyimserlik, başlıca kusuru buydu ve bu huyunu bildiği için çocuklarının sorumluluk sahibi insanlar olarak yetişmesini istemişti” (DO, 2017: 114).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Mete’nin zaviyedeki oda arkadaşı olan Mansur, evli ve iki çocuk babasıdır. Gördüğü rüyanın etkisiyle eşini, çocuklarını ve işini geride bırakıp Mete’yle kaldıkları zaviyeye gelmiştir. Bunu duyan Fazilet, Mansur’un bu kararını doğru bulmamaktadır:

“Nasıl bir sorumsuzluktur bu diye sordu sesi perde perde yükselerek. O kadın, çocuklar, kocasız babasız ne yapacak” (ŞD, 2018: 253).

“Sınıra Yakın” adlı romanda Selman ile arası açılan Efsane kendi kendine üzülmemektedir. Onu teselli eden Hatice, kendisini suçlamamasını sadece eşi ile annesi arasında kaldığını ve iki tarafı da memnun edemediği için kendisini kötü hissettiğini belirtmektedir. Sonra kendisini toparlayan Efsane, annesi ve eşinin dışında bu dünyada destek olması gerek başka insanların da var olduğunu hatırlamıştır:

“Bu kadar kendime acımaya hakkım yok, kendimi hor görmem de saçma, kutsal bir işim var benim, gazi ailelerine, çocuklarına karşı sorumluluklarım var” (SY, 2012: 123).

Efsane ile Mehsa, ev geçindirmenin büyük bir sorumluluk olduğu konusunda sohbet etmektedir:

“Düşünsene, bu sorumluluk yüzünden adamlar, erkek olmaları bunu gerektiriyor diye yerin beş yüz metre altına girip kazma sallıyorlar... Adamlar savaşa gidiyor, yerin altına iniyor, şehrin çöplerini toplamak için erkenden yola düşüyor. Çünkü aynı zamanda başka hiçbir marifet edinememiş zavallı kadınlar bedenlerini satıyorlar” (SY, 2012: 217).

Mina'nın Almanya'da nasıl yaşadığını, mutlu olup olmadığını görmek için vize alıp Almanya'ya gitmeyi planlayan anne ve babası, vize memurunun tavrı nedeniyle ters cevap vermeleri üzerine vize alamamıştır. Mina'nın yokluğuna dayanamayan babası hayatının geri kalanını Tebriz'de geçirmeye başlayınca evin tüm sorumluluğu efsaneye düşmektedir:

Kolumun durumu nedeniyle korunup gözetilmeye alışkın olan ben, aileyi ilgilendiren konularda daha fazla sorumluluk üstlenmeye başladım. Hastane işlemleri, randevu tarihlerini takip etme, piyasada bulunmayan ilaçları temin etme, kiracı meseleleriyle uğraşma gibi babamın sorumluluğu altında olan konularda beceri kazandım. Selman, Baran'a geldiğinde babasının kolladığı nahif gazi kızı değil, annesini koruyup gözetilen sorumluluk duygusu güçlenmiş genç bir kadın buldu karşısında (SY, 2012: 393).

“Emir evlenip ayrı eve çıktıktan sonra, annemin sorumluluğunu ve gurbetteki Mina'nın meselelerini çözme vazifesini üzerime aldım” (SY, 2012: 432).

“Dünyanın Öteki Ucu” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahramanın ablası evlenip Amerika'ya yerleştikten sonra annesi de ablasının yanına gitmiş ve ev içerisinde tüm sorumluluğu adı bilinmeyen kahraman kendi üstüne almıştır:

“... Geriye kalan üç kişilik nüfusun annesi olmaya mecbur kaldım. Derslerine engel olmasın bu sorumluluk, yemek yapma işi zordur, konserve alırım ben, hafta sonlarında birkaç günlük yemek yaparım, diyordu babam hep, annem gittikten sonra, ilk günlerde” (AİU, 2016: 101).

“Altın Dişlerim” adlı hikâyede Özbek işçi olarak çalışan Muhabbet, geçimini sağlamak için çeşitli işlere başvurmaktadır. Bir gün çalıştığı evde yanlış anlaşılma sonucu ev sahibi tarafından dini inancı sorgulanınca kendisinin de Müslüman olduğunu ancak küçük yaşlardan itibaren üzerine yüklenen sorumluluklar nedeniyle dinini tam olarak yaşayamadığını belirtmektedir:

“Abla, dedim. Bizim ailede büyüklerimiz namaz kılar oruç tutar. Ben eksikim. Çünkü çocuk yaşta pazara gitmeye başladım, buna mecbur kaldım, evimiz yanmış kül olmuştu. Ablaydım, bana düştü bu vazife, kardeşlerimi okuttum. Her evde bir fedai olur, bizim evin fedaisi de benim” (AİU, 2016: 138).

“Şemsiyenin Altında” adlı hikâyede yeni evlenen Süreyya, eşi Yusuf’un ailesinin gelenek ve göreneklerine çoğu zaman bir anlam verememektedir. Ailede merkezi konumda yer alan kayınpederi, herkesi himayesi altına almakta ve onun izni olmadan hiç kimse adım dahi atamaz şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. Bir gün sohbet sırasında Süreyya, Yusuf’un babasından çok fazla şey beklediğini öne sürdüğünde Yusuf bunun nedenini şu şekilde açıklamaktadır:

“Bizim oralarda babanın evladına karşı üç vazifesi vardır: Okutup meslek sahibi etmek, evlendirmek ve ev almak. Kendi başıma evlendiğim için babam zaten güceniktir bana. Düğün bile yapmadık. Sen bizde aile bağlarının ne demek olduğunu bilmezsin” (AÇY, 2017: 41).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda köye gitmeden önce Muazzez ile birlikte Pervin Hanım’ı ziyarete giden Nimet’e, Pervin Hanım millete karşı sorumluluk taşıdıklarını ifade etmektedir:

Çok berbat kitaplar yayımlanıyor, kız okullarında bile elden ele dolaşıyor müstehcen romanlar. Hicap duyuyor insan, gazetelerdeki uygunsuz fotoğrafları görünce. Biz bu kadınları küçük düşüren yayınlar için istemedik Cumhuriyet’i genç hanımlar. Meşrutiyet döneminde de vardı böylesi seviyesiz romanlar ama bitmesi gerekirdi, bitmeliydi. Terakki bu değil, Türklüğümüzü böyle savunamayız cihana, farklı yayınlar sunmalıyız gençliğe. Anadolu’nun mühim, gerçek Anadolu kadını tanımalı, tanıtmalıyız (ŞVG, 2021:76).

Babasının isteği üzerine İstanbul’u terk edip köye yerleşen Nimet, bu durumu kabullenememekte ancak üzerine düşen sorumlulukları da her şeye rağmen yerine getirmektedir:

“Her zaman vazifelerine müdrük biri olmuştum, yine öyleydim. Ev temizlenirken üzerime düşeni dikkatle yerine getiriyordum. Bulaşık yıkıyor, toz alıyor, sebze ayıklıyor, hamur yoğuruyor, döşekleri seriyor veya kaldırıyordum” (ŞVG, 2021: 196).

Nimet ile evlenen İsmail, tıpkı Sıdıka Hanım’ın söylediği gibi Nimet’i el üstünde tutmaktadır. Ona ev işlerinde yardım etmekte hasta olmaması için adeta üzerine titremektedir:

Ben tek bir söz söylemesem de tarlaya gitmeden önce üşümeyeyim diye kolaçan ediyor ocakla kürsüyü, su küplerini dolduruyor. Çok yoruluyorsun sen, bir ara taşırdım suyu, dediğimde ben bu eve sen yokken de su taşıyordum Nimet, şimdi ise sen buradasın diye kanat takmış gibi taşıyorum, diyor. Sen bana büyük emanetsin, sana karşı vazifelerim var, şu işi yap bu işi yap diyemem, ama elinden gelir de yaparsan bir işi, bağışlamış sayar, minnet duyarım (ŞVG, 2021: 308).

Atkaracalar'dan çıkıp iyi okullarda eğitim gören Mustafa'ya çevresindekiler bazen köy bazen nahiye konumuna düşen Atkaracalar'a karşı çeşitli sorumlulukları olduğunu ifade etmektedir:

“Açık ki kendisinin de nahiye halkına ve ailesine karşı yerine getirmesi gereken vazifeleri vardı” (ŞVG, 2021: 457).

“Nahiyenin akil kişilerinden, elini taşın altına koymanın zamanı geldi, sen yapmayacaksın da kim yapacak, belediye başkanlığına hazırlanmalısın, bu tarihi bir fırsat ama her şeyden önce bir görev, diye sorumluluk yükleyen cümlelerle dolu mektuplar alıyordu” (ŞVG, 2021: 458).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında sorumluluk değeri en fazla aile bireylerinin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları şeklinde okuyucuya sunulmaktadır. Bunun yanı sıra ev ve iş ortamında görev ve sorumlulukların tek bir kişiye yüklenmesinin doğru olmadığı ve insan olarak sadece insanlara değil çevremizde yer alan her canlıya karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmemiz gerektiği belirtilmektedir.

5.1.2.21. Temizlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“ Temiz olma durumu, arılık, saffet, nezafet ” (Türkçe Sözlük, 2009: 1948) şeklinde tanımlanan temizlik sağlıklı olmanın bir gereğidir ve insan hayatında önemli bir yere sahiptir. İnsanların hasta olmamaları için kişisel temizliklerine dikkat etmeleri gerekmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte çevre kirliliğinin artması insanların bu değere daha fazla önem vermelerini göstermektedir. Temizlik değerinin kazandırılmasında aileler küçük yaşlardan itibaren çocuklara örnek olmalıdır.

Tablo 25. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan temizlik değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Halama Benzediğim İçin	12-46
2.	Kızım Olsan Bilirdin	50
3.	Kusursuz Piknik	47-53
4.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	21-64-143-154-156
5.	Duvarsız Odalar	12
6.	Bana Uzun Mektuplar Yaz	18-21-48-56-88-99-141-301
7.	Şirin'in Düğünü	429-448
8.	Sınıra Yakın	10/11-120/121-344-454-456
9.	Seni Dinleyen Biri	127-175-196
10.	Ayak İzlerinde Uğultu	121
11.	Unutulmayan	74-197
12.	Acı Çekmiş Yüzünde	114-120-121
13.	Son Büyülü Günler	49
14.	Şair ve Gecekuşu	150-174-175-228-304/305

“Biberon” adlı öyküde adı bilinmeyen anne, evden kahvaltı yapmadan çıkan kızı için sandviçler hazırlasa da kızı genellikle bu sandviçleri evde unutmakta ve okulda sosisli gıdalar tüketmektedir. Kızının sağlığı için yediği gıdaların temizliği konusunda endişe duyan anne sürekli bu konuda kızına uyarılarda bulunmaktadır:

“Her sosis sağlıklı şartlarda üretilmiyor evladım. Bunun mayonezi var, marulu, domatesi var... Nasıl hazırlıyorlar, bilebilir misin, marullar nasıl yıkıyor? Dezenfekte ediliyor mu” (HBİ, 2019: 12). Özellikle sayı olarak kalabalık insanların ortak kullanımı olan kafe ve restoranlarda genellikle hijyen kuralları ihmal edilmekte bu durum da insan sağlığını ciddi anlamda olumsuz etkilemektedir.

“Ankara Yolcusu” adlı hikâyede saç başı dağınık halde kasabada inen bir kadın kahveye girmiş ve isminin Maya olduğunu söylemiştir. Kimi adamlara sarılıp el öpen Maya’ya kahveci tarafından çay ikram edilmiş ve adı bilinmeyen kahramanın annesine gönderilmiştir:

“Annem görür görmez anladı: saçları bit kaynıyordu, vücudu da yara bere içindeydi. İki kazan su ısıttı, bizi odadan çıkartarak onu tahta sedirin köşesindeki banyo çukurunda iyice yıkadı. Temizlenip ilaçlandıktan sonra Maya, her zamankinden daha uzun bir süre bizim evde kaldı” (HBİ, 2019: 46).

“Kızım Olsan Bilirdin” adlı eserde Zehra köye gittiklerinde çocukluk yıllarında yağmurlu havalarda kapıda beliren annesinin elinde bir hırka, bir bardak limonlu çay ve fırında yaptığı üzümlü cevizli top keklerle geldiğini anımsamaktadır. Gençliğinde temizliğe önem veren Sıdika Hanım yaşlanınca bu konuda daha ihmalkâr davranmaya başlamıştır:

“Getirdiklerinin yanında sabunlu bir el bezi de bulunurdu. Etrafa damlatma, elini kapıya sürme diye tembih ederdi çıkarken. Şimdi hiç titiz değil” (KOB, 2017: 50).

“Kırmızı Kayaya Tutunmuş Olarak Suda” adlı hikâyede ailece gidilen bir tatilde konaklanacak yer başkaları ile ortak kullanıldığı için ilk günden temizlik yapılarak o yerde kalınmaktadır:

“Çarşafın hepsini değiştirdi, buzdolabını yeniden sildi. Buzdolabının kapağının alt bölümünde yarısı içilmiş bir şişe şarap vardı, söylene söylene çöpe attı. Ardından bütün kap kacağı bir leğene doldurarak küvete koydu, musluğu açtı, suyla dolan leğene bolca çamaşır suyu ilave etti. Devre mülk böyle bir şey” (KP, 2017: 37).

“Kırmızı Kayaya Tutunmuş Olarak Suda” adlı hikâyede sahilde bir kadının çocuğunun çişini denize yaptırması eleştirilirken çevrenin, denizin temizliği konusunda adı bilinmeyen kahramanın hassasiyeti görülmektedir:

“Ne olmuş bir buçuk yaşındaysa! Denizi koruyup gözetmeli. Daha önce yağlı bir tabağı pril sürdüğü süngerle deniz suyunda temizlerken görmüştüm bir başka kadını, uyarmışım, sana ne, çevre bakanı mısın diye azarlamıştı beni” (KP, 2017: 53). Bazen yapılan davranış görünürde küçük ve zararsız olarak algılansa da genele bakıldığında özellikle temizlik konusunda herkesin hassas olması gerekmektedir.

“Üç Kuzen” adlı hikâyede Minyon kuzen, aile olarak kısıtlı bir bütçeye sahip olduğunu ifade ederken bir sene oğlunu üniversite kursuna gönderdiğini şimdi de banyosunu yenilemek istediğini belirtmektedir. Çünkü Minyon kuzen banyonun değişmesiyle hayatının değişeceğini de düşünmektedir:

“Evdekiler yeni banyonun temizliği konusunda herhalde daha dikkatli olurlardı. Oğlanlar duş alırken daha dikkatli davranır, kocası dişlerini fırçalarken aynayı kirletmemeye itina ederdi” (AVDYŞ, 2018: 21). Çünkü Minyon Kuzen, senelerdir aynası kırık bir banyodan, istenildiği kadar ovalansa da beyaz görünmeyen lavabodan çok rahatsız olmaktadır.

“Boş Koltuk” adlı hikâyede adı bilinmeyen bir hikâyeci kafasındaki düşünceleri toparlayıp yazabilmek için yanına başka bir yolcunun oturmasını istememektedir bu nedenle iki koltuk parası vermiştir. Önceki yolculuğuna dair beş kişilik bir aileyi hatırlamaktadır. Kalabalık aile boş koltuğa küçük kızlarının oturmasını teklif edince geri çeviremeyen hikâyeci küçük kız ve ailesi hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Tabii saç başı, giysileri temiz paktı. İkram ettikleri keteler, kurabiyeler temizdi, lezzetliydi” (AVDYŞ, 2018: 64).

Selim Bey, her şeyi herkesi geride bırakıp gitmek isterken hayatında olmazsa olmazlardan da vazgeçememektedir:

“Bir de temiz çarşaf meselesi... Karısının yıkadığı çarşaflardaki o temizlik kokusunu hiçbir yerde bulamazdı. Bir otel odasında rastgele yıkanıp serilmiş çarşaflara gömülerek uyumayı düşünemezdi bile... Deterjan kokan, besbelli yeterince durulanmamış çarşafalarda nasıl rahat edebilirdi ki” (AVDYŞ, 2018: 143).

Aynı hikâyede Selim Bey eşiyle tek kelime sohbet muhabbet edemediklerini belirterek eşinin sürekli evde bir şeylerle özellikle temizlikle meşgul olduğunu ifade etmektedir:

“Lavaboyu vimliyor, tuvaleti çamaşır suyuyla yıkıyor, mozayikleri tuz ruhuyla dezenfekte ediyor ve yatakları yorganları güneşe çıkarıp havalandırıyordu. Elinde sabunlu su dolu kova, bitmek tükenmek bilmeyen enerjisiyle odadan odaya koşturuyordu” (AVDYŞ, 2018: 154).

Selim Bey, içinde barındırdığı coşkun duygularla kendisini elinde bir valizle bazen bir terminalde bazen de iskelede bulmaktadır ancak ne hissederse hissetsin sahip olduğu alışkanlıklarından vazgeçemeyip geri dönmektedir:

“... Kaçıp gideceğine hiç kuşku duymadığını sandığı anlarda bile evinin temizliği, tertipliliğini, kar beyazı çarşafların mis kokusunu özlemeye başlıyor ve sanki bütün kaçma denemelerini bir yastıkta kocamadığı, kocayamayacağı karısına dönmek üzere gerçekleştiriyordu” (AVDYŞ, 2018: 156).

“Duvarsız Odalar” adlı hikâyede Almanya’daki nişanlısıyla mektuplaşmak için hem Türkçe hem de okuma yazma öğrenen Senem köyün en titiz genç kızı olarak bilinmektedir:

“Onun denetiminde, Oya’yla birlikte çeşmede bulaşık yıkıyorduk; kille. Yıkadığım taslardan maşrapalardan bazen birini beğendiği oluyordu Senem’in: Eh işte temiz olmuştu, yani temizdi, başarmıştım” (DO, 2017: 12).

“Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanda Aslı ve arkadaşları yatılı okulda koşullarına gidip en temiz dolabı ve yatağı seçtikten sonra kendi imkânlarıyla dolaplarını tekrar temizlemişlerdir:

“Suna Abla ötelerde bir yerde bulduğu peçete büyüklüğünde beyaz bir kumaş parçasını lavaboda ıslatıp getirdi. İşte bu şekilde silersen, dedi, bezi lavaboda sabunla yıkayarak tekrar tekrar silersen ancak temizlenir. Her seferinde bezi sabunla yıkarsan dolabın mis gibi kokacaktır” (BUMY, 2016: 18).

Toplu yaşam alanlarında çeşitli sağlık sorunları yaşanmaması için insanların temizlik konusunda daha hassas davranmaları gerekmektedir. Aksi takdirde insanların çeşitli hastalıklara yakalanması muhtemel görünmektedir:

“Her fırsatta el ayak yıkamak, saç yıkamak gerekir bu okulda; yoksa pislikten kokarsın. Saçlarını kesinlikle ıslak bırakmamalısın, öyle kolay sinüzit olunuyor ki bu okulda... Sakın ha lifini sabunlu ve ıslak koyma dolabına, havlularını da ranzanın kenarına asarak kuruttuktan sonra yerleştir dolaba, yoksa hemen koku yapıyor” (BUMY, 2016: 21).

Özellikle yatılı okullarda düzenin sağlanmasına yönelik planlanan sınıf, yatakhane temizlik nöbetleri öğrenciler için istenmeyen bir sorumluluk olarak algılanmaktadır. Ranzaların altlarının yeterince temiz olmaması nedeniyle yatakhane başkanına şikâyet edilen Aslı, yemekten sonra yatakhaneye gidip ranzaların altını tekrar temizlemiştir. O sırada yanına gelen arkadaşı Susam ile evlerinde en çok özledikleri şeyler konusunda konuşmaktadırlar:

Banyo evet, ev hayatının en çok aradıkları özelliği yalnız başına banyo yapabilmek imkânıydı... Ama bunun yanı sıra sudaki kireç oranını da büyük bir problem olarak görüyordu. Çamaşıra ne kadar deterjan koyarsan koy köpürmek bilmiyor, demişti. Çamaşır suyu kullanmadan beyaz çamaşır yıkamaz olmuş, Sonra çamaşır yıkamanın incelikleri üzerine açıklamalara girişmiş ve çamaşır gününde Aslı'ya bu incelikleri öğretmeye söz vermişti (BUMY, 2016: 48).

Namık Bey'in birinci sınıf öğrencilerine yönelik yaptığı konuşmadan sonra sıra "Dişi Gardiyan" denilen Nuran Hanım'a gelmişti. Nuran Hanım, öğrencilerin giyim kuşam temizliği ile ilgili çeşitli uyarılarda bulunmuştur:

Büyük küçük bütün öğrenciler pisti onun gözünde, pasaklıydı. Orta kısım yatakhane pislikten geçilmiyordu, lise kısmın kazık gibi kızları orta kısım öğrencilerine iyi örnek olmuyorlardı. Bazı öğrenciler dışarıdan bakanların gözünü kamaştırarak kadar şık giyiniyorlardı ama ya iç çamaşırlarının pisliği! İdarenin iç çamaşırını kontrolü yapmasını mı bekliyorlardı yani (BUMY, 2016: 56).

Yüz kızartıcı da olsa söylemek zorundaydı ki erkek öğretmenlerden bazıları dördüncü sınıflar hakkında, pis koktukları için ders anlatamıyoruz, gibi şeyler söylüyorlardı. Koca koca kızlara çorap, iç çamaşırını temizliği kontrolü yapılacak değildi ya... Hoş birinci sınıflar da pisşil içinde yüzüyorlardı. Saçlarını taramıyor, ayaklarını yıkamıyor, dişlerini fırçalamıyorlardı; tuvaletleri temiz kullanmayı bile beceremiyorlardı. Yatakları düzgün değildi. Uyuz, bit her şey vardı bu sınıflarda (BUMY, 2016: 88).

Suna Abla, Aslı'ya Asuman Hanım hakkında çeşitli sorular sorarken Birgül'ün geldiği görmüştür. Aslı, Birgül ile bir hafta aynı sırayı paylaştığı için Suna Abla tarafından tebrik edilmektedir çünkü Birgül temiz bir kız değildir:

"Gerçekten, çok pis. Merasim sahasında önümdeydi. Saçlarında yirmi beş kuruş büyüklüğünde kepekler gördüm. Uyuz da" (BUMY, 2016: 99).

Arkadaşı Tahsin'i içki içmek için evine davet eden Şükrü Toprak, sarhoş oldukça eski defterleri açmakta iki yakın arkadaş birbirlerine şarkılar söylemekteydi. Aslı ile annesi ise onlardan arta kalan kirli tabakları ve masayı temizlemekle meşguldü:

"İçki sofrası artığı. Necis. Murdar. Odanın ne hale geldiğini görmedin mi? Devrilen bardaklardan içkiler sızıyordu sandalyelere ve halıya. Bütün sandalyelerle birlikte halının da yıkanması gerekecekti" (BUMY, 2016: 141).

Bazı insanların meslekleri ile kişilikleri arasında bir uyum söz konudur. Aslı, Fizik öğretmeni Selim Bey'in, laboratuvarındaki titizliğini evde mutfığa da yansıtabileceğini düşünmektedir:

“Bence de Fizik öğretmenlerinden iyi aşçı olur, laboratuvarla mutfak çok benziyor birbirlerine. Öyle ki, bir deney tüpünü on kez çalkalıyor, tezgâhların üzerinde de azıcık kömür tozu lekesine tahammülü yok. Orayı da sil kızım, süngeri suyun altında iyice yıka da yeniden sil” (BUMY, 2016: 301).

Şirin’in Düşünü” adlı romanda Faruk hakkında gördüğü haberler karşısında hayal kırıklığına uğrayan Şirin, kafasını meşgul etmek için iki gün önce süpürdüğü evini tekrar temizlemeye başlamıştır:

Bütün evi daha önce de defalarca yaptığı gibi yüksüne yüksüne elleriyle silecekti. Çok fazla eşya olmadığı için zorlanmıyordu, ama ev eski olduğundan temizliği epey uğraştırıyordu. Islak bezle ovarken pvc tabakaları yer yer kalkıyor, dağılmış harçlar çamurlu bir ıslaklık halinde ortalığa yayılıyordu. Önce sabunlu suyla, ardından durulanmış bezle sildi döşemeleri ve nihayet işi bittiğinde kurumaya bıraktı (ŞD, 2018: 429).

Faruk, Balım’ın yanında kendisini iyi hissettiğini, özgürce konuşup hareket ettiğini düşünmektedir. Balım’ın kendisinden beklentisinin olmaması ve evlilik konusunda baskı yapmaması da Faruk’un işine gelmektedir. Bir sohbet esnasında eski kocasından bahseden Balım, o dönemde çok fazla ev işi yaptığını belirtmektedir:

“Aşırı titiz “başak” kocası bulaşıkları makinenin yıkamasıyla yetinmez, ayrıca durulanmasını istermiş. Yardımcı kadının yıkayıp durulamalarına da güvenmezmiş. Sen pimpirikli değilsin, ama belli mi olur, evlilik değiştiriyor erkekleri, sehparın üzerindeki tozları lekeleri incelemeye başlıyorlar, demişti” (ŞD, 2018: 448).

“Sınıra Yakın” adlı romanda Efsane, yolculuk esnasında çok önceden kaldıkları, merkeze yakın ancak çok kirli olan oteli hatırlamıştır:

“Kirli halıflekslerini hatırlıyorum, bir de rengi dönmüş küvetini. Cifle bir iyi ovmuş, ağartmakta başarılı olamayınca çamaşır suyu almaya çıkmıştım. Annem yine de memnun kalmamıştı sonuçtan. Kim bilir kimler yıkandı bu küvette, ışıl ışıl olmazsa girmem ben bunun içine, başka otele gidelim, deyip duruyordu” (SY, 2012: 10).

Selman ile evlendikten sonra kendi evi ile annesinin evi arasında sürekli gidip gelen Efsane, hiçbir yere yetemediği hissine kapılmıştır. Çünkü Selman, Efsane’nin annesinin evinde yaşamayı, annesi de Efsane’nin evine yerleşmeyi kabul etmemiştir. Yılbaşı kutlamaları için temizlik şirketinden işçi almayı kabul etmeyen Efsane’nin annesi, temizliği onun yapmasını istemektedir:

“Yüzeysel bir temizlik istemiyordu annem, köşe bucak temizliğinin idaresine de gücü yetmiyordu. Su akıtıp götürmüyorsa kiri tozu, inandırmaz onu temiz görünümlü

yüzeyler. Halılar hortum tutularak yıkanacak, eski duvar kâğıtlarımız renklerin yıpranmasına izin verilemeyecek şekilde silinecek” (SY, 2012: 120).

Uzun otobüs yolculuklarının en dayanılmaz noktalarından biri aşırı terleme sonucu oluşan kötü kokulardır. Kimi insanlar temizlik konusuna dikkat ederken kimileri ise ayakkabılarını çıkaracak kadar rahat bir kişiliğe sahiptir:

“Her gün duşumuzu almıyorsak, parfümlerimiz, şampuanlarımız, sabunlarımız, kremlerimiz, diş macunlarımız, taraklarımız, cımbızımız, tırnak çakımız elimizin altında değilse, neye benzerdik iki haftanın sonunda” (SY, 2012: 344).

Romanda Kaçar ailesine mensup kadınların uzun yolculuğa rağmen temizlik konusunda ne kadar hassas oldukları şu şekilde anlatılmaktadır:

“Cam bardakları fincanları kaşıkları tabakları sıvı sabunla yıkıyor, iyice duruluyor, küçük sepete diziyorlar. Temizliklerini oturdukları alana da yaymışlar. Beyaz, tertemiz pikeler serili koltuklarında. Minik beyaz yastıklar, rahat terlikler, sabunlu havlu bezler” (SY, 2012: 454).

Otobüs Ağrı’dan geçerken Efsane dağların temiz kalmasını, kirletilmemesini dile getirdiğinde Cemile Efsane’nin bu sözlerini farklı algılamıştır:

“Dağcılar çevrenin korunmasında az buz titiz davranmazlar ki Efsaneciğim! Tek çöp bırakmazlar geride. Üstelik bu düzlükteki hayatlarına da akseder. Oğlum temiz, tertipli insandır” (SY, 2012: 456).

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanda evlilik hayatlarına mücahitlere bağlı toplanmasını sağlayacak bir düğünle başlamak isteyen çiftlerin düğünü esnasında ilahiyatçı bir kadına, kadınların ev işi yapma konusundaki sorumluluğunun ne olduğu sorulmuştur:

“Doğrusu ya, oldum olası çok titizdi, sanki doğuştan öyleydi, toza kire, dağınıklığa tahammülü yoktu, hemen hemen her gün bütün evi baştan aşağı silip süpürüyor, toz alıyor, yine de ortalığın toz kir içinde yüzdüğü hissinden kurtulamıyordu. Temizlik, yemek hazırlığı ve alışveriş derken akşam oluyordu” (SDB, 2016: 127).

Meral ve arkadaşları kaldıkları evde suların kesilmesi nedeniyle ortak bir karar almışlar ve bu karara göre banyo için yakın çevrelerinin evlerine gidilecek bu şekilde sutaşıma sorunu bir nebze de olsa azalacaktır:

“Her gün duş almadan yapamayan Zehra daha fazla dayanamadı bu hesaplı su kullanma düzenine, Ayşe’yle birlikte Yalova’ya gitti. Betül ise her gün duş alamadığı için rahatsızdı; sürekli kaşınıyor ve uyuz olduğunu öne sürüyordu” (SDB, 2016: 175).

Cemile, kendisini almaya gelen kayınpederi ile aynı at üzerinde eve geri dönerken kayınpederi ile babasını temizlik konusunda sahip oldukları özellikler yönüyle karşılaştırmaktadır:

“Babam bir beyefendiydi, temizdi, kurallıydı. O hep ter kokardı ve biriktikçe yoğunlaşan o ter kokusunu yattığı, oturduğu her yere bulaştırırdı. Babam dişlerini her gün iki kez misvakla temizlerdi, onun ise ağzı kokardı ve dişleri içtiği tütün yüzünden siyaha yakın bir renk almıştı” (SDB, 2016: 196).

“Çürük Ayva Kokusu” adlı hikâyede Mesut ile Birsen birlikte yüksek lisanslarını tamamlamak için geçici olarak yurt dışına yerleşmiştir. Bir süre sonra kadın kahraman temiz çamaşırlarda bile kendisini rahatsız eden bir koku hissetmektedir. Çevresine sorduğunda ortak kullanılan çamaşır makinelerinden kaynaklı olabileceği söylenmiş bu nedenle kadın annesine telefon edip alıştığı markanın yumuşatıcısını göndermesini istemiştir. Eski günlere geri dönen kahraman ev içerisinde yapılan temizlik günlerini hatırlamaktadır:

“Çamaşırlar temiz pak olsalar da bir sıraya uyup kirli muamelesi görüyor, banyo fayansları ıslıl ıslıl oldukları halde bile sırası geldi diye vimle cifle ovuluyorlardı. Günlük ve haftalık temizliğe yetişemeyen annem, “yap benim için, öğren kendin için” diyerek beni temizlik saatlerine daha fazla vakit ayırmaya çağırırdı” (AİU, 2016: 121).

“Korunaklı Herhangi Bir Köşe” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman oturduğu evlerde böceklerin varlığından rahatsız olmakta hatta tenine değmesi ihtimalinde tiksinti duymaktadır. Evin temizliğine ne kadar dikkat etse de böceklerin ardı arkası kesilmemekte en beklenmedik yerde bu küçük böcekler karşısına çıkmaktadır:

“Bu nedenle banyoyu ve tuvaleti sürekli temiz tutuyorum, en geç iki günde bir mikrop kırıcı sıvılarla tozlarla ovalıyorum lavaboları ve ona açık hiçbir kapı bırakmıyorum, ne de bir delik, bir açıklık, bir boşluk” (U, 2018: 74).

“Sınırların İstanbul’u” adlı hikâyede Suna abla, arkadaşlarını bir araya getirmek amacıyla bir davet düzenlemiştir. Bu davette çay bahçesine yanında getirdiği beyaz dantelden yapılmış masa örtüsü gelenlerin dikkatini çekmiş ve Suna abla eskiden temizlik konusunda daha hassas olduğuna dair şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ne diyeceğim, bu kız eskiden salata yaparken marulları deterjanla yıkardı. Öyleydi de şimdi titizlik hastalığına karşı hap kullanıyor. Eskisi kadar titiz sayılmam, ama yine de görmezden gelemiyorum bazı şeyleri” (U, 2018: 197).

“Fıstıkağacı’ndaki Ev” adlı hikâyede Macide, bakımsız bir apartman dairesinde oturmaktadır ancak her ne kadar apartman bakımsız dahi olsa mutfağın avluya bakması

ve oradan çocukları izleyebilmesi Macide'nin hoşuna gitmektedir. Macide kaldıkları evin taşınmadan önceki halini hatırlamaktadır:

Bu mutfak, eve ilk taşındıklarında yemek pişirilecek gibi değildi. Fayanslar, buzdolabı, fırın sanki yağa batırılmış çıkarılmıştı. Günlerce vimle temizlemeye çalışmıştı. Kara kara sular akmıştı fayanslardan. Neydi o buzdolabındaki sarı yağ tabakaları, nasıl oluşmuştu, anlaşılır gibi değildi. Kendisi buzdolabını aylarca silmese bile leke görülmez. Bulaşıklardan sonra bir gözden geçirir buzdolabını, fırını, bir el atar. Silinecek yeri varsa siler (AÇY, 2017: 114).

Macide, eşinin yurt dışına kaçmasından sonra bir süre çocuklarıyla yalnız kalmış, eşi arkadaşı Salih aracılığıyla onları Almanya'ya kendi yanına getirmiştir:

“Önce bir otelde kalmışlardı. Bulgaristan'da bir şehirdi. Allah'ım, hiç unutmazdı o günleri. Belki on kilo zayıflamıştı tiksintiden. Otelin tuvaleti, banyosu öyle pisti ki, elini yıkamaya iğreniyordu. Temizlikçi kadın elindeki ıslak kirlili bez parçasını her yere sürüyordu; tuvalete masaya, pencereye, yerlere” (AÇY, 2017: 120). Macide, Almanya'ya gittiğinde bir süre eşinin arkadaşının evinde kalmıştır. Ancak ev sahibi de temiz bir insan olmadığı için Macide burada da rahat edememiştir. Karakter olarak temizlik konusunda hassas bir insan olan Macide, Almanya'ya gittiğinde temizlik hastası olmuştur:

Her gün kovalarla deterjanlı su hazırlıyor; yerleri siliyordu. Haftada bir camları halıları silmeden yapamıyordu. Mutfağı, banyoyu, tuvaleti tuzruhu ile temizliyordu. Durmadan dişlerini fırçalıyor, ayakkabılarını ve evdeki herkesin ayakkabılarını boyuyor, lavaboyu, eviye, tuvaleti çamaşır suyu ile dezenfekte ediyordu. Her gün çamaşır yıkanır mı, yıkıyordu işte. Seccadeleri, namaz örtülerini, pijamaları iki günde bir yıkıyordu (AÇY, 2017: 121).

“Bal Festivali” adlı hikâyede Zehra, memleketine doğru bir otobüs yolculuğu yapmaktadır. Yolculuğa başlarken yan koltuğu boşken ilerleyen saatlerde yanına kırk beş elli yaşlarında memleketindeki kadınları çağrıştıran bir kadın oturmuştur:

“Kadından sanki limon kolonyası, gül reçeli, süt helvası ve çamaşır suyu kokularının karıştığı Kaledüzü evlerini çağrıştıran bir koku yükseliyordu. Yolculukta hep sigara içen veya kötü kokan biriyle yan yana düşmekten korkardı. Neyse ki bu kadın temiz pak birine benziyordu” (SBG, 2017:49).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Tahir ve ailesi Keklik Deresi diye bilinen köyün biraz dışında yer alan harabe evde yaşamaya başlamıştır. Uzun yıllar süresince içinde yaşanmayan bu ev hem yıkık dökük hem de aşırı derecede kirliliymiş. Aile bireyleri

dereye yakın olan bu evi kısa süre içerisinde oturulabilecek, temiz bir eve dönüştürmüşlerdir:

Bir gün boyunca aşağıdaki evi şartladık çaydan taşıdığımız sularla, iki üç gün sonra yukarı evi aynı şekilde sudan geçirdik. Ellerim mosmor, ayaklarım buz kütlesi gibiydi, ne bulduysam giymiştim, yine de titriyordum gidip gelirken. Maide bibim kavurmayla pilav yapıp getirmişti. “Maşallah kırklamışsınız evi, pırıl pırıl olmuş.” dedi girer girmez. “Nasıl yani, kırk kez yıkamadık ki”, diye sorguladı Fitnat. Kirli bir evi defalarca aklayıp paklamaya denirmiş kırklama (ŞVG, 2021: 150).

Havaların ısınmaya başlamasıyla Gazibeygillerin konağında kış mevsiminin kirinden arındırma çalışmaları başlamaktadır. Cevriye de sabah namazından sonra uyumayıp Erguvan peşinden da çaylığa gidip çamaşırları yıkamasına yardım etmiştir:

“Önce kanala sokup arındırdı çarşafları, ardından da aralarına kil serpiştirerek değnekle bastıra bastıra kazana attı bir kısmını. Erguvan kazandaki suya soda eklerken o da kahvaltı niyetine getirdiği tereyağı sürülmüş bazlamaları çıkardı” (ŞVG, 2021: 174).

İlk çarşaf sırasını değnekle kazandan çıkararak taşın üzerine yaydı, kovalarla su döke döke tokaçladı bir süre, ardından çıktı üstüne, hızlı hızlı bir aşağı bir yukarı gidip gelerek çiğnedi. Bir kova su bir kova daha şakur şukur su akıtarak üstünden hızlı hızlı döve döve tabanlarıyla akıttı kirli suyu ve kanalda akan çayda duruladı. Erguvan’la iki yandan iyice sıkıp kanalın üzerindeki sııklara astılar apak olmuş çarşafları, sonra ikinci sıraya geçtiler (ŞVG, 2021: 175).

Konağın temizlik günleri başlıyordu nisanın sonunda. Sökülen döşek ve yorganların yünleri didilerek havalandırılıyor, halılar kilimler perdeler yıkatılıyor, isten arındırılıyordu duvarlar. Köy içinden çağırdıkları aşına iki kadın Erguvan’ın yönetiminde harıl harıl konağı gelecek bir yıla hazırlamaya çalışıyordu günlerdir. Odalar alt üst edilirken kıyıda köşede ne varsa dökülüyordu ortalığa (ŞVG, 2021: 228).

İsmail ile birbirlerine uygun olmamalarına rağmen evlenen Nimet, alışkanlıklarına sıkı sıkı bağlı kalmaya çalışmaktadır. Bu alışkanlıklarından biri de temizliktir. Nimet, hem kendisin hem eşinin temizlik noktasında üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri gerektiğini belirtmektedir:

“Tek bir gün olsun dişlerimi misvaklamadan girmeyeceğim yatağa, İsmail de öyle yapmalı” (ŞVG, 2021: 304).

“Tarlada, bahçede çalıştığı için üzerine sinen koku evde de kendini hissettiriyordu. Eve döndüğünde yıkanmalı, ter kokulu bir adamla gece boyu nasıl yan yana yatarım ben” (ŞVG, 2021: 305).

Aktaş'ın hikâye ve romanlarında temizlik değerine sıkça rastlanmaktadır. Özellikle toplu yaşam alanlarında insanların temizlik konusunda daha hassas olmaları gerekmektedir. Eserlerde bireylerin kişisel temizliklerinin de aksatılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Çevre ve özellikle deniz kirliliği konusunda insanların daha duyarlı olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Kimi bireylerde temizliğin hastalık boyutlarına ulaşmasına da dikkat edilmelidir. Temizlik değerini benimseyen bireylerin yaşamlarında ve kişiliklerinde bu değer izlerini de görmek mümkündür.

5.1.2.22. Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Vatanseverlik, kişilerin yaşadıkları ülkeyi sevmesi, o ülkeye değer vermesinin yanı sıra ülkesinin marşını, bayrağını, milletini de el üstünde tutması olarak ifade edilmektedir. Vatanını seven kişiler ülkelerinin tarihi süreç içerisinde sahip olduğu ahlaki, manevi ve kültürel değerlere de önem vermektedir (Kumbasar, 2011).

Gelecek nesillerin mutlu ve huzurlu olabilmeleri toprak bütünlüğü sağlanmış bir vatana sahip olmalarıyla mümkündür. Bu durum sağlanabilmesi için vatandaşlar olarak vatanımıza sevgi bağıyla bağlı olmamız gerekmektedir. Kimi insanlar vatan kavramını karınlarının doğduğu yer olarak ifade etse de huzurlu ve mutlu bir hayat için bu yeterli olmamaktadır (Güngör, 2010). Yukarıda ifade ettiğimiz gibi vatanseverlik yaşanan toprakla birlikte o ülkenin geçmişten günümüze kadar taşıdığı kültürel ve tarihi geçmiş de duyulan sevgi bağıdır. Mustafa Kemal Atatürk “Vatanını en çok seven vatanına en çok hizmet edendir.” diyerek vatansever insanların vatanları uğruna çok çalışmaları gerektiğinin önemini belirtmiştir.

Tablo 26. Cihan Aktaş'ın roman ve hikâyelerinde yer alan vatanseverlik değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Üç İhtilal Çocuğu	50
2.	Azize'nin Son Günü	57-76-81
3.	Şirin'in Düğünü	151
4.	Sınıra Yakın	201-424
5.	Ayak İzlerinde Uğultu	115
6.	Unutulmayan	94-180
7.	Şair ve Gecekuşu	31-408-436

Adı verilmeyen kadın kahraman, o dönemin siyasi olaylarına da değinmekte ve öğretmeninin milliyetçi bir kişiliğe sahip olduğunu ifade etmektedir:

“... Tek çözümün Türk milliyetçiliği için çalışmak olduğunu anlatırdı. Çırpınırdı Karadeniz marşını söyletirdi bize her sabah sınıfta. Kurtarmamız için bizi bekleyen esir

Türklerden söz ederdi. Tek özgür Türk yurduydu bizim ülkemiz, Türklüğün kafesiydi” (ÜİÇ, 2020: 50). Öğretmenler, toplum tarafından saygı duyulan ve sözüne itaat edilen kimseler olması sebebiyle savaş yıllarında toplumu cesaretlendirmiş, topluma vatan, millet sevgisi aşılayarak çalışmanın önemi üzerinde durmuşlardır.

“Yeşil Dallı Küçeler” adlı hikâyede Sinan arkadaşını beklerken çekirdek satan siyah başörtülü bir kadınla karşılaşmıştır. Kadın oğlunun birini Rusların Bakü’ye yaptığı bir baskında, diğerini ise savaşta kaybetmiştir. Emekli maaşı yetmediği için çekirdek satan yaşlı kadın, yanındaki arkadaşına oğullarının fotoğraflarını cüzdanından çıkarıp gösterirken aynı zamanda ağlamaktadır:

“Yiğit oğullarım beni tek başıma bırakıp gittiler. Sahipsiz kaldım. Biri bile sağ olsaydı başımda... Topraklarımız kurtulsun diye, azat olalım diye herkesten önce onlar gitti” (ASG, 2018: 57).

Efser, monarşiye başkaldıran, adalet ve özgürlük üzerine şiirler yazan fedai bir şairdir. Yıllarca Tebriz’e duyulan özlemi ifade eden şiirler kaleme almış ve bu şekilde tanınmıştır:

Misyonu Tebriz’i özlemek ve özletmek. Tebriz etrafında efsaneler örmek. Zindandan, esaretten, hasretten söz etmeli, içinde akan erimiş demir ırmaklarını gizleyerek vatana hasret şiirleri okumalıydı. Kurtarılmayı bekleyen Tebriz’den, işsiz ve yoksullardan, öz dillerinde okuyup yazamayan cenuplulardan, yakılıp yıkılması gereken tahttan taçtan söz etmeliydi (ASG, 2018: 76).

Efser, yirmi dokuz yaşında Nevid ile evlenmiş ve Tebriz adında bir oğlu olmuştur. Oğlunun hayatına girmesiyle hayatında birçok şey değişse de vatanını, Tebriz’i asla unutmamaktadır. Aradan seneler geçmesine rağmen kendisini Bakü de misafir gibi hisseden Efser, her an Tebriz’e özlem duymaktadır:

“Anadan, vatandan, Tebriz’den ayrılık. Tebriz özleminin şairi. Tebriz özlemini besleyen şair. Tebriz özlemine yaslanan şair. Özlemin şairi” (ASG, 2018: 81).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Şirin ve arkadaşları Karatay Holding’in yapacak olduğu otel inşaatını protesto etmek için toplanmıştır. Gelen avukat yanlış yapmadıklarını, protestocuların sırf itiraz, eylem olsun diye toplandığını belirtmektedir:

“Bunca senelik hukukçuyum ben! Bakın, asıl vatanseverlik bu mezbeleliği ortadan kaldırmayı gerektirir. Turistler gelip bakıyor, İstanbul’un göbeğinde bir çöplük. Yahu çöplük gibiydi burası, elimde fotoğraflar var” (ŞD, 2018: 151).

“Sınıra Yakın” adlı romanda yaşlı kadının oğlu, annesi evlendikten sonra İran’a gitmiş, savaşın çıkmasıyla orada kalmış olduklarını anlatmaktadır. Babasının erken

ölümü üzerine dul bir kadın olarak gurbette yaşamaya çalışan kadın, artık memleketine dönmek istemektedir:

Göstermez pek, ama seksen beşe yakındır yaşı; daha fazla yaşlanmadan Trabzon'a götürün beni, dedi. Bit gitseniz evladım, bir görseniz, havasını çekseniz içinize, aklınızdan hiç çıkmaz diye söze karıştı boncuk mavi gözlü minnacık kadın. Altmış yılı aştı, uzağım memleketimin toprağından. Bahar geldiğinde Zigana'nın çayır çimen kokusu gelir aklıma. Trabzon bambaşka bir şehirdir, deniziyle, dağıyla, çayırıyla çimeniyle (SY, 2012: 201).

Gülenay, Efsane'ye eşiyle üniversite yıllarında tanışıp evlendiklerini ardından eşi Rıza'nın askerlik için İran'a gitmesi gerektiğini anlatmaktadır:

“Ülkesi yedi düvel tarafından işgal edilmek istenirken bir doktor olarak ülkesine hizmet etme sorumluluğu duymasını anlıyordum” (SY, 2012: 424). Gülenay, eşinin bu kararını anlayışla karşılamış, kendisi de hiç tereddüt etmeden eşiyle birlikte bilmediği bir ülkede yaşamaya başlamıştır. Yaşadığı zorluklar karşısında ülkesine ne kadar bağlı olduğunu fark eden Gülenay şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Bilmediğim kadar ulusçu, fark etmediğim kadar Türkiyeli yetişmişim meğer. İran gümrüğünü geçip de Türkiye tarafına ulaştığımda Türk bayrağını, Atatürk'ün resmini görür görmez bir ilkokul çocuğu gibi heyecana kapılarak ağladığım zamanlar oldu” (SY, 2012: 424).

“Uzakta Bir Ev” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman vefat eden annesinin ardından onun hayatına dair kesitler hatırlamaktadır. Annesinin sürekli diline doladığı Cem Karaca şarkılarını bu kez kendisi parça parça söylemektedir:

“Ülkem benim ülkem benim seviyorum seni memleketim memleketim istiklal harbi yegâne sevgilim çoluk çocuğum deşer de geçer bindik bir alamete üzme canını boynu bükük asla canını ülkem ülkem” (AİU, 2016: 115).

“Herkes Aynı Kişi Gibi Burada” adlı hikâyede darbe girişiminin yaşandığı gece Elmas ve eşi Ahmet de Boğaz Köprüsü'ne gitmiştir. Mahşeri bir kalabalığın içerisinde kendini bulan Elmas, ilk önce afallasa da sonra kendisini toplayıp çevresindekilere yardım etmeye başlamıştır. Sokaklara dökülen milyonlarca insanın tek derdi bulunmaktaydı, o da vatan:

“Eline tutuşturulan bayrağı hızlı hızlı sallarken yürüdü bir tanka doğru, bir grubun arasında. Asker kışlaya, aklınızı başınıza alın, bu vatan bizim, dedi aksakallı bir adam ve yere düştü” (U, 2018: 94).

“Pasajın Sesleri” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman ve Murat çocukluk arkadaşıdır. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra üniversitede karşılaşmış ve eskilerden

konusmak için buluşmuşlar. Adı bilinmeyen kahraman, Murat'ın annesinin Kürtçeden başka dil bilmediğini hatırlamış, yanında duran Murat'ın da herkesin içinde yüksek sesle Kürtçe konuşmasından rahatsız olmuştur. Oturdıkları kafenin görevlisi Murat'ın yanına gelip Türkçe konuşması konusunda onu uyarsa da Murat Kürtçe kelimeler kullanarak bağırıp çağırmaya devam etmiştir. Murat'ın savunduğu esasında insanın annesinin konuştuğu dili konuşmasının yasak olduğu bir ülkede yaşamının zorluğudur. Yıllar sonra adı bilinmeyen kahraman evlenip yurt dışına yerleştiğinde ara ara Murat'ı hatırlamaktadır:

“Dilimi korumak için zorlanmış, an gelmiş vatanımı dilim bilmişim. Türkçeyi nasıl da sevdiğimi keşfederken Murat'ı, kayıplara karışan ağabeyini, Şehriban Teyze'yi hatırlıyor, onların yaşadığı zorluklara ilişkin yargılarımı yüzeyde tutan sebebi, gençlik çağının kötülüğü her açıdan kavramaya izin vermeyen hamlığı, acelesi ile açıklayıp geçiyordum” (U, 2018: 180).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Nimet, amcası Şükrü'den şu şekilde bahsetmektedir:

“Deli doluydu ya Şükrü amcam, vatansever yanı güçlüydü, bunu işgal zamanı fark ettik. Bir gece Karaköy'de bir meyhanede içki içerken İngilizlerin al bayrağımızı direktten indirmeye çalıştığını görünce hemen ileri atılmış. “Siz kimsiniz ulan, necis ellerinizi çekin sancağımızdan, haddinizi bilin gâvurlar,” diye saldırmış silahlı subaylara” (ŞVG, 2021: 31).

Nimet'in köye gitmesini asla desteklemeyen hocası Pervin Hanım, zaman zaman mektup yazarak Nimet ile görüşmeye devam etmektedir. Son mektubunda ülkede Latin Alfabesine geçileceğini ve Nimet'in de Fransızcasının iyi olduğunu bu nedenle sınavlara girip öğretmen olarak atanabileceğini yazmıştır. Mektubunda kendisinden de bahseden Pervin Hanım, başkaları tarafından dışlandığı için Almanya'ya gitmek zorunda olduğunu ve vatani uğruna karşılaştığı sorunlara katlanabileceğini de ifade etmektedir:

“... Kifayetsiz muhterisler işte böyle zamanlarda yükselmek için liyakat sahiplerinin ayağını kaydırmaya çalışır, olmadık iftiralara maruz bırakırlar, canım vatanımdan ayrılacağım bir süre, ama şartlara teslim olacak da değilim, birikimlerimi vatanımın gençlerine, çocuklarına aktarmak borcumdur, diye yazıyordu” (ŞVG, 2021: 408).

Millet Mektepleri öğretmenliği için Erzincan'a sınava giden Nimet, sınav esnasında kendisine yöneltilen neden öğretmenlik yapmak istediğine dair sorulara şu şekilde cevap vermiştir:

“Savaş cephelerinde bulunmadım, dedim, seferberliğe katılmadım. Rüştüye mezunuyum, Fransızcadan anlarım. Borçluyum bu millete, Millet Mektepleri’ nin bir üyesi olup bildiklerimi öğretmen istiyorum, onun için buradayım” (ŞVG, 2021: 436).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında vatanseverlik değerine çok fazla rastlanılmamaktadır. Bu değeri içeren iletilerde vatan uğruna can vermek, vatan sevgisi ve vatana duyulan hasret ön plandadır.

5.1.2.23. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Yardım, “ Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet” (Türkçe Sözlük, 2009: 2134) olarak tanımlanmaktadır.

İnsanlar, hayatları süresinde kimseye muhtaç olmadan yaşamlarını devam ettirmemekte, başka insanların yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bu değeri benimseyen insanlar çevrelerine karşı duyarlıdır ve çevresinde ihtiyaç sahibi her türlü varlığa yardım eli uzatmaktadır. Bunu yaparken de başkasının zorlamasıyla değil insanın içinden gelen bir dürtü ile yapmaktadır. Yardımsever insan için başkasına yardım etmek büyük bir zevktir ve bunun sonucunda mutluluk duygusu hissedilmektedir.

İnsan olmanın bir gereği olan yardımseverlik, toplumları bir arada tutan, en zor zamanların kolaylıkla atlatılabilmesini sağlayan bir değerdir. Yaşanan doğal afetler karşısında ihtiyaç sahiplerine kol kanat germek, her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi yönünde çalışmak toplumu oluşturan bireyleri birbirine daha fazla yakınlaştırmaktadır. Bu nedenle hem kişisel hem toplumsal sonuçlara sahip olan yardımseverlik değerine sahip nesiller yetiştirilmelidir.

Kuran-ı Kerim’de yardımseverlik değeri iyilik, karşılıksız yapılan yardım anlamında kullanılarak en çok vurgu yapılan değer olarak görülmektedir. Saffat Suresi’nde geçen “İşte biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.” (Saffat: 37-80) ayeti insanların yapmış oldukları iyiliklerin karşılıksız kalmayacağını belirtmiştir.

Tablo 27. Cihan Aktaş’ın roman ve hikâyelerinde yer alan yardımseverlik değerinin dağılımı

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
1.	Halama Benzediğim İçin	9
2.	Kusursuz Piknik	38-152
3.	Ağzı Var Dili Yok Şehrazat	26-106
4.	Duvarsız Odalar	71
5.	Şirin’in Düğünü	11-88-149-189-284-299-592
6.	Sınıra Yakın	68-89-154-219-326
7.	Seni Dinleyen Biri	79-83-229

Tablo 27. (Devamı)

Sıra	Eserin Adı	İlgili Değerin Yer Aldığı Sayfa Numaraları
8.	Unutulmayan	62-104-217
9.	Acı Çekmiş Yüzünde	63
10.	Fotoğrafta Ayrı Duran	100
11.	Şair ve Gecekuşu	373

“Biberon” adlı hikâyede anne ile kız arasında geçen sohbette annenin tüm gün ev işlerinin sorumluluğu altında ezilirken aynı zamanda Çeçenistan’da zor durumda kalan çocuklar için de çalışmalar yaptığı anlatılmaktadır:

“Hem derneğe gidiyorum diye çalışan kadın sayılmamışım ki... Pasta çörek dedikodu, oyalanma değil bizim işimiz; hayır- hasenat işleri çok daha önemli. Çeçenistan’daki çocukların durumunu bir düşünsene” (HBİ, 2019: 9).

“Ovırdoz” adlı hikâyede Zeynep’in babaannesi tarafından annesine hediye olarak verilen bazı eşyalar Zeynep’in erkek kardeşi tarafından fakir öğrenciler adına düzenlenen bir kampanya için hurdacıya satılmıştır:

Büyük bakır sini vardı ya, kayınvalidesinin ev hediyesi; haytalığından hiç vazgeçmemiş olan erkek kardeşim onu ve bütün bakır kapları, kir is içinde bekledikleri çatı katından alıp yok pahasına hurdacıya satılmıştı, yoksul öğrenciler yararına bir kampanya için. Ben de hatırlıyorum o kampanyayı; tavan arasındaki geçmişinizi satarak bir öğrencinin geleceğini kurtarın, şeklindeki cümlesiyle (KP, 2017: 38).

Bir insanın başkalarına faydalı olmak istemesi toplumda takdir gören bir değer olarak bilinmektedir. Daha geniş kitlelere ulaşabilmek adına kurulan çeşitli vakıflar başta yetim çocuklar olmak üzere yardıma muhtaç kimseler için gün geçtikçe daha fazla çalışmaktadır. “Her Şeyi Yoluna Koyan Hatice” adlı hikâyede Hatice çalışkan ve yardımsever yönüyle okuyucunun karşısına çıkarılmaktadır:

“Kusur işlenmiş ya da yarım bırakılmış önemli şeyleri yoluna koymaya çalışmak, görünmeyen yaraları sarmak bir de onun başta gelen meziyetidir. İti cemaat mensubu yine de aykırı bir yanı olan çalışkan arkadaşım, şimdi yetim çocuklarla ilgili bir vakıfta müdire olarak soyut kervanları yola çıkarmayı sürdürüyor” (KP, 2017: 151).

İnsanoğlu yaşadığı dünya hayatı süresince hem kendisine hem de başkalarına faydalı olmak için çalışmalıdır. Çünkü hem kendisine hem de başkalarına karşı bir sorumluluk taşıması insan olmasının gerekleri arasındadır. “Üç Kuzen” adlı hikâyede bir yandan aç kalan hayvanlar için torbasında yemek, ekmek artığı taşıyan kuzen diğer yandan da hayatı sorgulamaktadır:

“Şansa tesadüfe bırakılacak kadar boşluklu olmazdı hayat. Balık bilmeseyse bile Halik bilirdi. Ne çok yapılacak iş vardı bu dünyada! Ne çok aç hayvan, ne çok yiyecek

artığı vardı” (AVDYŞ, 2018: 26). Torbalı kuzenin, Allah’ın dilsiz kullarını düşünüp onlara torbasında çeşitli yiyecekler taşıması yardımseverlik değerini yaşadığını göstermektedir.

“Efsun’un Semaveri” adlı hikâyede Efsun’a anlatılan eş adayı Firuz Bey eşinden yeni boşanmıştır ve pazara giderken Efsun’u görmüş evlenmek istediğini belirtmiştir. Aracı olan kadın Firuz Bey’i şu şekilde tanıtmaktadır:

“Cömert, namuslu, hayırsever, çalışkan bir insan. Mahalle mescidine binlerce tümen bağışlamıştır. Ramazanda kalabalık iftar sofraları düzenler. Bir gece mersiye ehline, bir gece memurlara, bir gece de esnafa” (AVDYŞ, 2018: 106).

“Küp Şekerler” adlı hikâyede Cemile’nin çok yönlü bir kişilik olmasından, dış doktoru olmasına rağmen başka birçok faaliyetin içinde de yer almasından söz edilmektedir. Cemile’nin en belirgin özelliklerinden biri boş durmama, her an bir şeyle meşgul olarak zamanını geçirmektir:

Onu tanıdığımda çok popüler olan bir faaliyetin merkezinde yer alıyor, bir vakfa bağlı olarak sürdürülen anne-çocuk seminerleri için dersler hazırlıyordu; ya da bana öyle geliyordu, bu dersleri hazırlayan kişilere gönüllü olarak yardım ediyor da olabilirdi. Daha sonraki karşılaşmamızda sokak çocuklarıyla kürtaj olan kadınlarla, plastik çöp kirliliğiyle ilgili türlü çalışmalar yapan bir vakıfta faaliyet gösterdiğini anlattı (DO, 2017: 71).

“Şirin’in Düğünü” adlı romanda Safure hala yeğeni Şirin’in işlerin başına geçmesini istemektedir. Yaşanan ekonomik kriz nedeniyle birçok şirketin battığını ifade eden Safure hala, şirkette Şirin’e ihtiyacı olduğunu anlatsa da Şirin iş hayatına pek olumlu yaklaşmamaktadır:

“... Dahası elinde avucunda ne varsa iyilik için saçıp savurma eğilimindeydi. İnsan önce kendi çıkarını gözetecek ki başkasına hayrı dokunabilecek güze erişebilsin” (ŞD, 2018: 11).

Konya’nın öne çıkan âlimlerinden biri olan Faruk’un dedesi Seyyit Mehmet Ali Efendi, Faruk’un ilkokulu bitirdiği sene vefat etmiştir. Mehmet Ali Efendi okuma yazmaya çok önem veren eğitimin gerekliliğine inanan bir kimse olarak tanınmaktadır ki vasiyeti de bu doğrultuda olmuştur:

“Gençleri okumaya teşvik için vefatından sonra yoksul ve yetenekli gençlerin tahsil masraflarını üstlenecek şekilde bir vasiyet hazırlatmış, bu amacı gözetecek bir vakıf kurulmasını istemişti” (ŞD, 2018: 88).

Şirin, sahip olduğu maddi imkânların kaynağını sorgulamaya başlamış ve halasının himayesinden çıkıp bağımsız bir iş sahibi olmayı istemektedir. Kısıtlanmayan

imkânlar doğrultusunda Şirin'in yapmış olduğu bağışlar da onun için bir anlam ifade etmemektedir. Bu tavrının gereksiz olduğunu belirten Fazilet, şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Yoksullara yardım eli uzatabilecek imkânlara sahipliğin neresi kötü! Allah geçinden versin bir gün halanın malı mülkü sana kalacak, o zaman istediğin kadar cömert davranırsın işçilere” (ŞD, 2018: 149).

Sadık Efendi'nin geleceği gün Ümraniye yakınlarındaki şantiyeye giderken yolunu kaybeden Faruk, ara sokaklara girdiğinde önüne çıkan bisikletli kızın yere düştüğünü görünce hemen arabasını durdurmuş ve kızın yanına gitmiştir:

“... Yanına gidip yardıma ihtiyacı olup olmadığını sordu. Kız bir yandan etrafa dağılmış ilaç kutularını toplamaya çalışırken çok kötü düştüğünü, bacağının bir hayli ağrıdığını söyledi... İlaç kutularını toplamasına yardım ederken onu bir yerden tanıdığı hissine kapıldı” (ŞD, 2018: 189).

Halası Safure Hanım öldükten sonra Şirin kendisine verilen yetkileri kullanarak işleri biraz azaltmak istemektedir. Bunun için de arkadaşı Esmâ'dan yardım beklemektedir. Şirin'in aklında diğer insanlara yardım etmeye yönelik planlar bulunmaktadır:

“Bir taraftan da evsiz barsız insanlara dönük bir vakıf çalışması başlatamazlar mıydı? Çiftlikteki büyük evde yaşamaya devam etmeyi düşünmüyordu. Bu evi birlikte yaşlı ve bakıma muhtaç insanlar için bir sığınağa, bir düşkünler yurduna dönüştürebilirlerdi” (ŞD, 2018: 284). Bir süre sonra Şirin planlarını hayata geçirmek adına adım atmıştır:

“Akarsu Köşkü'nü kimi kimsesi olmayan düşkünlere yurt olacak şekilde restore ediyoruz, ben şimdilik müstemilatta kalıyorum” (ŞD, 2018: 299).

Naman ile Şirin, Kürşat'ın yaptığı evde eski günlerden konuşup Kürşat'ın emeği olan ev hakkında sohbet etmektedir. Hissettiği derin sevgiye Şirin tarafından karşılık alamayan Kürşat, kendisini ihtiyaç sahiplerine yardım etmeye adanmıştır:

“Önünde sonunda döner bence, planları vardı. Maden ocağı kazalarında hayatını yitiren veya engelli bir hayata mahkûm olan işçilere ve ailelerine yardım etmek için projeler yapıyordu. O ailelere sürekli bir gelir kaynağı oluşturmayı amaçlıyordu” (ŞD, 2018: 592).

“Sınıra Yakın” adlı romanda farklı mizaçların bir arada bulunduğu yolculuk esnasında eşi rahatsız olan çarşafli kadın Sıdika, diğer yolculardan beklediği anlayışı görememektedir. Onu teskin etmeye çalışan Tarihçi, yolculuk süresince Sıdika ve eşinin yanından ayrılmamıştır:

“Tarihçi’yi buz kutusunun yanına gelirken görüyorum sıklıkla. Hasta adamın her problemiyle ilgileniyor” (SY, 2012: 68).

Efsane, ablası Mina’nın cömert olmasını aslan burcundan olmanın bir sonucu olarak görmektedir:

“... Mina yardımsever bir insan oldu hep, tanıyorum ablamı. Evi o yüzden de otel gibidir ya, ortalıkta kalan İranlılar nihayet onun kapısını çalarlar. Kapalıçarşı olayında tuttu parasının yarısını kapkaççı çocuğa verdi, dükkân sahipleri de şaşkırdılar” (SY, 2012: 89).

Yolculuk sırasında Efsane’ nin telefonu kapalı olduğu için ablası Mina otobüsün telefonu arayarak onu geri dönmeye ikna etmeye çalışsa da bir işe yaramamıştır. Terminalden kendisini kimin karşılayabileceğini düşünürken aklına Saba gelmiştir:

“İnsan olarak iyidir Saba, elinden gelen yardımı esirgemez kimseden. Annemin cenazesinde de hep yanımdaydı” (SY, 2012: 154).

Mehsa, Efsane’ye çalıştığı hayır kurumunda hangi faaliyetleri düzenlediklerini sormuştur:

“Engellilerin daha olumlu koşullarda istihdamı, şehirde rahatlıkla dolaşmalarını mümkün kılan asansörler, rampalar, yürüyen merdivenler için programlar, basın açıklamaları yapıyoruz, kampanyalar düzenliyoruz. Engellilerin davalarını takip ediyoruz... Paneller, konferanslar, engellilere yardım için konserler tertipliyoruz” (SY, 2012: 219).

Uzun yolculuklar esnasında yolcular birbirlerini daha yakından tanımakta ve ihtiyaç durumunda birbirlerinin yardımına koşmaktadır:

“Kaçar Nine bir başına lavaboya gidiyordu, merdivenlerden inerken yerlere sürünmesin diye eteklerini toplamış, güçlkle atıyordu adımlarını... Ben ninenin lavaboya gitmesine yardım ettim. Lekeli pantolonum nasılsa; kendimi çok sakınmadan nineyle ilgilendim, abdest alırken eteklerini tuttum”(SY,2012:326). Yapılan hiçbir iyilik karşılıksız kalmamakta ve nine kendisine yardım eden Efsane’ye işlerinin yolunda gitmesi, kaderinde gülmesi için dualar etmiştir.

Zeynep ablanın kursunda yatılı olarak kalan Meral, Zeynep ile birlikte Afganistan için ilaç toplama kampanyasında çalışmakta ve diğer yandan da mahallede düzenlenen vaaza baskın yapmaya devam etmektedir. Meral bu yardım kampanyalarının içerisinde yer aldıkça yardıma muhtaç insanlara el uzatmayı bir görev olarak görmektedir:

“Ama şu da bir gerçek ki dünyada annesinin dert edindiği, gözünde büyüttüğü meselelerden çok daha ağırlarına katlanarak yaşamaya çalışan milyonlarca insan vardı

ve onlara yardımcı olacak faaliyetlere katılmak, bir insanlık borcuydu” (SDB, 2016: 79).

Babasının viski şişelerini banyoya dökmek için eve gelen Meral’e annesi inatçılık yönünden tıpkı babasına benzediğini ve babasıyla uğraşmaması gerektiğini söylemektedir:

“İşte, Ahmet gibi hemşehrî nice gencin yüksek tahsilini tamamlamasına yardımcı oldu, biliyorsun” (SDB, 2016: 83).

Meral’in çeşitli konularda akıl danışabildiği, bilgisine güvendiği kişi olan Zeynep abla, hayat karşısındaki duruşuyla da Meral’i etkilemektedir:

“Ziraat mühendisi aslında ama mağdur insanlara daha çok hizmet edebilmek için sürdürmemiş mesleğini. Kafası toplumun ezik, dışlanmış kesimlerine yardım eli uzatacak projelerle dopdolu” (SDB, 2016: 229).

“Onu tanıdım tanıyalı, zenginden isteyip de yoksula dağıtma gibi bir işlevi olan bir kurum tasarlıyor. Zenginlere yoksulluğu, açlığı, sokak çocuklarını, mülkün gerçek sahibinin nimetlerinin hesabını soracağı günü hatırlatmak gerekir” (SDB, 2016: 229).

“Uzun yıllar boyunca sadece çorba pişirmiş evinde, yaşlı ve yoksul komşularına da yetecek miktarda çorba alabilecek büyük bir tencerede” (SDB, 2016: 230).

“Büyüsü Eksik Bir Orman Masalı” adlı hikâyede okula başörtüleriyle girmek isteyen lise öğrencileri polis tarafından otobüse alınarak Belgrad Ormanlarına götürülüp ıssız bir yerde bırakılmıştır. İsmi bilinmeyen kahraman da bu öğrenciler arasında yer almaktadır ve kendine geldiğinde yol boyu koşmaya devam etmiştir. Adı bilinmeyen kahraman yolun sonunda küçük bir bakkala derdini anlatırken gözyaşlarını tutamamıştır. Bunun karşısında bakkal küçük bir çocuğa bu hareketin nasıl yapıldığını sorgulamak ve zor durumda kalan kahramana yardım elini uzatmaktadır:

“... Senin yaşındaki bir çocuğa bunu nasıl yaparlar, deyip durdu amca, merhamet taşan bakışlarıyla. Bir paket bisküvi uzattı, ye diye, hemen ye. Bir çift terlik buldu tezgâhın altından, uzattı, “ İdare eder eve girinceye kadar” diyerek; abdest aldığı anda giyermiş” (U, 2018: 62).

“Küt Ayaklı Siyah Sehpa” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman, anne ve babasının genç yaşta ölümünün ardından aile büyüğü olarak dayısını benimsemiş ve ne zaman çarşıya çıksa onun beyaz eşya dükkânına uğramadan eve dönmemiş. Dükkâna gittiğinde dükkânın daima kalabalık olduğundan bahseden kahraman bu kalabalığın hepsinin de müşteri olmadığını, gelenlerin dayısıyla sohbet etmek amacıyla da geldiklerini belirtmektedir. Mağazaya gelenler dışında dayısını arayanlar arasında da dayısından çeşitli konularda istekte bulunanlar yer almaktadır:

“Elinden geldiğine göre o ricayı yerine getirmekten niye kaçınacakmış? Onca hatırlı tanıdığı olduğuna göre bu imtiyazını niye muhtaç eş dostu ve memleketlisi garibanlar için kullanmayacakmış” (U, 2018: 104).

“Bir Aile Yemeği” adlı hikâyede tüm aile bir arada olmak için yemek düzenler ancak ailenin erkek torunu tıpkı dayısı gibi arkadaş çevresine ve arkadaşlarının ailelerine aşırı düşkündür:

“Eve bir ekmek almaya üşenir, arkadaşlarının annelerinin alışveriş torbalarını taşır. Onu da yapsın, yardımsever olsun; ama biraz da ailesine pay düşsün bu iyilikten” (U, 2018: 217).

“Nesimi’nin Dönüşü” adlı hikâyede Zaur, Pazar dönüşü çöpün yanında muhacir kızın kardeşiyle oynadığını görmektedir. Kız, Zaur’dan almış olduğu fasulyeleri annesinin pişirmesi için istediğinde Zaur bir an bile tereddüt etmeden vermiştir:

“Bu muhacir ailesini kendisi kapıcı gibi siteye aldirtmişti. Ailenin artık kapıcı olarak iyi kötü başını sokacağı evi, cep harçlığı kadar bir maaşı vardı” (AÇY, 2017: 63).

“Evin Kızı Gibi” adlı hikâyede adı bilinmeyen kahraman arkadaşlarıyla birlikte soğuk bir kış günü Ümraniye taraflarında bir adrese gitmişlerdir. Bu adreste yer alan ev bakımsız bir gecekonduyu andırmaktadır. Öyle ki pencereleri mukavva ile kapatılmış olmasına rağmen soğuk hava yer yer evin içine sızmaktadır:

Hepsi birbirine sarılmıştı biz bulduğumuzda; hır hır sesler çıkaran çocuk, Suhad, donmak üzereydi, mosmordu eli yüzü. Üstü başı ve her haliyle kirliydi; mantomun içine sokup ısıtmaya çalıştım. Biraz uğraştık orayı adam etmeye, elektrik sobası bulmaya gitti bir arkadaşımız, yakındaki marketten erzak aldık, sofraya kurduk. Ama yok, olacak gibi değildi, ısınmıyordu gecekondu. Altı kişilerdi. Her birimiz bir kişinin sorumluluğunu üstlenip evlerimize götürdük. Biz onlarla ilgilenirken kocalarımız gecekonduyu yaşanılır hale getirmeye çalıştılar, soba kurdular, akan çatıyı onardılar... Konu komşuya haber saldık. Halılar, dolaplar, minderler, kapacak; birden eşya yağdı gecekonduya (FAD, 2018: 100).

“Şair ve Gecekuşu” adlı romanda Gazibeygil konağını ayakta tutan Cevriye, üzerine yüklenen sorumluluklar nedeniyle evlenmemiştir. Yurdun dört bir yanından gelen şairleri, âşıkları ocak başında ağırlamış, ancak hakkında çıkan yanlış anlaşılmalardan sebebiyle şiir yazmayı ve okumayı bıraktığı için konakta yapılan bu şiir meclislerin eski tadı kalmamıştır. Geri kalan hayatını çevresine faydalı olmaya adanmış Cevriye, konağın süregelen geleneklerini devam ettirmeyi bırakmamıştır:

“Hayır, işlerine verdi kendini, cephedeki askerlerimiz için kışlık giyecek dokuma faaliyetlerini başlatmıştı köyde, hepimiz oturur örerdik. Yolda kalmışlar için elinden ne

gelirse yapmak isterdi, her birinde biraz İbrahim amcamı bulurdu galiba” (ŞVG, 2021: 373).

Aktaş’ın hikâye ve romanlarında yardımseverlik değeri genel olarak hayır hasenat işleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Eserlerde özellikle sokak çocuklarına, maden kazaları sonucu mağdur olan ailelere, hayvanlara yönelik yardımlar ve gençlerin eğitim öğretim masraflarının karşılanması için kurulan vakıflar da dikkat çekmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmamızda Cihan Aktaş'ın 13 hikâye ve 5 roman türünde kaleme aldığı eserleri belirlenen adil olma(adalet), aileye verilen önem, arkadaşlık, barış, bilimsellik, cesur olma, çalışkanlık, dayanışma, demokrasi, dürüstlük, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, inanç, kanaatkârlık, misafirperverlik, özgürlük, sabır, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik olmak üzere 25 değeri içermesi bakımından incelenmiş, inceleme neticesinde bu değerlerin hepsinin eserlerde farklı oranlarda yer aldığı tespit edilmiştir.

Değerler tek tek incelendiğinde ise şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Adil olma değerine, toplam on bir eserde yer verilmiştir. Bu değer bazen açık bazen ise örtük bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. *Üç İhtilal Çocuğu* adlı hikâyede bir babanın çocuklarıyla toplumsal adaletsizliğin olmadığı noktasında sohbet ettiği görülmektedir. Küçük yaşlardaki kızına adalet değerinin bir anne tarafından oyunlar aracılığıyla kazandırıldığı iletilere *Biberon* adlı hikâyede yer verilmiştir. Adalet değerini benimsemiş bireylerin toplum tarafından yüceltildiği, *Gugu* adlı hikâyede Köroğlu örneğiyle özdeşleştirilmişti. *Bana Uzun Mektuplar Yaz* adlı romanda o dönemin Türkiye'sinde yaşanan toplumsal adaletsizlik kahramanlar tarafından eleştirilmiştir. Bireylerin hangi görüşe sahip olurlarsa olsunlar adalet konusunda hassas olmaları vurgulanmıştır. *Seni Dinleyen Biri* adlı romanda dünya üzerindeki adaletsizliklere bakıldığında Allah'ın adil olduğu ifade edilmiştir. *Şair ve Gecekuşu*'nda yer alan Şeyh Efendi gibi topluma önderlik eden bireylerin adalet konusunda örnek olması gerektiği üzerinde durulmuştur. *Şair ve Gecekuşu* adlı romanda evden kaçarak evlenen Mehpare'nin mirastan pay istemesi; miras konusunda kadın ve erkeğin, kardeşler arası hakkın gözetilmesi şeklinde iletilere yer verilmiştir.

Cihan Aktaş'ın hikâye ve roman türündeki eserlerinde en fazla üzerinde durduğu değerlerden biri olan *aileye verilen önem* değerine, toplam on bir eserde yer verilmiştir. *Süleymaniye'den Sonra Bir Toplantı* adlı hikâyede Ayşe, çevresi tarafından evliliğe, bir yuva kurmaya teşvik edilmektedir. *Kusursuz Piknik* adlı hikâyede eşler arasındaki yaş farkının kıskançlıklara sebep olması, eşler arasındaki evliliğin sonlandırılmasında sebep olarak görülmemektedir. *Her Yere Sığabilir Biri* adlı hikâyede aile birliğinin devamı için eşler arasında saygı, sevgi ve anlayış olması gerektiği, üçüncü kişilerin eşler arasına girmemesi gerektiği vurgulanmıştır. *Şirin'in Düğünü* adlı romanda her ne kadar aileler çocuklarının mürüvvetini görmek isteseler de bu noktada

Çocuklarının evliliğe hazır olup olmadıklarına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. *Sınıra Yakın* adlı romanda eşlerin yaşadıkları tartışmalar sonucunda boşanma kararı almalarına rağmen onları birbirlerine bağlayan değerlerin varlığından söz edilmektedir. *Ayak İzlerinde Uğultu* adlı hikâyede aile büyüklerinin uzakta olması, aile bireyleri arasında mesafelere neden olduğunun altı çizilmektedir. Özellikle aile büyüklerinin ölümüyle birlikte geride kalanlar eskisi gibi iletişim kuramamaktadır. Ergenlik döneminde anne ve babanın kaybı bireyleri daha çok etkilemektedir bu durum *Uzakta Bir Şehrin Gecesi* adlı hikâyede Hamza tarafından dile getirilmektedir.

Arkadaşlık değeri ile ilgili iletilere eserlerin dokuzunda yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğu* adlı hikâyede hayatını sorgulayan kadın kahramana eşi tarafından yakın arkadaşlıklar edinmesi tavsiye edilmektedir. Eserlerde kızına daha yakın olmak isteyen anne, görüncesine daha yakın olmak isteyen gelin, karşılarındaki kişilerle bu yakınlığı sağlayabilmek için arkadaş ilişkisine sahip olmak istemektedir. *Kusursuz Piknik*'te adı bilinmeyen kahraman ile Hatice uzun yıllara dayanan arkadaşlardır ve birbirlerini çok iyi tanımaktadır. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da yatılı okulda okuyan öğrenciler ailelerinin eksikliğini hissetmemek için arkadaş ilişkilerine daha fazla önem vermektedir. *Şirin'in Düğünü*'nde arkadaşların zor zamanlarda birbirlerine destek olmaları ifade edilmektedir. *Unutulmayan* adlı hikâyede bireylerin edindikleri arkadaşların kendilerine bazen aileden daha yakın olabileceği Serhat örneğiyle verilmiştir.

Eserlerin sekizinde yer alan *barış* değeri, eşler arasında dargınlığın uzun sürmemesini *Üç İhtilal Çocuğu* adlı hikâyede işlemiştir. *Halama Benzediğim İçin* adlı hikâyede ismi bilinmeyen kahraman uzlaştırıcılık yönü baskın olan halasına benzemektedir. Eserlerde genellikle birbirleriyle küs olan insanları barıştıran kişiler ön plana çıkmaktadır.

Bilimsellik değeri, eserlerin yedisinde karşımıza çıkmaktadır. *Üç İhtilal Çocuğunda* bilimsel bilgilerin kesinliği üzerinde durulurken kahramanların yaşadıkları ve hissettikleri astroloji biliminden faydalanılarak yorumlanmıştır. Yine aynı eserde savaş yıllarının sonucunda yaşanan olumsuz hayat şartlarından kurtulmanın yolu okuyup ilim sahibi olmaktan geçmektedir. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta yüklendiği ağır sorunluluklara rağmen doktora yapmaktan asla vazgeçmeyen Şehrazat, okuyucuya örnek teşkil edecek şekilde sunulmuştur. *Azize'nin Son Günü*'nde ise Mansur'un gidişiyle kendisini akademik çalışmalara adayan Azize en sonunda doktorasını tamamlamış, çeşitli akademik çalışmalara da imza atmıştır. *Nesimi'nin Dönüşü*'nde ülkelerin gelişiminin sadece ekonomiyle değil bilimsel ve kültürel faaliyetlerle de

desteklenmesinin daha doğru olacağına değinilmiştir. *Seni Dinleyen Biri*'nde Serdar İslam dininin ilkelerinin kesinliği üzerine görüş bildirmektedir. Yine aynı eserde Halil'in kaldığı tekkenin şeyhi sohbetlerinde sadece erkeklerin değil kadınların da ilmi konularda bilgi sahibi olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. *Şair ve Gecekuşu*'nda Şeyh Hamza'nın tekkesinin bir bölümünü gençlerin eğitim öğretim görebilmeleri için düzenlediği bu da şeyhin ilime verdiği önemin göstergesi olarak okuyucuya sunulmuştur. Yine aynı eserde Gazibeygiller konağının kızı olan Rahime sürekli Fatma Aliye romanları okumakta ve bir gün İstanbul'a gidip doktor olup babasını iyileştirme hayali kurmaktadır. Gazibeygiller konağından Mustafa ise kitaplara aşırı düşkün, okumuş, ilim irfan görmüş yönüyle ön plana çıkmaktadır.

Eserlerin dokuzunda cesur olma değerine yer verilmiştir. Bu değer Cihan Aktaş'ın eserlerinde sadece güç sembolü olarak değil aynı zamanda başörtülü insanların toplum içerisinde varlıklarını sürdürebilmeleri şeklinde ele alınmıştır. *Üç İhtilal Çocuğunda* adı bilinmeyen kahraman sokakta yürürken dış giyimi yüzünden başkaları tarafından hakarete uğramıştır. Kahramanlar hayatlarını sorgularken daha cesur olmaları gerektiğini dile getirmektedir. *Yeşil Dallı Küçeler*'de Kür Şad'ın cesareti Hüseyin Nihal Atsız'ın kaleme aldığı eser üzerinden verilmektedir. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da Aslı, Köroğlu'nun atına benzeyen bir atının olması durumunda kaldığı yatılı okulu terk edip ailesine gidebilme cesaretini kendisinde bulacağını ifade etmektedir. Yine aynı eserde Aslı, Şamil ile Yaman'ı cesur olma yönünden karşılaştırmaktadır. *Şirin'in Düğünü*'nde Naman, Safure Hanım'ın Anadolu kadınları gibi gözü pek olduğunu Kürşat'a anlatmaktadır. Eserlerde cesaret sadece erkeklere has bir özellik olarak verilmemiştir. *Sınıra Yakın*'da Efsane, kendisini filmlerde gördüğü kahramanların kadın haline girmiş şekliyle hayal etmektedir. *Şair ve Gecekuşu*'nda Maya, seferberlik yıllarında anne ve babasını kaybetmiş, abisi tarafından yaşlı bir adamla zorla evlendirilmeye kalkınca namusuna söz getirmemek için erkek kılığında Amasya'dan Atkaracalar'a kadar erkek kılığında gitmiştir.

Çalışkanlık değeri ile ilgili iletilere toplam yedi eserde yer verilmiştir. *Kusursuz Piknik*'te Işık'ın teyzesi çalışkan kimliği ile ön plana çıkmaktadır. Yine aynı eserde insanların bir işe girebilmeleri için başkalarının referansına ihtiyaç duymayan kendi emeği ile hayatta bir yerlere gelen insanlar anlatılmaktadır. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da Aslı'nın babası okul döneminde sadece derse girmek dışında okulun yapımına dair çeşitli işlerde de çalıştıklarını belirtmektedir. Yine aynı eserde gecesı gündüzüne katıp çalışan eğitim şefi kız öğrencilere çeşitli konularda uyarmaktadır. Nermin Hanım kız öğrencilerle sohbet ederken kendisinin de azmedip çalışarak parasız yatılı okula

öğretmen olarak geldiğini anlatmaktadır. *Şirin'in Düğünü*'nde Kürşat karakterinin yoğun çalışmasıyla Özbekistan' daki şeker fabrikasının zamanında teslimi sağlanmıştır. Aynı eserde Kürşat bir yandan su kuyusu açarken diğer yandan farklı işlerde çalışarak diğer işçilere örnek olmaktadır. *Seni Dinleyen Biri*' nde Meral Atatürk' ün kızlara kazandırdığı haklar için çok çalışıp başarılı olmayı düşünmektedir. *Unutulmayan*' da adının bilinmeyen kahraman hayatını gözünde canlandırırken karşılaştığı sıkıntılarla sabrederek ve çalışarak baş edebildiğini belirtmektedir. *Acı Çekmiş Yüzünde*' de Zaur eşinden becerikli ve çalışkan şekilde ifade etmektedir. *Şair ve Gecekuşu*' nda Gazibeygil konağından Hüseyin' in genç yaşta savaş kıtlık demeden çalışarak konağın geçimini sağladığı ifade edilmektedir.

Eserlerin yedisinde dayanışma değerine yer verilmiştir. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*' ta bu değer kötü amaç uğruna birlik olma şeklinde ele alınmıştır. *Azize' nin Son Günü*' nde gurbette karşılaşan Faik ile Sinan el ele verdikleri takdirde köşeyi dönmeyi planlamışlardır. Aynı eserde diğer pay sahiplerine düşenden daha bakımsız ve taşlık olan araziye Tevfik ve ailesi ortaklaşa kovalarla su taşıyarak toprağı ıslatıp boru çektirmişlerdir. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*' da siyasi görüşleri uyuşmayan İhsan öğretmen ile Aslı' nın babası komünistlere karşı da birlik olamamışlardır. Yatılı okulda kalan Aslı ile Nilüfer uyuz listesine yazılmamak için birbirlerini kollayıp gözetmektedir. *Şirin'in Düğünü*'de Şirin ve arkadaşları hep birlikte yardımlaşarak kaldıkları kasabanın minyatür halini inşa etmektedir. Bayram için Konya' ya giden Faruk ve Şirin kalabalık bir aile tarafından karşılanmış ve bu ailede herkes bir işin ucundan tutup dayanışma halinde yaşamlarını sürdürmektedir. *Sınıra Yakın*' da yapılan uzun yolculuklar esnasında yolcular arasındaki iletişim ve dayanışma her geçen saat artmaktadır. *Seni Dinleyen Biri*' nde otuz yaşını aştığı halde hala mezun olamayan Cemal' in arkadaşları üç gece üst üste sabahlayarak Cemal' in projesini tamamlamışlardır. *Şair ve Gecekuşu*' nda İstanbul' da yaşayan Tahir ve ailesi köylerine geri döndüklerinde babadan kalma harabe evi aile bireyleri dayanışma içerisinde tamir etmiştir.

Eserlerin altısında demokrasi değerine yer verilmiştir. *Kusursuz Piknik*'te demokrasi değerinin varlığı aile bireyleri içerisinde de kendini göstermektedir. *Azize' nin Son Günü*'nde Efser, Tebriz'den demokrasi ortamı olmadığı için başka bir ülkeye kaçmıştır. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da demokrasinin en güzel yanı olan adaletli seçimler ön plandadır. *Sınıra Yakın*'da seçim öncesi yapılan mitingler dikkat çekmektedir. *Unutulmayan*'da demokrasiye yapılan darbe sonucu bütün halk sokaklara dökülmüştür. *Acı Çekmiş Yüzünde*'de Gülbahar ve ailesi yapılan seçimlerde destekledikleri adaylara oy vermişlerdir.

Eserlerin on ikisinde dürüstlük değerine yer verilmiştir. *Halama Benzediğim İçin*'de yalan söylememenin önemi vurgulanmaktadır. *Kusursuz Piknik*'te olumsuz durumların kapatılması için bile yalan söylememek gerektiği belirtilmektedir. Yine aynı eserde insanların kendilerine emanet edilen her türlü varlığa karşı hassas olmaları üzerinde durulmuştur. *Duvarsız Odalar*'da toplumda öne çıkan bireylerin sahip oldukları güce rağmen dürüstlükten vazgeçmemelerine değinilmiştir. *Ayak İzlerinde Uğultu*'da Muhabbet, evin geçimini sağlamak için küçük yaşlarda çalışmak zorunda kalmıştır. *Acı Çekmiş Yüzünde*'de insanların ne olursa olsun doğruluktan şaşmamaları vurgulanmaktadır. Genel olarak bu değer ilgili eserlerde yalan söylememek şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Eserlerin on üçünde fedakârlık değerine yer verilmiştir. Bu değer çoğunlukla anne-babaların çocukları için göstermiş oldukları özveri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca fedakârlık değeri Hz. Hüseyin ve Hz. Muhammed'in muhacir arkadaşları örnek verilerek değerın gerekliliği vurgulanmıştır. *Üç İhtilal Çocuğunda*, çocuklarının okuması için bir babanın her türlü işte çalıştığı anlatılmaktadır. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta, bir anne her ne kadar evinin banyosunu yaptırmak istese de oğlunun kursa gitmek istemesi üzerine bu isteğinden vazgeçmiştir. *Duvarsız Odalar*'da taksi şoförlüğü yapan baba, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için memleketinden uzakta yaşamaktadır. *Sınıra Yakın*'da bir anne, evlatları için hiç bilmediği bir ülkeye yerleşmek zorunda kalmıştır.

Eserlerin sekizinde hoşgörü değerine yer verilmiştir. Bu değer eserlerin bazılarında çocuklara, bazılarında yaşlılara, bazılarında ise sokak hayvanlarına karşı gösterilmesi vurgulanmıştır. Hoşgörü değerinin *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da farklı milletlere, siyasi görüşlere, dine mensup kişilere karşı gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. *Sınıra Yakın*'da aynı otobüste seyahat eden yolcuların, hasta yolcuya karşı daha anlayışlı olması ifade edilmektedir.

Eserlerin on üçünde iffetli olma değerine yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğunda* kadınların istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için bedenlerini sattıkları anlatılmaktadır. *Halama Benzediğim İçin*'de bu değere sadece kadınların değil erkeklerin de sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta kadınların giyim tarzları çevreleri tarafından namus kavramıyla özdeşleştirilmektedir. *Duvarsız Odalar*'da oğlu için çalışmak zorunda olan Hatuna, temizlik için gittiği evde, evin erkeğinin çirkin davranışlarına maruz kalmıştır. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da Halide namus kavramının öne çıktığı filmde kesitler canlandırmaktadır. *Seni Dinleyen*

Biri'nde kahramanların isimlerini, İslamiyet'te öne çıkmış namuslu kimselerin isimleriyle değiştirdikleri görülmektedir.

Eserlerin tamamında inanç değerine yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğunda* şükür ve tevekkül kavramı örneklendirilmektedir. Aynı eserde kahramanların İslam'a göre yaşamak istedikleri ve ibadetleri konusunda hassas oldukları anlatılmaktadır. *Kızım Olsan Bilirdin*'de kader inancı, Allah'a teslimiyet ve dua ön plandadır. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta insanların sıkıntılı zamanlarında duaya başvurdukları görülmektedir.

Yine aynı eserde hayat karşısında bunalan insanlar huzuru secdede bulmaktadır. *Duvarsız Odalar*'da insanların hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamaları eleştirilmektedir. *Azize'nin Son Günü*'nde insanların asla kul hakkı yememeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Müslüman olmayanların İslamiyet'i seçmelerinde çevrelerindeki örnek Müslümanların ve öğrendiği sahabelerin hayatları etkili olmaktadır. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da insanların ölüm anı Aslı'nın dedesi tarafından anlatılmaktadır. Aynı eserde Monte Kristo'nun haksızlığa uğradığı halde Allah'a isyan etmediği ve dua etmekten vazgeçmediği vurgulanmaktadır. *Şirin'in Düğünü*'nde ölümün gerçek olduğu ve buna göre yaşamak gerektiği öne çıkmaktadır. *Sınıra Yakın*'da Efsane, çaresiz kaldığı anlarda Hz Ali'nin dostu Kumeyl'e öğrettiği Kumeyl Duasını okumaktadır.

Eserlerin beşinde kanaatkârlık değerine yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğunda* bu değer maddi konularda azla yetinmek olarak karşımıza çıkmaktadır. *Kusursuz Piknik*'te Hz. Fatıma kanaatkâr kişiliği ile örnek olarak sunulmaktadır.

Eserlerin sekizinde misafirperverlik değerine yer verilmiştir. *Kızım Olsan Bilirdin*'de Mukaddes arkadaşı Zehra'yı kendi evinde çok iyi bir şekilde ağırlamıştır. *Sınıra Yakın*'da yolculara düğün sahipleri tarafından yemek ve tatlı ikram edilmiştir. *Seni Dinleyen Biri*'nde Halil ve arkadaşları uğradıkları köyde iyi bir şekilde ağırlanmıştır. *Unutulmayan*' da Pakize'nin annesi evini her an misafir ağırlayabileceği şekilde düzenlemektedir. Yine aynı eserde ne olursa olsun misafir güler yüzle ağırlanmalıdır. *Şair ve Gecekuşu*'nda Gazibeygiller ülkenin dört bir yanından gelen misafirleri konaklarında ağırlamakta ve imkânları oranında gelenlere hizmet etmektedirler.

Eserlerin altısında özgürlük değerine yer verilmiştir. *Azize'nin Son Günü*'nde bir süre hapisshanede kalan kahraman, o zamanlarda bir kuş olup gökyüzüne uçmayı hayal etmektedir. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da Göktürkler' in özgürlüklerine düşkünlüğü anlatılmaktadır. *Sınıra Yakın*'da Mina, çocuklarını baskı ve kısıtlamanın olmadığı bir yerde büyütme istemektedir. *Acı Çekmiş Yüzünde*' de insanların kendi doğrularına göre yaşamaları vurgulanmıştır.

Eserlerin dokuzunda sabır değerine yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğunda* eşler arasında yaşanan sorunlara karşı sabırlı olmak gerektiği belirtilmiştir. *Kızım Olsan Bilirdin*'de annesine bakan Zehra'nın çaresiz hissettiği anlarda sabretmesi gerektiği anlatılmaktadır. *Şirin'in Düğünü*'nde sabır ile ilgili birçok menkıbe ve özlü sözün varlığı dile getirilmektedir. *Seni Dinleyen Biri*'nde sabır değerine Yusuf peygamber örnek verilmektedir.

Eserlerin onunda sağlıklı olmaya önem verme değerine yer verilmiştir. *Kızım Olsan Bilirdin*'de insanların gençliğinde edindiği alışkanlıkların önemi vurgulanmaktadır. Aynı eserde Sıdika Hanım'ın ilaçlarını doğru zaman ve miktarda alması gerektiği anlatılmaktadır. *Kusursuz Piknik*'te tedavinin amaca hizmet edebilmesi için ilaçların düzenli kullanılması belirtilmektedir. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta gençken sağlığına dikkat eden Firuz Bey, yaşlandığında bile hala dinç görünmektedir. Aynı eserde insanların doğru alışkanlıklar edinmelerinin sağlıklı yaşam için şart olduğuna değinilmektedir. *Seni Dinleyen Biri*'nde sağlık konusunun ihmal edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Eserlerin yedisinde saygı değerine yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğunda* günümüz gençlerinin bu değere çok fazla sahip olmadıkları ifade edilmektedir. Diğer eserlerde de insanların saygı görmesi; yaşlarına, cinsiyetlerine ve toplum içerisindeki konumlarına göre değişiklik göstermektedir.

Eserlerin on ikisinde sevgi değerine yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğunda* bir annenin çocuğuna karşı olan sevgisi dile getirilmiştir. *Halama Benzediğim İçin*' de evli kişilerin aralarındaki kuvvetli sevgi bağından söz edilmektedir. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta insanların sevmeye ve sevilmeye ihtiyaç duydukları ifade edilmektedir. *Duvarsız Odalar*'da insanların kaç yaşında olursa olsun karşısındakine sevgisini göstermesi vurgulanmıştır. *Azize'nin Son Günü*'nde iki kişi arasındaki sevgi, dini şahsiyetler örneklendirilerek verilmektedir. Diğer eserlerde sevgi değeri okuyucuya aşk çerçevesinden sunulmaktadır.

Eserlerin onunda sorumluluk değerine yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğunda* aile bireylerinin hepsinin görev ve sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir. *Kusursuz Piknik*'te ev veya iş ortamında tüm sorumlulukların tek bir kişiye yüklenmesinin yanlış olması anlatılmaktadır. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta insanların çevrelerindeki canlılara karşı da sorumluluk bilinciyle yaklaşmaları vurgulanmaktadır. *Duvarsız Odalar*'da insanların sorumluluklarını yerine getirmedikleri takdirde olumsuz durumlarla karşılaştıkları ifade edilmektedir. *Sınıra Yakın*'da ev geçindirmenin büyük bir sorumluluk olduğu belirtilmektedir.

Eserlerin on dördünde temizlik değerine yer verilmiştir. *Halama Benzediğim İçin* de ev dışında yemek yenen yerlerde gıdaların temizliğine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. *Kusursuz Piknik*'te ortak kullanım alanlarının temizliği noktasında hassas davranılması gerektiği belirtilmektedir. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta bazı insanların temizlik konusunda aşırıya kaçtıkları anlatılmaktadır. *Bana Uzun Mektuplar Yaz*'da toplu yaşam alanlarında temizliğin ihmal edilmemesi gerektiği önemle vurgulanmaktadır. *Sınıra Yakın*'da kişisel temizliğin önemini içeren iletilere yer verilmektedir.

Eserlerin yedisinde vatanseverlik değerine yer verilmiştir. *Üç İhtilal Çocuğunda* öğretmenlerin topluma vatan sevgisi aşılamadaki önemi üzerinde durulmuştur. *Azize'nin Son Günü*'nde vatan için canını feda eden insanlar anlatılmaktadır. Aynı eserde çeşitli sebeplerle vatanından ayrı olan Efser' in vatan özlemi anlatılmaktadır. *Sınıra Yakın*'da insanların vatanlarına hizmet etmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. *Unutulmayan*'da darbe sonucu sokaklara dökülen halkın tek derdi vatandır. *Şair ve Gecekuşu*'nda Nimet'in Millet Mekteplerinin bir üyesi olup bildiklerini başkalarına öğretmesi vatan borcu olarak ifade edilmektedir.

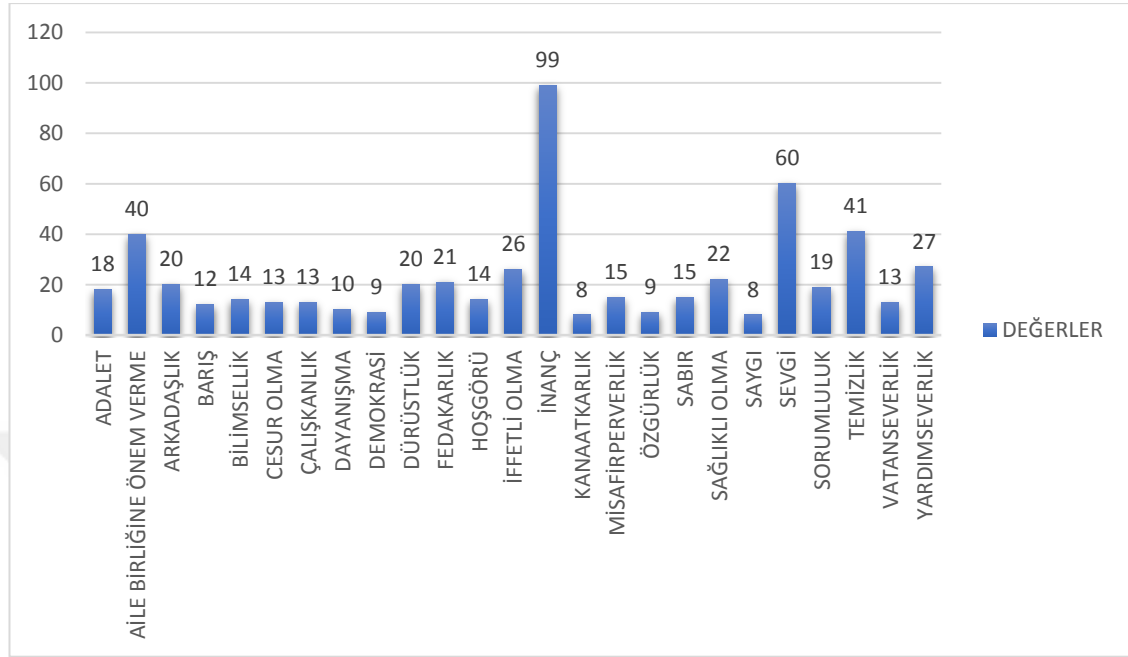
Eserlerin on birinde yardımseverlik değerine yer verilmiştir. *Halama Benzediğim İçin*'de hayır-hasenat işlerinin önemi üzerinde durulmaktadır. *Kusursuz Piknik*'te fakir öğrenciler adına bir kampanya düzenlenmektedir. *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta hayvanlara yiyecek yardımı yapılmaktadır. *Duvarsız Odalar*'da Cemile, sokak çocuklarına yönelik vakıfta faaliyet göstermektedir. *Şirin'in Düğünü*'nde Şirin, başkalarına hayrı dokunabilecek işlere imza atmak istemektedir. Bu amaçla bir vakıf kurulmasını halasından talep etmektedir. *Sınıra Yakın*'da engellilere yönelik kampanyalar ve konferanslar düzenlenmektedir. *Seni Dinleyen Biri*'nde Afganistan için ilaç toplama kampanyası yapılmaktadır. *Fotoğrafta Ayrı Duran*'da ihtiyaç sahibi bir ailenin evi yaşanılır hale getirilmiştir. *Şair ve Gecekuşu*'nda Cevriye Hanım kendisini hayır işlerine adanmıştır.

Sonuç olarak Cihan Aktaş'ın hikâye ve romanlarında en fazla yer alan değer, inanç değeridir. İnanç değerini sırasıyla sevgi, temiz olmaya önem verme ve aileye verilen önem değerleri izlemektedir. Söz konusu eserlerde en az yer alan değer ise kanaatkârlık ve saygı değeridir. Bu değerleri sırasıyla özgürlük ve demokrasi değerleri izlemektedir.

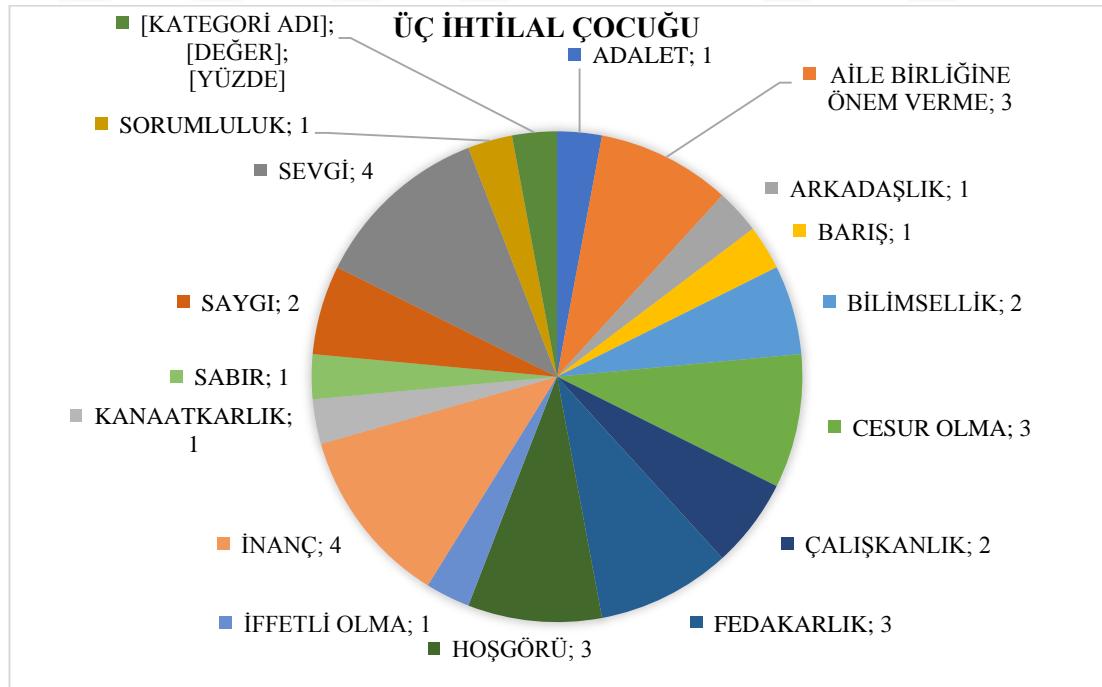
En çok değer barındıran eser *Şair ve Gecekuşu*' dur. Bu eseri sırasıyla *Şirin'in Düğünü* ve *Sınıra Yakın* izlemektedir. En az değer barındıran eser ise *Suya Düşen*

Dantel'dir. Bu eseri ise sırasıyla *Fotoğrafta Ayrı Duran* ve *Son Büyülü Günler* izlemektedir.

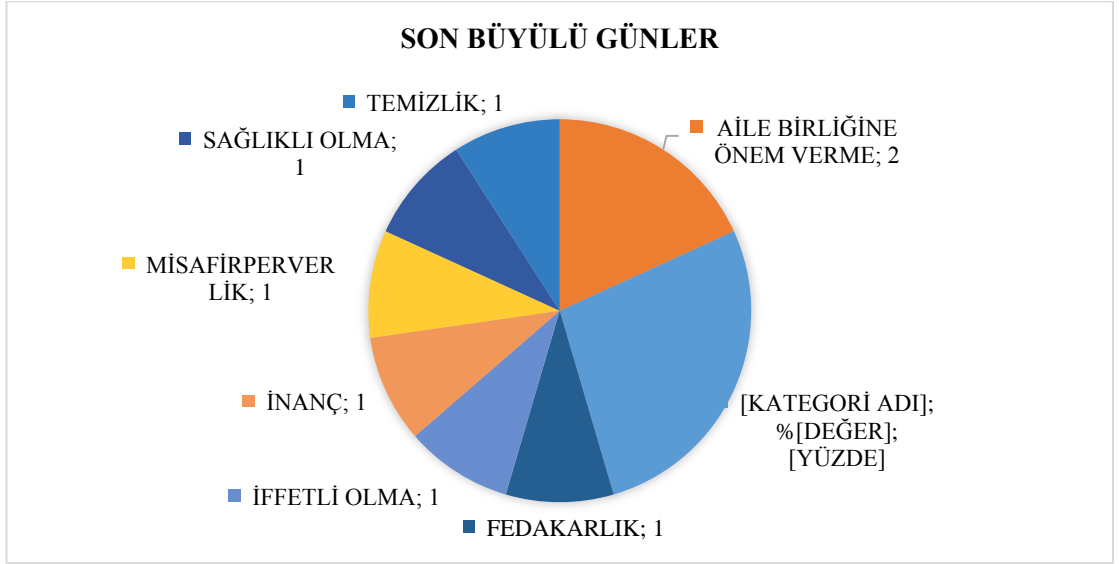
Yaptığımız bu çalışmaya ait bulgular, aşağıdaki tablo ve şekillerle gösterilmiştir:

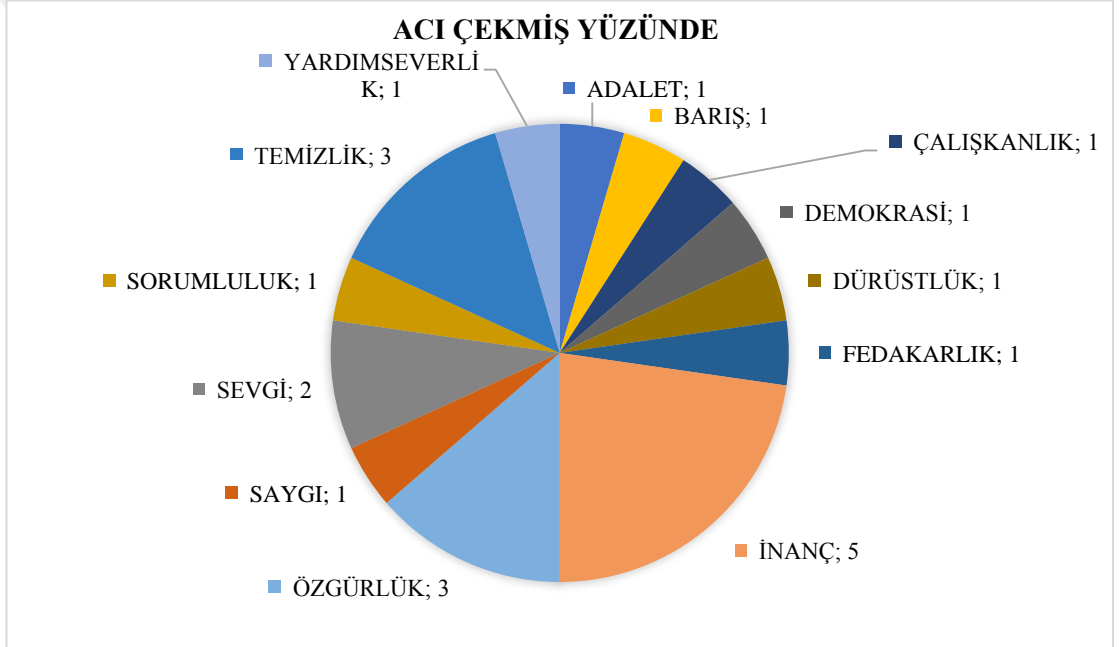
Şekil 1. Cihan Aktaş'ın hikâye ve roman türündeki eserlerinde yer alan değerlerin sıklığı

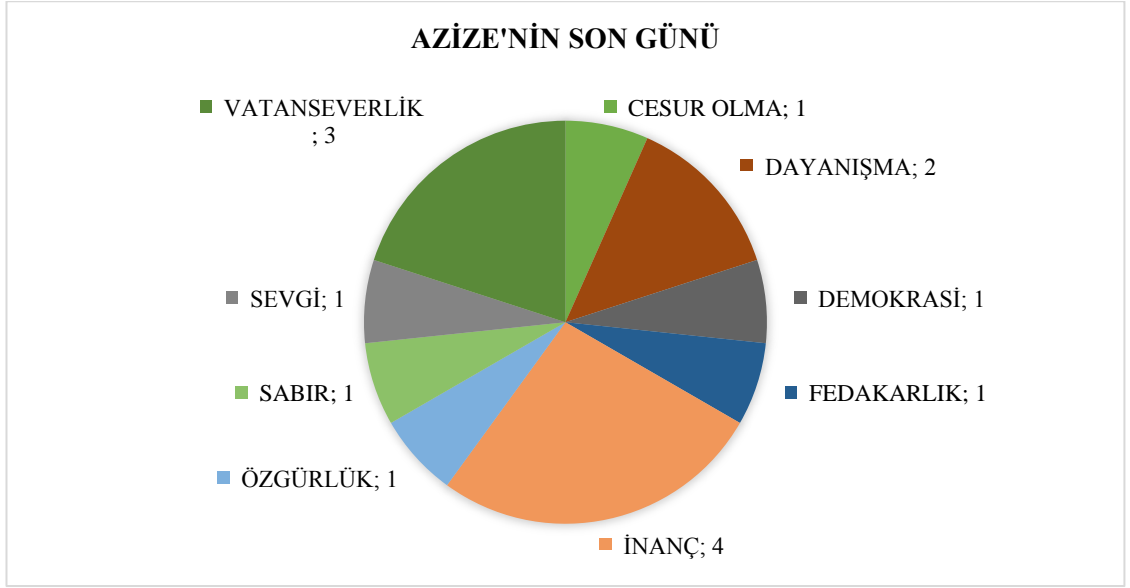
Şekil 2. Üç İhtihal Çocuğunda yer alan değerlerin sıklığı

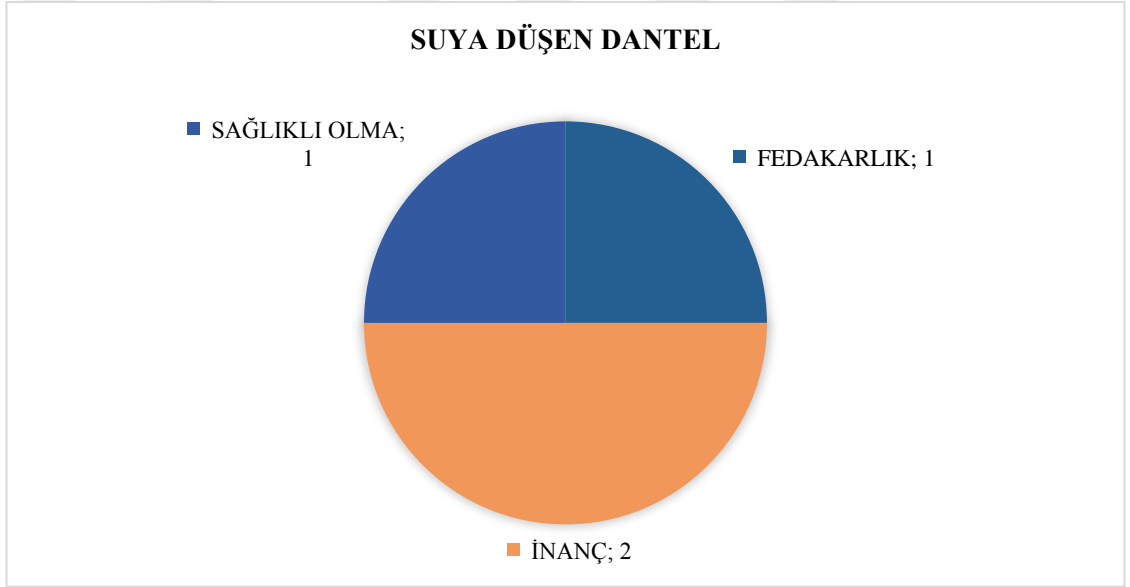
Şekil 3. Son Büyülü Günler’de yer alan değerlerin sıklığı

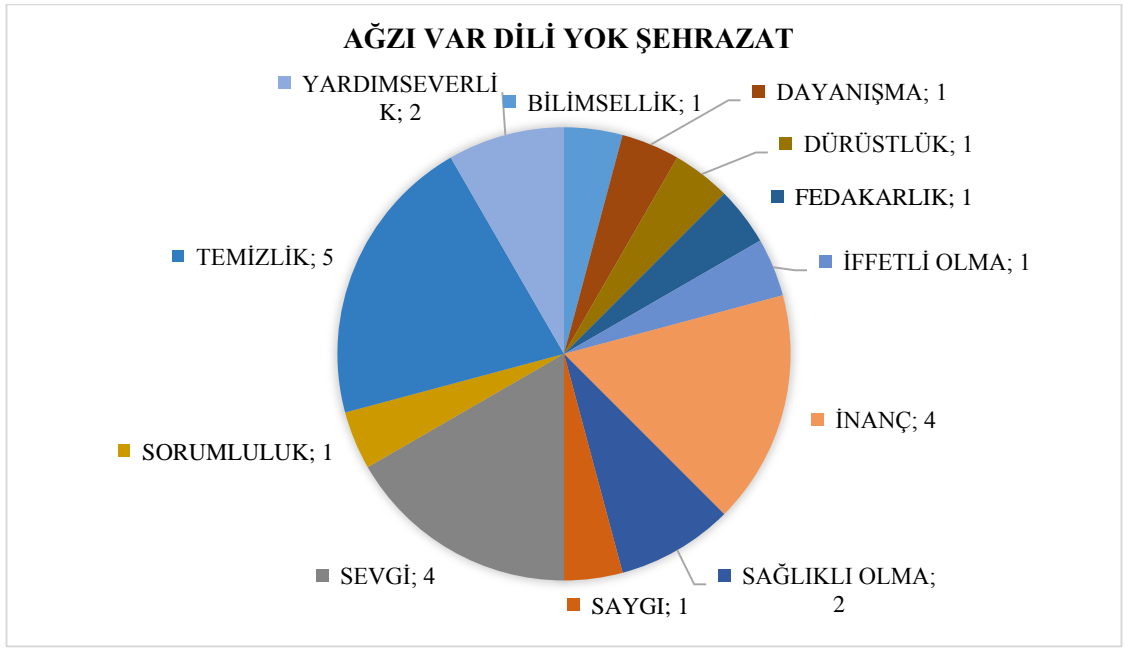
Şekil 4. Acı Çekmiş Yüzünde’de yer alan değerlerin sıklığı

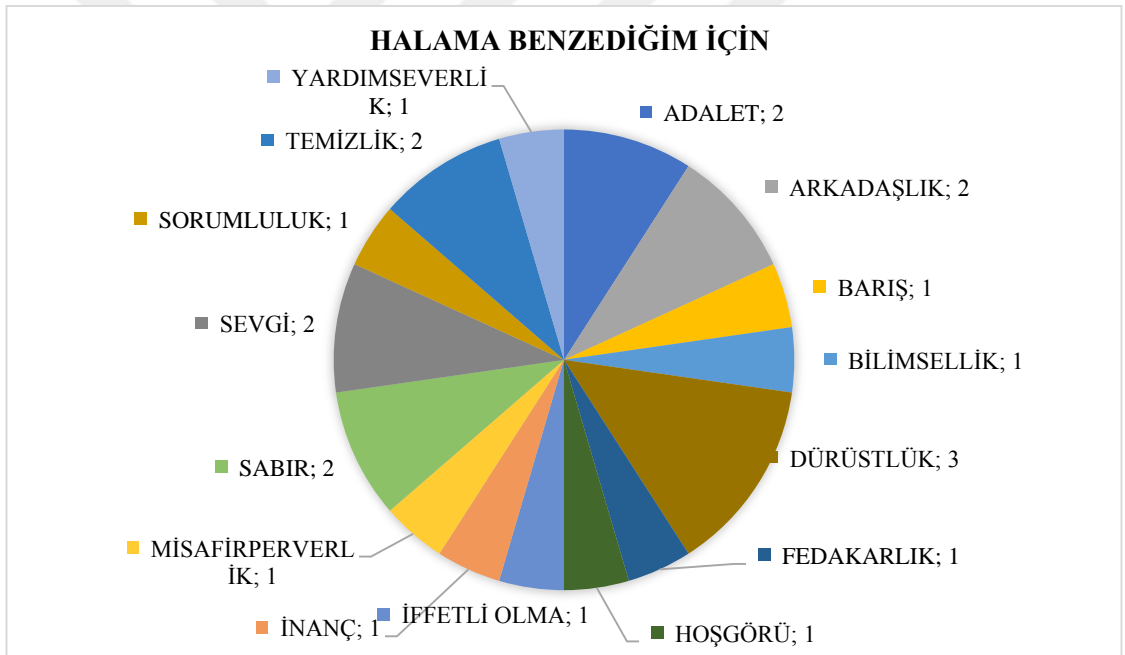
Şekil 5. Azize'nin Son Günü'nde yer alan değerlerin sıklığı

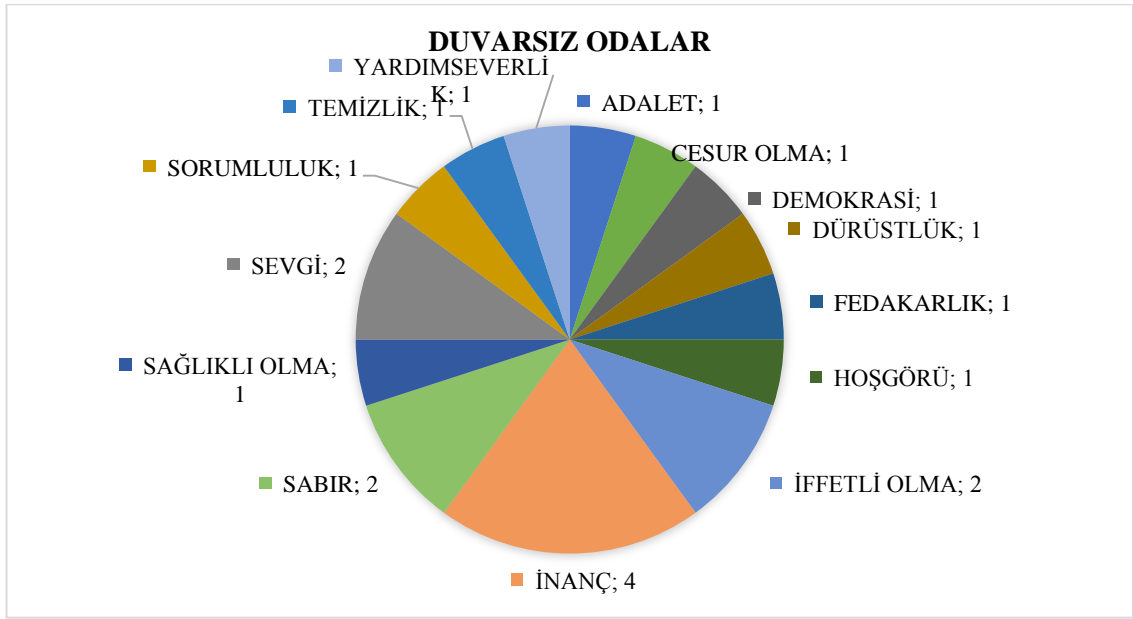
Şekil 6. Suya Düşen Dantel'de yer alan değerlerin sıklığı

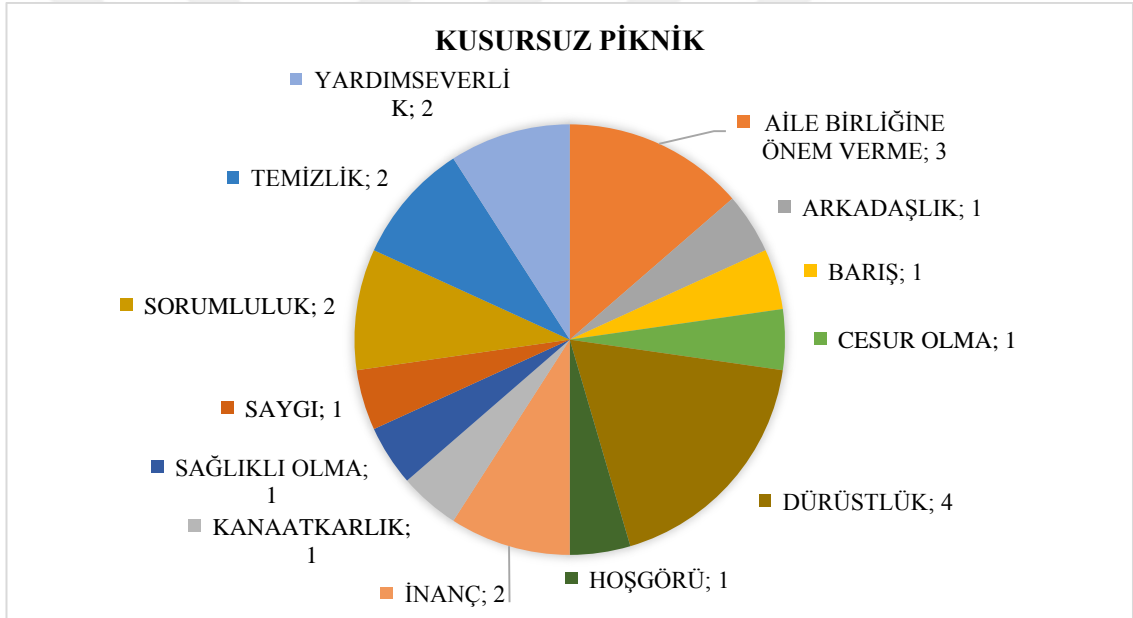
Şekil 7. Ağız Var Dili Yok Şehrazat'ta yer alan değerlerin sıklığı

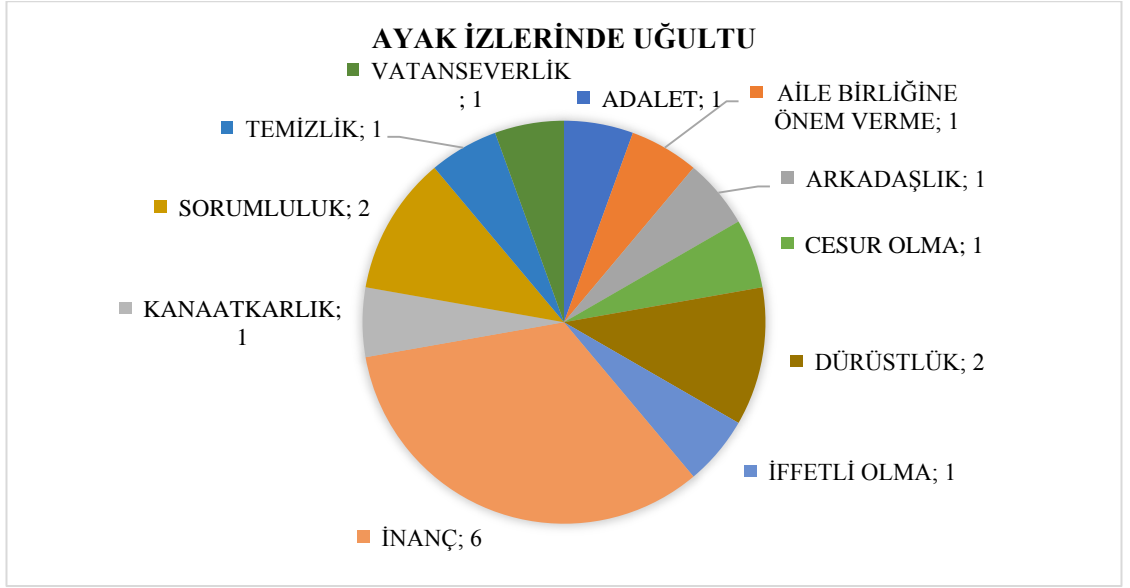
Şekil 8. Halama Benzediğim İçin'de yer alan değerlerin sıklığı

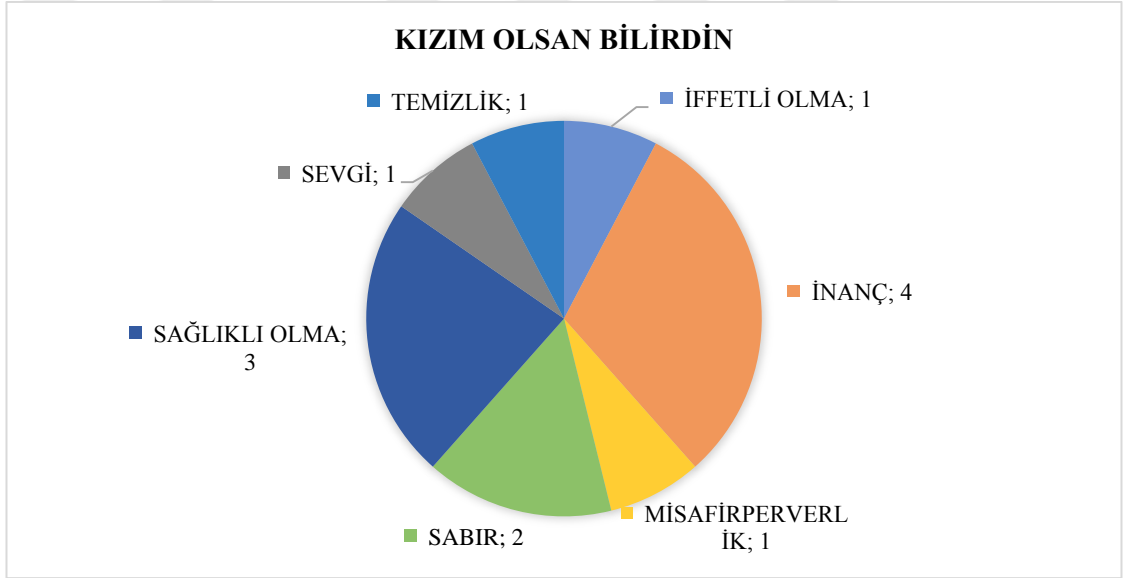
Şekil 9. Duvarsız Odalar’da yer alan değerlerin kullanım sıklığı

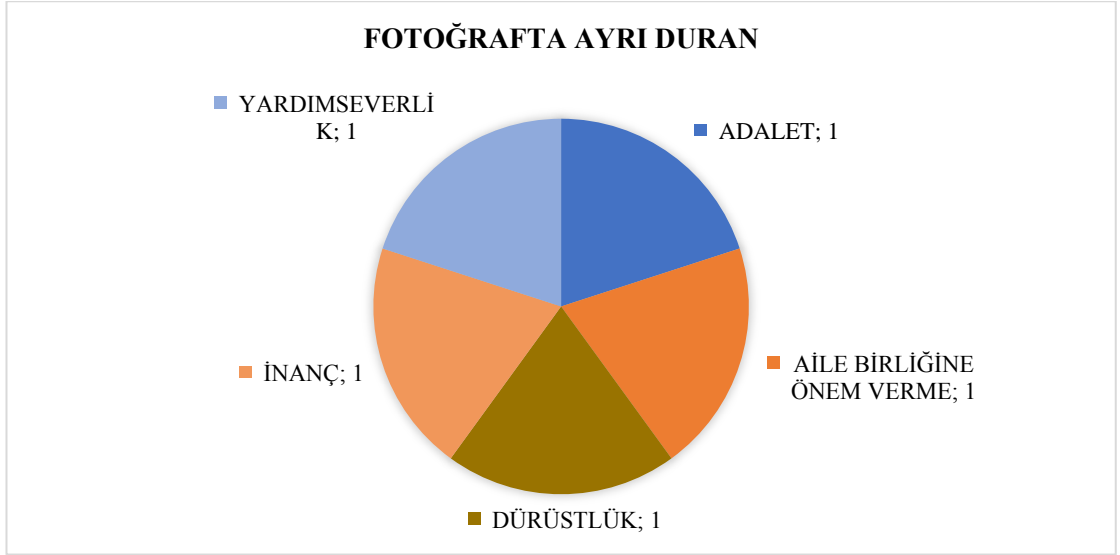
Şekil 10. Kusursuz Piknik’te yer alan değerlerin kullanım sıklığı

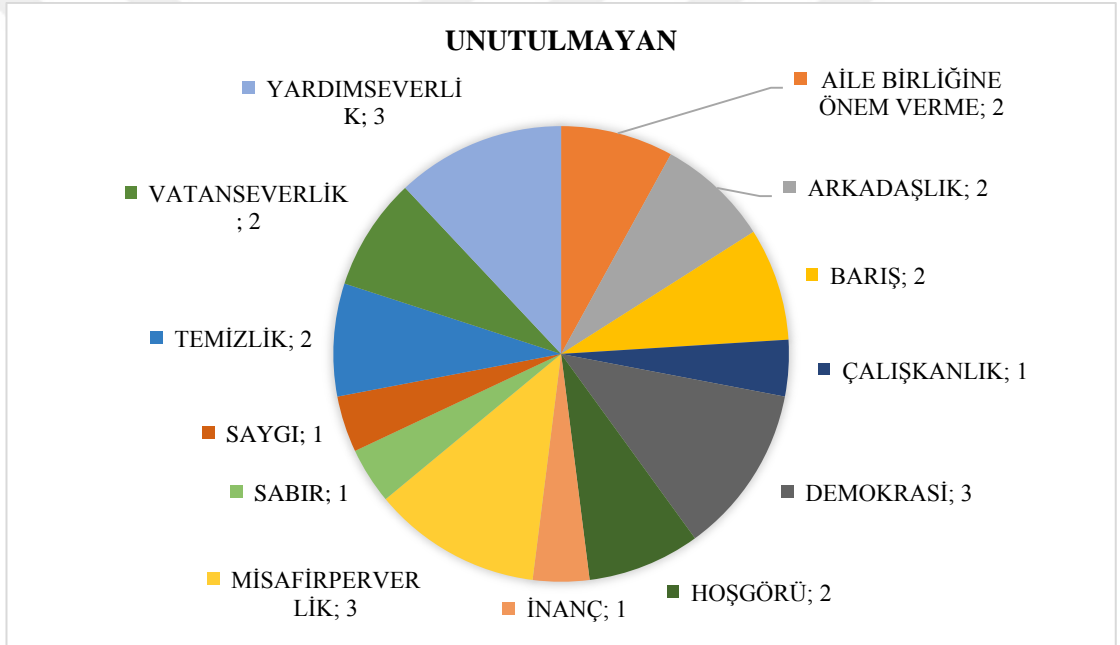
Şekil 11. Ayak İzlerinde Uğultu'da yer alan değerlerin kullanım sıklığı

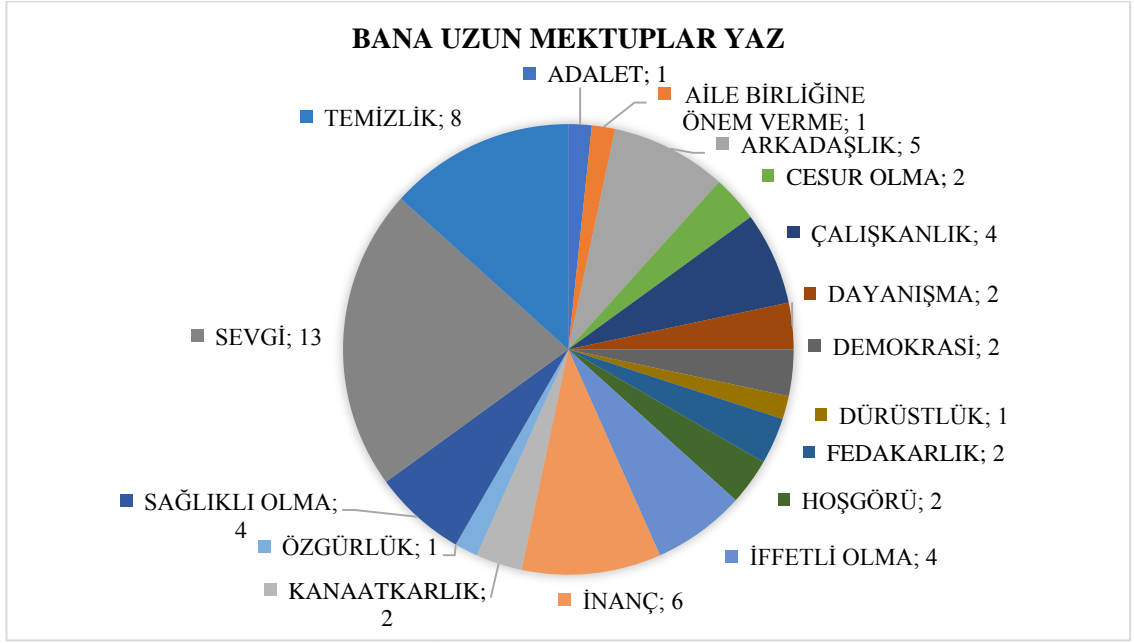
Şekil 12. Kızım Olsan Bilirdin'de yer alan değerlerin kullanım sıklığı

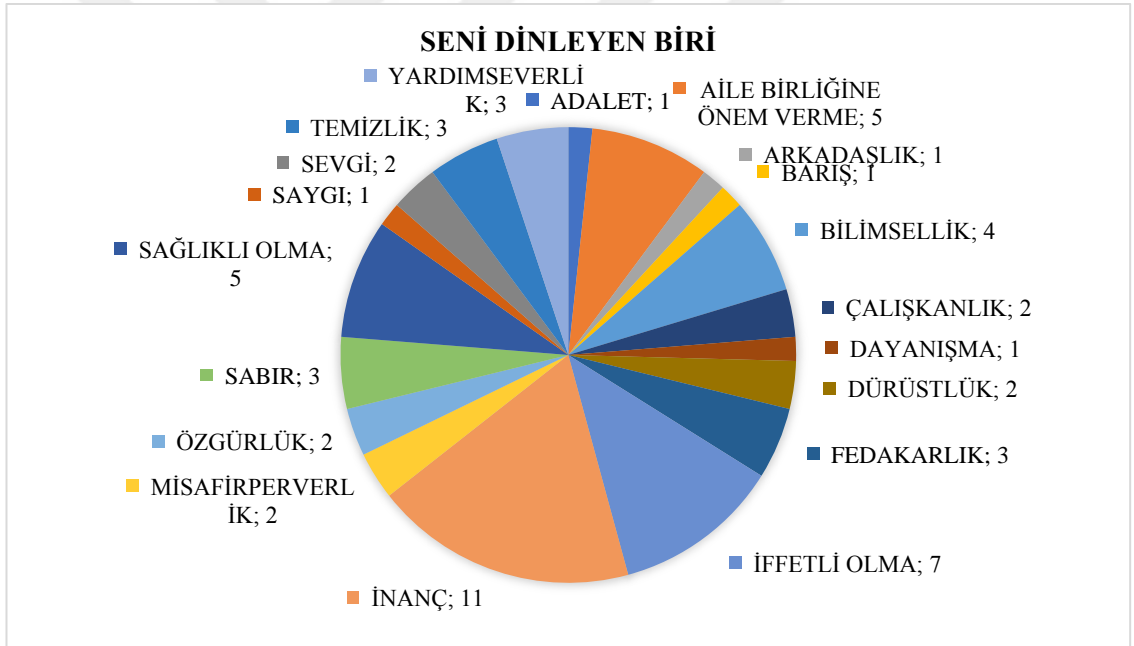
Şekil 13. Fotoğrafta Ayrı Duran’da yer alan değerlerin kullanım sıklığı

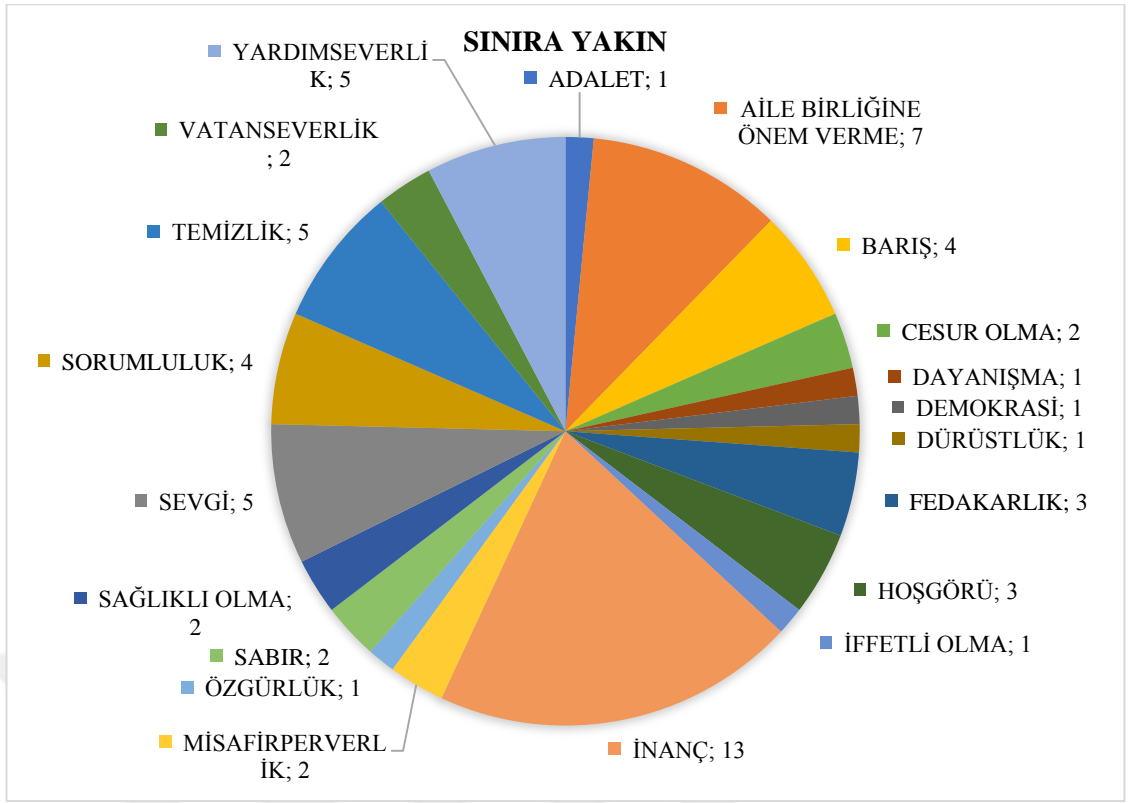
Şekil 14. Unutulmayan’da yer alan değerlerin kullanım sıklığı

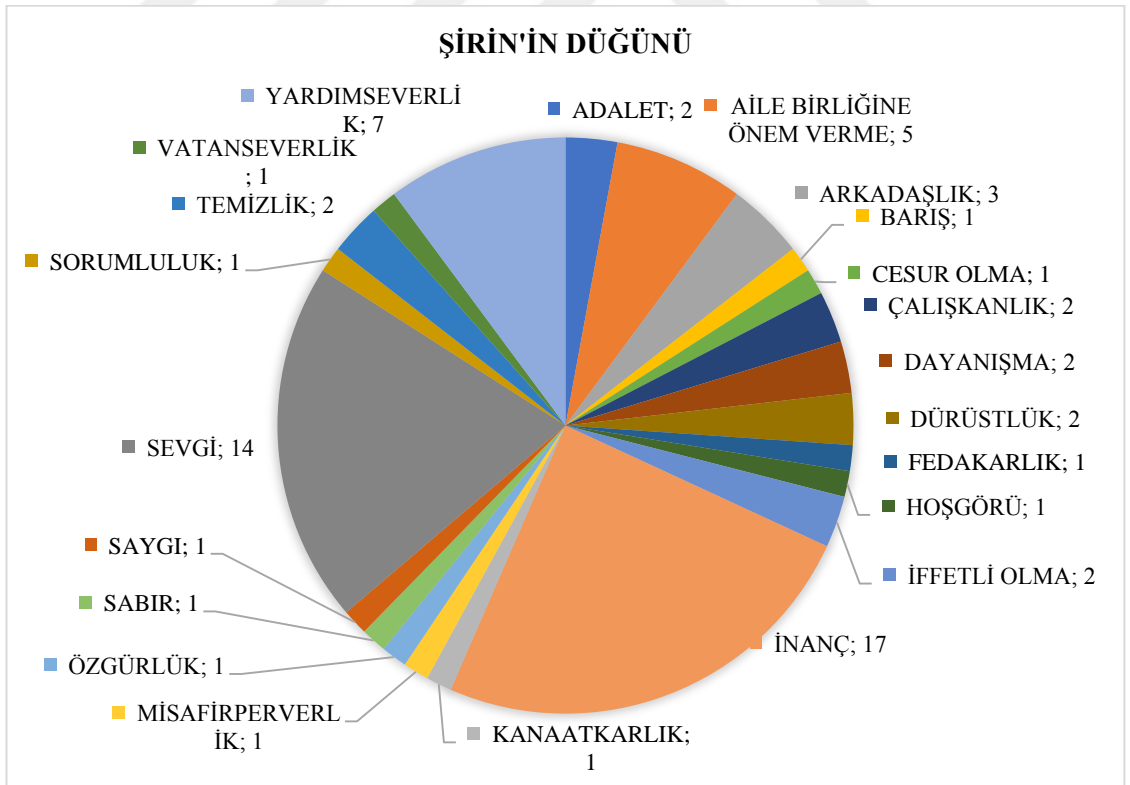
Şekil 15. Bana Uzun Mektuplar Yaz’da yer alan değerlerin kullanım sıklığı

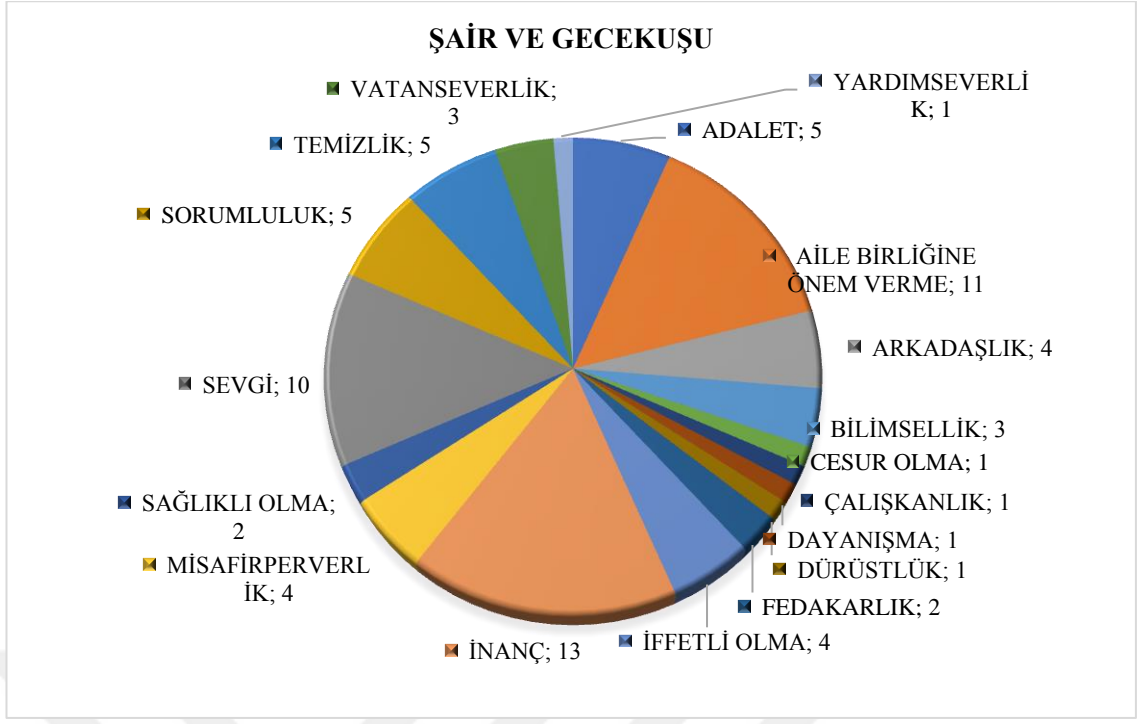
Şekil 16. Seni Dinleyen Biri’nde yer alan değerlerin kullanım sıklığı

Şekil 17. Sınıra Yakın'da yer alan değerlerin kullanım sıklığı

Şekil 18. Şirin'in Düğünü'nde yer alan değerlerin kullanım sıklığı

Şekil 19. Şair ve Gecekuşu'nda yer alan değerlerin kullanım sıklığı

KAYNAKÇA

- Akay, İ. (2019). *Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın çocuk romanlarının değerler eğitimi bağlamında incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbulut, E. H. (2018). *Yüz Yüze Konuşmalar Yaşayan Edebiyat II*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Aktaş, C. (2014). Tam O Sırada Neredeydim Ben, Ocak sayısı. 26 Şubat 2022 tarihinde <https://www.dunyabulteni.net/yazar/cihan-aktas/19505/tam-o-sirada-neredeydim-ben> adresinden erişildi.
- Aktaş, C. (2012). *Sınıra Yakın*, 1. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2016a). *Bana Uzun Mektuplar Yaz*, 5. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2016b). *Ayak İzlerinde Uğultu*, 3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2016c). *Seni Dinleyen Biri*, 3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2017a). *Acı Çekmiş Yüzünde*, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2017b). *Kızım Olsan Bilirdin*, 3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2017c). *Duvarsız Odalar*, 4. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2017d). *Kusursuz Piknik*, 3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2017e). *Son Büyülü Günler*, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2018a). *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*, 3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2018b). *Azize'nin Son Günü*, 3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2018c). *Fotoğrafta Ayrı Duran*, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2018d). *Suya Düşen Dantel*, 3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2018e). *Şirin'in Düğünü*, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2018f). *Unutulmayan*, 1. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2019). *Halama Benzediğim İçin*, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2020). *Üç İhtilal Çocuğu*, 5. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2021). *Şair ve Gecekuşu*, 1. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Alkan, A. T. (1991). "Misafir, Misafirlik", *Türk Aile Ansiklopedisi*, (741- 742), T.C Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, Ankara.

- Aron, R. (1986). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arslan, A. (1998). *Felsefeye Giriş*, Ankara, Vadi Yayınları, s.30-110.
- Arslanoğlu, İ. (2005). “Türk değerleri üzerine bir değerlendirme”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, 41, 67-44.
- Aydın, M. Z. (1994). İnsan Yetiştirme Modelimiz ve Değer Eğitimi, Türkiye Eğitim Felsefesi Kongresi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 5-8 Ekim.
- Aydın, M. Z. (2003). *Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 47.
- Aydın, M. Z. ve Akyol, G. Ş. (2012). *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler Kaynaklar*, Ankara, Nobel Yayınları.
- Babanzade, A. N. (2011). *İslam Ahlakının Esasları*, Elips Kitap, Ankara, 14-15.
- Bağlı, M. ve Özensel, E. (2005). *Çok Kültürlü Vatandaşlık*, Konya, Çizgi.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara, Anı Yayınları.
- Balcı, A. (2011). Eğitim yönetiminin değişen bağlamı ve eğitim yönetimi programlarına etkisi, *Eğitim ve Bilim*, 36 (162).
- Baydur, E. (2006). *Değerler Eğitimi-Sorumluluk, Envar Değerler Eğitimi Aile Kitabı*, 1-14.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Bircan, H. H. ve Dilmaç, B. (2019). *Değerler ve Değerler Psikolojisi*, 63-80. Ankara, Pegem Akademi.
- Bulut, M. (2019). *Contemporary muslim characters in Cihan Aktas and Leila Aboulela*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Ansiklopedisi* (4. Cilt), Ankara, Erbil Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *Value, in an etymological dictionary of pre- thirteenth- century Turkish (485a.)*, Oxford University Press, London.
- Çiftçi, N.(2003). “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi”, *DED*, 59.
- Çilingir, L. (2003). *Ahlak Felsefesine Giriş, Metinlerle Ahlaki Temsilendirme*, Elis Yayınları, Ankara, 12-13.
- Çotuközen, B. (1991). *Felsefenin En Önemli Konusu İnsan, Felsefe Mantık-Bilim Tarihi Sempozyum Bildirileri*, Ülke Yayınları, 145.

- Doğan, İ. (2002). “Eğitimin Sosyal Temelleri”, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Ankara, Pegem Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2014). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Dökmen, Ü. (2008). *Yaşama Yerleşmek*, 5. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Durakoğlu, A. (2014). Gazali’de ahlak eğitimi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 211-226.
- Emirhan, T. (2016). *Değerler eğitimi bağlamında Yavuz Bahadıroğlu’nun çocuk romanları*, Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Fichter, J. H. (1999). *Sosyoloji Nedir?*, (Çev. Nilgün Çelebi), No. 75, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Fichter, J. H. (2015). *Sosyoloji Nedir?*, Ankara, Anı Yayıncılık.
- Fichter, J. H. (2016). *Sosyoloji Nedir?*, Ankara, Anı Yayıncılık.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*, Ankara, Ayraç Yayınevi.
- Gülcü, M. (2014). *Cihan Aktaş’ın hikâyelerinde kadınların dünyası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, A. (2018). Cihan Aktaş, *Mahalle Mektebi*, Sayı 39.
- Güngör, E. (1995). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 11-136.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar ahlak psikolojisi, ahlakî değerler ve ahlakî gelişme*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Hökelekli, H. (2008), Adalet, *DEM Dergi*, (5), 132-137.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., 256.
- Kur’an, (2018). Kalem Suresi, 68 /4, Seda Yayınları.
- Kaymakcan, R. (2004). Bir değer olarak hoşgörü ve eğitimi. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu ,26-28 Kasım 2004 , İstanbul, DEM Yayınları.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin 59 araştırlması*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- Kirman, M. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 57.

- Koçak, T. (2019). *Cihan Aktaş hikâyelerinde anlatı yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kupchenko, I. ve Parsons, J. (1987). Ways of teaching values: an outline of six values approaches (guides - classroom - teacher; opinion Papers). 19 Şubat 2022 tarihinde <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED288806.pdf> adresinden erişildi.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı Ç. (2000), Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Mallan, J. T. ve Welton, D. A. (1999). *Children and their world*, Houghton Mifflin Company, Boston.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2007). *Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık*. R. Kaymakcan vd. (Ed). *Değerler ve Eğitimi* (799-817). İstanbul, Dem Yayıncılık.
- Naylor, D. ve Diem, R. (1987). *Elementary and middle School social studies*. New York, Random House.
- Orhan, E. (2018). Cihan Aktaş'ın günlükleri: turuncu günler. *Mahalle Mektebi*, Sayı 39.
- Orhan, S. (2004). *Acemi Şansı*. İstanbul, Birun Yayınları.
- Özbay, M. (2002). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretimi, *Türk Dili*, 602, 112-120.
- Özdemir, H. (1991). Misafir ve misafirperverlik, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 2, (740-747), T.C Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, Ankara
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-239.
- Özlem, D. (1998). Doğa bilimleri ve sosyal bilimler ayrımının dünü ve bugünü üzerine, *Toplum ve Bilim*, Sayı:76, 8.
- Özlem, D. (2010). *Etik Ahlak Felsefesi*, İkinci Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 170-180.
- Parlakıyıldız, H. (1999). *İlkokulların 4.ve 5. sınıflarında Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı metinleri üzerine bir inceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Poyraz, H. (2004). Değerlerin kuruluşu ve yapısı. "Değerler ve Eğitimi" Uluslararası Sempozyumu ,26-28 Kasım 2004 , İstanbul, DEM Yayınları.
- Rahman, F. (1999). *Ana Konularıyla Kur'an*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 40.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature Of Human Values*. New York, The Free Press.

- Samur, Ö. A. (2011). *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sarıcan, Z. (2019). *Cihan Aktaş'ın öykülerinde aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Schwartz, S. (2013, May). Value priorities and behavior: Applying. In *The psychology of values: The Ontario symposium* (Vol. 8).
- Selçuk, Z. (2001). Etkili öğrenme ortamlarının oluşturulmasını etkileyen etmenler. *Bilim Ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 21, 16-19.
- Seyyar, A. (2003). *Ahlak Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı, İstanbul, Beta Basım.
- Sharma, R. (2006). *Sen Ölünce Kim Ağlar?*, İstanbul, Goa Basın Yayın ve Tanıtım Hizmetleri.
- Şen, Ü. (2007). *Millî eğitim bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- TDK,(2009). *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK Yayınları.
- Toruntay, Ş. (2019). *Cihan Aktaş'ın hikâyeciliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turan, R. ve Ulusoy, K. (2014). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara, Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler Eğitimi*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Urban, H. (2007). *Hayat Dersleri*, 1. Basım, İstanbul, Altın Kitaplar.
- Utku, İ. E. (2020). *Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi: insani erdemler-İslami eserler, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt:12, Sayı:1, 51-69.
- Ülken, H. Z. (2001). *Bilgi ve Değer*, İkinci Basım, İstanbul, Ülken Yayınları, 202-362.
- Ünal, E. (2006). *Öykülerin Türkçe öğretimindeki işlevi ve 6. , 7. , 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki yerinin incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Yalçın, M. (2001). *Cihan Aktaş, Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4, 173-206.
- Yaşar, Ş., Kasa, B. ve Gürdoğan, B. Ö. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine göre değerlerin ulusal ve evrensel olarak sınıflandırılması, *Turkish Studies*, 10/3: 581-600.
- Yazıcı, K. (2006). “Değerler eğitimine genel bir bakış”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 19, 499-522.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84.
- Yılmaz, M. E. (2015). *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun öykülerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Yılmaz, Z. (2013). *Küreselleşen İslam ve Türkiye’de islamcı kadınlar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

EKLER

Ek 1. Cihan Aktaş ile Değerler Üzerine Yapılan Görüşme

Görüşme Tarihi: 29.05.2022-12.06.2022

Görüşme Ortamı: e-posta

Görüşmeyi Yapan: Esra CANLI AKTÜRK

29.05.2022 tarihinde Cihan Aktaş'a e-posta yoluyla değer kavramına yönelik sorular yöneltilmiştir. Yöneltilen sorular, Cihan Aktaş tarafından 12.06.2022 tarihinde cevaplandırılmıştır.

Cihan Aktaş'a Yöneltilen Sorular

- 1.** Çalışmamızda sizin hikaye ve romanlarınızda yer verdiğiniz değer kavramı üzerinde durduk. Bu noktada sizin için değer kavramı nedir? Sizin için hangi kavramlar değer niteliği taşımaktadır?
- 2.** Sizin için edebiyat- değer ilişkisi nasıl kurulabilmektedir? Eserlerinizi kaleme alırken değerler ne kadar etkili olmaktadır?
- 3.** Eserlerinizi önem verdiğiniz değerler doğrultusunda mı kaleme alırsınız yoksa kurgu içerisinde değerler kendiliğinden mi yer edinmektedir?
- 4.** Günümüz dünyasında değerlere duyulan ihtiyaç hakkında neler düşünmektesiniz?

Cihan Aktaş'ın Cevapları

Cihan Aktaş'tan, selam ve sevgilerle:

1.Değerler, benliğimizi oluşturan yapı taşları. Birinin eksikliği, diğerini de silikleştirebilir veya birine güç kazandıran sınavlar, diğerini de sağlamlaştırır. Söz gelimi sadakat değerini içselleştirmemiş insanlar, nasıl güven duyurabilir? Özsaygısı olmayandan, başkasına saygı duymasını da bekleyemeyiz. Duygudaşlığı başaramadığımızda –Aliya'nın altını çizdiği gibi- bir kişiliğe sahip olmuş sayılmayız. Tevazu, duygudaşlık, adalet arayışı, fedakarlık, tevazu, eleştiri ve özeleştirisi konusundaki ısrar, aklıma gelen “değerli” diyebileceğimiz birkaç nitelik.

2.Benlik hasarlarını oluşturan sebepler gibi bu hasarları tamir etme çabaları da sanat ve edebiyatın başlıca meselelerinden biridir. Ben herhangi bir metni kurgularken, daha en başında, bir değeri ele alıp da onun etrafında didaktik bir kurgu oluşturayım demiyorum. Beni kaleme kağıda sürükleyen hikaye, sahne, konu veya kişiliklerde bu

değerlerin içkinliği bir çağrı sebebi olabileceği gibi, yokluğu da olabilir. Özne, şartlara rağmen temayüz eder, insanlık da öyle. Bunun arayışını önemsiyorum muhakkak ki... Bu dünyadaki maceramız bir bakıma, farkına varma çabamız ölçüsünde bize açılan eksikleri tamamlama süreci olarak da tanımlanabilir.

3.Edebi eserde değer vazedilmez, doku içinde tabii bir şekilde yer alır. Bir esere götüren fikrin sayısız bileşeni vardır. Aynı haberdan esinle edebi bir kurguya yönelen iki edebiyatçı, benzer dünyalara sahip görünseler bile, ille de benzer eserler ortaya koymazlar. Parmak izlerimiz nasıl farklıysa, üslubumuz da büyük ölçüde kendimize hastır, öyle olmalıdır; hayatın biricikliğiyle ilgili bir varlıktır bu. Kaleme aldığımız kurgu başlangıçta bilinmezliklerle doludur, hem çok aşına hem yabancısıdır, sayfalar akıp giderken kurcalamalarımız bizi akışın talep ettiği farklı safhalara taşır.

4.Yüreğe nasıl sızıyı veya neşeyi hissettirecek şekilde dokunulur, aynı zamanda fikir nasıl basmakalıbın ötesine geçer, daha önemlisi basmakalıp olan ne şekilde ucuzluğundan kurtulur... Keşfimize hazır saydığımız o kadar da kolay bulunmaz, sayfalarca yazıp yırtarız, bir türlü tam olamayanın sıkıntısı uykularımızı kaçıtır, bazen onu öylece bırakıp bir başka metne geçeriz. Her şeye rağmen, gerçeğe sadık kalırsak hakikatin bize kendini açacağını düşünürüm. O “gerçek” de şüphesiz bir yanıyla da olsa, bizim görme biçimimizin eseridir.

Hayırlı çalışmalar dilerim.

Cihan Aktaş

ÖZGEÇMİŞ

Esra CANLI AKTÜRK, İlköğrenimini Gazipaşa İlköğretim Okulu ve Atatürk Ortaokulunda, ortaöğrenimi Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen Lisesinde tamamladı. 2007 yılında kazandığı Uludağ Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümünü 2011 yılında bitirdi. 2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir okulda Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaya başladı. 2020 yılında Gümüşhane Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitime başladı ve halen Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

